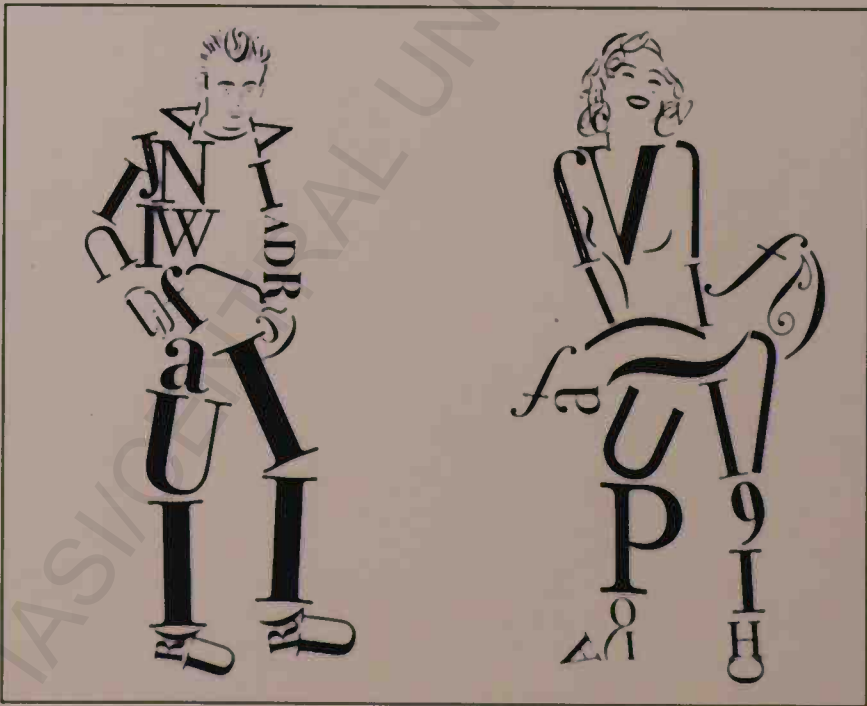

SEPTIMIU CHELCEA

MANUAL DE REDACTARE

În științele socioumane

III 310.445

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU” IASI

III 310.445

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Manual de redactare
în științele socioumane

611
COP. 11. 10

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Septimiu Chelcea

S

646 741

Manual de redactare

în științele socioumane

1010175

BCU IASI

ALE

comunicare(ro)ro

Redactor: Lucian Pricop
Tehnoredactor: Olga Machin
Coperta: Cristian Lupeanu

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Comunicare.ro, 2011

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice
Strada Povernei 6, București
Tel./fax: 021 313 58 95
E-mail: difuzare@comunicare.ro
www.editura.comunicare.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CHELCEA, SEPTIMIU

Manual de redactare în științele socioumane / Septimiu Chelcea. –
București: Comunicare.ro, 2011

Bibliogr.

Index

ISBN 978-973-711-292-7

655.254.22

27 SEP. 2013

Cuprins

Lista figurilor / 9

Lista tabelelor / 10

Mulțumiri / 11

Prefață / 13

Capitolul 1. Întrebări, răspunsuri posibile și un imperativ / 17

1.1. Despre calitatea cercetării / 17

1.1.1. O grilă de evaluare a cercetării / 18

1.1.2. Ce înseamnă să fii original? / 18

1.1.3. Rigoarea metodologică / 19

1.1.4. Semnificația teoretică și aplicativă a cercetărilor științifice / 20

1.2. „Stilul este știința însăși” / 20

1.2.1. Situația retorică / 22

1.2.1.1. Autorul / 22

1.2.1.2. Auditoriul / 24

1.2.1.3. Textul / 24

1.2.1.4. Contextul / 25

1.3. Câteva întrebări și mai multe sfaturi / 25

1.3.1. Ce este o lucrare de licență? / 25

1.3.1.1. Ce temă alegem? / 26

1.3.2. Teza de doctorat – cercetare originală / 28

1.3.3. Ce tip de articol ne propunem să scriem? / 28

1.3.3.1. Studiile empirice / 29

1.3.3.2. Studiile de sinteză / 29

1.3.3.3. Articolele teoretice / 30

1.3.3.4. Articolele metodologice / 30

1.3.3.5. Studiile de caz / 30

1.3.4. Sfaturi pentru alegerea temei lucrărilor de licență / 31

1.3.4.1. Restrângeți tema cercetată / 31

1.3.4.2. Evaluați posibilitățile de realizare a temei / 31

1.3.4.3. Cu gândul la viitorul *job* / 32

1.3.4.4. În acord cu filozofia comunității academice / 32

1.3.4.5. Pentru a învăța metode noi / 33

1.3.5. „Priza de conștiință” a autorului / 33

1.3.5.1. *Pluralis majestatis* / 34

1.3.5.2. *Falsa humilitas* / 35

1.3.6. Totdeauna să avem în vedere publicul-țintă / 36

1.3.7. Limbajul adecvat situației retorice / 36

1.4. Tipuri de cercetători / 36

1.5. O formulă de succes / 37

1.5.1. Modelul CARS / 39

1.6. Să nu plagiezi! / 39

1.6.1. Ce înseamnă a plagia? / 40

1.6.2. Plagiatul: starea de fapt / 42

1.6.3. Plagiatul involuntar / 43

1.6.4. Plagiatul online /	44
1.6.5. Autoplagiatul /	45
1.6.6. Parafrazare vs. plagiat /	46
1.7. Despre stil /	49
1.7.1. Ce înseamnă „a avea stil“? /	50
1.7.2. Eficiența stilului /	51
1.7.3. Eufonia /	51
1.7.4. Cacofonia /	52
1.8. Stilul de redactare academic /	53
1.8.1. Logica expunerii /	53
1.8.2. Exprimarea concisă /	54
1.8.3. Exprimarea clară /	55
1.8.4. Termenii de specialitate /	56
1.8.5. Evitați expresiile redundante /	56
1.8.6. Eliminați cuvintele parazite /	58
1.8.7. Nu barbarismelor! /	58
1.8.8. Neologismele /	59
1.8.9. Fără „străinisme“ /	62
1.8.10. Arhaismele /	63
1.8.11. Limbajul argotic /	64
1.8.12. Aeterna latinitas /	64
1.8.13. Figurile de stil /	65
1.8.13.1. Epitetele /	65
1.8.13.2. Litota /	66
1.9. Titlul lucrărilor științifice /	66
1.9.1. Arta titlului /	69
1.9.1.1. Elipsa și hiperbatul /	69
1.9.1.2. Metaforele /	70
1.9.2. Știința titlului /	74
1.9.3. <i>Traduttore-traditore</i> /	76
1.9.4. Autori și instituții /	80
1.10. Termeni-cheie /	81
1.11. Probleme recapitulative /	81
Capitolul 2. Norme de redactare /	83
2.1. O schemă de organizare a materialului /	84
2.2. Rezumatul /	85
2.3. Introducerea /	87
2.4. Literatura consultată /	88
2.4.1. Stilul trimerilor bibliografice /	89
2.4.2. Citatele /	91
2.4.3. O lucrare, mai mulți autori /	92
2.4.4. Coordonatori, îngrijitori de editii, editori /	93
2.4.5. Alte situații /	93
2.5. Sursele bibliografice tradiționale /	95
2.5.1. Stiluri de citare: „autor-dată“ vs. „autor-număr“ /	96
2.5.2. Lucrări consultate, lucrări identificate /	97
2.5.3. Alte situații /	97
2.5.4. Evaluarea calității surselor bibliografice tradiționale /	99
2.6. Sursele electronice /	102
2.6.1. Evaluarea surselor electronice /	104
2.6.2. Citarea surselor online /	105

- 2.7. Descrierea designului cercetării / 107
- 2.8. Analiza datelor cantitative / 108
  - 2.8.1. Tabelele / 109
    - 2.8.1.1. Tabelele centralizatoare / 109
    - 2.8.1.2. Tabelele cu o singură variabilă / 109
    - 2.8.1.3. Tabelele cu două variabile / 110
    - 2.8.1.4. Tabelele cu trei variabile / 112
    - 2.8.1.5. Tabelele de preferințe / 113
    - 2.8.1.6. Tabelele de proximitate / 114
    - 2.8.1.7. Tabelele de dominanță / 115
    - 2.8.1.8. Tabelele de incidență / 115
    - 2.8.1.9. Tabelele verbale / 116
    - 2.8.1.10. Numerotarea tabelor / 116
    - 2.8.1.11. Prezentarea tabelor / 116
    - 2.8.1.12. Notele tabelor / 118
  - 2.8.2. Figurile / 119
  - 2.8.3. Graficele / 120
    - 2.8.3.1. Graficele liniare / 121
    - 2.8.3.2. Graficele cu bare / 122
    - 2.8.3.3. Cercul de structură / 124
    - 2.8.3.4. Graficele figurative / 126
  - 2.8.4. Diagramele / 127
  - 2.8.5. Cartogramele / 128
  - 2.8.6. Cartodiagramele / 130
  - 2.8.7. Prezentarea figurilor, graficelor, diagramelor, cartogramelor și cartodiagramelor / 131
  - 2.8.8. Discutarea datelor cantitative / 132
  - 2.8.9. Concluziile / 135
- 2.9. Redactarea studiilor calitative / 136
  - 2.9.1. Redactarea studiilor de caz / 139
  - 2.9.2. Limbajul adecvat / 140
  - 2.9.3. Autenticitatea informațiilor / 141
  - 2.9.4. Redactarea studiilor de caz / 143
- 2.10. Corectura textului / 144
- 2.11. Termeni-cheie / 146
- 2.12. Probleme recapitulative / 147

Capitolul 3. Capcanele ortografiei și ale punctuației / 149

- 3.1. Ortografia nu este un despot! / 149
- 3.2. Semnele ortografice și de punctuație / 150
  - 3.2.1. Apostroful / 150
  - 3.2.2. Asteriscul / 151
  - 3.2.3. Bara oblică / 152
  - 3.2.4. Blancul / 152
  - 3.2.5. Cratima / 153
  - 3.2.6. Două puncte / 155
  - 3.2.7. Linia de pauză / 156
  - 3.2.8. Linia de dialog / 157
  - 3.2.9. Parantezele / 157
    - 3.2.9.1. Parantezele drepte sau „croșetele“ / 157
    - 3.2.9.2. Parantezele rotunde / 158
  - 3.2.10. Punctele de suspensie / 158

- 3.2.11. Punctul / 159
  - 3.2.11.1. Punctul după abrevieri / 160
- 3.2.12. Punct și virgulă / 162
- 3.2.13. Semnele citării / 163
- 3.2.14. Semnul exclamării / 165
- 3.2.15. Semnul întrebării / 165
- 3.2.16. Tilda / 166
- 3.2.17. Virgula / 166
- 3.3. Termeni-cheie / 168
- 3.4. Probleme recapitulative / 169

Capitolul 4. **Finisarea lucrării** / 171

- 4.1. Hârtia de imprimat / 171
- 4.2. Alegerea tipului de literă / 171
- 4.3. Utilizarea caracterelor italice / 173
- 4.4. Scrierea cu majusculă la inițială / 174
- 4.5. Semne și convenții grafice / 176
- 4.6. Oglinda paginii / 176
  - 4.6.1. Alineatul / 178
  - 4.6.2. Paragraful / 178
    - 4.6.2.1. Alinierea paragrafelor / 178
  - 4.6.3. Casetele / 179
- 4.7. Numerotarea capitolelor, subcapitolelor și secțiunilor / 179
- 4.8. Numerotarea paginilor / 180
- 4.9. Lista tabelelor și figurilor / 181
- 4.10. Lista abrevierilor / 182
- 4.11. Mulțumirile / 182
- 4.12. Glosarul / 184
- 4.13. Anexele / 184
- 4.14. Notele / 185
- 4.15. Lista bibliografică / 186
- 4.16. Indexul de autori / 191
- 4.17. Indexul de teme / 192
- 4.18. Cuprinsul / 192
- 4.19. Termeni-cheie / 195
- 4.20. Probleme recapitulative / 195

Anexe / 197

- Anexa A. Grilă pentru evaluarea lucrărilor de disertație / 199*
- Anexa B. Prezentarea lucrărilor de disertație / 200*
- Anexa C. Numerotarea paginilor și a elementelor structurale ale lucrărilor de disertație / 202*
- Anexa D. Expresii și locuțiuni în limba latină / 203*

Bibliografie / 225

Index de autori / 241

Index de teme / 247

Lista figurilor

- Fig. 1.1. Grilă pentru evaluarea cercetărilor socioumane (p. 18)
- Fig. 2.1. Modele de organizare a textului academic (p. 85)
- Fig. 2.2. Componentele URL (p. 106)
- Fig. 2.3. Poligonul frecvențelor (p. 121)
- Fig. 2.4. Histogramă în plan (p. 122)
- Fig. 2.5. Histogramă în spațiu (p. 123)
- Fig. 2.6. Histogramă în spațiu pentru o analiză comparativă (p. 123)
- Fig. 2.7. Cerc de structură în plan (p. 124)
- Fig. 2.8. Cerc de structură în spațiu (p. 125)
- Fig. 2.9. Grafice figurative (p. 126)
- Fig. 2.10. Algoritmi: simboluri standard (p. 127)
- Fig. 2.11. Piramida pe vârste și sexe a populației din România (p. 128)
- Fig. 2.12. Repartiția teritorială a intensității divorțialității în România (p. 129)
- Fig. 2.13. Repartiția voturilor la alegerile parlamentare (p. 130)
- Fig. 2.14. Repartiția teritorială a structurii populației pe grupe mari de vârstă (p. 131)
- Fig. 2.15. Corectura pe computer (p. 145)
- Fig. 3.1. Triunghiul scrierii academice (p. 150)
- Fig. 4.1. Litere și numere *serifs* (p. 172)
- Fig. 4.2. Litere și numere *sans serifs* (p. 172)
- Fig. 4.3. Literele au personalitate (p. 173)
- Fig. 4.4. Oglinda paginii (p. 177)
- Fig. 4.5. Structura unei lucrări științifice (p. 193)

Lista tabelelor

- Tabelul 1.1. Gradul de originalitate în funcție de nivelul diplomei (p. 19)
- Tabelul 1.2. Modelul CARS (p. 39)
- Tabelul 1.3. Evoluția numărului de utilizatori de internet în România (p. 44)
- Tabelul 1.4. Tehnici de parafrizare (p. 47)
- Tabelul 1.5. Termeni utilizați abuziv în lucrările științifice (p. 62)
- Tabelul 1.6. Tipuri de titluri (p. 67)
- Tabelul 1.7. Proporția titlurilor scrise cu două puncte, în diferite domenii științifice (p. 69)
- Tabelul 1.8. Traducerea descalificantă a unor termeni din domeniul științelor socioumane (p. 78)
- Tabelul 2.1. Edituri universitare și edituri specializate în domeniul științelor socioumane din Franța, Marea Britanie și SUA (p. 100)
- Tabelul 2.2. Tabel de contingență cu variabila independentă (x) deasupra coloanelor și variabila dependentă (y) la începutul rândurilor (p. 111)
- Tabelul 2.3. Tabel de contingență cu variabila independentă (x) la începutul rândurilor și variabila dependentă (y) deasupra coloanelor (p. 111)
- Tabelul 2.4. Nivelul de școlaritate, în funcție de apartenența la gen (p. 112)
- Tabelul 2.5. Atitudinea față de muncă, în funcție de pregătirea profesională și de apartenența la gen (p. 113)
- Tabelul 2.6. Aprecierea emisiunilor TV (p. 114)
- Tabelul 2.7. Evaluarea relațiilor intragrupale (p. 114)
- Tabelul 2.8. Autoaprecierea onestității în comparație cu membrii grupului (p. 115)
- Tabelul 2.9. Lectura revistelor literare (p. 115)
- Tabelul 2.10. Populația pe sexe și medii (p. 117)
- Tabelul 2.11. Puncte de reper în argumentare (p. 134)
- Tabelul 2.12. Structura compozițională a studiilor de caz (p. 143)
- Tabelul 3.1. Abrevierea indicațiilor bibliografice frecvente (p. 160)

Mulțumiri

La finalizarea acestui manual, am primit ajutor din partea mai multor persoane și instituții, față de care îmi exprim recunoștința.

Le mulțumesc tuturor celor care, în mod direct sau indirect, m-au ajutat să public acest manual de redactare, de care îmi leg speranța că tinerii care vor veni în câmpul cunoașterii socioumanului vor avea unelte mai performante decât cele pe care le-am moștenit eu, când, în urmă cu mai bine de patru decenii, mi-am redactat, la o mașină de scris „Consul“, fabricată în Cehoslovacia, lucrarea de absolvire a Facultății de Filozofie de la Universitatea din București.

În mod deosebit le mulțumesc domnului Alexandru Zodieru, care cu pricepere și cu multă bunăvoință s-a îngrijit de ilustrația grafică, și domnișoarei Bogdana Humă, care a citit lucrarea, semnalându-mi unele „scăpări de redactare“. Soției mele, Adina Chelcea, cel dintâi critic avizat al manualului, îi datorez acuratețea textului. Îi mulțumesc pentru tot sprijinul acordat.

Le mulțumesc colegilor de la Departamentul de Sociologie al Universității din București și de la Facultatea de Comunicare și Relații Publice din cadrul SNSPA, studenților, masteranzilor și doctoranzilor mei, pentru continua lor provocare intelectuală.

Last but not least, îmi exprim sentimentele de grațitudine față de redactorul-șef al Editurii Comunicare.ro, domnul Lucian Pricop, care m-a susținut cu generozitate în demersul meu de transformare a ghidului *Cum să redactăm o lucrare de licență, o teză de doctorat, un articol științific în domeniul științelor socio-umane* (2010) într-un manual de redactare. Domnișoarei Olga Machin și domnilor Cristian Lupeanu și Dan Flonta le mulțumesc pentru atenția deosebită cu care s-au îngrijit de apariția în foarte bune condiții grafice a acestui manual.

Septimiu Chelcea

15.01.2011

Prefață

O lucrare de licență, o teză de doctorat, un articol științific nu reprezintă forme ale „nimicului”, despre a cărui globalizare a atras atenția sociologul american George Ritzer (2007). Sunt (sau ar trebui să fie) expresia cea mai înaltă a „cevaului”. Autorii unor astfel de lucrări științifice, spre deosebire de producătorii de manuale, fie ele și universitare, ținesc spre ceva nou, spre originalitate, în timp ce profesorii care scriu manuale și tratate pentru studenții lor, pe care – într-o manieră mai subtilă sau mai brutală – îi conving să le cumpere, urmăresc să reproducă fidel teorii, descrieri ale realității, ipoteze, metode și procedee de alții elaborate. Sigur, în orice „nimic” sunt urme ale „cevaului”, după cum negrul smolit are și un strop de alb imaculat. Există, spune profesorul american, o axă „nimic – ceva”. Produsele muncii fizice sau intelectuale se pot afla mai aproape de „nimic” sau mai aproape de „ceva”.

Manualul de redactare de față, un „nimic”, este gândit să sporească „cevaul” din lucrările studenților, doctoranzilor și, de ce nu, ale tinerilor cercetători din domeniul științelor socioumane. El poartă pecetea „glocalizării”^{***}: regulile de redactare acceptate pe plan internațional sunt adaptate contextului cultural românesc.

Scrierea lucrărilor academice constituie o „practică socială”, nimeni nu scrie într-un vacuum social. Cercetările concrete din universitățile britanice realizate de Roz Ivanic (1998), ca și cele făcute de Theresa Lillis (2001), au pus în evidență că „fundamentul educațional, etnicitatea, expectațiile culturale, toate, influențează modul în care studenții citesc textele academice și răspund în scris” (Coffin *et al.*, 2003, 11). Că lucrurile stau așa o dovedește și o cercetare comparativă interculturală asupra practicilor scrierii academice în contexte sociale diferite. Într-o astfel de cercetare, Lise Buranen (1999) a aflat că, pornind de la prezumția că se adresează unor specialiști bine informați în domeniu, studenții chinezi intervievați considerau ca fiind o insultă a cititorilor listarea tuturor surselor bibliografice (vezi Coffin *et al.*, 2003, 98).

* „Nimicul este o formă socială concepută și controlată de obicei la nivel central și lipsită de conținut esențial semnificativ.” (Ritzer, 2007/2010, 57)

** „Cevaul este o formă socială de obicei concepută și controlată la nivel local și relativ bogată în conținut esențial semnificativ.” (*idem*, 60)

*** „Glocalizarea presupune integrarea globalului în local, cu rezultate unice în fiecare din locurile unde se produce.” (*idem*, 52)

Așadar, și în domeniul practicii redactării academice se impun ajustări ale „globalului”, dictate de specificul „localului”, în condițiile inevitabile ale americanizării tot mai accentuate a științelor sociale. Iată un exemplu: în lucrările de specialitate americane și, ca reflex al globalizării, în mai toate „țările civilizate”, s-a încetățenit practica de a include în text doar numele autorului sau autorilor, iar între paranteze rotunde anul și pagina la care se găsește citatul preluat. La fel procedează și absolvenții facultăților de la noi. O adevărată capcană. „Mead afirmă că...” Să fie vorba despre George H. Mead (1863–1931) sau despre Margaret Mead (1901–1978)?! Dacă nu este trecut prenumele și anul ediției *princeps*, ci doar data apariției ediției consultate, respectiv traducerea în limba română (fără a se arăta a câta), am putea crede că ne referim la unul și același savant. Notând și prenumele autorilor, depășim cu eleganță și problema diferențierii lor după genul social (masculin/feminin). Le cer studenților și doctoranzilor care lucrează sub îndrumarea mea să accepte această glocalizare.

Un alt exemplu de glocalizare: studenții de la noi întocmesc liste bibliografice impresionante, dar când îi întrebi la examen ce au citit din bibliografia anexată, abia dacă enumeră trei-patru lucrări, și acelea cu menționarea aproximativă a titlului. Personal, cer ca în textul lucrărilor de absolvire (licență și master) conduse de mine să fie menționate numele și prenumele autorilor la care se face referire, iar la bibliografie să se separe „lucrările consultate” (cele citite, chiar și parțial) de „lucrările identificate” (citate în lucrările consultate).

Știu, unii dintre profesori nu sunt de acord cu această cerință, motivând că „zăpăcim studenții”, că ar rezulta „un talmeș-balmeș”, că nu există o asemenea practică pe plan internațional. Cred că cerința includerii în text și a prenumelui autorilor și a anului apariției ediției *princeps* a cărților din care s-a citat, ca și separarea în lista bibliografică a lucrărilor consultate de cele identificate ar trebui să figureze în ghidul de redactare al tuturor departamentelor universitare și al tuturor școlilor doctorale. Savantul spaniol Santiago Ramon y Cajal (1897/1967, 153), adresându-se cercetătorilor începători, le atrăgea atenția „... să nu uite că dreptul de a greși se tolerează numai celor consacrați!”.

Cuvântul „redactare” (lat. *redactum*) are în limba română un înțeles dublu: a formula în scris un act oficial, o scrisoare etc. și a pregăti pentru multiplicare un manuscris. În cele ce urmează, am în vedere ambele semnificații ale termenului. Mă voi referi la „cum” și mai puțin la „ce” scriem, deși sunt convins, împreună cu Nicolas Boileau-Despreaux (1636–1711), că „ceea ce concepi bine se enunță în mod clar și cuvintele pentru a le exprima îți vin cu ușurință”. Pe de altă parte, știu că formele semnifică și că

„orice lucru își dobândește unitatea prin forma sa și își manifestă coeziunea internă tot în forma pe care o are“ (Sendrail, 1967/1983, 15). Într-un anume sens, *forma dat esse rei*.

„Scrierea academică este văzută ca un punct de sprijin de care depind celelalte aspecte ale științei. În această perspectivă, este surprinzător că scrierea academică rămâne un proces puțin explorat, necercetat și slab teoretizat. Dacă acesta este un proces central pentru performanța și succesul profesorilor universitari și al studenților lor, cu siguranță, dinamica lui și schimbările trebuie să fie subiectul mai multor analize temeinice“ (Murray și Moore, 2006, IX). Succesul în cariera academică depinde în bună măsură de felul în care scrii, de redactare.

Abraham A. Moles (1920–1992), dezvoltând o „teorie a editării“, consideră că aici se pun trei probleme:

1. A redacta un mesaj accesibil unui anumit public.
2. A stârni interesul publicului față de respectivul mesaj (atracție), acțiune independentă de factorul precedent.
3. A depune eforturi ca publicul să rețină maximum din mesaj (Moles, 1973/1974, 2002).

În mediile academice din străinătate, apar cu ritmicitate lucrări despre redactare: Lee Cuba și John Cocking, 1997; Janet L. Giltrow, 1995; Chris Hart, 1989; Christine A. Hult, 1996; Estelle M. Phillips și Derek S. Pugh, 1994 – ca să mă opresc doar la cele mai recente. Există, de altfel, și manuale de publicare ce se retipăresc periodic de către asociațiile profesionale academice, de exemplu, *Publication Manual of the American Psychological Association* (2009), aflat la a șasea ediție. Acest manual, pe care l-am folosit intensiv, face trimitere la peste o sută de lucrări consacrate problemei redactării lucrărilor științifice.

Adevărul mă obligă să precizez că o bună parte din textul acestui manual reproduce paginile din *Cum să redactăm o lucrare de licență, o teză de doctorat, un articol științific în domeniul științelor socioumane* (Chelcea, 2010), pe care însă le-am restructurat și îmbogățit cu semnalarea mai multor lucrări despre scrierea academică apărute în ultimul deceniu și cu exemple din literatura noastră de specialitate. În alegerea lor, m-am condus după principiul *Amicus Plato, sed magis amica veritas*. Am acordat o atenție sporită modului de utilizare și citare a surselor electronice, precum și problemei furtului intelectual în universități – plagă a învățământului din întreaga lume, dar mai cu seamă din România de azi.

Mă simt obligat, de asemenea, să recunosc deschis că în ceea ce am publicat de-a lungul timpului se întâlnesc unele dintre greșelile de redactare pe care acum le denunț. Teamă îmi este că și în această lucrare s-au mai strecurat viclene „scăpări de editare“. Mai trebuie să precizez că acest

manual de redactare se referă preponderent la scrierea ca produs, mai puțin ca proces sau ca practică socială. Cei interesați de aspectele psihologice ale redactării pot completa lectura cu lucrarea *Teaching Academic Writing* de Caroline Coffin *et al.* (2003).

Îmi exprim speranța că cititorul sagace va găsi în acest manual, dacă nu răspunsuri la toate întrebările legate de scrierea lucrărilor de licență sau a tezelor de doctorat, cel puțin teme de reflecție. Adresez acest manual în primul rând studenților, convins fiind că, prin viitoarea lor activitate de cercetare, științele socioumane vor dobândi o voce mai puternică în România.

Întrebări, răspunsuri posibile și un imperativ

Nici întrebările nu sunt toate câte s-ar putea formula în legătură cu activitatea de cercetare științifică, nici răspunsurile pe care le schițez nu sunt indubitabile. Singurul lucru mai presus de orice discuție rămâne imperativul: Să nu plagiezi!

1.1. Despre calitatea cercetării

Înainte de a pregăti manuscrisul pentru publicare sau pentru a fi prezentat comisiei la examenul de licență sau de doctorat, ar trebui să ne punem singuri câteva întrebări în legătură cu calitatea cercetării tocmai încheiate. În *Publication Manual...* (1994, 3-4) sunt reluate și generalizate întrebările formulate de Kathryn M. Bartol la Conferința Asociației Americane de Psihologie (Los Angeles, 1981).

- Este semnificativă problema cercetată?
- Abordarea este originală?
- Sunt satisfăcător de reliabile (fidele) și de solide instrumentele de investigare?
- Este măsurarea strâns legată de variabilele vizate în cercetare?
- Se testează în investigație pe deplin și fără ambiguitate ipotezele enunțate?
- Este eșantionul investigat reprezentativ pentru populația la care se face generalizarea?
- Cercetarea respectă standardele etice?
- Este cercetarea într-un stadiu suficient de avansat încât să justifice publicarea rezultatelor?

S-ar mai putea formula, desigur, și alte întrebări:

- Au aplicativitate rezultatele cercetării?
- Publicarea raportului de cercetare (a studiului) are un impact social dezirabil?

1.1.1. O grilă de evaluare a cercetării

Pentru a evalua cât mai obiectiv propriile studii, ca și cercetările altora, am imaginat un model aplicabil abordărilor experimentale (Cheleca, 1982, 207), dar care poate fi extins la oricare altă modalitate de investigare a vieții sociale. (Figura 1.1)

Tema	Originalitatea		Rigurozitatea	Semnificația teoretică și aplicativă	Indicele de evaluare
	0 – 1	0 – 2			
Metodele	0 – 1	0 – 2			
Rezultatele	0 – 1	0 – 2		0 – 3	
Total	0 – 3	0 – 4		0 – 3	0 – 10

Fig. 1.1. Grilă pentru evaluarea cercetărilor socioumane

Noutatea temei, ineditul tehnicilor, procedeele și instrumentelor de investigație utilizate, ca și originalitatea concluziilor au fost considerate variabile cu doar două valori (absență sau prezență: zero sau unu). Sigur, originalitatea poate fi înțeleasă și evaluată diferit, după cum ne raportăm la cunoaștere, în general, sau la nivelul cunoștințelor dintr-o comunitate științifică distinctă, cea a sociologilor din România, de exemplu. A cerceta stîmă de sine implicată nu mai reprezintă o noutate pe plan mondial: Anthony G. Greenwald și Mahzarin R. Banaji au definit-o deja ca „efect introspectiv neidentificat (sau inexact identificat) al atitudinii selfului față de evaluarea obiectelor asociate și disociate lui” (1995, 11). Abordarea acestei teme de către psihosociologii din România ar constitui o noutate, ar lărgi aria cercetărilor din domeniu.

1.1.2. Ce înseamnă să fii original?

Estelle M. Phillips și Derek S. Pugh (1994), citați de Chris Hart (1998, 24), au identificat nu mai puțin de nouă moduri diferite de a fi original în cercetarea științifică a vieții sociale:

- a efectua cercetări empirice (de teren, concrete) pe teme care nu au mai fost niciodată abordate;
- a da o interpretare nouă unor idei vechi;
- a aduce noi dovezi pentru problemele deja cunoscute;
- a elabora sinteze noi;
- a utiliza cunoștințele acumulate în studierea realităților socioculturale din alte țări;

- a experimenta metode și tehnici de cercetare în contexte socioculturale diferite;
- a realiza cercetări interdisciplinare;
- a privi altfel, dintr-o altă perspectivă teoretică, realitățile socioculturale;
- a prezenta cunoștințele dobândite într-o manieră care nu a mai fost încercată.

Când vorbim de originalitate în sistemul de învățământ, trebuie să avem în vedere nivelul diplomei: de licență (după trei ani de studii universitare), de master sau de studii postuniversitare, de doctor în științe. Într-un ghid oferit studenților de la Universitatea din Melbourne (f.a., 4) se face această distincție. (Tabelul 1.1)

Tabelul 1.1. Gradul de originalitate în funcție de nivelul diplomei (după The University of Melbourne, f.a., 4)

Nivelul diplomei	Abordarea	Scopul academic
Diplomă de licență	Reproductivă	Corectitudinea informațiilor prezentate (cu unele elemente de analiză)
Master sau studii postuniversitare	Analitică	„Originalitate simplă”, care poate să includă reformularea materialului sau prezentarea informațiilor într-o altă modalitate
Doctorat	Speculativă	„Originalitate creativă”: abordare inedită/cunoștințe noi

Cerințele de originalitate sunt cumulative: nivelul superior include și cerințele nivelelor de bază: diploma de doctor în științe presupune noutate, dar și corectitudinea informațiilor, prezentarea lor într-o perspectivă inedită, reformularea și analiza.

1.1.3. Rigoarea metodologică

În ceea ce privește rigurozitatea metodelor, tehnicilor și procedeele de obținere și de prelucrare a datelor, coerența demonstrației și validitatea concluziilor, credem că există grade de comparație.

Unele modalități de investigare sunt mai valide decât altele; la fel și rezultatele finale. Putem acorda mai multe valori: zero, unu sau doi.

1.1.4. Semnificația teoretică și aplicativă a cercetărilor științifice

În fine, semnificația teoretică și aplicativă a rezultatelor în timp și spațiu oferă o gamă de valori mai extinsă: zero, unu, doi și trei, am presupus. Se ajunge la un indice de evaluare a cercetărilor de teren sau experimentale, care ia valori între zero și zece. Chiar dacă modelul propus operează ierarhizări bazate pe aprecieri individuale, indicele rezultat pare a fi un instrument de evaluare și autoevaluare util. Indicele de evaluare a acestui ghid s-ar situa, după autoevaluarea mea, undeva în zona cifrei șapte. Poate că cititorii vor ajunge la un alt indice de evaluare.

Este recomandabil ca față de propriile scrieri să nu avem îngăduință. Ca profesori, să manifestăm cumpănită indulgență față de erorile din lucrările scrise ale studenților; ca oameni de știință, să fim respectuoși față de neîmplinirile din lucrările personalităților științifice consacrate. Santiago Ramon y Cajal (1897/1967, 145) ne îndemna să facem aprecieri critice, evaluări nu numai cu imparțialitate, *sine ira et studio*, dar și „într-o formă politicoasă, plăcută și chiar măgulitoare”. Să scuzăm cu bunăvoință erorile începătorilor și „să nu atribuim eroarea numaidecât ignoranței” (*idem*, 147). Când scriu aceste lucruri nu pot să nu-mi reproșez că, dintr-un motiv sau altul, ba chiar fără nici un motiv serios, uneori am nesocotit astfel de precepte, dar... *qui s'excuse s'accuse!*

Dacă ne-am încredințat că cercetarea noastră are un indice de evaluare a conținutului superior mediei, ne punem imediat problema redactării raportului de cercetare și ne gândim la găsirea celei mai adecvate modalități de „ambalare” a conținutului. Arta prezentării, a ambalării, nu reprezintă o artă minoră. A nu te preocupa de ambalaj înseamnă a risca să irosești munca anterioară. Dimpotrivă, reușita prezentării finale poate compensa multe insuficiențe. Există chiar „specialiști în arta ambalării și a scrisului, care reușesc să seducă într-atât, încât prea puțini reușesc să vadă că în interior nu se află, de fapt, nimic (acesta nu este, totuși, un ideal de urmat)” (Kaufmann, 1996/1998, 285).

1.2. „Stilul este știința însăși”

Odată încheiată analiza datelor de cercetare și realizată interpretarea lor, studentul, doctorandul sau cercetătorul științific se află în fața unei noi probleme: redactarea raportului de cercetare și, după caz, pregătirea manuscrisului în vederea predării lui la comisia de examen sau la o editură.

Redactarea raportului face parte din cercetarea științifică însăși și respectarea anumitor reguli este obligatorie, întocmai ca respectarea regulilor de formulare a întrebărilor într-un chestionar sau a prescripțiilor privind desfășurarea observației. În perimetrul „rigid“ al regulilor de redactare a lucrărilor științifice există un câmp suficient de larg pentru manifestarea personalității fiecărui cercetător. „O disciplină se definește în mare măsură prin stilul ei, iar stilul sociologiei se definește, în parte, prin opoziția față de tot ce ar putea să pară literar“ (Kaufmann, 1996/1998, 290). Aceasta era situația în momentul afirmării sociologiei în mediile academice, ca știință relativ independentă. Astăzi, distincția știință/artă nu mai operează atât de drastic. Abordarea calitativă a socioumanului este vecină cu reportajul, cu beletristica.

După formula lui Georges Louis Leclerc, conte de Buffon (1707–1788), din discursul său de recepție la Academia Franceză, „*Le style est l'homme même*“, voi spune și eu: „Stilul este știința însăși“. Marele naturalist francez se referea la operele literare și de popularizare a științei (Didier, 1964, 36), dar formula rămâne valabilă, în limite rezonabile, și pentru lucrările științifice.

Sociologia s-a impus în plan academic, a devenit disciplină universitară, arătând, prin modul de abordare și de prezentare a fenomenelor societale, că este altceva decât filozofia, istoria sau beletristica. Eseismul literar, limbajul aluziv și abundența metaforelor în rapoartele de cercetare, în studiile și lucrările de sociologie ascund mai degrabă fisuri în demonstrarea cauzalității producerii fenomenelor vag definite decât relevă un talent literar. Se întâlnesc, desigur, și sociologi, istorici sau antropologi cu har literar, de exemplu, Bronislaw Malinowski, Richard Price, Galo Mann sau Carlo Ginzburg – menționați de Peter Burke (1992/1999, 153). Psihosociologul francez, originar din România, Serge Moscovici, atât de riguros în scrierile științifice, i-a învins pe profesioniștii literaturii pe propriul lor teren – cum aprecia cronicarul ziarului *Le Point* – când a publicat povestirea autobiografică sub titlul *Cronica anilor risipiți* (1997/1999). Este un caz fericit.

Pledând pentru redactarea lucrărilor din domeniul științelor socioumane într-un stil științific, nu mă fac nicidecum avocatul lipsei de expresivitate, al „ortodoxismului verbal“ sau al „exercițiului ostentativ al rigorii lexicale“ – păcate denunțate de Jean-Claude Passeron (1991), citat de Jean-Claude Kaufmann (1998, 290). Nu sugerez nici preluarea modelului creat de Baruch Spinoza, în *Etica demonstrată după metoda geometrică și împărțită în cinci părți* (1677/1981), sau a celui al lui Joseph Bochenski, din *Introducere în logica autorității* (1974/1992). Aceste modele sunt aproape imposibil de egalat.

Pe de altă parte, scrierile din domeniul științelor socioumane țintesc spre un public cât mai larg, nu se adresează doar cercului restrâns al specialiștilor.

Ele trebuie să angajeze în dialog nu numai „comunitatea celor competenți, specialiști și experți, ci și publicul larg, concetățenii noștri” (Bellah *et al.*, 1985/1998, 388).

Așa cum, atunci când vrea să scrie un sonet, poetul știe că trebuie să plăsmuiască 14 versuri în două catrene cu rimă îmbrățișată și două terține cu rimă liberă, ceea ce nu-i limitează puterea de creație, originalitatea, tot astfel investigatorii vieții sociale trebuie să respecte canoanele redactării rapoartelor de cercetare științifică. În epoca postmodernă în care am intrat, în condițiile înmulțirii abordărilor calitative ale socioumanului, granițele dintre știință și artă devin tot mai permeabile. Se vorbește din ce în ce mai accentuat de „poetica științei”, de „construcția textuală”, de „ficțiunea prezentării realității”, de „mitul realismului”, susținându-se că și oamenii de știință (istorici, sociologi, antropologi etc.) „lucrează la fel de mult pe tărâmul ficțiunii ca și romancierii și poeții, cu alte cuvinte, că și ei produc «artefacte literare» în concordanță cu regulile de gen și de stil” (Burke, 1992/1999, 151). Acest lucru impune și mai mult conștientizarea „convențiilor literare” (White, 1966), redactarea „narațiunilor polifonice” (Bahtin, 1981) într-un stil științific.

În cele ce urmează, pe baza consultării lucrărilor de specialitate, a experienței publicistice proprii și a sfaturilor primite de la profesorii mei, propun reflecției celor aflați în fața colilor albe ale viitoarei lor lucrări de licență, teze de doctorat sau monografii unele răspunsuri la întrebările pe care și le pun în mod firesc când încep redactarea. Trebuie avute în vedere ambele componente ale oricărui plan de redactare: „situația retorică” și „organizarea materialului”.

1.2.1. Situația retorică

Situația retorică este conturată de următoarele elemente: intenția autorului, persoana autorului, cititorii potențiali, conținutul comunicării și limbajul adecvat (Hult, 1996, 113).

Mai simplu spus, situația retorică constă din patru elemente intercorelate: autorul, auditoriul, textul și contextul specific (<http://owl.english.purdue.edu/>).

1.2.1.1. Autorul

Autorul sau, după caz, autorii au interese ce se exprimă direct și/sau voalat în comunicarea scrisă (cărți, articole, lucrări de licență, teze de doctorat) sau în comunicarea orală (comunicări la reuniunile științifice, disertații, examene). Cunoașterea adevărului și difuzarea lui în cercul populației interesate constituie interesele fundamentale, dar, dincolo de ele, o serie de alte interese influențează comunicarea: dorința de notorietate, de afirmare de sine, dobândirea unui statut academic mai înalt și, în ultimul rând, în

condițiile de la noi când se impozitează și drepturile de autor, completarea veniturilor financiare – când este vorba de publicarea unor cărți și articole de specialitate – și dorința de a termina cu succes studiile academice, aspirația de autorealizare etc. – în cazul studenților și doctoranzilor.

Margaret Cargill și Patrick O'Connor (2009, 4) apreciază că publicăm cărți și articole științifice pentru a împărtăși colegilor rezultatele cercetărilor noastre, pentru a fi adăugate celorlalte rezultate, dobândind astfel recunoaștere în domeniul de care ne ocupăm, precum și pentru a stârni interesul altor oameni de știință față de aria cercetărilor noastre. În afara acestor motive, specialiștii în lingvistică aplicată de la Universitatea din Adelaide (Australia) citați menționează că publicăm articole științifice pentru a primi un feedback din partea experților și pentru a ne legitima propria cercetare științifică pe plan internațional.

Pentru a înțelege situația retorică, va trebui să avem în vedere și atitudinea autorului față de actul comunicării: a scrie cu entuziasm sau a scrie trist, ca o povară amară de care vrei să scapi, se vede printre rânduri. A comunica în scris sau oral cu emfază sau cu modestie exagerată nu rămâne neobservat și, după caz, nesancționat. Iată câteva tendințe care trădează atitudinea de superioritate a autorului:

- „Se cunoaște că...“;
- „Oricine știe că...“;
- „Știm cu toți că...“.

Nici modestia excesivă nu face casă bună cu stilul academic de redactare. În fond, „a spune despre sine mai puțin decât ești nu-i semn de modestie, ci de prostie“. Sunt de evitat formule de tipul:

- „Îmi permit să observ că...“;
- „Fie-mi îngăduit să consider că...“;
- „Umila mea părere este...“.

Prea adesea, auzim în dezbaterile științifice răspunzându-se chiar la întrebările subtile:

- „Problema este una simplă, și anume...“;
- „Răspunsul este de la sine înțeles...“;
- „Nu este cazul să dezvolt acum problema...“.

Astfel de formulări mi se par de-a dreptul jignitoare.

Experiența și cunoștințele aprofundate, apartenența la un gen social (*gender*), la un grup etnic, socio-economic sau religios, afilierea la o instituție sau alta (universitate de elită, centru de cercetări, agenție guvernamentală etc.) își

pun mai apăsător sau abia sesizabil amprenta asupra scrisului nostru. Ca să vă convingeți, vă propun un test: încercați să identificați interesele, atitudinea, apartenența etnică și religioasă a autorului acestei lucrări.

1.2.1.2. Auditoriul

Auditoriul constituie cel de-al doilea element component al situației retorice. Cei care citesc un text, ascultă o prelegere, privesc un vorbitor de la tribună – cu un cuvânt, auditoriul – se particularizează prin interese, atitudini, trăsături de personalitate și caracteristici socio-economice. Trebuie să avem în vedere toate acestea, doar nu predicăm în pustiu. Dacă intenționăm să publicăm o lucrare de largă informare științifică, este bine să pornim de la „stocul de cunoștințe științifice” al populației. Scriind un articol pentru o revistă de specialitate nu putem să facem abstracție de stadiul cunoașterii în domeniu. Aceeași cerință apare și în elaborarea unei teze de doctorat sau a unei lucrări de licență.

1.2.1.3. Textul

Textul, cel de-al treilea element al situației retorice, are un înțeles foarte larg, nu se limitează doar la documentele tipărite, ci include orice formă de comunicare umană. După Purdue University Online Writing Lab (OWL), natura oricărui text este afectată de trei factori: media textului, echipamentul pentru realizarea textului, echipamentul pentru descifrarea textului.

Media textului (lat. *medium*, pl. *media*) influențează „ce” și „cum” comunică autorul în situația retorică dată: scris de mână, tipăritură, scris computerizat, comunicare vizuală, audio, verbală, nonverbală, grafică, picturală, tactilă (alfabetul Braille) etc. Exemple de media găsim la tot pasul: ziare, reviste, scrisori, panouri publicitare, afișe, caricaturi, picturi, sculpturi, e-mail-uri, pagini facebook, cuvântări, conversații (*face-to-face*), telefonice, graffiti și lista ar putea continua – ne asigură Ethan Sproat, Dana Lynn Driscoll și Allen Brizee (<http://owl.english.purdue.edu/>).

Echipamentul pentru realizarea textului constă din dotările naturale (laringe, buze, dinți și alte componente ale aparatului fonator) și din instrumentele tehnice sofisticate (de exemplu, laptopul). De asemenea, echipamentul pus la lucru când realizăm un text include elementele conceptuale, precum luarea în considerare a feedbackului de la profesori, includerea informațiilor din lucrările consultate, interpretarea datelor din cercetări etc.

În fine, aparatul vizual natural sau aparatul auditiv uman și aparatura tehnică (de exemplu, proiectorul digital pentru vizualizarea unei prezentări PowerPoint), pe de o parte, și, pe de altă parte, conceptualizarea (principiile învățării) fac parte din echipamentul pentru descifrarea textului.

1.2.1.4. Contextul

Contextul, ultimul dintre elementele componente ale situației retorice, influențează și el actul comunicării. În funcție de situația concretă (timp, loc, comunitate), se schimbă nu numai modul de comunicare, dar și conținutul comunicării. Comunicarea profesor/student în sala de curs diferă semnificativ de discuția acestora în afara spațiului universitar (să spunem, în foaierea Teatrului Național din București). Comunicarea profesor/student în perioada comunistă, marcată de suspiciune și constrângeri ideologice, nu se compară cu cea de azi. Cultura democrației anulează adagiul scolasticilor *Magister dixit*.

1.3. Câteva întrebări și mai multe sfaturi

Este cât se poate de logic să ne întrebăm de la început: „Ce scop are ceea ce întreprindem?”. Dacă ne propunem să descriem aprofundat și sistematic un fenomen, adoptăm o strategie diferită de cea impusă de atingerea scopului explicației cauzale. Dacă intenționăm să ne etalăm erudiția sau cunoștințele, ceea ce nu mi se pare deloc un păcat, vom redacta altfel decât în cazul elaborării unei lucrări menite să convingă cititorii despre valoarea de adevăr a punctelor de vedere avansate.

1.3.1. Ce este o lucrare de licență?

Elaborarea unei lucrări de licență, ca și a unei teze de doctorat, la un alt nivel de profunzime presupune un set de activități în succesiune și interferență, fiecare având un grad de dificultate: alegerea unei teme, citirea celor mai bune cărți și articole din aria temei, desfășurarea unei cercetări concrete, formularea unui punct de vedere personal, schițarea planului, scrierea primei forme a lucrării, revizuirea și finalizarea ei. Charles Lipson (2005, 10) conchide: „Redactarea unei teze nu este o cursă scurtă, de o sută de metri. Este un drum printr-o pădure, solicită ingeniozitate și o anumită persistență“. Aș adăuga: fără o busolă, poți ușor să te rătăcești, să bați aceeași potecă fără să-ți dai seama că te învârti într-un „cerc vicios“. Profesorii îndrumători ai lucrării de licență, profesorii conducători ai tezelor de doctorat au tocmai rolul de a vă semnala punctul critic de la care drumurile se despart, unele ducând spre eșec, doar unul spre succes.

Umberto Eco (1977/2000, 10) spune: „Licența, în feluritele sale forme, se apropie de exercițiul profesiunii“. Facem, așadar, lucrarea de licență la sfârșitul anilor de studii universitare pentru a demonstra cât de apți suntem

să desfășurăm o activitate în domeniul în care ne-am pregătit. Lucrează însă absolvenții noștri în sectoarele muncii sociale specifice facultăților pe care le-au urmat? O particularitate a tranziției postcomuniste din România o constituie renunțarea la concordanța dintre specializarea universitară și cerințele locului de muncă. Am întâlnit ingineri constructori care se ocupă cu relațiile publice, economiști care fac sondaje de opinie publică, fizicieni deveniți analiști politici, dacă nu chiar „oameni politici” ș.a.m.d. Ce mai rămâne din justificarea dată de nobilul Umberto Eco licenței în urmă cu un pătrar de veac? Gândindu-ne la realitățile din România, ar fi poate mai aproape de adevăr să spunem că licența aproximează calitatea intelectuală și morală a absolvenților. De altfel, cel dintâi principiu înscris în *Magna Charta a universităților*, semnată la 18 septembrie 1988 la Bologna de către un mare număr de rectori din Uniunea Europeană, stabilește că universitățile au rolul de a „produce și transmite cultura prin intermediul cercetării și învățământului”. Acelor studenți care acceptă acest rost al lucrării de licență (de transmitere a culturii prin cercetare) le ofer ca îndreptar acest manual de redactare. Lor, ca și celor care doresc să obțină o „super-licență” prin doctorat, dovadă meritată a erudiției lor.

1.3.1.1. Ce temă alegem?

O primă întrebare pe care trebuie să și-o pună cei ce s-au decis să facă o disertație este „Ce temă să alegem?”. Întrebarea este valabilă și pentru licențiații care vor să se afirme în câmpul lor de cunoaștere. Alegerea „topicii disertației”, a subiectului ei, a temei de cercetare este dictată în primul rând de interesul de cunoaștere al fiecăruia. „Ce te interesează mai mult din domeniul psihosociologiei?”, îi întreb pe cei care îmi propun să le fiu conducător științific. Dacă îmi răspund „Ce credeți dv.?”, mă gândesc mult dacă să accept sau nu să le fiu „instructor de zbor” (Umberto Eco îi consideră „cobai” pe profesorii care îndrumă disertațiile – și nu exagerează deloc). Cei mai mulți studenți sau candidați la studiile doctorale au interese de cunoaștere bine conturate. Cum și le-au format este greu de știut. Și nici nu încerc să aflu. Cred, totuși, că biografia reprezintă cheia. Mai toate temele mele de studiu au pornit de la experiența trăită: adaptarea socială, comportamentul prosocial, manipularea, memoria socială ș.a.

Dincolo de subiectivitate, există criterii relativ obiective în alegerea temelor de cercetare. Bert Useem (1997) le enumeră: „probabilitatea de a fi realizată” (engl. *tractability*), „probabilitatea de a fi acceptată în departament” (engl. *resonance with organizational culture*), „probabilitatea de a învăța metodologii noi”, „contribuția la dezvoltarea cunoașterii” și „facilitarea găsirii unui loc de muncă”. Profesorul de sociologie de la University

of New Mexico (SUA), subliniind că nu toate criteriile sunt la fel de importante, consideră că probabilitatea de realizare ocupă primul loc și contribuția științifică locul al doilea. Învățarea unor metodologii și probabilitatea de a fi acceptată în departamentul (facultatea) din care faci parte au un rol mai redus. Pe ultimul loc în alegerea temei de cercetare sau a disertației ar trebui să se afle găsirea unui *job* (Useem, 1997, 215). Aș fi un Don Quijote dacă le-aș cere studenților mei să adopte *tale quale* ierarhizarea criteriilor propusă de Bert Useem. În condițiile de azi din România îmi pare mai realistă următoarea ordonare a criteriilor:

- probabilitatea de a fi realizată în timp util;
- aportul științific probabil;
- sporirea șanselor de a găsi un *job*;
- probabilitatea de a fi acceptată în departament;
- învățarea unor noi metodologii.

Și aș mai adăuga un criteriu:

- efortul intelectual, care se include doar parțial în probabilitatea de a fi realizată.

O temă este realizabilă cu mai mult sau mai puțin efort intelectual, uneori cu un efort chinuitor, nu numai intelectual, dar și psihic, fizic și material. Cândva, am propus o formulă matematică pentru stabilirea ordinii priorităților în activitățile de muncă (Chelcea și Chelcea, 1977, 72). Nu ar fi de prisos să ponderăm criteriile în alegerea temei disertațiilor și să calculăm un „indice al topicii“ (IT). Îmi place îndemnul fizicianului german Max Planck (1858–1947) de „a măsura tot ce este măsurabil și de a face măsurabil ceea ce nu este încă astfel“.

La calcularea IT-ului, probabilitatea de a fi realizată intervine cu ponderea cea mai mare, pentru că – nu-i așa? –, oricât de importantă ar fi tema disertației, dacă nu este finalizată înainte de susținere nu își atinge rațiunea de a fi. Într-un mod asemănător se întâmplă lucrurile și cu subiectele monografiilor. O cercetare cu tema „Pregătirea aderării României la NATO“ care s-ar încheia după ce acest act se va fi înfăptuit nu mai înseamnă foarte mult. Are doar valoare de document istoric, nu poate contribui în nici un fel la accelerarea procesului integrării. Așa stând lucrurile, având în vedere și „dorința de aprobare“ – despre care scriitorul englez W. Somerset Maugham (1919/1996) spunea că „este, probabil, instinctul cel mai profund al omului civilizată“ –, să chibzuim atent ce temă abordăm. Ca și Ulise, fiecare își are arcul său... Să ne decidem dacă facem o „disertație de cercetare“ sau o „disertație de compilație“. Umberto Eco (1977/2000, 11) are dreptate când

apreciază că ambele tipuri de teze sunt acceptabile, dar că „o teză de cercetare este totdeauna mai lungă, mai obositoare și cu mai mare implicare; o teză de compilație poate fi și lungă, și obositoare (există lucrări de compilație care au necesitat ani și ani), dar de obicei poate fi făcută în cel mai scurt timp și cu cel mai mic risc”.

1.3.2. Teza de doctorat – cercetare originală

Tezele de doctorat sunt obligatoriu disertații de cercetare, ele – cel puțin teoretic, dacă nu și în fapt – lărgesc cunoașterea, au o pronunțată notă de originalitate. Lucrărilor de licență nu li se pretinde neapărat acest lucru; ele pot consta foarte bine într-o lectură critică a literaturii de specialitate și o expunere coerentă a raporturilor dintre diferitele teorii sau puncte de vedere ale autorilor consacrați. În sociologie, o discuție de cercetare presupune desfășurarea unei investigații de teren. Chiar lucrările de licență, nu numai tezele de doctorat, sunt mai bine cotate dacă includ în structura lor rezultatele unor experimente, anchete sau sondaje proprii. Sociologia este o știință teoretico-empirică. În alte discipline socioumane, cerința efectuării unor cercetări concrete abia dacă se schițează. În perspectivă și la limită, toate disertațiile din domeniul științelor socioumane trebuie să fie de cercetare. Și cum cercetarea cere timp, este judicios ca studenții să-și aleagă tema lucrării de licență încă de la sfârșitul celui de-al doilea an de studii (vezi Anexa A).

Cu doctoranzii lucrurile stau altfel. De regulă, ei au o experiență de cercetare de cinci, zece ani – uneori, chiar și mai mulți. Doctoratul nu încununează o carieră, ci o deschide. Totuși, a admite la doctorat pe cei care abia au absolvit studiile universitare și pe cei care nu au probat prin nimic vocația de cercetător științific – cum se întâmplă de multe ori azi – prezintă pericolul coborârii tezei de doctorat la nivelul unei lucrări de licență. Doctoranzii din domeniul științelor socioumane ar trebui să țintească spre performanța lui Jürgen Habermas, a cărui teză de doctorat *Strukturwandel der Öffentlichkeit* (trad. rom. *Sfera publică și transformarea ei structurală*, Editura Univers, București, 1998), susținută în 1962, a fost publicată fără modificări în 17 ediții (până în 1990).

1.3.3. Ce tip de articol ne propunem să scriem?

Îmi este greu să îmi imaginez un cercetător care să nu fie interesat de difuzarea rezultatelor investigațiilor sale în comunitatea academică și, cum este adesea cazul în științele socioumane, în rândul publicului larg, în general. Acest lucru se poate realiza prin comunicare orală (convorbiri, conferințe etc.) sau prin comunicare scrisă (articole în revistele de specialitate și în ziarele și

revistele de mare tiraj). În continuare, mă voi referi la scrierea articolelor pentru revistele de specialitate.

Mai întâi, să vedem care este tipologia articolelor în științele sociale și comportamentale. După *Publication Manual of the American Psychological Association* (2009, 9-11), în revistele de specialitate se publică studii empirice, sinteze din literatura domeniului, articole teoretice, articole metodologice și studii de caz.

1.3.3.1. Studiile empirice

Studiile empirice prezintă cercetările de teren ale autorului sau analize secundare ale datelor din cercetările empirice ale altor autori. Reproducerea și comentarea rezultatelor investigațiilor altora nu reprezintă „analiză secundară”. Analiza secundară trebuie să conducă la obținerea de cunoștințe noi din date deja produse. Cunoștințele noi trebuie să vizeze alte teme decât problemele pentru care au fost culese pe teren în cercetările anterioare sau să rezulte dintr-o prelucrare mai rafinată a datelor, comparativ cu „analiza primară”.

Structura tipică a unui articol de prezentare a studiilor empirice cuprinde:

- Introducerea (enunțul problemei de studiu, istoricul cercetării acestei probleme, stadiul cunoașterii și scopurile proprii investigații).
- Metoda (descrierea metodelor și tehnicilor de producere și prelucrare a datelor).
- Rezultatele (datele obținute și analiza lor).
- Discuția (interpretarea teoretică a datelor analizate, implicațiile teoretice ale rezultatului investigației, valoarea și limitele investigației, posibilitatea continuării cercetării).

1.3.3.2. Studiile de sinteză

Studiile de sinteză presupun trecerea în revistă a literaturii din domeniu în legătură cu tema dezvoltată în articol, evaluarea lor critică. În cazul „meta-analizelor”, prin diferite procedee statistice, se obțin rezultate mai credibile, cu putere de generalizare mai mare, dar pe aceeași temă cu cercetările inițiale (spre deosebire de analizele secundare, care vizează teme de cercetare noi). Organizarea materialului în studiile de sinteză trebuie să cuprindă câteva secțiuni distincte:

- definirea cu claritate a problemei de studiu;
- informarea despre stadiul de cunoaștere a respectivei probleme;
- identificarea relațiilor, contradicțiilor, lacunelor, inconsistenței studiilor analizate;
- sugestii privind studiile viitoare.

În studiile de sinteză, autorii pot grupa articolele selectate pentru analiză în diferite moduri, în funcție de scopul urmărit:

- după orientarea teoretică a articolelor (dacă se încearcă evaluarea teoriilor);
- pe baza conceptelor-cheie (când se dorește reliefa progresului în cunoașterea unei anumite probleme);
- în funcție de similaritățile metodologice (pentru validarea metodelor);
- cronologic (pentru a se evidenția etapele în cunoașterea problemei).

1.3.3.3. Articolele teoretice

Articolele teoretice au o structură foarte apropiată de studiile de sinteză, dar în astfel de contribuții se face apel la datele empirice numai dacă ele conduc la noi teorii, dacă pot orienta construirea teoriilor. Autorii unor astfel de articole analizează consistența teoriilor și încearcă să demonstreze avantajele unor teorii față de altele prin analiza consistenței și determinarea generalității lor. În unele reviste de specialitate, articolele teoretice, ca și studiile de sinteză, sunt plasate în secțiuni distincte ale sumarului, de regulă la începutul listei.

1.3.3.4. Articolele metodologice

Articolele metodologice prezintă metode noi, modalități originale de aplicare a unor metode deja utilizate. Datele empirice sunt utilizate numai pentru a sublinia validitatea metodelor prezentate. Articolele metodologice trebuie să fie suficient de clare pentru a-l ajuta pe cititor să înțeleagă modul de aplicare a metodelor prezentate și sporul de cunoaștere asigurat de acestea. Sunt foarte utile, deci, exemplificările. Articolele cu caracter metodologic sunt însoțite de numeroase anexe.

1.3.3.5. Studiile de caz

Studiile de caz ilustrează o problemă; nu trebuie confundate cu orice cercetare empirică a unei unități sociale (sat, oraș, organizație etc.). Studiul cazului (prefer această traducere pentru termenul englezesc „*case study*”) nu trebuie confundat cu nici o metodă de cercetare: este o strategie de cercetare. Consider că definiția dată de Robert K. Yin (2003/2005, 17) studiului de caz (denumire acceptată în științele socioumane din țara noastră) mi se pare lămuritoare: „În general, studiile de caz constituie strategia preferată atunci când se pun întrebări de genul «cum» și «de ce», când cercetătorul are un control redus asupra evenimentelor și când atenția se îndreaptă asupra unui fenomen contemporan văzut într-un context din viața reală”.

1.3.4. Sfaturi pentru alegerea temei lucrărilor de licență

În pragul absolvirii, studenții și masteranzii vor alege dintre temele pentru lucrările de licență sau pentru lucrările de disertație propuse de profesori sau vor fixa ei tema care să le probeze competența. Dincolo de indicațiile profesorilor care le conduc lucrările de absolvire, îmi permit să dau câteva sfaturi.

1.3.4.1. Restrângeți tema cercetată

Acest îndemn este valabil mai ales pentru studenți, masteranzi și doctoranzi. Pentru a vă asigura că lucrarea dvs. este realizabilă în timp util, recomand restrângerea temei. Zicala „Cine îmbrățișează prea larg nu strânge bine“ s-a transformat într-o regulă fundamentală a alegerii problemei de cercetare: „Restrânge cât mai mult domeniul pentru a-l stăpâni mai bine și a risca mai puțin“.

Mi-am însușit acest principiu din propria-mi experiență. Când am fost încadrat cercetător științific stagiar, în urmă cu patru decenii, Traian Herseni, pe atunci șef al Secției de psihologie socială din cadrul Institutului de Psihologie al Academiei R. S. România, m-a întrebat ce planuri am. „Vreau să cercetez psihologia poporului român. Voi scrie pe această temă o lucrare în două volume: în primul volum voi trece în revistă ce au spus alții despre această problemă, în al doilea voi prezenta cercetările proprii“, i-am răspuns imediat. „Foarte bine“ m-a încurajat cărturarul, discipol al lui Dimitrie Gusti. „Până să te apuci să scrii psihologia poporului român, hai să cercetăm psihologia boldeștenilor.“ Așa am ajuns în comuna Boldești (județul Prahova). Am început prin a studia comportamentul ceremonial al unei populații care se urbaniza. De la „psihologia românilor“ la „psihologia boldeștenilor“ și de aici la „psihologia ceremonialului boldeștean“: iată ajustările succesive ale temei.

Astăzi, chiar tema „Comportamentul ceremonial în Boldești“ (administrativ, comuna a devenit orașul Boldești-Scăeni) mi se pare prea largă. Poate că mi-aș fixa ca temă „Ceremonialul funerar la Boldești“. Nu-i nicio exagerare. Oscar Lewis, renumitul antropolog american, a restrâns și mai mult tema comportamentului funerar, studiind acest „aspect al vieții“ la nivelul unei singure familii mexicane. Lucrarea lui, *O moarte în familia Sánchez (A Death in the Sánchez Family, 1969)*, este literatură de referință în antropologia culturală.

1.3.4.2. Evaluați posibilitățile de realizare a temei

Cel de-al doilea criteriu în alegerea unui subiect pentru o disertație, aportul științific, este intim corelat cu probabilitatea de realizare, despre care am vorbit. Sigur că tema „Comportamentul ceremonial în culturile lumii“

poate fi foarte semnificativă sub raportul cunoașterii. Dar cine se încumetă să o abordeze? Poate doar un institut de specialitate, și dintre cele mai prestigioase (de exemplu, Human Relations Area Files), nu un singur om. Ca studenți sau ca tineri cercetători trebuie să echilibrăm ambiția unei „mari disertații” cu timpul pe care îl avem la dispoziție și cu experiența de cercetare pe care am acumulat-o. Eu cred că selectarea unei idei semnificative este mai importantă decât numărul mare de cazuri studiate. Să arătăm „în mic” ce am putea face când vom coordona activitatea unui mare institut de cercetare. Bert Useem (1997, 214) amintește câteva lucrări de referință care se bazează pe disertațiile doctorale: *Agrarian Socialism* (Lipset, 1950), *States and Revolution* (Skocpol, 1979), *Governing Prisons* (Dilulio, 1987), *Hitler's Willing Executioners* (Golhagen, 1996). Acestea sunt ceea ce autorul citat numește „big dissertation”, lucrări de licență și teze de doctorat care deschid perspective pentru cercetările viitoare ample.

1.3.4.3. Cu gândul la viitorul job

Să coborâm însă cu picioarele pe pământ: *primum vivere, deinde philosophari* – ironizau anticii discuțiile sterile. Sunt de toată lauda studenții care se gândesc nu numai la semnificația științifică a temei lor, dar și la aplicativitatea imediată a cunoștințelor dobândite în travaliul de elaborare a ei. Cu alte cuvinte, când studenții își aleg subiectul disertației este bine să se gândească dacă lucrarea de licență îi va ajuta să găsească un loc de muncă adecvat. Ne place sau nu ne place să recunoaștem, piața muncii influențează mai puternic alegerea subiectului disertației decât charisma profesorilor, dacă o au, firește.

1.3.4.4. În acord cu filozofia comunității academice

Câteva cuvinte acum despre cel de-al patrulea criteriu pe care ar trebui să-l aibă în vedere studenții când aleg tema disertației – compatibilitatea cu filozofia comunității academice care va evalua lucrarea. Probabilitatea de acceptare departamentală nu reprezintă un factor conjunctural și nu îndeamnă la oportunism, dar nici nu poate fi ocolită. Catedrele de specialitate, departamentele, facultățile au o „cultură organizațională” proprie. Disertațiile studenților se prezintă într-un climat cultural specific și este bine ca ele să fie consonante cu respectiva cultură organizațională. De exemplu, o teză de licență bazată pe date statistice va fi mai bine cotate dacă departamentul în care se prezintă se ghidează după paradigma cantitativistă decât dacă privilegiază celălalt stil de cercetare, propriu paradigmei calitativiste. Să ne amintim și observațiile lui Max Weber (1864–1920) cu privire la relativitatea selecției în universități. În discursul de la Universitatea din München, intitulat „Știința ca profesiune” (1919/2000), marele sociolog german atrăgea

atenția că „reprezintă o accentuare a primejdiei ca respectivul titular de specialitate să-i prefere totuși pe propriii săi elevi, el având cea mai mare corectitudine posibilă, însă subiectivă“ (Weber, 1919/2000, 486).

Disertațiile se prezintă în fața unor comisii, care, de regulă, sunt alcătuite din profesorii cei mai prestigioși, dar care nu sunt deloc scutiți de subiectivitate. Când își alege tema de cercetare, candidatul știe – cu aproximație, dar știe! – cu ce profesori se va întâlni la examen. El poate să facă două lucruri:

- să consulte lucrările posibililor membri ai comisiei pentru examenul de licență sau de doctorat;
- să-și aleagă alt subiect pentru disertație.

Cred în prima opțiune, fapt pentru care le-am sugerat totdeauna studenților cu care am lucrat să nu ignore cărțile și manualele universitare ale profesorilor membri (posibili) în comisiile de examen, să le citeze în măsura în care le-au folosit în redactarea lucrărilor sau să le menționeze în bibliografia generală, dacă i-au ajutat să înțeleagă problematica domeniului. Nu știu dacă am procedat sută la sută corect, dar am observat, când mi-au urmat sfatul, o anumită bunăvoință din partea comisiilor din care de multe ori am făcut și eu parte. Oare nu este citarea „plata unei datorii“, cum spunea Umberto Eco? Și față de cine rămân studenții mai totdeauna îndatorați, dacă nu față de profesorii lor?

1.3.4.5. Pentru a învăța metode noi

Ultimul criteriu în alegerea subiectului disertației poate fi rezumat de întrebarea: îmi oferă tema aleasă prilejul de a învăța metode, tehnici și procedee noi de rezolvare a problemelor din domeniu? Nu este de neglijat prioritatea pe care am putea să o dobândim pe plan național aplicând pentru prima dată o metodă sau un test cu circulație pe plan mondial. Dincolo de faptul că însușirea cât mai multor modalități de rezolvare a problemelor dintr-un domeniu te face mai competent, experimentarea unor căi de cunoaștere sau de acțiune în contexte socio-culturale diferite conferă originalitate lucrării (despre scrierea rapoartelor de cercetare, a lucrărilor de licență și a tezelor de doctorat în științele socioumane a se vedea și recomandările lui Nigel Gilbert, 1993, 328-344).

1.3.5. „Priza de conștiință“ a autorului

După ce ne-am stabilit tema de cercetare trebuie să ne întrebăm: cine sunt eu, cel care comunic? La examenul de licență sau de doctorat va trebui să argumentăm amănunțit, corect și complet toate aserțiunile. Ne vom

sprijini pe fapte sau pe „umerii uriașilor”, pe scrierile clasice; fiind la porțile consacrării, nu ne bucurăm de suficientă credibilitate. Vom acorda toată atenția faptelor și ne vom reține să facem prea multe speculații.

Dincolo de cerințele comune, o teză de doctorat (echivalentul în România al tezei de *PhD – Philosophy Doctor* – pentru științele socioumane) se distinge față de o lucrare de licență, care deschide calea spre un doctorat, nu numai printr-un număr mai mare de pagini, ci mai ales prin densitatea ideilor noi, prin originalitate. Sensul originalității în domeniul științelor socioumane diferă oarecum de ceea ce se înțelege prin originalitate în științele naturii. În științele naturii sunt originali mai cu seamă cei care descoperă fapte noi; în științele socioumane sunt originali și cei care descoperă un mod nou de a interpreta faptele deja cunoscute.

Dacă suntem cercetători cu experiență, ne vom depărta cu prudență, totuși, de datele colectate, le vom privi de la o anumită altitudine, vom reveni în intimitatea lor, pentru ca în cele din urmă să formulăm enunțuri cu un grad mai ridicat de generalitate. Ridică un semn de întrebare studentii care în lucrările lor de licență se pronunță de la înălțimea savanților, ca și cercetătorii care scriu cu falsă umilință.

1.3.5.1. *Pluralis majestatis*

Când în lucrările de licență sau în tezele de doctorat sunt formulate opinii proprii, este bine să se renunțe la acel *pluralis majestatis* sau, cum i se mai spune, „noi auctorial”. De altfel, „pluralul majestății” a cam dispărut și din articolele științifice, și din cărțile tipărite, în schimb se înregistrează, mai ales în studiile publicate în revistele de limbă engleză, tendința de marcare a prezenței autorului în text, ca o strategie retorică.

Un exemplu între altele: președintele Asociației Americane de Sociologie, Douglas S. Massey (2002, 2), spune: *I seek to explicate and amplify these three critiques, I date the origins of humanity, I seek to illuminate, I identify seven basic era of social development.*

De ce ne-am simți obligați, ca studenți sau ca tineri cercetători, să ne gratulăm cu *pluralis majestatis*? Consider că este cel puțin nepotrivit pentru un student, referindu-se la sine, să se exprime *ad hoc* în lucrarea de licență: „Noi îl considerăm pe Max Weber ca fiind unul dintre marii sociologi...”. Mă disocieiez de opinia potrivit căreia folosirea pronumelui „noi” în textele academice ar fi recomandabilă studenților și celor care se află la începutul carierei științifice, că *pluralis majestatis* ar fi „pluralul modestiei” (Rad, 2008, 41).

Stilul de redactare academic presupune detașarea autorului de text, neimplicarea afectivă, „neutralitatea axiologică” teoretizată de Max Weber. Așa cum preciza Allan G. Johnson în *Ghid de utilizare a limbajului sociologic*:

„Deși principiile neutralității și libertății axiologice sunt general acceptate, rămâne de clarificat dacă este posibilă sau dezirabilă adeziunea rigidă la ele în toate detaliile“ (Johnson, 2000/2007, 286). Cercetătorii atașați stilului de cercetare calitativist susțin că neutralitatea axiologică nu este nici posibilă, nici dezirabilă. Mă asociez acestui punct de vedere: în studiile feministe, în cercetarea-acțiune, în descrierile etnografice valorile sociale ale autorului sunt declarate deschis, astfel că ne putem aștepta ca în redactarea de acest tip pronumele personal „eu“ (când este un singur autor) și „noi“ (când studiul este semnat de doi sau mai mulți autori) să apară frecvent.

În redactarea studiilor cantitative, să evităm personalizarea ori de câte ori ne stă în putință. Vom scrie, așadar, ca să reiau exemplul anterior: „Max Weber, considerat unul dintre marii sociologi, ...“, nu „*Noi* îl considerăm...“ sau de-a dreptul hilar „*Eu* îl consider...“. Putem să facem trimitere la un articol pe care l-am citat fără a apela la pronumele personal (de exemplu, „Articolul anterior citat“, nu „Articolul pe care *eu* l-am citat...“). Folosirea pronumelui „noi“ presupune că punctul de vedere al autorului ar fi împărtășit și de către cititori (cf. Eco, 1977/2000, 167), ceea ce nu este totdeauna cazul.

Profesorul Pedro M. Martín de la Universidad de La Laguna, cea mai veche (fondată în 1701) și cea mai importantă universitate din Insulele Canare, a făcut un studiu comparativ privind frecvența apariției pronumelui personal (persoana întâi, singular și plural) în rezumatele articolelor din domeniul științelor sociale scrise în limba engleză și în limba spaniolă. A analizat 80 de rezumate scrise în engleză și tot atâtea în spaniolă. A constatat că 24% din rezumatele scrise în engleză și 30% din rezumatele scrise în spaniolă conțineau, într-o formă sau alta, pronumele la persoana întâi, fapt care a condus la concluzia că în rezumatele articolelor științifice scrise în ambele limbi strategia retorică a depersonalizării este prevalentă. Studiul a relevat și funcțiile socio-pragmatice ale pronumelor personale în scrierea textelor academice; dar o discuție despre acest subiect depășește cadrul manualului de față. Aș vrea, totuși, să semnalez că un studiu comparativ vizând caracteristicile rezumatelor în limba română și în limba engleză ar constitui o foarte bună temă pentru o lucrare de licență în științele comunicării și, de ce nu, în oricare dintre științele socioumane.

1.3.5.2. *Falsa humilitas*

Am numit „umilință ipocrită“ excesul de protejare a eului prin expresii de tipul: „Am încercat după modesta noastră știință...“, „Modesta noastră contribuție...“, „Nu ne permitem să afirmăm cu certitudine...“ (N.B. Certitudinea este apanajul credinței, nu al științei!), „Mica noastră contribuție...“ etc. În

ceea ce mă privește, mă disociez atât de *noi majestatis*, cât și de umilința ipocrită. De fapt, îmi repugnă orice fel de umilință, a mea sau a altora, excepție făcând umilința în fața științei.

1.3.6. Totdeauna să avem în vedere publicul-țintă

Pentru cine scriem, care este publicul-țintă? Identificarea segmentului de populație căruia ne adresăm face parte din situația retorică. Asupra acestui lucru voi reveni. Nu fac acum decât o singură remarcă în legătură cu tezele de licență și tezele de doctorat. Ele nu sunt scrise pentru publicul larg, ci pentru a fi citite de membrii comisiilor de examinare, pentru specialiști. Datorită acestui fapt, redactarea lor se supune unor standarde de exigență speciale.

De asemenea, asupra răspunsului la întrebarea „Care este conținutul comunicării?” voi face pe parcurs observații mai detaliate. Acum subliniez doar faptul că ceea ce spunem constituie elementul central al comunicării și, totodată, „componenta cea mai importantă a situației retorice” (Hult, 1996, 115). Cu destul de mult umor, Bruce L. Berg (1989/1998, 253) compara scrierea raportului de cercetare cu sortarea tăițeiilor din supă. Ca în jocul copiilor care formează din tăițeiii fierți diferite litere și apoi cuvinte, în cercetarea științifică – mai ales în abordările calitative – din aceleași date, diferite sortate, ajungem la variate conținuturi ale comunicării.

1.3.7. Limbajul adecvat situației retorice

În fine, răspunsul la întrebarea „Ce limbaj să adoptăm?” rezultă din conexiunea comportamentelor situației retorice anterior menționate. Personal, consider că ordinea logică din retorica lui Marcus Fabius Quintilianus (c. 35–96 e.n.): *quis, quid, ubi, quibus auxilium, cur, quomodo, quando* ne ajută să definim foarte exact situația retorică și, *mutatis mutandis*, să redactăm lucrările științifice cât mai corect cu putință.

1.4. Tipuri de cercetători

Raportul clasic-modern îi desparte pe cercetătorii științifici în două tipuri: „cercetători ai ultimei cărți” și „cercetători ai cărților fundamentale”. În timp ce primii iscodesc apariția cărților noi și pândesc moda, ceilalți rămân încremeniți în preajma clasicilor. Să evităm a ne încadra în oricare din aceste tipuri extreme: *est modus in rebus*. Să acordăm prioritate noului, dar să nu ignorăm fundamentele.

Cât privește modalitatea concretă de documentare, trebuie să avem în vedere logica descoperirii și, corespunzător, figura compozită a cercetătorului științific: jumătate vulpe, jumătate arici. „Cercetătorul-vulpe, pe măsură ce descrie, îl vedem urmând, scrutător și agresiv ca o vulpe, piste numeroase ale geografiei sociale. El combină faptele și noțiunile disparate, jonglează cu metodele abil și fără reticențe. Nimic nu-i stă în cale dacă cercetările sale îi permit să avanseze. Ca și în cazul artistului, calitățile operei sunt mai importante decât respectarea regulilor artei. Cercetătorul-arici intră în acțiune când este vorba de a explica rezultatele obținute. Ca arici, el se strânge, amenință cu țepii, refuză tot ceea ce neagă sau contrazice propria viziune. El examinează aceste rezultate în interiorul unei discipline și, plecând de la o singură cauză, caută cheia tuturor enigmelor“ (Moscovici, 1988, 8-9, *apud* Seca, 1999, 45). Cele două fațete ale cercetătorului se văd și în felul în care este trecută în revistă literatura de specialitate. *Iipse dixit*, pare a susține cercetătorul-arici; *nihil praeter naturam perpetuum*, ne avertizează cercetătorul-vulpe. Serge Moscovici crede că „ariciul“ are ultimul cuvânt. Acest lucru este indubitabil în cadrul științei normale. Revoluțiile în știință – cum numea Thomas S. Kuhn (1962/1976) tensiunea schimbării paradigmatelor – îl favorizează însă pe cercetătorul-vulpe.

S-ar mai putea aduce în discuție și o altă tipologie. Există „cercetători-țânțar“ și „cercetători-lipitoare“. Poate că unii dintre colegii mei se vor supăra, dar nu mi se pare mai nobilă analogia cu vulpea decât cu lipitoarea. În medicina populară folosirea lipitorilor a salvat vieți... Și lipitorile, și țânțarii sug sânge; țânțarii se satură rapid, lipitorile, nu. Și printre cercetători se întâlnesc persoane, foarte onorabile de altfel, care nu stăruiesc prea mult asupra unei teme. Spun ce au de spus și rapid abordează o temă nouă, sunt atrași de o altă problemă. La polul opus se situează cercetătorii care nu se dezlipesc de tema lor de cercetare ani și ani de zile, uneori toată viața. Șansa lor de a rămâne în istoria științei pe care au slujit-o este mult mai mare. Gândindu-mă la drumul meu în știință, mă văd mai degrabă țânțar decât lipitoare.

1.5. O formulă de succes

Când dăm formă finală raportului de cercetare, lucrării de licență sau tezei de doctorat, cred că este bine să avem în minte formula EARS (Elimină, Adaugă, Reorganizează și Substituie), propusă de Christine A. Hult (1996, 112). Statuile, vecine cu perfecțiunea, stau închise în blocul de marmură – se știe acest lucru. Ele își așteaptă sculptorul pentru a le elibera, pentru a da deoparte marmura care este de prisos.

Eliminarea a ceea ce nu ajută la atingerea scopului propus este la fel de importantă și în redactarea lucrărilor științifice. Strategia „vâră tot” conduce cu siguranță la eșec. Recomand o selectivitate maximă în sortarea materialului ce va da substanță lucrărilor științifice, fie ele teze de doctorat, monografii, articole științifice sau lucrări de licență. La teren adunăm mult material, dar nu totul merită a fi integrat și comentat în raportul de cercetare. Am renunțat de atâtea ori la informații adunate cu trudă, încât nu pot să îmi reprim tendința de a-i sfătui pe cercetătorii mai puțin experimentați să nu colecteze pe teren mai multe informații decât apreciază că vor folosi în redactarea raportului final. Altminteri, nu-i decât risipă de efort uman, de timp sau de bani, ceea ce-i totuna.

Adăugirile nu se practică numai cu ocazia reeditărilor. Până în ultima clipă a redactării adăugăm noi argumente pentru susținerea punctelor de vedere avansate sau a concluziilor formulate. Când ne dăm seama că argumentația este neconvingătoare, suntem obligați să aducem în discuție și alte fapte de observație sau să apelăm și la alte surse bibliografice. Sunt convins că niciodată nu epuizăm bibliografia temei. De aceea, îi sfătuiesc pe colaboratorii mei să nu pună punct decât provizoriu trecerii în revistă a literaturii de specialitate și să lase la urmă redactarea acestei părți din lucrarea lor.

Rearanjarea materialului vizează deopotrivă datele de cercetare și paragrafele, subcapitolele și chiar capitolele lucrării. Planul de redactare și lucrarea finalizată sunt două lucruri diferite. Distanța dintre ele este ca de la ideal la real. Cel mai bun plan de redactare poate eșua într-o scriitură lamentabilă. Îmi este însă greu să îmi imaginez că pornind de la un proiect prost gândit putem ajunge la o operă care să înfrunte timpul. Pe parcursul redactării reorganizăm materialul de care dispunem și, când revizuim lucrarea, reordonăm ideile în funcție de succesiunea lor logică și de valoarea lor de adevăr. Putem porni de la enunțuri foarte generale, de la principii și, treptat, să ajungem să explicăm situații cu totul particulare. Dar și drumul invers poate fi parcurs cu succes: de la faptele de observație disparate un cercetător științific cu vocație reușește să construiască teorii, explicații coerente.

Substituirea nu are nimic de-a face cu „metoda tragerii de păr a datelor” – numită așa de unul dintre profesorii mei, Paul Popescu Neveanu. În ce constă această pseudometodă? În înlocuirea sau siluirea datelor când ele nu susțin ipotezele sau convingerile autorului. Infirmarea ipotezelor contribuie la fel de mult la progresul cunoașterii ca și identificarea situațiilor care susțin ipotezele cercetării. Investigațiile științifice în care toate ipotezele sunt în concordanță cu datele empirice nasc un semn de întrebare. Nu cumva autorul s-a folosit de „metoda” incriminată? În sensul ei corect, substituirea se referă la înlocuirea unor argumente mai slabe cu unele mai puternice, cu valoare de generalizare mai mare.

Definirea corectă a situației retorice și organizarea inteligentă a materialului – iată premisele redactării eficiente.

1.5.1. Modelul CARS

Modelul „Creating a Research Space“ (CARS), propus de John M. Swales (1980, 1990) în anii '80 și larg difuzat în ultimul deceniu al secolului XX, ne poate ajuta în organizarea materialului, atât în elaborarea lucrărilor de licență și de disertație, a tezelor de doctorat, cât și în scrierea articolelor de cercetare științifică, în general. CARS constă din trei mișcări principale pentru introducere și din pașii necesari pentru exprimarea acestor mișcări. (Tabelul 1.2)

Tabelul 1.2. Modelul CARS propus de Swales (1990)

Mișcarea 1: Stabilirea teritoriului
Pasul 1: Revendicarea centralității și/sau
Pasul 2: Propunerea de generalizări în legătură cu tema și/sau
Pasul 3: Reamintirea problemelor din cercetările anterioare
Mișcarea 2: Identificarea unei nișe
Pasul 1A: Susținerea contrariului și/sau
Pasul 1B: Indicarea fisurilor în argumentație sau
Pasul 1C: Fixarea problemei Question Raising sau
Pasul 1D: Continuarea unei tradiții
Mișcarea 3: Ocuparea unei nișe
Pasul 1A: Propunerile generale sau
Pasul 1B: Prezentarea succintă a cercetării sau
Pasul 2: Prezentarea principalelor rezultate
Pasul 3: Prezentarea structurii articolului

1.6. Să nu plagiezi!

„Evitați plagiatul!“ este mai mult decât un sfat; este o poruncă. A plagia înseamnă a fura. Și furtul se pedepsește. Inclusiv furtul intelectual. Acest lucru trebuie să-l știe studenții din prima zi de cursuri. Să-l știe și să învețe cum poate fi evitată acuzația de plagiat când scriu lucrări de an și, mai ales, când fac lucrarea de licență.

1.6.1. Ce înseamnă a plagia?

Cuvântul „plagiat” provine din limba latină (*plagiarius*, persoană care fură selavi). Satirizând moravurile vremii, Marțial (Marcus Valerius Martialis, c. 42 – c. 104) a folosit pentru prima dată cuvântul „plagiat” pentru a-l ridiculiza pe Fidentinus („încrezutul”, „îndrăznețul” – poreclă dată unui plagiator stângaci), care îi recita versurile ca și cum ar fi fost „stăpânul” lor (A. M. Kolich, 1983, 143). Iată epigrama lui Marțial, în traducerea lui Tudor Măinescu (1961).

Unui plagiator
 Poemul ăsta, Fidentine,
 Îl recunosc, e scris de mine.
 Dar îl reciți atât de rău,
 C-a început să fie-al tău.

In secula seculorum, înțelesul cuvântului s-a cristalizat ca „furt din proprietatea intelectuală”. Astfel, Leonard P. Stavinsky (1973, 447) propune următoarea definiție: „Prezentarea muncii altuia pentru a îndeplini cerințele academice constituie plagiat. Manuscrisul «împrumutat» este prezentat ca rezultat al muncii proprii, fără citarea de rigoare”. Consider acceptabilă această definiție.

Legea privind drepturile de autor și drepturile conexe, adoptată de Parlamentul României la 14 martie 1996, prevede următoarele: „Constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 3 ani sau cu amendă de la 700.000 la 7 milioane de lei, dacă nu constituie o infracțiune mai gravă, fapta persoanei care, fără a avea consimțământul titularului drepturilor recunoscute prin prezenta lege, reproduce integral sau parțial o operă” (Art. 142, litera a). Ca „operă”, în sensul respectivei legi, sunt cuprinse „comunicările, studiile, cursurile universitare, manualele școlare, proiectele și documentațiile științifice” (Art. 7, litera b). *Dura lex, sed lex*.

Pentru evidența, observarea și controlul modului de aplicare a legislației privind protecția dreptului de autor a luat ființă Oficiul Român pentru Drepturile de Autor. „O creație care nu este originală nu beneficiază de protecția [acestei] legi” – precizează fostul președinte al Curții Constituționale a României, Lucian Mihai (2002, 30). Probabil că unii dintre cei care nu reclamă furtul știu că nu beneficiază de protecția legii...

Codul de etică al Universității din București (2006, 4) definește plagiatul ca „însușirea de către autor a rezultatelor muncii altui autor (indiferent dacă este vorba de reproducerea exactă a unui text sau de reformularea unei idei cu adevărat originale), fără ca aceasta din urmă să fie menționată ca sursă a textului sau a ideii respective”.

În ciuda faptului că prevederile juridice sunt clare și normele eticii universitare sunt fără echivoc, plagiatul constituie un adevărat flagel, împotriva căruia nu se acționează cu fermitate, după cum observau și Robert A. Lupton și Keneth J. Chapman (2002, 18).

Astăzi, *grosso modo*, „a plagia“ înseamnă „a-ți însuși ideile, textele (integral sau parțial), creațiile altora, fără a cita“. Deci a trece sub nume propriu ipotezele, tezele, teoriile, argumentația altora; a reproduce expresii, enunțuri, tabele, grafice etc., produse de alți autori; a copia creațiile artistice (din literatura beletristică, pictură, sculptură ș.a.) sunt fapte care conduc la plagiat. Plagiatul are nuanțe (a „împrumuta“ o idee nu-i totuna cu a reproduce pagini întregi fără să citezi) și se diferențiază în tipuri după intenționalitate (plagiatul deliberat și plagiatul involuntar, „de bună credință“), după modelul copiat (autoplagiatul și plagiatul propriu-zis), după domeniu (plagiatul în artă și plagiatul în știință), după gravitate (plagiatul în lucrările de an sau în lucrările de licență, în tezele de doctorat sau în volumele tipărite), în fine, după frecvența acestei practici dezonorante (plagiatul întâmplător, plagiatul ca stil, constant, recidivist).

Ceea ce nu trebuie să uităm este că, indiferent de nuanță, „împrumutul ilicit“ de propoziții sau fraze tot furt se cheamă. De asemenea, să urmăm cu strictețe sfatul dat de Charles Lipson (2005, 56) studenților care își scriu teza de *Bachelor of Arts* (B.A.): „Citați ideile împrumutate precum cuvintele împrumutate“.

Tatiana Slama-Cazacu atrage atenția asupra faptului că „s-a instalat obiceiul «universitar-academic» de a nu se menționa în teze de doctorat aportul «Conducătorului Tezei» și chiar a nu se menționa, la publicarea unei cărți, că este textul – de obicei aiudoma – al Tezei de Doctorat, sub îndrumarea lui x“ (Slama-Cazacu, 2010, 200). Problema este reală, dar dreapta măsură mi se pare a fi greu de găsit. Ideile conducătorului tezei de doctorat germinează în mintea doctorandului, nu ar trebui preluate automat. Adesea, sunt nuanțate, particularizate sau chiar dezvoltate. În final, cui aparțin?! Nu vreau prin cele spuse să scuz practica „împrumutului ilicit“ de idei, dată fiind generozitatea profesorilor îndrumători. Semnalez doar dificultatea de a evita excesul, de o parte sau de alta. Să fie clar: dezaproab orice formă de furt și consider că fraudă academică reprezintă „dușmanul numărul unu al învățământului universitar din România de azi“ (Chelcea, 2008, 242). Împotriva acestui flagel trebuie să își uneacă eforturile școala, justiția, familia, religia, opinia publică.

Plagiatul se deosebește de piraterie (lb. gr. *peiratés*, agresor), de vânzarea unei copii a unei lucrări atribuite unui autor, dar neautorizate de către acesta, un act de privare a autorului de profitul financiar, dar nu și de creditul de care se bucură, de notorietate.

1.6.2. Plagiatul: starea de fapt

Estimările diferă nu numai în timp și spațiu, dar și de la o cercetare la alta în funcție de eșantionul sau lotul studiat (pentru mai multe informații, vezi Chelcea, Jderu și Moldoveanu, 2006).

În România, o cercetare realizată în aprilie-mai 2005, sub egida Ministerului Educației și Cercetării, coordonată de Mihaela Miroiu de la Școala Națională de Studii Politice și Administrative din București, a relevat că aproximativ 55 la sută dintre studenții din eșantionul reprezentativ național cunosc cazuri de preluare de către colegi în referatele lor a unor paragrafe întregi sau fragmente fără să precizeze sursa, că peste 60 la sută recunosc faptul că au copiat la examene, că aproximativ 20 la sută au prezentat ca aparținându-le rezultatele cercetărilor altora. Ancheta pe bază de chestionar autoadministrat s-a desfășurat în 14 universități (zece de stat și patru private) din București, Cluj-Napoca, Timișoara, Craiova, Ploiești și Târgu Jiu.

Într-o anchetă sociologică asupra fraudei intelectuale în universități, pe care am coordonat-o, au apărut aspecte care dau de gândit. 18% dintre studenții chestionați au recunoscut că în anii de facultate au copiat la examene „frecvent” și „foarte frecvent”; tot atâția au declarat că „și-au ajutat” colegii/colegele să promoveze examenele prin fraudă. Unul din zece studenți a precizat că a recurs „frecvent” și „foarte frecvent” la plagiatul din lucrări tipărite sau de pe internet.

Când s-au referit nu la ei, ci la colegii lor, studenții chestionați au apreciat în proporție de 60% că în facultatea lor se practică „frecvent” și „foarte frecvent” plagiatul de pe internet și în proporție de 50% că se recurge „frecvent” și „foarte frecvent” la plagiatul „tradițional”, din cărți și reviste. Aproximativ jumătate din totalul studenților cuprinși în eșantionul *al libitum* (N = 674) a estimat că la examene se copiază „frecvent” și „foarte frecvent”. Mai mult de o treime din eșantion a fost de părere că „frecvent” și „foarte frecvent” colegii lor prezintă referate pe care le-au scris alții (Chelcea, 2008, 301).

Plagiatul este, probabil, o tentație a tuturor studenților din toate timpurile. Nu sunt nostalgic, dar nu pot să admit că epidemia de plagiat de azi se datorează educației comuniste a pionierilor și uteciștilor de ieri, stimulați „să colaboreze la revista școlii sau la alte publicații locale, să prezinte «comunicări» la diferite sesiuni organizate după principiile întrecerii socialiste” (Marcus, 2002, 3). De asemenea, îmi este greu să admit că, după 1989, problemele în privința plagiatului au rămas aceleași. A apărut și s-a extins „plagiatul *online*” (sau plagiatul digital, plagiatul de pe internet). Pentru combaterea lui, în Occident s-au creat instituții specializate, de exemplu, „Plagiarism.org” și „Turnitin.com”, în 1997, și apar cu ritmicitate lucrări în

care se discută „granițele plagiatului“ și, mai general, fraudă academică și problemele de etică în cercetarea științifică (La Follette, 1992; Shrader-Frechette, 1994).

La noi, astfel de preocupări sunt firave, iar conducerile instituțiilor de învățământ, ca și o parte a profesorilor, suferă de cecitate: parcă „nu văd“ fraudă sau nu întreprind nimic pentru a reduce dimensiunile ei. În acest context, nu pot să nu laud inițiativa rectoratului Universității din București de a susține, în anul universitar 2011–2012, o cercetare sistematică asupra problemelor de integritate morală, incluzând și practica dezonorantă a plagiatului.

Orice profesor de bună credință și cu o oarecare experiență, cunoscând potențialul intelectual al studenților cu care lucrează, își poate da cu ușurință seama de decalajul dintre nivelul gândirii unui debutant și subtilitatea ideatică unui autor consacrat, poate sesiza când în textele studenților apar rupturi de stil, când pasaje elevate, cu fraze bogate, utilizând termeni noi, de mare profunzime, dar cu o circulație restrânsă la un cerc de savanți, alternează cu plititudini exprimate frust. În astfel de cazuri, plagiatul este ca și dovedit. Totuși, trebuie să ne încredințăm mai întâi că este vorba de o fraudă.

Personal, îi întreb pe studenți dacă au preluat fără a trece între ghilimele pasaje din alte lucrări sau dacă s-au referit la ideile altor autori, uitând să le menționeze numele. Puțini își recunosc păcatele. Pe cei care dau răspunsuri negative acestor întrebări îi cred, sub rezerva verificării adevărului celor spuse. Cu alte cuvinte, mă ghidez după regula „scepticismului cumpătat“, care presupune „prudență în acceptare și grijă în estimare“ (Larson, 2001/2003, 47). Când constat că am fost înșelat, refuz să mai îndrum lucrarea de absolvire a studentului care, de fapt, nu merită să se numească student. Știința este bazată pe sinceritate.

Ca și filozoful și scriitorul umanist indian Rabindranath Tagore (1861–1941), „Mai degrabă accept că un bou poate să zboare decât că un student poate să mintă!“. Mi se pare inadmisibil ca la intrarea în clădirea facultății să fie afișate anunțuri de tipul „Vând lucrare de licență“ și nimeni să nu se sesizeze, indicat fiind numărul camerei din căminul studentesc unde se face negoțul cu diplome. Mi se pare cel puțin dubioasă îngăduința unor profesori, chiar a unor consilii profesorale, în fața plagiatului grosolan, care poate fi probat „pe două coloane“.

1.6.3. Plagiatul involuntar

Există însă și un „plagiat involuntar“, generat de confundarea „bunurilor comune“ din știință cu proprietatea intelectuală. Cine mai amintește că tabla înmulțirii a fost descoperită de Pitagora din Samos (c. 560–500 î.e.n.)?! Cine

mai face trimitere la Auguste Comte (1798–1857) când utilizează termenul de „sociologie“, știut fiind că acesta l-a utilizat în 1839 pentru prima dată?! Astfel de cunoștințe sunt bunuri comune (informații comune) și ar fi nefiresc să încercăm textul cu citate. Cu totul altfel stau lucrurile când aplicăm „diferențiatorul semantic“ sau când ne referim la „sociobiologie“. Este bine să menționăm numele celui care a imaginat diferențiatorul semantic (Charles E. Osgood, 1957), ca și numele creatorului sociobiologiei (Edward O. Wilson, 1975). Dacă discutăm – ca de la sine cunoscut – despre „fluxul comunicării în două trepte“, despre „imaginația sociologică“ sau despre „spirală tăcerii“ și nu cităm numele părinților acestor teorii, respectiv Paul F. Lazarsfeld, Bernard Berelson și Hazel Gaudet (1944/2004), C. Wright Mills (1959/1975) și Elisabeth Noelle-Neumann (1980/2004), am plagiat fără să ne dăm seama. Granița dintre onestitate și plagiat este elastică, se mută de la o etapă de progres în cunoaștere la alta, se schimbă de la un autor la altul. În această lucrare multe informații (normele de redactare, regulile de punctuație, termenii și expresiile în limba latină etc.) le-am considerat „bunuri comune“, informații generale. Ca atare, am citat cu parcimonie. Dar nu sunt sigur că toți vor gândi ca mine.

1.6.4. Plagiatul online

Internetul constituie o provocare atât pentru studenți sau doctoranzi, cât și pentru profesori și cercetători. Numărul utilizatorilor de internet în România a crescut în zece ani de zece ori ca proporție față de totalul populație. (Tabelul 1.3)

Tabelul 1.3. Evoluția numărului de utilizatori de internet în România în intervalul 2000–2010 (ITU, 2010)

Anul	Nr. utilizatori	Populație	% din populație	Sursă
2000	800.000	22.217.700	3,6	ITU
2004	4.000.000	21.377.426	18,7	ITU
2006	4.940.000	21.154.226	23,4	C.I. Imanac
2007	5.062.500	21.154.226	23,9	ITU
2010	7.786.700	21.959.278	35,5	ITU

La nivelul anului 2010 (în luna septembrie), conform datelor furnizate de International Telecommunications Union și Euromonitor International, numărul utilizatorilor de internet era de 7.350.000, dintre care mai mult de o cincime (23% femei și 21% bărbați) erau persoane din grupa de vârstă 20-24 de ani, cei mai mulți, probabil, studenți și angajați cu studii superioare (Arsene-Bărbulescu, 2010, 9, 40-41).

Unii profesori încurajează utilizarea internetului ca sursă de informare, alții dezaprobă sau chiar interzic apelul la sursele electronice în scrierea lucrărilor de licență și a tezelor de doctorat. Pentru mulți profesori, plagiatul pe internet (*cyber-plagiarism*) a ajuns o obsesie. Și nu fără motiv. La susținerea lucrărilor de disertație din vara anului trecut (iunie 2010), din 31 de masteranzi, șase au preluat texte postate pe internet fără a indica sursa (pagina de referate). Câteva cuvinte semnificative pe Google, click și plagiatul iese la iveală. Pe plan internațional, există programe de calculator create pentru depistarea plagiatului electronic. Iată, spre exemplu, „Plagiarism.org“ (www.plagiarism.org) depistează similaritățile textelor; „Copycatch“ (<http://www.copycatch.freemove.co.uk/vocalyse.htm>), realizat la Birmingham University (Marea Britanie), controlează „împrumuturile secrete“ ale studenților. Cei interesați de problema prevenirii și depistării cyber-plagiatului găsesc mai multe informații în articolul „Plagiatul pe Web“ de Mihai Jalobeanu (2004).

Utilizarea unor astfel de programe în universitățile din România întâmpină dificultăți tehnice și financiare. Și nu rezolvă problema. Cred că înainte de orice, ar trebui să-i obișnuim pe studenții noștri să utilizeze internetul fără să plagieze. Concret, să-i învățăm cum să citeze sursele bibliografice, ca semn de respect pentru proprietatea intelectuală, dar și față de ei înșiși. Să le atragem atenția că textele lor (referate, recenzii, lucrări de absolvire) vor fi verificate cu mijloacele pe care le avem (analiza unor cuvinte și fraze care depășesc exprimările uzuale chiar ale studenților cu performanțe foarte bune, citarea unor lucrări cu circulație foarte restrânsă, atașarea unei liste bibliografice vaste, verificare cu ajutorul motorului de căutare Google etc.). Mai presus de toate acestea, să-i educăm pe studenții noștri în spiritul integrității academice, să le oferim modele demne de urmat.

1.6.5. Autoplagiatul

Deontologia ne oprește să prezentăm texte pe care le-am publicat deja și idei pe care le-am difuzat anterior prin orice media (scriere de mână sau computerizată, tipar, comunicare audio-vizuală, verbală, nonverbală, grafică, picturală etc.) ca fiind elaborări noi: cu un cuvânt, autoplagiatul este imoral și trebuie, deci, evitat.

Autoplagiatul reprezintă o problemă delicată nu numai pentru autorii de texte tipărite, dar și pentru studenți și doctoranzi. Nu mă gândesc la autoplagiatul grosolan, la publicarea unui text de mai multe ori, având doar titlul schimbat și câteva propoziții adăugate, sau la prezentarea de către studenți a aceluiași referat sau a unei părți substanțiale din referat pentru promovarea examenului la două sau trei discipline de studiu înrudite. Unii

studenții nici nu consideră că o asemenea practică reprezintă un plagiat. Dacă a plagia înseamnă a fura, cum este posibil să furi din ceea ce îți aparține? Esența autoplagiului constă în faptul că se urmărește înșelarea cititorilor. Ca autori de texte academice, când editurile acceptă republicarea unor texte, trebuie să menționăm într-o notă infrapaginală locul și data unde a fost inițial publicat studiul. Nu am procedat așa cum îi îndemn pe alții să facă, dar am cerut totdeauna acordul editurii să republic un articol sau fragmente din cărțile publicate anterior. Îi sfătuiesc pe studenți să ceară acordul profesorilor să se prezinte la examen cu un referat susținut și la un alt examen. Unii profesori acceptă, alții nu. Cel mai bine ar fi să evităm astfel de situații.

Autoplagiul rămâne o problemă sensibilă, nu este foarte clar definit. Recunosc în mod deschis dificultatea de a exprima o idee originală în modalități diferite, când ești convins că inițial ai găsit cea mai bună formă de prezentare a ei. Cred că a cita ea și când ar fi vorba despre un alt autor ne ajută să depășim autoplagiul. Va trebui însă să ne autocităm cu multă sobrietate și să nu uităm de limita de 10%-20% din volumul unei lucrări ce poate fi acoperit cu citate.

1.6.6. Parafrazare vs. plagiat

Studenții ar trebui să învețe încă din primul semestru al anului întâi cum să parafrazeze corect și exact (*accurat*), evitând astfel plagiatul involuntar. Dar ce presupune parafrazarea?

- Prezentarea într-o formă nouă a informațiilor esențiale din alte lucrări.
- O modalitate academică acceptată de preluare a informațiilor.

Pe lângă faptul că parafrazarea ne ajută să nu încărcăm textul cu citate, exprimarea cu cuvintele noastre a ideilor principale din literatura de specialitate consultată presupune un exercițiu de înțelegere aprofundată a bibliografiei. Să distingem parafrazarea de plagiat:

- Textul original. „Aproape două treimi (60%) dintre studenții intervievați au declarat că în facultatea pe care o urmează se practică foarte frecvent preluarea informațiilor de pe internet fără a se menționa acest lucru și aproximativ jumătate dintre respondenți (47%) au declarat că preluarea unor pasaje din lucrările tipărite fără a indica sursa se întâlnește, de asemenea, foarte frecvent” (Chelcea *et al.*, 2008, 278).
- Parafrazare. Așa cum rezultă dintr-o anchetă sociologică (Chelcea *et al.*, 2008, 278), frecvența plagiatului în învățământul superior este îngrijorătoare: mai mult de jumătate dintre studenții intervievați recunosc faptul că au preluat informații de pe internet ascunzând acest lucru

(60%) și aproape jumătate dintre studenții cuprinși în eșantion (47%) declară că au plagiat din lucrări tipărite.

- Plagiat. Considerăm că șase din zece studenți apreciază că în facultatea pe care o urmează preluarea informațiilor de pe internet fără a se menționa acest lucru se practică foarte frecvent, iar aproximativ jumătate dintre respondenți (47%) susțin că preluarea unor pasaje din lucrările tipărite fără a indica sursa se întâlnește, de asemenea, foarte frecvent.

În scrierile academice se întâlnesc mai multe tehnici de parafrază. Cele mai des întâlnite – după Stephen Bailey (2003, 21) – sunt: a) schimbarea vocabularului; b) schimbarea categoriei gramaticale a cuvintelor; c) schimbarea succesiunii cuvintelor. Să exemplificăm cele trei tehnici de parafrază. (Tabelul 1.4)

Tabelul 1.4. Tehnici de parafrază (adaptat după Bailey, 2003, 21)

Tehnicile de parafrază	Textul original	Parafrăzarea
Schimbarea vocabularului	[Cercetările] sociologice [au arătat] că...	[Studiile] sociologice [au relevat] că...
Schimbarea categoriei gramaticale a cuvintelor	În zonele [sărăce] încrederea populației în guvernanti este redusă.	Unde este [sărăcie] încrederea populației în guvernanti este redusă.
Schimbarea succesiunii cuvintelor	Tabla de valori a vechii societăți a început să fie înlocuită odată cu apariția economiei de piață.	Odată cu apariția economiei de piață, a început să fie înlocuită tabla de valori a vechii societăți.

Se înțelege că cele trei tehnici de parafrază pot fi utilizate concomitent, rezultând un text acceptabil, cu condiția păstrării sensului original și indicându-se obligatoriu numele autorului căruia îi aparțin enunțurile parafrázate. Se pune însă problema: cât la sută din cuvintele folosite de autor ar trebui să fie schimbate pentru a nu fi acuzat de plagiat? Cred că răspunsul se cere nuanțat în funcție de domeniul de studiu, tipul disertației, situația retorică. Într-un ghid de redactare pentru studenții de la Victoria University (Canada) se fixează limita: pentru a ocoli plagiatul, trebuie schimbate 90% din cuvintele textului original (*Writing Skills for Accounting Students*, 2003). Nu consider această proporție a cuvintelor diferite ca fiind „patul lui Procust”. Dacă ideile autorului citat sunt exprimate cu propriile noastre cuvinte într-o proporție de 10-20%, putem fi siguri că doar persoanele rău intenționate ne pot suspecta de plagiat. Ar mai fi o problemă: cât de extinsă poate fi partea dintr-un text academic acoperită de citate? Altfel spus, cât la sută din volumul unui articol, al unei lucrări de licență sau al unei teze de doctorat este permis să reprezinte citatele comentate? Același ghid de redactare (*Writing Skills for Accounting Students*, 2003) prevede: nu mai mult

de 10% din totalul cuvintelor articolului sau disertației. Și de această dată nu mi se pare greșit să nuanțăm: în partea introductivă (teoretică) citatele pot acoperi 10-20% din respectivele capitole ale studiului; în partea de prezentare a rezultatelor cercetării concrete citatele pot lipsi. Dincolo de procente, care mai mereu dau naștere unor discuții oțioase, mi se pare important să nu practicăm colajul de citate, să parafrazăm fără să distorsionăm ideile autorilor citați, să ne manifestăm deplin creativitatea.

Plagiatul involuntar se poate ivi și în cazurile în care parafrazăm enunțurile altora, când exprimăm cu cuvintele noastre ce au spus alții înaintea noastră. Cât de mult trebuie să ne îndepărtăm de textul original pentru a nu fi acuzați de plagiat? Dacă ne distanțăm prea mult, nu trădăm autorul pe care îl parafrazăm? Mărturisesc că nu am un răspuns precis la aceste întrebări. Pot – după modelul recomandat de Writing Tutorial Service de la Indiana University – să dau, declarat cu scop didactic, un exemplu pentru a sesiza diferența dintre plagiat și parafrazarea onestă.

În *Teoria și practica investigațiilor sociale*, Henri H. Stahl scrie:

Lăsăm de o parte pe interesanții, dar neutilizabili „filozofi sociali”, constructori de vagi teorii generale cu privire la o viață socială asupra căreia n-au făcut nici un fel de cercetare și care se aseamănă cu niște surdo-muți care ar fi învățat teoria armoniei și contrapunctului și s-ar considera în drept să învețe pe alții ce este muzica. Mai util e să fim atenți la experiența investigatorilor de teren, de la care într-adevăr avem ceva de învățat, deși nu toți au fost „sociologi” propriu-ziși (Stahl, 1974, 19).

Plagiază fără să-și dea seama cei care nu menționează cui aparțin aceste reflecții și reproduc textul, schimbând ordinea ideilor și doar câteva cuvinte:

Este util să studiem experiența cercetătorilor de teren, chiar dacă nu toți au fost sociologi în sensul de azi al termenului. De la filozofii sociali, care au construit teorii generale vagi cu privire la o societate asupra căreia nu au făcut nici un fel de cercetare, nu aflăm prea multe lucruri. Ei au procedat ca niște surdo-muți, pretinzând că știu compoziția muzicală, și consideră că sunt în drept să-i învețe pe alții ce este muzica.

O parafrazare onestă, acceptabilă ar fi următoarea:

De la cei care nu au desfășurat cercetări sociologice concrete asupra realității sociale, dar au construit „teorii vagi” despre societate (de exemplu, filozofii sociali), avem mai puțin de învățat decât de la cei care au făcut investigații de teren, chiar dacă nu au fost toți „sociologi propriu-ziși” (Stahl, 1974, 19).

Pentru a evita plagiatul involuntar, ar trebui:

- să închidem între ghilimele orice text care aparține altora;
- să menționăm autorul, titlul lucrării, locul de apariție, editura, anul, pagina;
- să fim atenți la distincția dintre cunoștințele comune, care au intrat în patrimoniul științei, și informațiile din sfera dreptului de proprietate intelectuală;
- să reproducem cu cuvintele noastre ideile centrale ale unui text, menționând corect autorul și opera care ne-au inspirat;
- să prescurtăm textul original, exprimând într-o manieră proprie ideile de bază din opera citată;
- să învățăm să luăm „ notițe inteligente“, nu copiind propoziții și fraze din prelegerile profesorilor;
- să ne obișnuim să lucrăm cu fișe de lectură, în care să sintetizăm ideile autorilor, nu doar să le reproducem între ghilimele.

Imperativele enunțate anterior se mențin și în cazul informațiilor obținute din World Wide Web. Este preferabilă o lucrare de licență sau o teză de doctorat cu un surplus de citate uneia cu plagiate involuntare sau de-a dreptul furată. Umberto Eco ne dă un sfat cât se poate de practic: „Proba cea mai sigură o veți avea atunci când veți reuși să parafrazați textul fără a-l avea sub ochi. Va însemna nu numai că nu l-ați copiat, dar și că l-ați înțeles“ (Eco, 1977/2000, 179).

1.7. Despre stil

Discutarea datelor, de altfel întreaga lucrare, trebuie să respecte stilul științific de redactare, ceea ce presupune, înainte de toate, prezentarea sistematică a „ideilor clare și distincte“, după dictonul lui René Descartes (1596–1650).

Sensul propriu al termenului de „stil“ trimite la activitatea de gravare, cu ajutorul unui fel de cui metalic (lat. *stilus*), ascuțit la un capăt și turtit la celălalt, a literelor pe plăcuțele de plumb, aramă sau lemn acoperite cu un strat de ceară. Când, în *Satira I*, Quintus Horatius Flaccus (65–8 î.e.n.) spune „*stilum vertere*“ (a întoarce stilul), aceasta însemna că stilul (cuiul) a fost răsucit cu extremitatea turtită în jos, pentru a șterge sau pentru a corecta scrierea. În timp, termenului de „stil“ i s-a asociat un sens figurat: stil obscur, stil literar sau stil științific. Cu privire la acesta din urmă voi face câteva observații în continuare, nu înainte de a atrage atenția asupra particularităților generale ale stilului (proprietatea, claritatea, concizia, varietatea, eficiența, eufonia,

naturaletă, expresivitatea, eleganța, originalitatea) și asupra greșelilor de combinare a cuvintelor (pleonasmul, contradicția, anacolutul, construcțiile asimetrice și construcțiile contaminate), așa cum au fost prezentate de Andra Șerbănescu (2000/2001, 183-207).

1.7.1. Ce înseamnă „a avea stil“?

Să reținem că a avea stil înseamnă a avea și „proprietatea“ termenilor, adică a folosi corect cuvintele atât în ceea ce privește forma, cât și sensul lor. Pentru că *Dicționarul limbii române* cuprinde aproximativ 120.000 de unități, este greu de imaginat că cineva le-ar cunoaște pe toate. Avem nevoie deci de dicționare explicative, etimologice, ortografice/ortoeactice, de neologisme, de antonime, de sinonime, de epitete, de paronime etc. În mod deosebit, pentru a stăpâni proprietatea termenilor trebuie să consultăm dicționarele de specialitate: de sociologie, psihologie, psihosociologie, filozofie, antropologie, demografie, jurnalism etc. Cei care se mulțumesc cu *Micul dicționar de...* nu cred că vor ajunge prea departe în aprofundarea cunoștințelor, iar cei care preiau definițiile conceptelor din domeniul lor de cunoaștere din dicționarele generale, respectiv din *Dicționarul explicativ al limbii române*, se autodescalifică de-a dreptul. Avem la dispoziție dicționare de specialitate redactate de autori români și dicționare de specialitate traduse din limbile de circulație internațională. Problema este a alege dintre ele în funcție de tema disertației: dacă dorim să ne facem o imagine despre nivelul cunoștințelor din domeniul psihologiei sociale în România anilor '80, vom apela la *Dicționarul de psihologie socială* (1981); dacă ne interesează să știm care este starea psihologiei sociale pe plan mondial în ultimul deceniu al secolului trecut, ne va fi de folos, de exemplu, *The Blackwell Encyclopedia of Social Psychology* (1995) ș.a.m.d. Nu cred nici despre gumă că este mama proștilor, nici despre dicționar că ar fi tatăl lor. Dimpotrivă, a-ți corecta greșelile de exprimare și a căuta proprietatea termenilor reprezintă o știință pe care doar cei dotați intelectual o dobândește.

Claritatea ideilor se constată prin claritatea limbajului: când introducem termeni de specialitate, trebuie să-i definim, chiar dacă par cunoscuți de toată lumea (nu avem de unde ști cât de mare este lumea!). De asemenea, un text devine mai clar dacă îi ajutăm pe cititori să vadă relațiile logice dintre enunțuri. Andra Șerbănescu (2000/2001, 191-192) ne oferă o listă a conectorilor utili pentru orice tip de redactare. Existența unui număr atât de mare de conectori ne dă posibilitatea să variem structura textului prin înlocuirea cuvintelor de legătură utilizate, evitând astfel repetițiile. Varietatea poate proveni și din alternarea frazelor și propozițiilor scurte (cu un număr mic de cuvinte) cu fraze și propoziții ample.

1.7.2. Eficiența stilului

Eficiența stilului este dată de reliefaarea ideilor, produsă prin alegerea cuvintelor cu diferite grade de generalitate, prin utilizarea fie a unor cuvinte concrete, fie a unor cuvinte abstracte, ca și prin folosirea predominantă a verbelor în locul substantivelor. Este mai eficient textul:

Cercetările sociologice de teren *relevă* situații ce nu pot fi puse la îndoială, decât:

Relevanța situațiilor din cercetările sociologice de teren nu poate fi pusă la îndoială.

În același sens, verbele la diateza activă, comparativ cu verbele la diateza pasivă, dau un plus de eficiență exprimării ideilor. De ce să scriem:

Pentru a pune în evidență relația dintre cele două variabile *s-au făcut* mai multe experimente de teren,

când putem să folosim diateza activă:

Pentru a pune în evidență relația dintre cele două variabile *am făcut* mai multe experimente de teren.

Citez dintr-o teză de doctorat:

Persoanele investigate au fost 322 elevi la trei școli generale și două licee din București în anul 2002.

Firească ar fi fost exprimarea:

În 2002, am investigat 322 de elevi din trei școli generale și din două licee din București.

1.7.3. Eufonia

Stilul oricărui text este dat și de eufonie, de „felul cum sună“. S-a încetățenit expresia „Sună ca dracu“, chiar dacă nimeni nu știe dacă dracii comunică vocal. De asemenea, se spune despre un text oral că „sună bine“, ca și despre un text scris. Să nu uităm că în secolele XVI-XVIII în Europa rata alfabetizării a marcat o revoluție culturală, iar răspândirea lecturii efectuate în tăcere a însemnat retrasarea graniței „dintre acțiunile culturale ale forului privat și cele ale vieții colective“ (Chartier, 1985/1995, 136). Lectura tăcută, care îngăduie reflecția solitară, a devenit în secolul al XV-lea o

practică obișnuită, cel puțin pentru cei care știau să citească. În timp, lectura cu voce tare a precedat „lectura cu ochii”, dar ea continuă să ne sune în minte.

1.7.4. Cacofonia

Cacofoniile nu sună, ci grohăie. Cu ocazia micii reforme din justiție (octombrie 2010), parlamentarii și ziariștii s-au întrecut a lăuda „puterea judecătorească care...”. A ieșit o cacofonie de toată scârba. Pe cât posibil, să evităm astfel de cacofonii.

În ceea ce mă privește, mărturisesc: am obsesia cacofoniilor. Am evitat deja o cacofonie (*mărturisesc că*). Rodica Zafiu (2002, 13) ne asigură că „Până să devină o problemă stilistică vitală, cacofonia apărea la mai toți autorii importanți”. Dimitrie Cantemir scria în *Istoria ieroglifică* „ce numai *ca cum* preste puterea simțurilor ar fi”; în *Letopisețul Țării Moldovei* al lui Ion Neculce aflăm că „trimițiindu-i cartea acie [...], *ca cum* vre hi de la singur Dumitrașco-Vodă”; „*ca cum*” apare și la Nicolae Bălcescu, dar și la Titu Maiorescu (vezi Zafiu, *ibidem*). Ce era acceptat în urmă cu secole nu mai are circulație astăzi, dimpotrivă: cacofoniile trebuie evitate prin alegerea cuvintelor, prin construcția frazei, ca și prin intercalarea unor cuvinte. Intercalarea semnelor de punctuație [,] sau [-] nu elimină cacofonia. Formularea:

Munca casnică a femeilor nu a fost până în prezent studiată din punct de vedere sociologic,

nu pierde nimic din înțeles dacă se elimină cacofonia:

Munca femeilor în gospodărie nu a fost până în prezent studiată din punct de vedere sociologic.

Rodica Zafiu are dreptate când spune că substituirea lui *ca* prin *ca și* este pe cât de comodă, pe atât de „antipatică”. Este preferabilă expresia „drept calitate a vieții s-a măsurat...” celei „ca și calitate a vieții s-a măsurat...” pentru a evita cuvântul tabu „c...”. Am constatat că există o anumită corelație între prezența cacofoniilor, imprecizia textului, greșelile gramaticale și eroarea de informare. Iată un exemplu care ilustrează corelația semnalată:

Prin conceptualizarea adevărului ca ceva relativ, construit social, postmodernismul provoacă concepția gânditorilor iluminiști ai secolului XVIII, Voltaire, Montesquieu, Diderot, Rousseau, Montaigne.

Pe de o parte, cacofonia [ca ce, că co], apoi imprecizia (ce înseamnă că postmodernismul „provoacă” o concepție din trecut?), exprimarea neglijentă

(ai secolului al XVIII-lea, nu „ai secolului XVIII“), greșeala de punctuație (virgula înaintea enumerării) și, pe de altă parte, includerea filozofului și eseistului Michel de Montaigne (1533–1592) între gânditorii din secolul al XVIII-lea.

În fine, se cuvine să nu uităm că sunt cacofonice nu numai asocierile de sunete care conduc la cuvinte tabu, ci și, într-o măsură mai mică sau mai mare, toate suprapunerile de sunete discordante, lipsite de armonie (de exemplu, *că gripa produce complicații; scalarea ar putea fi privită* etc.).

1.8. Stilul de redactare academic

Stilul rapoartelor de cercetare, lucrărilor de licență, tezelor de doctorat, articolelor sau monografiilor de specialitate „trebuie să fie clar și didactic: sobru, simplu, neafectat, fără să urmărească alte scopuri decât ordinea și claritatea. Emfaza, stilul declamator și oratoriu sau hiperbola nu au ce căuta în lucrările cu adevărat științifice“ (Ramon y Cajal, 1897/1967, 150).

La modul general, se poate spune că a avea stil în redactarea lucrărilor științifice înseamnă să ai capacitatea de a reflecta corect ideile complexe, precum și harul exprimării elegante atât a lor, cât și a ideilor simple (Williams, 1990, XI). Stilul academic se dobândește prin exercițiu, în urma lecturilor extinse, prin interacțiune cu profesorii autentici, dar și prin frecventarea cursurilor și a seminariilor organizate în acest scop. În marile universități există „Centre pentru scrierea academică“. În Europa își desfășoară activitatea „European Association for the Teaching of Academic Writing“ (EATAW: www.eataw.org) și „British Association of Lecturers in English for Academic Purposes“ (BALEAP: www.baleap.org.uk), care organizează periodic conferințe internaționale cu scopul de a spori eficiența însușirii de către studenți a stilului academic. În 2009, conferința EATAW, desfășurată la „Centre for Academic Writing at Coventry University“ (Marea Britanie), a avut ca temă „Rolul dezvoltării scrisului în învățământul superior“.

1.8.1. Logica expunerii

A sări fără nicio logică de la o idee la alta pentru a reveni mai apoi la firul discursului abandonat – iată cea mai bună cale de a-l îndepărta pe cititor. Ordonarea ideilor, a tezelor ajută la înțelegerea mesajului. Trecerea de la o temă la alta poate fi marcată prin numerotarea paragrafelor în cadrul capitolelor. Lucrările lui Baruch Spinoza (1677/1981) și Joseph Bochenski (1974/1992) sunt pilduitoare în acest sens. Totuși, rămân excepții. De obicei, pentru a sublinia continuitatea ideilor, se folosesc cuvinte care arată tranziția

temporală (următorul aspect care va fi discutat...; după cele arătate se impune...; apoi vom analiza...), legătura cauză-efect (consecință a acestui fapt...; decurge logic din datele...; rezultă de aici...), asocierea ideilor (în plus, luarea în considerare și a...; în asociere cu factorul...; în mod similar acționează și...) sau disocierea lor (contrar celor arătate...; invers acționează...; dar; totuși; deși; cu toate că...). *Publication Manual...* (1994, 24) recomandă limitarea utilizării cuvintelor de trecere, pentru a spori claritatea textului. Același manual ne îndeamnă să ocolim ambiguitățile, să eliminăm contradicțiile din text, ca și referirile la faptele irelevante. Trecerile abrupte pot fi netezite prin utilizarea corectă a timpului și diatezei verbelor. Se recomandă timpul prezent și diateza activă. În ceea ce privește diateza, este recomandabilă formularea la diateza activă, așa cum am mai spus:

William J. McGuire (1986) a constatat că anumite categorii sociale sunt subreprezentate în mass-media...

Formularea la diateza pasivă nu este recomandabilă:

Constatarea că anumite categorii sociale sunt subreprezentate în mass-media a fost făcută de către William J. McGuire (1986).

Pentru prezentarea datelor se vor folosi timpurile trecute, pentru discutarea lor, timpul prezent:

Russel H. Fazio și Mark P. Zanna (1981) au examinat relația dintre accesibilitatea și consistența atitudinilor. Cunoașterea acestei relații ne ajută să prevedem reacțiile comportamentale.

În legătură cu folosirea verbelor, *Publication Manual...* (1994, 32) atrage atenția că modul subjonctiv (corespunzând condițional-optativului din limba română) se utilizează în redactarea rapoartelor de cercetare numai în condițiile în care datele sunt improbabile.

1.8.2. Exprimarea concisă

Ca și în viața de zi cu zi, în discutarea datelor trebuie să răspundem direct la problemă, să nu spunem nimic mai mult decât ne permit informațiile de care dispunem. Vorba multă echivalează cu refuzarea manuscrisului la editură sau cu depunctarea lucrărilor de licență. Regula „O propoziție, o idee” mi se pare demnă de memorat și de aplicat.

Maxima scriitorului și filozofului spaniol Balthasar Gracián (1601–1658) „Ceea ce este bun este de două ori mai bun dacă e scurt” ar trebui să ne

ghideze în scrierea rapoartelor de cercetare, a lucrărilor științifice în general. Dorința de a dobândi recunoaștere publică trebuie să fie asociată cu respectul pentru timpul cititorilor și cu convingerea că vorbele sunt bani (pentru hârtie, tipar, timp etc.), fapt care ne obligă să fim concisi, să evităm euforia vorbelor, să reducem redundanța, să ne alegem cu grijă cuvintele. Toate cele spuse cu privire la lizibilitate se aplică aici perfect: cuvintele, propozițiile și frazele scurte sunt mai ușor de înțeles.

Umberto Eco (1977/2000, 159) ne îndeamnă să scurtăm frazele, fără teama de a repeta subiectul. În loc de:

„Pianistul Wittgenstein, care era fratele cunoscutului filozof care a scris *Tractatus Logico-Philosophicus* pe care mulți îl consideră azi capodopera filozofiei contemporane, a avut norocul ca Ravel să fi scris pentru el concertul pentru mâna stângă, deoarece o pierduse pe dreapta în război“,

este preferabil:

„Pianistul Wittgenstein era fratele filozofului Ludwig. Și, cum era mutilat de mâna dreaptă, Ravel a scris pentru el concertul pentru mâna stângă“,

sau:

„Pianistul Wittgenstein era fratele filozofului, autor al celebrului *Tractatus*. Pianistul își pierduse mâna dreaptă. De aceea, Ravel i-a scris un concert pentru mâna stângă“ (Eco, 1977/2000, 159-160).

Așadar, să nu uităm de *brevis sallustiana*.

1.8.3. Exprimarea clară

Sociologul american C. Wright Mills (1916–1960) ne-a demonstrat că „Orice idee, orice lucrare pot să fie rezumate, fără îndoială, într-o propoziție sau, dimpotrivă, să fie expuse în douăzeci de volume. Important de știut este ce dezvoltare reclamă expunerea unei idei pentru a fi clară și ce importanță pare să aibă această idee: câte experiențe elucidează, câte probleme permite să fie rezolvate sau măcar să fie puse“ (Mills, 1969/1975, 68).

Un raport de cercetare devine mai clar dacă se utilizează verbele după regula: „Pentru descrierea metodei și a rezultatelor – verbe la timpul trecut; pentru prezentarea concluziilor – verbe la timpul prezent“.

1.8.4. Termenii de specialitate

Utilizarea excesivă a termenilor tehnici, de specialitate, restrânge aria cititorilor doar la câțiva inițiați. Referitor la lucrarea lui Talcott Parsons *The Social System* (1951), promotorul sociologiei americane contestată, C. Wright Mills, fără a o lua în derâdere, constata că există patru categorii de „specialiști”: 1) cei care pretind că o înțeleg și o evaluează foarte pozitiv; 2) cei care pretind că o înțeleg, dar o consideră „vorbărie greoaie și gratuită”; 3) cei care nu pretind că o înțeleg, dar o consideră miraculoasă, fascinantă; 4) cei care nu pretind că o înțeleg, dar își dau seama că „regele este gol” (Mills, 1969/1975, 61). Ideal ar fi ca „specialiștii” nu doar să „pretindă că o înțeleg”, ci să o înțeleagă efectiv, fără un efort chinuit. Pentru aceasta, lucrarea lui Talcott Parsons ar trebui tradusă „din engleză în engleză”. Ceea ce, pentru exemplificare, întreprinde cu succes C. Wright Mills.

Un element dintr-un sistem simbolic comun, care servește drept criteriu sau normă de selecție între alternativele ce apar în mod intrinsec, într-o situație care se numește valoare [...]. Dar, având în vedere rolul sistemelor simbolice, este necesar să distingem între acest aspect de orientare motivațională, al acțiunii ca totalitate, și aspectul de „orientare de valoare”. Acest aspect nu indică sensul pe care îl așteaptă cel care efectuează o acțiune în funcție de raportul satisfacție-privățiune, ci conținutul normelor înseși de selecționare. Conceptul de orientare de valoare constituie deci, în acest sens, un procedeu logic de formare a unui aspect central al articulării tradițiilor culturale în cadrul sistemului de acțiune (Parsons, 1951, 12, *apud* Mills, 1959/1975, 59).

Traducerea acestui pasaj este:

Oamenii se conduc după anumite norme și așteaptă unul de la altul ca fiecare să le respecte. În măsura în care procedează astfel, în societatea lor va domni ordinea (Mills, 1959/1975, 62).

Cuvintele de „umplutură” nu au ce căuta într-un text științific:

Mai multe studii, care au fost efectuate, au arătat...

Putem spune direct:

Studiile au arătat...

1.8.5. Evitați expresiile redundante

Iată o listă de exprimări redundante întâlnite frecvent în rapoartele de cercetare, în lucrările de licență sau în tezele de doctorat:

• Un *total* de 215 subiecți...; • Un număr de trei grupe *diferite* de subiecți...; • S-au dat *exact* aceleași instrucțiuni...; • *Absolut* esențial este faptul că...; • Un eșantion redus *ca mărime*...; • *Unul și același* lucru îl susține și...; • Unanimitatea *desăvârșită* a răspunsurilor...; • După o *perioadă* de timp de doi ani...

O lectură atentă a lucrărilor (articole, studii, cărți) din perimetrul științelor socioumane va releva, cu siguranță, și alte formulări redundante în afara celor semnalate în *Publication Manual...* (1994, 27). În categoria acestora intră și pleonasmul de tipul: a prevedea viitorul, scurtă alocuțiune, a se bifurca în două direcții, hazardul impredictibil, concluziile finale, absolut exterior, falsul pretext, abrogarea legii, hemoragie de sânge, proiectarea viitorului, protagonistul principal (Miguel, 1997, 167-168).

Dacă termenii tehnici sunt de neînlocuit în redactarea unui studiu pentru o revistă de specialitate, apelul la jargon în scrierea rapoartelor de cercetare, a lucrărilor de licență sau a tezelor de doctorat trebuie făcut cu parcimonie, pentru că nu se știe dacă modificarea voluntară de către un grup socioprofesional a lexicului și pronunțării „ține de natura particulară a lucrurilor spuse, de voința de a nu fi înțeles, de dorința grupului de a-și marca originalitatea“ (Ducrot și Schaeffer, 1972/1996, 94). Termeni ca „subiecți“, „zone dezavantajate“, „propensiune“, „relații difuze“, „relații mutuale“, „diade“ ș.a., au intrat în vocabularul științelor socioumane. Îi utilizăm ca atare. Ce rost are, de exemplu, să nu mai folosim termenul de „triangulare“ (engl. *triangulation*), intrat în vocabularul științelor socioumane, preferând termenul de „triumvirat“ al metodelor, surselor de informare, orientărilor teoretice? Abuzul de astfel de termeni, mai ales când sunt traduși dubios, are două consecințe: neînțelegerea textului sau dublarea lui, dacă se explică termenii din jargonul științei. Cred că nu sunt singurul care nu a înțeles ce vrea să spună autorul unui asemenea text:

Numele de *meta-sondaj* păstrează, într-adevăr, o grupalizare ironică a celor care, cum zice Dominique Wolton, trăiesc dintr-un „efect de borcan“ autointoxicându-se cu „teme“ bune în sondaje pentru „a mânca societatea civilă“, scoțând produse care scad observabilitatea altor teme reale de expresie (manifestații, mișcări publice de protest, greve etc.) pentru că izbucnesc direct „de la bază“ (indivizii se mobilizează pe ei înșiși, pe când în sondaje sunt mobilizați anchetatorii).

Ce ar putea să semnifice „grupalizarea ironică“? Temele sondajelor sunt bune pentru „a [le] mânca societatea civilă“ sau temele „mănâncă“ societatea civilă? Sunt temele „reale“ de expresie sau „temele de expresie“ sunt reale? Cine „scoate produse“? Sondajele?!

1.8.6. Eliminați cuvintele parazite

Citez dintr-o lucrare de licență:

David Ogilvy, referindu-se la rolul reclamelor de a atrage atenția publicului, spune [în lucrarea sa]: „Într-o biserică goală nu poți mântui pe nimeni” (Ogilvy, 2009, 129).

Putea, oare, celebrul publicist să afirme acest lucru în lucrarea altecuiva?! Dacă se renunța la cuvintele „în lucrarea sa”, comunicarea nu ar fi avut de suferit.

David Ogilvy, referindu-se la rolul reclamelor de a atrage atenția publicului, spune: „Într-o biserică goală nu poți mântui pe nimeni” (Ogilvy, 2009, 129).

După prăbușirea comunismului și renunțarea la limbajul de lemn, au apărut în spațiul public câteva cuvinte parazite, care sunt cu atât mai supărătoare cu cât sunt folosite mai frecvent:

Studiul profesorului X este *unul* foarte util pentru...
Opinia publică din România este cu 13 *puncte* procentuale mai...
Opinia mea *personală* este că echipa a avut o prestație *absolut* năucitoare.
O lungă perioadă *de timp* exprimarea opiniilor politice a fost...
Lucrarea are patru capitole *distincte*.

1.8.7. Nu barbarismelor!

Uneori, probabil pentru a se distanța de felul de a comunica al restului colectivității, specialiștii din domeniul științelor socioumane preiau fără nici un efort de a traduce și de a-i adapta limbii române termeni din limbile clasice sau de circulație internațională, ajungându-se la barbarisme.

De exemplu, în loc de a spune „stabilirea rangurilor”, unii psihologi preferă termenul de „rangare”, evident o calchiere a „scalării”. Când vorbește despre stocarea informațiilor, unii psihosociologi scriu negru pe alb „funcțiile arhivatorii” ale memoriei ș.a.m.d.

Într-un singur text despre sondajele de opinie publică am întâlnit termenii: performativ, deactualizat, dificultăți spectatoriiale, suspans interpretativ, intelectuali politico-mediatici anti-mediatici, eu și sub-eu cognitiv, desfătarea-de-sine-în-rol, părelnicul, descriptibilitate, atom dialogic, mediație prin mutualitate, ideologie imediatistă, publicizarea sondajelor, sondeurul, poziție expectativistă, spontaneism al opiniilor, informație sondajieră, solitudine interactivă, baie reflexivă, opinarism, opiniile opiniatre, căzătura epistemică,

complicitatea simpatetică, artefact charismatic, spațiul intersubiectiv, prezențe virtuale, mecanisme de de-localizare, mini-referendum, meta-sondaj, buclă reflexivă, crezanie în munca lor, angajament virtual, receptabilitate universală, pragmatică a spectatorului, competență emisivă, figurativizare a opiniei publice, pogorâre a opiniei publice, specificare progresivă tacită, sondaje la pătrat, atitudini propoziționale, manifestabilitatea cauzelor, efect de teorie, sondaj bombă, bavardaj politic, lideri de influență, minimalisme, quasi-subiect colectiv, lector ideal-justițiar, cunoaștere publică mutuală, normă de internabilitate. Apropo, știati că norma de internabilitate „își are originea în practicile evaluative internalizate asociate exercițiului liberal al puterii“? Mă tem că nici după ce ați citit această explicație tot nu v-ați lămurit. Nu este vina dumneavoastră.

Într-un alt text, de această dată despre comunicare, sunt folosiți termenii „MediaEră“ și „MediaSferă“ preluați *tale quale* din limba engleză („*Media-Era*“ și „*MediaSphere*“). Este vorba despre societatea contemporană intrată în „era mass-media“ și „sfera mass-media“ (totalitatea mijloacelor de comunicare, incluzând ziarele, revistele, televiziunea, radioul, cărțile, publicitatea, reclamele, blogurile și toate celelalte media (<http://en.wiktionary.org/wiki/m mediasphere>)). Deși în limba română nu există reguli general valabile de scriere a cuvintelor compuse, păstrarea majusculei la inițiala celui de-al doilea cuvânt mi se pare cel puțin abuzivă. Este ca și când am scrie „TeleConferință“, „ProtoTip“, „SinUcidere“.

1.8.8. Neologismele

Jurnaliștii, dar nu numai ei, au început să-i numească pe cei ce fac sondaje de opinie „sondori“ (sau, mai elevat, *sondeuri*) și pe cei care își exprimă opinia „părelnici“! Politologii ne amintesc de „*acquis* comunitar“, considerând că înțelegem cu toții că este vorba despre „cunoștințele“, despre „experiența“ și „legislația“ din Uniunea Europeană. În cercetările sociologice se folosește frecvent termenul de *biais/bias*, care poate să fie tradus în multe feluri: tendință, preferință, prejudecată, influență indirectă etc. Transformarea lui *biais* în verb sună... ca dracu’:

Datele și raportul cercetării sunt *biasate* de rasa, sexul, clasa și orientarea politică a cercetătorului.

Dacă s-ar fi spus simplu:

Datele și raportul cercetării sunt influențate indirect de rasa, sexul, clasa și orientarea politică a cercetătorului,

ar fi fost mult mai clar și, oricum, mai pe înțelesul celor care nu au privilegiul unei culturi sociologice solide și nu sunt prea avansați în însușirea limbii engleze. Aceștia, de multe ori, echivalează impropriu *bias* cu „eroare”. Petru Iluț traduce *bias* prin „deturnare subiectivă” (Iluț, 2000, 61). Firește, nu este greșit, dar deturnarea presupune intenționalitate, ceea ce nu se întâmplă în cazul „influenței indirecte” (*bias*).

Rodica Zafiu (2004, 14), în rubrica „Păcatele limbii” din *România literară*, atrage atenția asupra jargonului utilizatorilor internetului. Și cine nu folosește astăzi internetul?! Cine nu apelează la „motorul de căutare” Google, cel mai performant sistem de căutare a informațiilor de tot felul, de la ortografia unui cuvânt la biografia autorilor și la prezentarea operei lor? Denumirea motorului de căutare a fost autohtonizată: Gugăl. Printre utilizatorii computerului circulă expresia „a gugăli” (am căutat cu *gugăl*, discuții de pe *gugăl*, uită-te pe *gugăl!*). Rodica Zafiu apreciază că verbul intransitiv „a gugăli” – asemănător fonetic cu verbele intrate mai demult în vocabularul limbii române: „a migăli”, „a piguli”, „a osteni”, „a zăbovi” – este mai economic și mai expresiv, recomandându-l ca atare.

În *Dicționarul de neologisme* al lui Florin Marcu și Constant Maneca (1978), pentru „item” [< lat. *item*] se propune doar adverbul (liv.) „de altfel” sau „în plus”. Dar termenul „item”, atât de familiar cercetătorilor din domeniul științelor socioumane, ca substantiv semnifică o întrebare dintr-un chestionar, un enunț într-o scală de măsurare a atitudinilor, o problemă, un paragraf ș.a. La plural se folosesc formele *itemi* și *itemuri*. Ambele forme sunt în circulație; forma „itemi” se apropie însă mai mult de specificul limbii române. Un alt termen care a intrat în vocabularul domeniului este cel de „ocurență”:

Rezultatele cercetării noastre au pus în evidență *ocurența* corelației *itemilor*.

În limba engleză, *occurence* înseamnă, în primul rând, „întâmplare”. Pentru a clarifica lucrurile, vom spune:

Rezultatele cercetărilor noastre au pus în evidență apariția unei corelații între răspunsurile la întrebarea X și întrebarea Y.

Termenul *opportuny* se confundă de multe ori în textele de specialitate, ca și în vorbirea cotidiană, cu „ocazie”, deși ar trebui tradus prin expresia „survenit în momentul cel mai favorabil”. Cei interesați de „falșii prieteni” (*false friends*) pot consulta repertoarul de anglicisme întocmit de Marc A. Provost *et al.* (1993/1997, 139-150). Termenul „a baliza” exercită o puternică atracție asupra specialiștilor din domeniul științelor socioumane. Îl întâlnim tot mai des. Uneori, este folosit corect, alteori, greșit.

Termenul de *comunitate* evocă ideea unui spațiu fizic și social *bine balizat* [sublinierea noastră], în interiorul căruia se produc interacțiuni și un proces de intercunoaștere între actorii sociali, se dezvoltă legături sociale, se impun norme și reguli de conduită, se naște un spirit de apartenență.

Este corect, deși eu aș fi scris:

Termenul de „comunitate“ denumește un spațiu fizic și social *bine conturat*, în care...

Preferința pentru neologisme poate însemna și o condamnare a „limbajului de lemn“. Dar să nu reparăm stricând. Iată un citat dintr-o lucrare cu caracter didactic, deloc ne semnificativă din punct de vedere teoretic:

Întrebările cercetării trebuie să fie balizele de reper în alegerea metodei și nu un angajament ontologic, epistemologic sau metodologic al cercetătorului.

Neologismul „baliză“ [< fr. *balise*] înseamnă chiar reper. Din aceeași lucrare mai aflăm despre „*experiențierea libertății*“, despre „*natura plurală*“, despre paradigma constructivistă, care „*asumă* existența unor realități multiple“. De la *assumere* (lat.), la *assumer* (fr.) și la *assume* (engl.) s-a ajuns la exprimarea neferitică citată: „a asuma“, în limba română, înseamnă „a lua ceva asupra sau pe seama sa“ și nicidecum „a presupune, a admite“ – ca în limba engleză. Aceeași semnificație o are neologismul „*asumpție*“ (engl. *assumption*). Este bine să se facă totuși distincție între „*asumpție*“ și „*prezumție*“ (cuvânt care evocă mai ales „*recunoașterea unui fapt ca autentic din punct de vedere juridic*“):

„În modelul rațional era implicată *prezumția* că oamenii tind și sunt capabili, în remarcabilă măsură, să folosească datele cele mai relevante“ (Iluț, 2000, 60).

Utilizarea neologismelor ridică uneori probleme. A avea pe masa de lucru un dicționar de neologisme, de sinonime, antonime sau de acronime este laudabil, nu condamnat. Sunt de blamat doar cei care produc texte lizibile numai cu ajutorul dicționarului de neologisme, ca și cei ce folosesc impropriu neologismele. „A implementa“ (*implement*) nu înseamnă „a introduce“, ci „a pune în funcțiune, a realiza, a îndeplini“; „a integra“ nu semnifică acțiunea de includere în ceva (cum greșit se utilizează în expresiile: integrare în muncă, integrare în grup, integrare europeană ș.a.), ci acțiunea de „formare a unui întreg din mai multe părți componente“ (de exemplu, integrarea României cu structurile europene).

1.8.9. Fără „străinisme“

Am preluat acest termen din lucrarea *Confuzii, greșeli, prostii și răutăți în limba română azi* de Tatiana Slama-Cazacu (2010, 58). Voi selecta din această lucrare, pe care o recomand stăruitor studenților și doctoranzilor mei, câteva cuvinte și expresii care trădează lenea de a le înțelege, boală care îi atinge pe unii pseudointelectuali. Folosirea cu obstinație a străinismelor, simptom al „parvenitismului lingvistic“, pare a fi fost generată ca o reacție la limbajul de lemn din perioada comunistă – arată autoarea anterior citată. Este la fel de nociv.

Iată, pentru exemplificare, o scurtă listă de termeni cu care „s-a îmbogățit“ în ultimele decenii limba română și înțelesul cuvintelor intrate deja în vocabularul limbii noastre care exprimă același lucru. (Tabelul 1.5)

Tabelul 1.5. Termeni utilizați abuziv în lucrările științifice (adaptat după Murray și Moore, 2006, 7)

Termeni infiltrați	Termeni echivalenți	Exemple
Aplicație	Cerere	„Am aplicat pentru o bursă de studii postdoctorale.” „Am cerut o bursă postdoctorală.”
Expertiză	Cunoștințe aprofundate în domeniu	„Am expertiză în publicitate.” „Am cunoștințe aprofundate în domeniul publicității.”
Finalizare	Terminare	„Am finalizat lucrarea de licență.” „Am terminat lucrarea de licență.”
Listare	Imprimare	„Am listat referatul.” „Am imprimat referatul.”
Locație	Loc unde se află ceva	„Cercetarea concretă s-a desfășurat în următoarele locații:” „Cercetarea concretă s-a desfășurat în următoarele locuri (zone, orașe, sate, instituții etc.):”

Alături de reputați specialiști din domeniul lingvisticii – era să păcătuiesc spunând „Alături de cei care au expertiză lingvistică” – recomand utilizarea cu parcimonie a termenilor pentru care există echivalențe în limba română, preluarea corectă a termenilor de specialitate, evitarea „kitsch-urilor lingvistice“, a „pocitaniilor lingvistice“, cum numește Tatiana Slama-Cazacu (2010, 105-117) străinismele care „măimutărească și schilodesc limba română“ sau o fac pur și simplu de neînțeles.

Într-o reclamă turistică pe internet citesc: „Comandă pachetul potrivit. Instalează. Uploadează. Bucură-te de cele mai tari momente“. Ce înseamnă „a uploada“? Înțeleg potențialii clienți semnificația termenului? Apoi, ce momente sunt „tari“? Și celelalte momente cum sunt, moi?! Amestecul străinismelor – nu este vorba despre neologismele adaptate la stocul de

cunoștințe al populației – cu expresiile argotice românești constituie marca inconfundabilă a parvenitismului lingvistic.

Într-o lucrare despre români (Alexandrescu, 1998) am identificat unii termeni improprii limbii noastre sau neadecvați la un anumit registru stilistic: demodernizarea *fățîșă* [a țării], *difuzul* graniței *inaugurale* [a României], atenția dată scenei, decorului și *rechiziției* [sic], *resurgență* a dramei ca model de interpretate a lumii, concepția *prebelică* ș.a. În aceeași lucrare, voluptatea utilizării termenilor în limbi străine face textul greu lizibil. De exemplu, autorul mărturisește: „Această *quete* a mea, prin hățîșurile istoriei...”, se referă la „efecte de *écriture*”, avertizând că face „numai *de l'histoire*, și *nu l'histoire*”. Autorul crede că astfel de termeni sunt „difícil de tradus în limba română”. Personal, consider că limba română de azi este suficient de evoluată pentru a putea exprima caracteristicile, nuanțele și subtilitățile fenomenelor și relațiilor sociale. Va trebui, însă, să o folosim corect.

1.8.10. Arhaismele

Unii autori utilizează, cu efecte stilistice discutabile, arhaisme precum: „a *zăbovi* asupra temei”, „ideile *izvodite* în acest secol”, „există un *soi* de reacții”, „opinia publică ar fi un fel de *leat* cu sondajele” etc. Scriem pentru oamenii de azi, chiar dacă ne referim la realitatea socială de acum un secol. În 2002, la reeditarea lucrării *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, „redactate sub direcția științifică a d-lui prof. D. Gusti și sub conducerea tehnică a d-lui Traian Herseni” (cum scrie pe pagina de titlu), am înlocuit cuvintele, expresiile și formele gramaticale ieșite din uz (semnalând acest lucru și menționând pagina). Astfel, am stabilit următoarele echivalențe: „într-o sinteză care [însemnează] înseamnă (p. 13); „numărul cercetătorilor specialiști [atârnă] depinde” (p. 16); „regiunea naturală în care satul [zace] este așezat (p. 36); „[caractere] caracteristici... ale casei” (p. 50); „acest [ram] ramură [al] a științei” (p. 61); „[ogorul] domeniul antropologiei (p. 84); „[preponderează] predomină caracterele” (p. 85); „în [dosul] spatele capului” (p. 108); „[fundul] esența lucrurilor” (p. 166); „[mădularele] elementele unei unități sociale” (p. 170); „[studiosul] cercetătorul va trebui” (p. 268); „chestionarul va cuprinde [chestiuni] întrebări (p. 281); „[încrustăm] subliniem absoluta nevoie” (p. 299); „înregistrarea [credincioasă] obiectivă” (p. 302); „dacă [primim] acceptăm definiția” (p. 312); „[întunecă] îngreunează munca noastră” (p. 356); „[procentualitatea] procentajul” (p. 401).

Îmi place să cred că echivalențele propuse nu au schimbat sensul original al enunțurilor (Chelcea și Filipescu, 2002, v).

1.8.11. Limbajul argotic

Stilul de redactare a lucrărilor științifice exclude limbajul argotic, acel limbaj folosit de categoriile marginale ale societății (delinvenți, vagabonzi, cerșetori ș.a.). Totuși, când reproducem declarațiile acestora, răspunsurile la întrebările deschise dintr-un chestionar sau interviurile comprehensive realizate cu astfel de persoane, vom fi obligați să trecem între ghilimele cuvintele folosite, chiar dacă sunt incorect exprimate (de exemplu, „pă bune“, „parai“, „pă nasoale“, „nașpa“ etc.). Păreră mea este că obscenitățile nu le vom reproduce cu exactitate în niciun caz. Vom pune puncte de suspensie după inițiala cuvântului: tot atâtea câte litere am suprimat (de exemplu, „a intrat în c.... până la gât“, „este o c.... de lux“ ș.a.m.d. Nu îi este permis omului de știință ce îi este permis scriitorului, mai ales dacă se cheamă David Lodge... Și totuși, chiar în lucrări academice am întâlnit cuvinte pentru care și mahalagii ar roși dacă le-ar citi:

Vulva trahit corda plus quam fortissima corda. P..... trage de inimi mai mult decât cea mai tare frânghie;

sau:

Non este peccatum per culum mittere flatum. Nu este păcat să slobozi prin c..... o suflare.

Păcat nu este dacă se întâmplă, dar nu și dacă scrii *expresis verbis*. Recent, am întânit într-o revistă de cultură titlul unui articol cât se poate de urât mirositor: „Cum a fost înnobilit c..... la Ateneu“ (bunul simț îmi interzice să reproduc argoul). Autorul, ziarist și doctor în științe istorice, a mârjit pur și simplu pagina, folosind materiile fecale și la singular și la plural de patru ori într-o jumătate de pagină de text. Hârtia suportă orice, dar bunul simț suferă.

1.8.12. Aeterna latinitas

În lucrările științifice întâlnim adesea expresii și locuțiuni din limba latină. Pentru că „au o circulație internațională și exprimă foarte exact o idee“ (Roman, 1978, 37) și pentru că „limba latină este limba maternă a Occidentului“ (Munteanu și Munteanu, 1996, 5), este bine să le cunoaștem semnificația și să apelăm la ele ori de câte ori prin aceasta este slujit raționamentul, fără însă a încerca să facem paradă de erudiție, prezentându-ne ca *doctus cum libro* (vezi Berg, 2000, 7).

Celor care nu au studiat în școală limba lui Publius Ovidius Naso le propun o listă de expresii și locuțiuni întâlnite mai des în textele de specialitate

(Anexa D), pentru că prea adesea astfel de expresii rămân fără de înțeles sau sunt greșit interpretate. Ce vă spune expresia „Cismarule, nu mai sus de sanda“ (*Sutor; ne ultra crepidam*)? Credeți că *explicit* are înțelesul cuvântului „explicit“ din limba română sau că *experto credite* înseamnă „să dai crezare expertului“? Hai să verificăm!

1.8.13. Figurile de stil

De preferință, un raport de cercetare, o lucrare de licență, o teză de doctorat, un articol științific sau o monografie în domeniul științelor socioumane se scriu într-un „limbaj referențial“, „în care toate lucrurile sunt numite cu numele lor obișnuit, acela recunoscut de către toți, care nu se pretează la echivocuri“ (Eco, 1977/2000, 163). Întâlnim însă în disertații de cea mai bună factură intelectuală pasaje redactate într-un „limbaj figurat“, cu „figuri de stil“ (metafore, epitete etc.). Până la un punct, sunt acceptabile. Excesul le condamnă. În limbaj figurat, relația dintre jurnaliști, oameni politici și opinia publică apare ca „triunghiul infernal“; influența sondajelor de opinie publică este „perfuzia cifrelor“. Exagerat. Să spunem lucrurilor pe nume, să nu introducem niciodată termeni pe care mai întâi nu i-am definit.

1.8.13.1 Epitetele

Dintre figurile de stil, epitetele sunt, probabil, cel mai frecvent întâlnite în scrierile de specialitate. Epitetele (gr. *epithon*) sunt cuvinte calificative atașate în scop estetic altor cuvinte referențiale. Conform *Dicționarului de epitete al limbii române* (1985) de Marian Bucă, există mai multe categorii de epitete adjectivale: a) evocative [noul capitalism] și apreciative [capitalismul de cumetrie]; b) epitete fizice pentru entități materiale [țară imensă] și epitete fizice pentru entități ideale [teorie înaltă], precum și epitete morale pentru entități ideale [gândire strălucită] și epitete morale pentru entități materiale [țară mândră]; c) epitete pleonastice, cuvântul atașat are un sens apropiat de cel al cuvântului referențial [conștiință trează] și epitete antitetice, contrare primelor [conștiință ațipită]; d) epitete generalizatoare, pentru o întreagă clasă de obiecte, și epitete individualizatoare, evocând o caracteristică proprie doar unei unități sociale; e) epitete simple și epitete multiple. În 1988, am făcut o „analiză de conținut“ a *Dicționarului...*: datele statistice arată că în limba română cea mai mare capacitate de a atrage calificative adjectivale (epitete) o au cuvintele cu semnificație psihologică (Chelcea, 1988, 155). Ochii au nu mai puțin de 606 determinări cu valoare stilistică, 60 dintre acestea sunt epitete evocative referitoare la caracteristicile cromatice: în afara celor albaștri (cu douăsprezece nuanțe), ochii mai pot fi: măslinii, murgi, opalini, oțelii, pistruiți, smoliți, suri, viorii etc. Privirea – ca să luăm un alt exemplu – atrage 530

de epitete: poate fi colorată (albastră, albă, căprie, cenușie, fumurie, roșcată, spălăcită, sură, verzulie etc.).

Stilul științific, caracterizat prin sobrietate, ne obligă să fim reținuți în folosirea epitetelor, în general, și a epitetelor apreciative, în special. Decât „titanicul Max Weber“, „strălucitul gânditor Max Weber“, „inegalabilul, monumentalul Max Weber“, este preferabil să spunem (și să scriem) „sociologul german Max Weber“ sau, mai obișnuit, dar mai bine, „marele sociolog german Max Weber“. Sunt, trebuie să recunosc, și oameni de știință care reușesc să aprobe stilul științific de cel artistic.

1.8.13.2. Litota

De copii am învățat să nu ne jucăm cu focul. „Cine cu cuvintele se joacă, cu focul se joacă!“ – îmi spunea într-o anchetă sociologică un bătrân dintr-un sat de sub munte. Ca să folosească o litotă (figură de stil care constă în diminuarea caracteristicilor, pentru a se înțelege contrariul), n-aș zice că nu avea dreptate. De fapt, avea foarte multă dreptate. Despre o concluzie banală a unei cercetări de teren putem să afirmăm că este „o mare descoperire“, fiind convingeți că este o platitudine. Dar, atenție! Folosim litota (gr. *litotes*, simplificare) numai pentru că suntem convingeți că cititorii lucrării noastre sunt capabili să o înțeleagă. Această rezervă se impune în legătură cu toate figurile de stil. Dacă se folosește pentru o exprimare mai incisivă și mai convingătoare, nu trebuie să le explicăm – ne atrage atenția Umberto Eco (1977/2000, 164): „Dacă se consideră că cititorul nostru ar fi un idiot, nu se folosește figuri retorice, iar a le folosi explicându-le înseamnă să-l iei pe cititor drept idiot, care se răzbuună luându-l pe autor drept idiot“.

Despre metafore voi spune câteva cuvinte în subcapitolul următor. Cred că folosirea cu măsură a figurilor de stil este calea cea bună: *Uti, non abuti*.

1.9. Titlul lucrărilor științifice

Primul contact al cititorului cu lucrările noastre se face prin titlul pe care îl punem, uneori în grabă, la începutul raportului de cercetare sau al studiului pe care intenționăm să îl publicăm. Cei care nu dau atenție intitulării lucrărilor lor riscă să îi îndepărteze pe virtualii cititori, chiar dacă tema este importantă și demonstrația științifică se remarcă prin rigurozitate. Asemenea arhitecților sau designerilor produsului industrial, trebuie să avem totdeauna în vedere estetica obiectului construit în cercetarea noastră, fără a ne amăgi însă că arta titlului poate compensa sărăcia ideilor teoretice, modestia abordărilor empirice sau multitudinea erorilor de culegere și de prelucrare a datelor. Există o artă a titlului și în lucrările din domeniul științelor socioumane. În cuvinte puține trebuie să oferim multe informații despre cercetarea realizată.

Există mai multe tipuri de titluri. James Hartley (2008) a identificat nu mai puțin de 13 tipuri de titluri. Le voi exemplifica, având în vedere trei domenii de cercetare: sociologia emoțiilor, comunicarea nonverbală și psihosociologia publicității. (Tabelul 1.6)

Tabelul 1.6. Tipuri de titluri (adaptat după Hartley, 2008, 23-25)

Titluri	Exemple
Titluri care anunță o temă generală	Sociologia emoțiilor Comunicarea nonverbală Psihosociologia publicității
Titluri care particularizează un aspect dintr-o temă generală	Sociologia emoțiilor: frica Mirosul – formă a comunicării nonverbale Iluziile optice în publicitate
Titluri care indică o problemă de verificat	Are sociologia emoțiilor teorii specifice? Funcționează comunicarea nonverbală independent de cea verbală? Cum să măsurăm eficiența publicității stradale: o abordare sociologică
Titluri care arată starea lucrurilor	Sociologia emoțiilor: subdomeniu al sociologiei în expansiune Progrese în cercetarea psihosociologică a comunicării nonverbale Redefinirea publicității subliminale
Titluri care indică răspunsul la o anumită problemă	Frica – o emoție normală Unitatea comunicare nonverbală / comunicare verbală Un mit: subliminalul în marketing
Titluri care anunță o teză (o direcție de argumentare nouă)	Frica – factor motivator în perioadele de criză social-economică Rolul comunicării olfactive în relațiile intime Fundamentarea psihosociologică a practicilor publicitare
Titluri care subliniază metodologia utilizată în cercetare	Utilizarea biografiei sociale în studiul emoțiilor Observația participativă în cercetarea comunicării nonverbale Abordarea calitativă a efectelor publicității TV
Titluri care sugerează o direcție de studiu și/sau propune o comparație	Spre o abordare integralistă a emoțiilor sociale Situția retorică în analiza comunicării nonverbale Modelul H. vs. modelul AIO în publicitate
Titluri care atrag atenția asupra perspectivelor de abordare noi	Emoțiile în perspectiva schimbului social Olfacția din perspectivă socio-culturală Comunicarea interpersonală în marketing
Titluri care atrag prin aliterație	Emoțiile generației emo Comunicare, comunicare verbală, comunicare nonverbală Experiența și expertiza în publicitate
Titluri care atrag prin asocierea cu beletristica sau cu scrierile sfinte	Dicolo de tăcerea singurătății La început a fost gestul Publicitatea de altădată
Titluri care atrag prin utilizarea jocurilor de cuvinte	Cât de fundamentale sunt emoțiile fundamentale? Comunicarea nonverbală: mai mult decât noncomunicarea verbală Publicitate: preturile miraculoase și miracolul prețurilor
Titluri înconjurate de mister	Dincolo de expresia emoțiilor sociale Retorica genunchilor în comunicarea nonverbală Publicitatea: globalizarea nimicului

Fiecare dintre cele 13 tipuri de titluri exemplificate are avantaje și dezavantaje. Rămâne ca autorii să decidă, știind că frecvența utilizării unui tip de titlu diferă de la un domeniu al cunoașterii la altul.

Viviana Soler (2007) a comparat 480 de titluri de articole științifice din revistele de biologie, biochimie, medicină (a) cu cele din revistele de antropologie, psihologie, lingvistică (b) apărute în perioada 1996–2002. A identificat patru tipuri de titluri (enunțuri complete, nominale, compuse, întrebare) și a găsit că titlurile care constau dintr-un enunț complet se întâlnesc exclusiv în revistele de științe biologice (a). Atât în domeniul științelor biologice (a), cât și al științelor sociale (b), titlurile nominale sunt cel mai des utilizate (de exemplu, „Criza economică poate fi depășită prin solidaritatea socială”). În revistele de științe sociale (b), titlurile articolelor de cercetare compuse (de exemplu, „Criza economică: aspecte structurale”) sunt mai numeroase decât din revistele de științe biologice (a). În fine, titlurile întrebare (de exemplu, „Afectează criza economică performanța academică a studenților?”) apar mai frecvent în revistele de științe sociale luate în considerare (b).

Viviana Soler (2007) a constatat, de asemenea, că numărul cuvintelor din titlurile articolelor de cercetare variază după domeniul abordat (7,98 – lingvistică; 10,89 – științe sociale; 14,98 – științele naturii; 15,48 – medicină).

Într-un proiect de cercetare privind stilul de redactare a tezelor de doctorat, Bogdana Humă (2010) a urmărit, dincolo de aspectele de conținut, și lungimea titlurilor. Au fost analizate sub acest aspect 286 de titluri de teze de doctorat de la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială din cadrul Universității din București, din perioada 2005–2008. Lungimea medie a titlurilor: 9,24 de cuvinte (abatere standard: 3,94). Peste 75% dintre titluri numărau mai puțin de 12 cuvinte. Cel mai lung titlu identificat: 26 de cuvinte (*Analiza comparativă a problemelor integrării în Comunitatea Europeană a unor foste localități germane din Banat [cercetare sociologică de teren în localitățile Orțișoara și Biled, județul Timiș]*); cel mai scurt: un singur cuvânt (*Concubinajul*).

Alte cercetări au relevat că semnele de punctuație în cadrul titlurilor diferă de la un domeniu la altul, în sensul că în științele socioumane există o preferință pentru includerea semnului două puncte [:] în titlu. (Tabelul 1.7)

Tabelul 1.7. Proportia titlurilor scrise cu două puncte, în diferite domenii științifice (după Hartley, 2007, 147)

Domeniul științific	%
Inginerie	9
Biologie	11
Fizică	12
Știința computerelor	13
Științele pământului și spațiului	15
Bio-medicină	17
Chimie	25
Medicină clinică	27
Studii de business	33
Istorie	50
Psihologie	50

Într-o cercetare în care au fost analizate 216.500 de titluri din revistele științifice din Marea Britanie, Grant Lewinson și James Hartley (2005) au stabilit că titlurile în care se utilizează semnul două puncte erau mai lungi, dar mai informative, decât cele în care respectivul semn de punctuație nu era utilizat. Pentru noi, aceste rezultate au doar valoare indicativă, studiul citat având în vedere limba engleză și studiile publicate în revistele de limbă engleză.

În ultimele două-trei decenii, atenția specialiștilor în lingvistică aplicată s-a concentrat și asupra titlurilor lucrărilor de licență, disertațiilor, tezelor de doctorat și comunicărilor științifice.

1.9.1. Arta titlului

În principal, arta titlului se concentrează în jurul a două figuri de stil, elipsa și hiperbatul (Dubois *et al.*, 1970/1974, 126). Tocmai pentru că titlul este o formulare concisă, „simplă și, dacă este posibil, cu stil“ (*Publication Manual...*, 1994, 7) a temei de cercetare, se impune suprimarea anumitor cuvinte.

1.9.1.1. Elipsa și hiperbatul

Absența lor, denumită „elipsă“, scurtează propoziția. De regulă, este suprimat verbul (a fi, a avea, a obține etc.). Monografia sociologică întocmită de echipa regală studentească nr. 19 din 1935, sub conducerea lui Ion Conea, poartă titlul *Clopotiva – un sat din Hațeg* (1940). Primul capitol, semnat de conducătorul echipei, are titlul *Țara Hațegului, regiune naturală*. Din ambele titluri lipsește verbul „a fi“, în locul lui apărând linia de spațiu sau virgula, care

nu numai că prescurtează enunțul, dar și scot în relief (hiperbat) determinările „sat” și, respectiv, „regiune”. Spicuiam oarecum la întâmplare din titlurile articolelor scrise de Dimitrie Gusti (1935) și reunite de Ovidiu Bădina în volumul *Opere. Despre cultură* (1996): „Chezășia unei munci rodnice – căminul cultural”; „Un scop al muncii noastre – muzeul satelor românești”; „Școala de echipieri – școală de personalități”; După 5 ani, un examen de conștiință”. Observăm în aceste titluri suprimarea verbelor.

De multe ori, în formularea titlurilor semnul de punctuație [:] înlocuiește verbul „a fi”, ca în cazul studiului *Forme tradiționale de cooperare în viața poporului român: tovărășiile tinerilor* (Chelcea și Chelcea, 1990, 93). În formularea acestui titlu am recurs nu numai la figura denumită „elipsă”, ci și la „hiperbat”, prin permutare, prin schimbarea ordinii sintagmelor în frază. Fraza minimal încheiată, compusă din substantiv și determinanți, urmați de verb și determinanți, ar fi fost: *Tovărășiile tinerilor reprezintă o formă tradițională de cooperare în cultura românească*, dar aceasta n-ar fi satisfăcut cerințele stilistice ale unui titlu. Am inversat ordinea cuvintelor din propoziție pentru a scoate în relief faptul că în cultura românească există, din vechime, forme democratice de cooperare interumană.

Suprimarea, care contribuie la arta titlului, poate fi totală (elipsa) sau parțială, prin contragerea substantiv-adjectiv. Tendința spre contragerea termenilor este foarte puternică în științele socioumane, în general, și în formularea titlurilor, în special. Am folosit și în titlul acestei lucrări termenul „sociouman”, care s-a impus în literatura de specialitate din România după decembrie '89, înlocuindu-l pe cel de „științe sociale”, ca să nu mai amintim de „științe social-politice”, care s-a demonetizat. Contragerea termenilor apare în titlurile studiilor și lucrărilor sociologice fie cu cratimă, fie într-un singur cuvânt. Chiar dacă o cratimă reprezintă o liniuță de unire, contopirea într-un cuvânt a substantivului cu adjectivul poate semnifica mai mult decât o figură în arta titlului. Mi-am intitulat una din lucrări *Un secol de cercetări psihosociologice* (2002) atât pentru a condensa titlul, cât și pentru a sublinia că domeniul de a cărui istorie mă ocupam este unitar și relativ independent, că pun accentul pe polul sociologic al domeniului, nu pe cel psihologic, că mă interesează situația individului în grup, contradicțiile interne și inovația din câmpul psihologiei sociale. După cum arătau Jean-Leon Beauvois și André Lévy (1983), diferențele în semnificația termenilor de „psihologie socială” și „psihosociologie” sunt notabile, astfel că a scrie psihologie socială, psihosociologie sau psiho-sociologie nu semnifică același lucru.

1.9.1.2. Metaforele

„Ceasornicarul orb”: ce poate sugera mai pregnant apariția și evoluția vieții pe Pământ decât această metaforă? Ce poate exprima mai deplin esența

concepției senzualiste decât metafora *tabula rasa*? Despre un vin bun spunem că este *lacrima Christi*. Utilizarea metaforelor în texte și în titluri apropie științele socioumane de literatura beletristică.

Vorbind despre arta titlurilor, trebuie să ne amintim că metafora funcționează în științele sociale atât ca figură de stil, cât și ca instrument de investigație. În *Al treilea val* (1981/1983, 39), Alvin Toffler spunea: „Marea metaforă a acestei lucrări [...] sunt valurile de schimbare care se ciocnesc“. Și mai departe: „nu metafora valului este nouă, ci aplicarea ei la transformarea civilizației de astăzi [...]. Ideea valului nu este numai un instrument de organizare a unor mase mari de informații foarte diferite [...]. Când aplicăm metafora valului, ni se clarifică multe lucruri care păreau confuze. Fapte familiare ne apar adesea într-o lumină cu totul nouă“. În fine, Alvin Toffler (1981/1983, 40) conchide: „până și cea mai grăitoare metaforă nu ne poate reda decât un adevăr parțial“. Pentru un titlu de carte este suficient – aș adăuga eu.

Lee Cuba (1991, 174) are dreptate când susține că „limbajul este o forță constitutivă, care creează un mod particular de a vedea realitatea“, și că „scrierea sociologică, asemenea altor forme de scriere, este o construcție socio-istorică ce depinde de aparatul lingvistic (de exemplu, narațiunea, metafora, imaginea, invocarea autorității și apelul la audiență) nu numai pentru înfrumusețare, ci și pentru semnificația cognitivă“ (*ibidem*). Așadar, metaforele intervin activ în procesul cunoașterii. Nu sunt doar figuri de stil. În legătură cu teoria, vorbim despre „construcția“, „fundamentarea“, „cadrul“, „nivelul“, „forma“, despre „constructivism“ sau despre „deconstructivism“, fără să ne dăm seama totdeauna că utilizăm o metaforă (exemplul este împrumutat de la Laurel Richardson, care, la rândul său, a fost inspirat de George Lakoff și Mark Johnson). Metafora construcției apare frecvent în titlul lucrărilor de sociologie. Să ne gândim numai la *Construirea socială a realității* de Peter L. Berger și Thomas Luckmann (1966/1999).

Când în investigarea vieții sociale apelăm la metaforă, este firesc să o utilizăm și în titlu: teoria „ștapul ispășitor“, teoria *melting pot*, teoria „vârful negru al puterii“, teoria „locul controlului“ ș.a. Într-o lucrare recentă întâlnim mai multe titluri de capitole sau de subcapitole metaforice: „Turnesolul legionar“, „Schizofrenie socială“, „«Surful» politic“, „Mașina de tocat regală“. Autorul se explică: „Metafora este un mijloc euristic prin care încerc să înțeleg ce s-a întâmplat, nu un mod de a evacua realitatea din discurs“ (Alexandrescu, 1998, 24). Revine apoi: „*Valul istoriei* și tehnicile de plutire, *surful politic* sînt noi metafore de care am nevoie în această încercare de a privi evenimentele perioadei interbelice ca tot atâtea ciocniri de forțe colective, care acționează neplanificat, nu sînt controlate de indivizi sublimi ori machiavelici și nu sînt deduse din înalte principii, ci sînt simple contingente,

tot atâtea încercări de a pluti *cu valul*, prin care unii se salvează, iar alții se îneacă” (Alexandrescu, 1998, 82).

Lucien Sfez (1988/2002, 26) spune că „metaforele sunt insule de imaginar, care motivează cercetarea și creează zone de atracție pentru concepte. Ele depășesc limitele noțiunilor și structurilor și trimit la un alt țesut de proprietăți care, prin ascundere, ne permit să vedem și altceva în afara obiectului care servește drept punct de plecare”. În cunoaștere – susține în continuare profesorul de la Universitatea Paris I Pantheon-Sorbonne – metaforele „șes un univers de presupoziii care lucrează în subteran și influențează modul în care conceptualizăm, inventăm sau cercetăm”. Ele ascund și dezvăluie în același timp. Au o funcție pedagogică și creatoare. Pentru a susține cele afirmate, Lucien Sfez împrumută de la Richard Boyd (1979, 359) un exemplu de metaforă fondatoare pentru psihologia cognitivă, creierul uman ca un computer. Această metaforă permite înțelegerea mecanismelor creierului, sugerând că:

- anumite procese cognitive sau motorii sunt programate;
- gândirea este un fel de proces informatic, iar creierul – un fel de ordinator;
- anumite informații sunt codificate într-un depozit al memoriei printr-un fel de etichetă, în timp ce altele sunt înmagazinate sub formă de imagini;
- etapele dezvoltării sunt produse de maturizarea unor noi subrutine pre-programate, opuse dobândirii unor rutine euristice învățate;
- există proceduri care caută și găsesc informația;
- învățarea este o reacție adaptativă a unei mașini autoorganizate;
- conștiința este un fenomen de *feedback* (după Sfez, 1988/2002, 27).

Tratând problema relațiilor interetnice în SUA, Vincent N. Parrillo folosește metafora „trandafirii și spinii” multiculturalismului. Fiecare cultură este o floare minunată. Laolaltă, culturile alcătuiesc „grădina multiculturalismului”. Numai că trandafirii au și spini. Lucrarea distinsului profesor de la Universitatea William Paterson, care în 2006 a conferențiat și la București, sugerează că o abordare cuprinzătoare a multiculturalismului ar trebui să analizeze deopotrivă funcțiile și disfuncțiile acestei orientări.

Uneori, metaforele pot sluji la dezvoltarea teoriilor descriptive. Cazul istoricului Crane Brinton (1938) este pilduitor. A studiat cursul revoluțiilor din Anglia, Franța, Rusia și din coloniile americane. Scopul era de a vedea dacă evenimentele au avut un curs asemănător sau nu. S-a constatat că au existat similarități majore: în toate cazurile studiate societățile cunoșteau o dezvoltare economică ascendentă (nu se aflau în declin economic), lupta claselor sociale era acerbă, intelectualii părăsiseră guvernul, clasa conducătoare avea un comportament imoral, degradant sau absurd. Pentru a ilustra această situație, Crane Brinton a utilizat metafora corpului uman ce suferă de febră. „În descrierea

fluxului și refluxului evenimentelor din cele patru revoluții, el folosește cu iscusință *pattern*-ul ciclic al febrei și frisoanelor, care ajung la un punct critic, urmat de o liniște înșelătoare“ (Yin, 1984/2005, 49).

Privind metaforele ca „analogii concentrate“ – după expresia sociologului și antropologului francez Philippe Breton (2008/2009, 79) –, ni se deschid multiple posibilități de argumentare și de formulare a titlurilor. De la analogia „Sistemul economic este pentru viața socială ceea ce este motorul pentru mașină“ se poate ajunge la formula „motorul vieții sociale“; de la „Fumatul este pentru viață ceea ce este ultima stație pentru un tren“ derivă „stația terminus a vieții“. Celebrul titlu *Amurgul zeilor* (*Götzen-Dämmerung*, 1889) de Friedrich Nietzsche, ca și expresia atât de des întâlnită „zorii omenirii“ nu rezultă decât din concentrarea analogiilor.

Așa cum remarcă și Mihaela Vlăsceanu (1999, 42), „Apelul la metafore este echivalent cu îndemnul de a învăța să ne confruntăm cu complexitatea, ambiguitatea și chiar paradoxurile [...], pentru că, în ultimă instanță, acestea sunt înseși caracteristicile realității“. Unele câmpuri de cunoaștere din domeniul științelor socioumane atrag irezistibil metaforele: opinia publică, de exemplu. Complexitatea fenomenului, abiguitatea termenului, enunțurile teoretice contradictorii au făcut ca opinia publică să fie definită metaforic *vox Dei* (vocea Divinității), dar și *vox stultorum* (vocea dobitoacelor). Despre opinia publică s-a spus că este „regina Lumii“, un „tribunal al poporului“, un „tiran“, un „despot modern“ etc. Chiar teoriile și modelele explicative ale opiniei publice sunt denumite prin metafore: teoriile „spirală tăcerii“, „leneșul cognitiv“, „savantul naiv“, modelele „pâlnia cauzalității“, „glonțul magic“, „acul hipodermic“, „câinele învins“ și atâtea altele (vezi Chelcea, 2002b), ceea ce arată cât de mult se folosește metafora în științele socioumane. Douglas S. Massey (2002, 1), făcând o scurtă istorie a societății umane, spunea că în preajma anului 2007 omenirea va trece „Rubiconul demografic“: adică mai mult de jumătate din populația Terrei va trăi în mediul urban, ceea ce va avea consecințe importante pentru stilul de viață, pentru evoluția omului. „Rubicon“ este numele unui râu din Italia. Cezar, în 49 î.e.n., trecând cu armatele sale Rubiconul, a început războiul civil care a dus la prăbușirea regimului republican la Roma.

Utilizarea metaforelor, chiar în titlul monografiilor sau al lucrărilor de licență, ascunde însă pericolul transferurilor ilicite dintr-un domeniu în altul. Un student și-a intitulat lucrarea de licență *Boncănitul cultural* (fără vreun subtitlu), pierzând din vedere că umanul nu se explică prin infrauman, că a echivala relații interpersonale intime cu împerecherea animalelor înseamnă reduționism. Ar fi fost mai acceptabil titlul *Comportamentul intim – boncănit cultural?* Directorul Departamentului Mamifere din cadrul Societății

de Zoologie din Marea Britanie, Desmond Morris, și-a intitulat unele cărți cu titluri-metaforă: *The Naked Ape* (1967, trad. rom. *Maimuța goală*, 1991), *The Human Zoo* (1969, *Grădina zoologică umană*, publicată la noi sub titlul *Zoomenirea*, 2009). Fiind în discuție lucrările unui reputat om de știință și ținând seama de faptul că *homo sapiens* poate fi văzut și într-o perspectivă etologică, aceste titluri au fost acceptate de comunitatea sociologică.

1.9.2. Știința titlului

În afară de o „artă“, există și o „știință“ a titlurilor, o serie de reguli acceptate și practicate de comunitatea specialiștilor din domeniul sociouman. Preluăm din *Publication Manual of the American Psychological Association* (1994, 7) recomandarea ca titlul să fie formulat în 10-12 cuvinte și să conțină acei termeni care servesc la indexarea lucrării, la clasificarea ei. Cu mulți ani în urmă, la Conferința Națională de Psihologie (21-23 octombrie 1968), prezentam o comunicare cu titlul pe care astăzi nu l-aș recomanda studenților mei, ba l-aș da chiar ca exemplu negativ: *Comportamentul ceremonial al unei populații aflate în proces de trecere de la munca agrară la cea industrială*. Titlul este lung (17 cuvinte) și nu ajută la indexarea articolului. Titlul *Schimbare socială și comportament ceremonial* ar fi acoperit foarte bine conținutul comunicării și ar fi facilitat indexarea după termenii-cheie „schimbare socială“ și „comportament ceremonial“. Recurgând la adjonctie, la practica parantezei adiționale sau a subtitlului (de exemplu, *Trecerea de la munca agrară la cea industrială a unor populații din zona Muscel*), s-ar fi putut compensa caracterul laconic al titlului pe care îl propun acum, după treizeci de ani. Tocmai ca studenții mei să fie scutiți de astfel de reveniri, după o perioadă atât de lungă, scriu aceste pagini.

În întâlnirile cu absolvenții sau cu doctoranzii de la sociologie le atrag atenția că titlul unei lucrări de licență sau al unei teze de doctorat nu reprezintă doar funda colorată a pachetului, care își are funcția ei estetică, ci conține chiar esența lucrării, fapt pentru care îi îndemn să se gândească și să se răzgândească de mai multe ori și să-mi prezinte nu un singur titlu, ci o listă de titluri exacte, concise și atractive, după toate regulile. Îi mai îndemn să ocolească titluri precum: *Considerații generale asupra...*, *Unele aspecte...*, *Observații asupra...*, *Importanța...*, *Câteva considerații...*, *Probleme ale...*, *Cercetări asupra...*, întâlnite, uneori, chiar și în revistele de specialitate. Santiago Ramon y Cajal, căruia în 1906 i s-a acordat Premiul Nobel pentru contribuțiile sale la cunoașterea sistemului nervos, afirma în *Reguli și sfaturi asupra cercetării științifice* (1897) că astfel de titluri „par inventate în mod special pentru lene“ (Ramon y Cajal, 1897/1967,

143). Păcatul lor constă în lipsa de exactitate. În titlu trebuie arătat: ce aspecte, ce fel de considerații, în ce constă importanța, ce probleme abordează studiul sau raportul de cercetare.

Sunt de evitat redundanțele. Nu au nici un rost în titlu formulări ca *Studiul fenomenelor de...* sau *Abordarea experimentală a...* ș.a.m.d., după cum, în mod normal, în titlu nu ar trebui să apară termenii de „cercetare“, „metodă“ sau „rezultate“. Se înțelege de la sine că publicarea unui studiu se face pentru a fi comunicate rezultatele și că pentru a ajunge la rezultate au fost aplicate diferite metode. *Rezultatele studiului relațiilor interpersonale într-o echipă de muncă folosind metoda observației directe* – iată un titlu într-adevăr inacceptabil.

Din „știință“ titlului face parte și denumirea exactă a domeniului de care ne ocupăm în lucrările noastre. Vom intitula un manual sau un tratat pur și simplu *Sociologie*, dacă prezintă sistematic și complet domeniul. Nenumărați autori înscriu în titlul cărților lor denumirea științei pe care o slujesc și lasă cititorilor privilegiul de a aprecia dacă se află în fața unui manual sau a unui tratat. Mi se pare corectă și elegantă această practică (Schifirneț, 1999). Din modestie (justificată sau nu, autentică sau falsă), ca urmare a unui spirit (auto)critic foarte dezvoltat, fără îndoială pilduitor, unii autori formulează „titluri de protecție“: *Elemente de sociologie* (Gusti și Herseni, 1942), *Noțiuni elementare de sociologie* (Szczepanski, 1970/1972), *Introducere în sociologie* (Goodman, 1992/1998) și altele asemănătoare. Alți autori nu ezită să includă în titlu sintagma „tratată“: de exemplu, *Tratat de sociologie*, sub coordonarea lui Raymond Boudon (1992/1997). De multe ori, „titlul – denumire a domeniului“ este completat de un subtitlu care precizează concepția autorului (de exemplu, *Sociologie. Teoria generală a vieții sociale* de Traian Herseni, 1982) sau delimitează unghiul de abordare (de exemplu, *Psihologie socială. Aspecte contemporane*, coordonator Adrian Neculau, 1996).

Lucrurile se complică puțin când domeniul de care ne ocupăm nu este suficient de structurat. Sub același titlu apar cărți ce tratează probleme diferite. În astfel de situații, „titlurile – denumire a domeniului“ impun precizările de care aminteam. De exemplu, *Psihosociologie. Teorii, cercetări, aplicații*, coordonator Septimiu Chelcea (2006/2010). Uneori, autorii preferă „titlurile explicite“: *Logica cercetării* de Karl R. Popper (1973/1981).

Multe lucrări (cărți, teze de doctorat sau lucrări de licență) vizează relațiile dintre două sau mai multe fenomene, proceșe și entități sociale. Titlurile lor exprimă acest lucru: *Psihologie și societate* de Ștefan Boncu (1999), *Social Theory and Social Structure* de S. A. Barnett. (1988/1995), *Adolescence et toxicomanie*, sub coordonarea lui Gilles Ferreol (1999), și altele. Când se analizează relațiile dintre trei variabile (fenomene sau proceșe), titlul lucrării este format din trei cuvinte (denumirea variabilelor):

Națiune, cultură, identitate de Grigore Georgiu (1997), *Experiment, teorie, practică* de Piotr L. Kapița (1977/1981), *Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri*, sub coordonarea lui Richard Y. Bourhis și Jacques-Philippe Leyens (1994/1997) etc. Nu puține sunt cazurile când lucrări științifice prestigioase poartă titluri – să le numim așa – „criptice”. Cine ar putea bănuși, dacă nu ar cunoaște preocupările autorului, că sub titlul *Maimuța goală* (Morris, 1967/1991) se oferă publicului o excelentă lucrare de etologie umană? Titlurile criptice nu se recomandă pentru lucrările de licență și pentru tezele de doctorat. Nici „titlurile-întrebare” nu își au locul pe astfel de lucrări, nici chiar pe copertile cărților. Titluri precum *Racially Separate or Together?* (Pettigrew, 1971), *Sommes-nous tous de psychologues?* (Leyens, 1983), *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century* (Kissinger, 2001) sunt o excepție în domeniul științelor socio-umane. Lee Cuba (2001/2002, 84) ne sfătuiește să evităm ca în titlu să precizăm locul exact unde s-a desfășurat cercetarea de teren, dând câteva exemple de titluri memorabile, între care și titlul lucrării lui Erving Goffman *Stigma. Notes of the Management of Spoiled Identity* (1963), pe care l-aș traduce *Stigmatul. Însemnări despre gestionarea identității discreditate*. Cu subtitlul lucrărilor de licență, al tezelor de doctorat sau al monografiilor lucrurile stau altfel: nu numai că se acceptă interogațiile, dar sunt chiar recomandabile. Mai ales în cazul titlurilor-denumire a științei sau domeniului de cunoaștere. Lucrării cu titlul *Opinia publică* i-am adăugat subtitlul-întrebare: *Gândesc masele despre ce și cum vor elitele?* (Chelcea, 2002b). Este un exemplu între atâtea altele. Titlurile-întrebare sunt mai adecvate pentru articolele științifice: „Does Television Violence Cause Agresion?” (Eron *et al.*, 1972), „Exerciții structurate în dinamica grupurilor: pentru ce?” (de Visscher, 1998), „Putem să ne ocupăm de libertate, demnitate, dreptate?” (Amerio, 1999). Totuși, astfel de titluri se regăsesc cel mai frecvent în revistele de informare științifică adresate publicului larg: „Succesul – un țel al fiecăruia?” (Luca, 1999), „Vârsta adultă – involuție sau progres?” (Stănculescu, 1998), „Ce așteaptă tinerii de la muncă?” (Bălașa, 1997). Exemplele s-ar putea multiplica. Cititorul va putea el însuși analiza titlurile lucrărilor altora, dobândind astfel arta și știința „ambalării” proprii opere.

În sociologie, psihologie sau în științele comunicării, ca să nu mai vorbim de jurnalistică, procedeul titlului și subtitlului este foarte des întâlnit. Îl practic și îl recomand și eu: titlul scurt și subtitlul deplin lămuritor!

1.9.3. Traduttore-tradittore

Voi încheia discuția despre arta și știința titlurilor cu câteva remarci despre traducerea în limba română a lucrărilor apărute în editurile din străinătate

și a titlurilor acestora. Elisabeta Stănciulescu (1998, 9) lansează un S.O.S. în legătură cu traducerea în limba română și identifică trei tipuri de traducători (traducătorul-școlar, traducătorul-literar, traducătorul-tehnician/academicist), fără a mai lua în considerare „traducătorul-lăutar“, care se conduce „după ureche“.

În această categorie intră traducătorii care, probabil, cunosc foarte bine limba din care traduc, dar nu sunt familiarizați cu domeniul în care se înscrie studiul pe care îl tâlmăcesc – ca să nu spun că îl maltratează. Spre exemplificare: în *Revista Română de Marketing* (revistă bilingvă) am găsit inserat un articol foarte util pentru preocupările mele psihosociologice, „An Empirical Examination of Influence Disposition Decisions of Consumers“ de Srividya Raghavan și Rajdeep Charkraborti (2010, 66-99). În traducere, titlul studiului – „O examinare empirică a factorilor care influențează deciziile de dispunere a consumatorilor“ – depășește puterea mea de înțelegere. Este vorba de dispunerea consumatorilor, de așezarea lor într-o anumită ordine, sau studiul se referă la decizii ale consumatorilor privind păstrarea (folosirea în scopul pentru care au fost create), convertirea (utilizarea pentru alte scopuri) sau debarasarea de bunurile de consum îndelungat (definitivă, prin comercializare, oferi drept cadou, aruncare la gunoi) sau temporară (închiriere, împrumut)?

Cuvântul „dispunere“ designează acțiunea de a dispune și rezultatele ei, iar verbul „a dispune“ semnifică „a hotărî, a decide, a ordona, a avea la dispoziție, a învinge, a așeza într-o anumită ordine, a se înveseli (DEX, 1996, 310). Ce echivalență alegem pentru substantivul „disposition“ din limba engleză? Nici unul dintre sensurile din dicționarul englez-român editat de Academia R. S. România (1974, 214) sau din alte dicționare mai recent apărute nu mi se pare acceptabil. Cred că titlul „O cercetare empirică asupra factorilor care influențează deciziile cumpărătorilor de a păstra, de a converti sau de a se debarasa de bunurile de consum îndelungat“ ar releva mai exact conținutul studiului. Nu este o traducere *mot à mot*, dar mi se pare lămuritoare.

Traducerea articolului celor doi profesori de la ICFAI Business School din Hyderabad (India) la care m-am referit îl face aproape ilizibil: expresia „a sample of 134 consumers“ (un eșantion de 134 de consumatori) apare ca „o mostră de 134 de consumatori“; „The taxonomy included three broad options with some sub-options“ (Taxonomia a inclus trei opțiuni cu câteva subopinii) devine „Taxonomia includea trei opinii (sic!) cu câteva subopinii“ (Raghavan și Charkraborti, 2010, 68); termenul „*fashion obsolescence*“ (demodat) este tradus prin „uzura modei“; „*technical breakdow*“ (pană tehnică) prin „decăderea tehnologiei“ (*idem*, 74); „*gender*“ (gen social) este echivalat cu „sex“ și „*the age factor*“ cu „factorul vârstei“ (*idem*, 88).

Traducerea altui studiu din aceeași revistă este la fel de lăutărească: subtitlul „Caracteristicile eșantionului“ (*Sample characteristics*) a fost echivalat

cu cel de „Caracteristicile mostrelor”; în tălmăcirea traducătorului anonim (din păcate, în *Revista Română de Marketing* nu se menționează numele traducătorilor), propoziția „Majority of respondents' mothers also have their education till 12th” (Majoritatea mamelor respondenților au până la 12 clase școlare) devine „Majoritatea mamelor respondenților au 12 clase de studiu” (Jha și Krishnatray, 2010, 44). În Tabelul 1.8 se regăsește, din aceeași revistă, alte exemple de traducere descalficantă.

Tabelul 1.8. Traducea descalficantă a unor termeni din domeniul științelor socioumane

Termeni	Traducerea gresită	Traducerea corectă	Sursa
In the present article our objective is to review preior work...	În articolul de față, obiectivul nostru este de a revizui lucrările anterioare...	În acest articol, obiectivul nostru este de a trece în revistă lucrările anterioare...	R.R.M., 2010, 5, 2, 45
They took twenty bi-polar adjective items measuring buyer's psychology	Au luat douăzeci de obiecte adjectivale bipolare pentru a măsura psihologia cumpărătorului	Au luat ca itemi douăzeci de adjective bipolare pentru măsurarea psihologiei cumpărătorului (este vorba despre „diferențiatorul semantic”)	R.R.M., 2010, 5, 2, 53
Variance of buyer's emotion	Variația emoției cumpărătorului	Varianta emoției cumpărătorului (în cadrul analizei factoriale)	R.R.M., 2010, 5, 2, 53
Convenience sampling	Mostră convenabilă	Eșantionare de conveniență (ad libitum)	R.R.M., 2010, 5, 4, 16
Behavioural scholars	Academicienii comportamentului	Specialiștii în studiul comportamentului	R.R.M., 2010, 5, 4, 16

Mă întreb câte astfel de „traduceri după ureche” se ascund și în revistele de specialitate care nu oferă spre comparație și textul studiilor în limba din care au fost traduse. Mă tem să fac orice estimare.

În ceea ce privește titlurile ce ni se oferă în traducere aș mai identifica un tip: „traducătorul-comerciant”, care nu urmărește decât să se vândă cartea. Pentru aceasta, nu se sfiește să pocească titlurile operelor clasice. *Le Suicide, etude de sociologie* de Émile Durkheim a fost tradusă, într-o editură prestigioasă, de altfel, sub titlul voit comercial *Despre sinucidere* (1993), fără a mai preciza că este vorba de un studiu sociologic. Iată încă un exemplu de trădare a spiritului unei cărți chiar din titlu: lucrarea *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research* de Gary King, Robert Keohane și Sidney Verba (1994) a apărut cu titlul *Fundamentele cercetării sociale*

(2000), nu cu un titlu apropiat de cel original (de exemplu, *Proiectarea cercetării sociale. Inferența științifică în cercetarea calitativă*). În versiunea românească a fost suprimat subtitlul, care ar fi lămurit intenția celor trei autori, profesori la Universitatea Harvard și la Universitatea Duke (SUA). *The Human Zoo* de Desmond Morris (1969) a apărut în traducere la noi cu titlul *Zoomenirea* (2010). Cred că și faimosul etolog și pictor suprarealist britanic, care a organizat prima expoziție artistică din lume cu „operele“ unui cimpanzeu, ar fi fost impresionat de imaginația editorului care a transformat lingvistic „omenirea“ în „zoomenirea“.

Sunt și cazuri în care traducerile aruncă o umbră de îndoială asupra competenței autorilor, ceea ce, firește, îi descalifică pe editori. Cine citește titlul cărții *Branduri senzoriale. Construiți branduri puternice folosind toate cele 5 simțuri* de Martin Lindstrom (2005/2009) se poate întreba dacă autorul, despre care ni se spune că „a schimbat lumea marketingului global“, nu a aflat că *Homo sapiens sapiens* dispune de un număr cel puțin dublu de canale senzoriale, nu doar de cinci. Răspunsul îl găsim în titlul original al cărții: *Brand sense. Build Powerful Brands through Touch, Taste, Smell, Sight, and Sound*. În acest caz, nu autorul este ignorant, ci editorul.

Uneori, se adaugă subtitluri comerciale dubioase. Lucrarea lui Jean-Claude Kaufmann *Corps de femmes, regards d'hommes* a primit în versiunea românească subtitlul *Sociologia sânilor goi* (1998). Alteori, se renunță la titlurile foarte lămuritoare. Subtitlul lucrării lui Oscar Lewis *The Children of Sánchez – Autobiography of a Mexican Family* – în traducerea românească din 1978 a dispărut pur și simplu. Nu mai amintesc de practica omiterii cu bună știință a datei de apariție a ediției princeps, pentru a se lăsa impresia că s-a tradus o lucrare de ultimă oră, sau de tertipul menționării doar a ediției după care s-a făcut traducerea, fără a se preciza a câta ediție este, dacă este o ediție revizuită sau adăugită. Chiar *Come si fa una tesi di laurea* a lui Umberto Eco, în care se discută mult depre modul corect de citare a cărților, a apărut fără a se indica data primei ediții și localitatea (Milano) unde își are sediul Editura Bompiani. „Este groaznic a spune unde a fost publicată o carte și a nu spune de către cine“ – apreciază autorul (Eco, 1977/2000, 73). La fel de descalificant este și a spune „de către cine“ (editura), nu și „unde“ (locul de apariție, localitatea). S-a adăugat și un titlu neinspirat cărții lui Eco: *Disciplinele umaniste*. Astfel de practici îndreptățesc sintagma *traduttore-tradittore*.

Ce se poate face pentru a nu fi acuzați de trădare? Din punctul de vedere al editorului, pe pagina IV ar trebui introdus un scurt text de prezentare

biobibliografică a autorului, în care să fie incluse și aceste mențiuni. De asemenea, o cale foarte la îndemâna cercetătorilor ar fi ca în lista bibliografică, după traducere, între paranteze, să transcrie titlul original al lucrărilor apărute în limbi străine. În cazul semnalat mai sus, corect ar fi ca în lista bibliografică să fie trecut între paranteze titlul original:

Eco, Umberto. (2000). *Cum se face o teză de licență. Disciplinele umaniste*. București: Editura Pontica (*Come si fa una tesi di laurea*. Milano: Bompiani, 1977).

Recunosc deschis că nu am întâlnit în multe lucrări menționarea, alături de traducere, și a titlului original. Până nu demult, nici eu nu am procedat astfel. Îi îndem, totuși, pe studenții mei să încerce, poate că astfel se instituie o tradiție în redactarea tezelor de doctorat și a lucrărilor de licență. Orice tradiție a fost la început o inovație...

1.9.4. Autori și instituții

Deși nu face parte din titlul raportului de cercetare, al articolelor sau al cărților, mă opresc puțin și la numele autorului/autorilor și ale instituțiilor unde aceștia lucrează.

Imediat sub titlu trebuie să fie scrise prenumele, inițiala și numele autorului sau ale autorilor. Este greșit ca aici să fie specificat numele întreg al autorului și în text sau în bibliografie să fie omis prenumele sau să dispară inițiala prenumelui tatălui. De unde să știe cititorul, de exemplu, că Michael Eysenck este fiul lui Hans J. Eysenck, dacă nu se dă numele complet al nici unuia dintre cei doi autori? Și apoi Hans J. Eysenck este unul și același cu Hans Eysenck și cu Hans Jurgen Eysenck, psiholog englez de origine germană, născut în 1916 la Berlin? Menționarea corectă a numelui autorului/autorilor rezolvă astfel de probleme și ajută la indexarea lucrărilor. Probabil din prea mare grabă, în unele lucrări de licență sau teze de doctorat, ca și în cărți (îndoielnice) tipărite, se aruncă puzderie de nume de autori, adăugându-se – în cel mai fericit caz – doar inițiala prenumelui. Este păgubitor pentru cititor. Dacă vrem să-l ajutăm să găsească rapid lucrarea la care ne referim, este necesar să menționăm și prenumele alături de nume. Sunt însă unii autori care și-au publicat lucrările trecând pe copertă doar numele și inițiala prenumelui sau a prenumelor. De exemplu, V. O. Key, Jr. (1961). Trecem numele lor așa cum a intrat în conștiința cititorilor:

În legătură cu cele spuse până acum, aș remarca și faptul că mai recent, pe plan mondial, s-a impus practica de a nu se mai menționa, alături de numele autorului, gradele didactice (sau militare), titlurile academice sau specialitatea acestuia. Astfel de informații, foarte utile altminteri, vor fi incluse

separat într-o casetă pe coperta a patra sau pe o pagină nenumărată, înaintea prefeței și a cuprinsului, în cazul cărților.

Și numele instituției la care este afiliat autorul oferă informații folositoare. În unele țări, în Japonia de exemplu, firma unde lucrează conferă persoanelor un prestigiu mai mare chiar decât profesia pe care o au. Fără a exagera, trebuie să recunoaștem că nu prezintă aceleași garanții științifice un practician și un cercetător științific, un profesor de la un colegiu nou înființat și un profesor de la o universitate cu tradiție. Este bine, deci, să se cunoască instituția unde funcționează autorii, cu denumirea ei întreagă.

Cum procedăm când unul dintre autori nu este încadrat (sau nu mai este încadrat) în nici o instituție sau când lucrează în mai multe instituții prin cumul? În primul caz, regula empirică cere să fie menționat, sub numele autorului, numele orașului și al țării în care trăiește. În al doilea caz, aceeași practică a impus regula de a se trece cel mult două instituții, dacă în realizarea studiului au oferit autorului sprijin egal. Este recomandabil, totuși, să se renunțe la instituția mai puțin prestigioasă.

1.10. Termeni-cheie

Elipsa	Plagiatul
Epitetele	Stilul științific
Evaluarea lucrărilor științifice	Stilul
Formula EARS	Titlul
Hiperbatul	Traducerile
Litota	

1.11. Probleme recapitulative

- Pe baza căror criterii sunt evaluate cercetările din domeniul științelor sociumane?
- Ce înseamnă să fii original în cercetarea științifică?
- În *Grila pentru evaluarea cercetărilor sociumane* s-a propus acordarea unui punctaj mai mare pentru rigurozitatea demersului decât pentru originalitate sau pentru semnificația teoretică și aplicativă a studiului. Sunteți de acord sau aveți obiecții în legătură cu aceasta? De ce?
- Umberto Eco (1997/2000) și-a intitulat lucrarea *Cum se face o teză de licență*; Sonia Vieira (1991/2002) *Cum se scrie o teză*; Mary Stela Muller

și Julce Mary Cornelsen (2002/2003) *Norme și modele pentru teze, disertații și monografii*; Lee Cuba (2001/2002) *Mic ghid despre cum să scrii în știința socială*. Dumneavoastră ce titlu ați pune unei lucrări cu o astfel de temă?

- Care sunt caracteristicile stilului științific?
- Sunteți de acord că *Stilul este știința însăși*? Dacă DA, de ce? Dacă NU, de ce?
- Ce presupune „formula EARS“?
- Care este etimologia termenului „plagiat“?
- În ce constă plagiatul involuntar? Cum poate fi evitat?
- Care sunt principalele figuri de stil în arta titlului lucrărilor științifice?

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITATILIBRARY

Norme de redactare

Îndemnul de „a redacta cu gândul la cititor“ nu îi ajută prea mult pe cei care fac primii pași în cercetarea științifică. Sigur, este esențial să nu confundăm adresa: să scriem într-o revistă academică, destinată colegilor de breaslă, așa cum ne-am adresa unui public larg, într-o revistă de popularizare. Anselm L. Strauss (1992, 6) – citat de Jean Claude Kaufmann (1996/1998, 292) – remarcă: „Pur și simplu, cele două tipuri de public nu poartă aceeași ochelari“. Nici chiar persoanele cultivate, dar cu o altă specializare decât în domeniul științelor socioumane, nu vor înțelege foarte bine terminologia din domeniu și nu vor putea aprecia, așa cum se cuvine, argumentația, rigoarea prelucrărilor statistice, valoarea datelor dintr-o cercetare de teren. Publicul larg nu va citi cu aceeași atenție ca specialiștii din științele socioumane un raport de cercetare. Probabil că va fi atras de faptele concrete și de descrierea unor situații excentrice sau exotice. În cel mai bun caz, va răsfoi raportul de cercetare, nu îl va studia – așa cum ne așteptăm să o facă profesioniștii domeniului și membrii comisiilor la examenul de licență sau la susținerea tezei de doctorat, ca să nu mai vorbim de responsabilitatea colegiilor de redacție când decid acceptarea sau respingerea unei lucrări.

În cele ce urmează voi descrie cerințele redactării unui raport de cercetare și exigențele pregătirii studiilor pentru publicare în revistele de specialitate din țară și din străinătate, precum și normele prezentării manuscriselor la editurile specializate.

Încă din 1928, când în Statele Unite apăreau doar patru publicații de specialitate, editorii revistelor de psihologie și antropologie au propus o procedură standard de pregătire a manuscriselor, care în timp a condus la alcătuirea unui manual cu reguli precise pentru prezentarea studiilor științifice. *Publication Manual of the American Psychological Association* – despre el este vorba – a apărut într-o primă formă în 1952. Cu completările ulterioare (vezi ediția din 2009), acest manual constituie un ghid excelent nu numai pentru psihologi, ci și pentru toți profesioniștii din domeniul științelor socioumane. Pe baza lui, Marc A. Provost, Michel Alain, Yvan Leroux și Yvan Lussier (1993/1997) de la Université du Québec à Trois-Rivières au pus la punct un *Guide de presentation d'un rapport de recherche*, aflat deja la a treia ediție.

În introducere se arată că normele oficiale ale American Psychological Association (APA, 1994) trebuie adaptate, pentru a se respecta particularitățile limbii franceze. Este ceea ce am urmărit să fac și eu în textul de față, firește, cu referire la limba română. Operația mi se pare cu atât mai necesară cu cât în prezent în textele de specialitate românești sunt, uneori, puse în circulație expresii englezești greșit utilizate sau pentru care există echivalențe în limba română.

2.1. O schemă de organizare a materialului

Se acceptă evasiunanim ca organizarea materialului pentru publicare să urmeze o schemă standard (vezi Traxel, 1974, 439; Singleton *et al.*, 1988, 437).

- O introducere, în care se prezintă stadiul de cunoaștere a problemei investigate.
- Trecerea în revistă a literaturii de specialitate cu referire la tema cercetată.
- Descrierea designului și a modului de desfășurare a investigației, incluzând toate informațiile utile pentru verificarea rezultatelor printr-o nouă cercetare.
- Prezentarea datelor, a metodelor care au condus la rezultatele studiului.
- O discuție asupra datelor relevante în cercetare, interpretarea teoretică a rezultatelor.

În Anexa B propun un model de prezentare a lucrărilor de licență și a tezelor de doctorat, fără a pretinde că ofer un panaceu. Aceeași remarcă trebuie făcută și în legătură cu modul de prezentare a cărților, a monografiilor din domeniul științelor socioumane. Precizez că am avut în vedere mai ales cercetările realizate într-o perspectivă cantitativistă. Cei interesați de redactarea rapoartelor de cercetare calitativă găsească o serie de informații utile în *Metodologia cercetării calitative* de Adriana Băban (2002, 30-38), precum și în subcapitolul „Despre redactarea studiilor calitative” inclus în acest volum.

Cred că lecturile intense din opera scriitorilor clasici români și universali constituie o foarte bună pregătire pentru redactarea studiilor sociologice calitative. Cine a citit din această perspectivă *Însemnare a călătoriei mele* de Dinicu Golescu (1824), evocarea moravurilor pariziene de către Honoré de Balzac (*Comedia umană*, 1830-1833) sau însemnările de călătorie ale lui Anton P. Cehov (*Insula Sahalin*, 1890) îmi va da cu siguranță dreptate.

Mi se par foarte sugestive modelul „clepsidră” de organizare a textului, propus de John M. Swales (1990), și modelul „rege”, dezvoltat de Michael Derntl (2009, 4). (Figura 2.1)

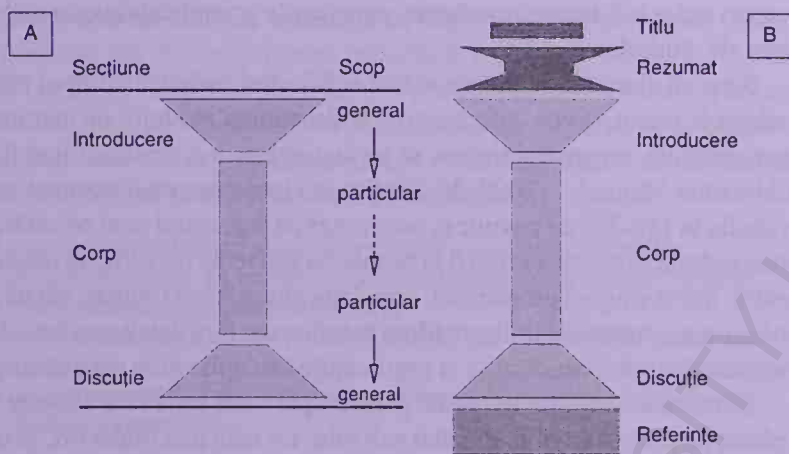

Fig. 2.1. Modele de organizare a textului academic: (A) „clepsidră“ și (B) „rege“ (după Derntl, 2009, 4)

Modelul „clepsidră“ sugerează circularitatea demersului cercetării științifice: pornim de la teorie și ne reîntoarcem la teorie. Modelul numit „rege“ (prin asemănarea cu piesa de șah) este mai detaliat, dar nu exprimă procesualitatea cercetării și face abstracție de scopul fundamental al cercetării științifice: producerea teoriei. Ambele modele merită avute în vedere când organizăm textul pentru o lucrare de absolvire a unui ciclu de învățământ sau pentru publicare într-o revistă de specialitate.

2.2. Rezumatul

Deși se scrie ultimul, rezumatul, ca plasare în textul unei lucrări științifice, precede studiul propriu-zis. Altfel spus, rezumatul apare imediat după tabla de materii (cuprins).

Rezumatul este un text scurt despre conținutul articolului științific sau al raportului de cercetare. Ca și titlul, rezumatul oferă primele informații despre studiu și servește la indexarea lucrării, ca și la arhivarea datelor, mai ales când sunt specificate cuvintele-cheie. Adesea, persoanele avizate decid, pe baza rezumatului, dacă merită să citească în continuare articolul. Ar fi dezavantajos ca pentru un rezumat scris în grabă să fie trecut cu vederea un studiu interesant.

Un bun rezumat trebuie să fie exact, acurat, să reflecte corect conținutul studiului, să nu includă informații care nu se regăsesc în text. Deși concis, rezumatul trebuie să fie suficient de cuprinzător, conținând termenii

necesari indexării, tezele, rezultatele, concluziile și implicațiile cele mai relevante ale studiului.

Scris cu claritate, la diateza activă și folosind verbele la timpul prezent (verbele la trecut se vor utiliza numai la descrierea modului de manipulare a variabilelor), rezumatul trebuie să se distingă prin coerență și lizibilitate. *Publication Manual...* (2009, 26-27) fixează lungimea unui rezumat pentru un studiu la 150-250 de cuvinte și precizează că rezumatul unei cercetări empirice trebuie să conțină referiri la problema sau tema investigată (dacă este posibil, într-o singură propoziție), populația chestionată (număr, vârstă, sex, profesie ș.a.), metodele utilizate (doar menționate, fără detalierea lor), datele esențiale obținute, concluziile și implicațiile sau aplicațiile care decurg.

Rezumatul studiilor pregătite pentru tipar va fi scris fără alineate și va fi plasat pe centrul paginii, imediat sub titlu. De cele mai multe ori, în revistele de specialitate rezumatul studiilor este pus în evidență prin mărimea sau tipul literei; interlinierea trebuie să fie la un rând (spațiul dintre rânduri este de mărimea literei folosite) sau textul poate fi încadrat într-o coloană mai îngustă. Folosirea laolaltă a tuturor acestor modalități de distingere a rezumatului de restul textului nu se justifică.

Pentru tezele de doctorat și lucrările de licență, se recomandă un rezumat de aproximativ două pagini (circa 500 de cuvinte), care să cuprindă:

- problematica studiului;
- obiectivele sau ipotezele;
- metodologia;
- rezultatele;
- principalele concluzii ale studiului (Provost, 1993/1997, 40).

De la o universitate la alta, se înregistrează variații în ceea ce privește volumul rezumatului. Universitatea din Pittsburgh, de exemplu, cere ca rezumatul tezelor de doctorat să nu depășească 350 de cuvinte.

Sylwia B. Ufnalska și James Hartley (2009, 69) au experimentat trei modalități de evaluare a calității rezumatelor: scalele de evaluare, listele de întrebări și măsurarea lizibilității. Autorii citați au cerut unui număr de 33 de doctoranzi (vorbitori de engleză non-nativi) să evalueze trei rezumate pe baza unei liste de șapte caracteristici: înțelegerea textului, gramatica, despărțirea în silabe, structura, selecția informațiilor, concizia, accesibilitatea pentru citirea internațională. Au comparat media evaluărilor doctoranzilor pe o scală cu cinci trepte (1 = foarte slab; 2 = slab; 3 = mediu; 4 = foarte bun; 5 = excelent) cu media evaluării unor experți (doi oameni de știință, vorbitori de engleză nativi). Lista de întrebări, cea de-a doua modalitate de evaluare a calității rezumatelor, conținea cinci itemi (fundamentarea, scopul, metodele,

rezultatele, concluziile). De această dată, răspunsurile au fost de tip dihotomic (prezență sau absență). Pentru măsurarea lizibilității s-a folosit „scorul Flesch“ bazat pe lungimea propozițiilor și a cuvintelor. Rezultatele acestui experiment sunt, fără îndoială, interesante, dar, pentru ca să ne orienteze și pe noi, experimentul ar trebui reprodus în contextul cultural românesc (am în vedere în primul rând limba). Iată câteva remarci:

- nu există o modalitate ideală de evaluare a calității rezumatelor;
- evaluarea pe baza experienței poate fi substituită prin lista de întrebări combinată cu măsurarea lizibilității;
- lizibilitatea rezumatului poate fi sporită sau redusă prin modul de tipărire;
- separarea unităților din componența rezumatului mărește gradul de lizibilitate a rezumatului.

Dincolo de aceste sugestii, când pregătim textul pentru tipărirea într-o revistă de specialitate, va trebui să ținem seama de instrucțiunile pentru autori inserate, cel mai adesea, pe ultima pagină a revistei.

2.3. Introducerea

Orice studiu este firesc să înceapă cu o introducere, în care se prezintă tema de cercetare și se descrie pe scurt strategia de investigare. „Introducerea permite să se situeze problematica studiului în interiorul domeniului sau al câmpului disciplinei. Ea trebuie să precizeze aspectele care diferențiază cercetarea de alte studii existente, elementele de originalitate, ca și obiectivele cercetării“ (Provost *et al.*, 1993/ 1997, 43). Această parte a raportului de cercetare sau a studiului, pentru că este ușor identificabilă prin poziția sa la începutul studiului, nu necesită să fie intitulată. Uneori, autorii îi pun titlul simplu „Introducere“ sau imaginează un titlu voit acroșant. Este o chestiune de opțiune, în nici un caz o greșeală. O bună introducere trebuie să răspundă mai multor întrebări.

- Care este problema studiată?
- Care sunt ipotezele referitoare la această problemă?
- Ce implicații teoretice are studiul realizat și cum va influența el cunoașterea în domeniu?
- Care sunt enunțurile testate și cum au fost derivate concluziile?

Apelul la o vorbă de spirit, la un aforism sau o butadă dă relief introducerii. De exemplu, analizând relația dintre măsurare și societate, invocarea lui Mihai Eminescu ar putea stârni curiozitatea cititorilor.

„Dacă cifrele nu guvernează lumea, ele arată cel puțin cum este ea guvernată” – spunea Mihai Eminescu. Parafrazând, vom afirma și noi: „Dacă sondajele de opinie publică nu guvernează, ele ne arată totuși cum este guvernată țara”.

În introducerea unui capitol tratând despre evoluția structurii creierului uman, paradoxal intitulat „Trecutul este prezent”, ex-președintele Asociației Americane de Sociologie, Douglas S. Massey (2002, 15), face trimitere la o replică din *Requiem for a Nun* de William Faulkner, piesă de teatru jucată în 1956 la Paris în regia lui Albert Camus: „Trecutul nu moare niciodată. El nu este chiar trecut” (Actul 1, Scena 3). Dincolo de profunzimea tezei, exprimarea ei – trebuie să recunoaștem – este scilicet ironică.

2.4. Literatura consultată

În legătură cu problema cercetată, literatura consultată exprimă măsura documentării. Chiar dacă astăzi este relativ ușor să se obțină de pe internet liste evasicomplete cu lucrări care tratează problema de studiu, chiar dacă informatizarea bibliotecilor face mai ușoară activitatea de documentare, trecerea în revistă a literaturii de specialitate nu constituie deloc o operație mecanică, de înșiruire cronologică a unor titluri de cărți și a unor nume de autori. Prioritară mi se pare a fi selecția contribuțiilor: a pune pe același plan, în același rând, autorii clasici cu cei obscuri este nu numai o impietate la adresa primilor, dar și semnul evident al superficialității.

„Înainte de a descrie contribuția noastră personală asupra temei studiate – ne atrage atenția Santiago Ramon y Cajal (1897/1967, 144) – trebuie să se descrie pe scurt istoricul chestiunii, fie pentru a semnala punctul de plecare, fie pentru a da tributul de dreptate cuvenit cercetătorilor care ne-au precedat, netezind calea cercetărilor noastre”. Și „nobilul și generosul om care a făcut pentru Spania științifică ceea ce au făcut Cervantes în literatură, Velasquez și Murillo în pictură” – conform aprecierii lui Gheorghe Marinescu – continuă: „Dacă din dragoste pentru concizie sau chiar din cauza lenei tânărul investigator tinde să omită date sau omite să citeze pe alții, să nu uite că și ceilalți îl vor răsplăti cu aceeași monedă, trecând în mod intenționat sub tăcere lucrările sale” (Ramon y Cajal, 1897/1967, 144).

Chris Hart (1998, 219), pledând pentru descătușarea imaginației în cercetările din științele sociale, propune o listă cu imperativele trecerii în revistă a literaturii de specialitate: să identificăm și să discutăm studiile cele mai relevante în legătură cu tema care ne preocupă:

- să includem cât mai multe materiale moderne, de ultimă oră;
- să acordăm atenție detaliilor, cum ar fi transcrierea numelor proprii;
- să încercăm să fim reflexivi, să examinăm bias-urile noastre și să le clarificăm;
- să evaluăm critic materialele consultate și să arătăm cum le-am analizat;
- să dăm citate și exemple pentru a justifica evaluările și analizele făcute;
- să fim analitici, evaluativi și critici față de literatura consultată;
- să orientăm informațiile obținute prin trecerea în revistă a literaturii de specialitate;
- să facem lizibilă trecerea în revistă a literaturii prin claritate și coerență, procedând sistematic.

În același timp, Chris Hart atrage atenția asupra a ceea ce nu trebuie să facem:

- să nu omitem lucrările clasice sau relevante din domeniu;
- să nu discutăm lucrări depășite, vechi, neactuale;
- să nu scriem incorect numele autorilor sau să greșim datele bibliografice;
- să nu utilizăm termeni afectogeni sau concepte fără a le defini;
- să nu facem apel la termenii din jargon și la un limbaj discriminatoriu pentru a justifica puncte de vedere limitate;
- să nu înșirăm idei fără să le comentăm: o listă nu echivalează cu trecerea în revistă a literaturii problemei;
- să nu acceptăm orice punct de vedere sau credință ce se regăsește în literatura consultată;
- să nu descriem doar conținutul lucrărilor citite, fără a-l evalua;
- să nu includem informații necontrolate, inexacte;
- să nu transcriem incorect termenii, în special paronimele;
- să nu utilizăm un limbaj pretențios.

Ca să mă conformez regulilor formulate de Chris Hart, apreciez ca fiind foarte valoros ghidul propus; recomandările și interdicțiile sistematizate nu epuizează însă problema trecerii în revistă a literaturii de specialitate. De exemplu, prioritățile, proporțiile și modalitățile concrete. Despre acestea ghidul în cauză nu ne spune nimic.

2.4.1. *Stilul trimerilor bibliografice*

Dar cum se fac trimerile bibliografice, ce reguli de citare a lucrărilor trebuie respectate?

În prezent, în științele socioumane se întâlnesc trei modalități principale de trimeri bibliografice: Modern Language Association (MLA), Chicago Manual of Style (CMS) și American Psychological Association (APA). Definitiv pentru stilurile APA și MLA este faptul că utilizează

citarea autorilor în text între paranteze și lista lucrărilor apare la sfârșitul articolului, cărții sau tezelor de doctorat și lucrărilor de licență. În stilul de redactare Chicago, se practică notele infrapaginale. Indiferent de stil, trimiterele bibliografice conțin aceleași informații; diferă numai locul unde sunt plasate aceste informații.

În ceea ce mă privește, am adoptat stilul APA, pe care îl recomand actualilor și viitorilor mei colegi.

Înainte de orice, să nu „pocim” citatele: nu avem dreptul să schimbăm nici un cuvânt din textul pe care îl preluăm și nici să modificăm timpul verbelor sau declinarea substantivelor și pronomelor pentru a adapta citatul topicii noastre. Modificați textul vostru pentru a corespunde citatului, nu citatul – ne atrage atenția Lee Cuba (2002, 179).

Există mai multe modalități de a face referințe bibliografice, cercetătorul având libertatea de a alege.

- Inserarea numelui autorului/autorilor în narațiune și între paranteze a anului de apariție a lucrării la care se face trimitere.

Émile Durkheim (1895) consideră că faptele sociale trebuie tratate ca lucruri.

- Includerea între paranteze rotunde atât a numelui, cât și a anului de apariție a lucrării.

Așa cum s-a afirmat, faptele sociale trebuie tratate ca lucruri (Durkheim, 1895).

- Mai rar, se utilizează și formula includerii în narațiune atât a numelui autorului, cât și a anului ediției princeps, renunțându-se la paranteze.

Încă în 1895, Émile Durkheim a cerut ca faptele sociale să fie tratate ca lucruri.

Se recomandă menționarea doar a numelui autorului, fără menționarea prenumelui sau a altor determinări (de exemplu, Jr.). În textul de față nu am ținut seama de această recomandare și, considerând că *repetitio est mater studiorum*, am trecut insistent numele, prenumele, inițiala și, după caz, atributul Jr., când am renunțat la paranteze sau când am inclus între paranteze doar anul lucrării. Dată fiind finalitatea didactică a discursului, nu cred că am greșit sau nu am greșit prea mult.

- Când trimiterea bibliografică se face la o anumită parte a lucrării, acest lucru este marcat prin notarea capitolului, a paginii sau a paginilor, imediat după anul de apariție a lucrării consultate, având grijă ca în lista bibliografică de la sfârșitul volumului să menționăm și anul apariției primei ediții.

Întrebându-se ce este un fapt social, Émile Durkheim (1985/1974, cap. 1) răspunde: un fapt social are ca note definitorii constrângerea externă și existența lui independent de formele individuale pe care le îmbracă.

- Dacă nu se sintetizează textul autorului sau dacă este parafrizat, atunci se extrage un pasaj foarte semnificativ din lucrare și se include între ghilimele.

În concepția fondatorului sociologiei franceze, sociologia are ca domeniu studiul faptelor sociale, iar „Un fapt social se recunoaște după puterea de constrângere externă pe care o exercită sau e în stare să o exercite asupra indivizilor“ (Durkheim, 1895/1974, 65).

- Când citatul, în lucrarea originală, acoperă două pagini (sfârșitul uneia și începutul următoarei) sau când menționăm un studiu dintr-o revistă, specificăm acest lucru prin trecerea numărului respectivelor pagini, precedate de [pp.].

„A trata fenomenele sociale ca lucruri înseamnă a le trata în calitatea lor de date, alcătuind punctul de plecare al științei“ (Durkheim, 1974, pp. 79-80).

2.4.2. Citatele

Atenție, să nu uităm faptul că un citat nu trebuie să depășească 28 de rânduri de text și că pe o pagină de manuscris se recomandă să nu fie date mai mult de două-trei citate scurte (Miguel, 1997, 137). Se recomandă ca citatele care depășesc 40 de cuvinte să fie inserate în text fără a fi marcate cu ghilimele, dar la un singur rând, păstrându-se un spațiu de mărimea alineatului la dreapta și la stânga citatului. Lee Cuba (2002, 179) este de părere că astfel ar trebui să procedăm când citatul pe care vrem să-l folosim depășește patru rânduri. Ne vom conforma acestei practici:

Textul se prezintă ca o succesiune de părți. Fiecare parte conține o singură idee principală, pe care o prezintă, o detaliază, o analizează, o debatare, o exemplifică. Autorul trebuie să stabilească legături între părți, astfel încât textul să capete complexitate, continuitate, ritm alert, să ofere surprize la lectură, să-l facă pe cititor să vadă frumusețea textului. Textul trebuie organizat în funcție de ideile pe care autorul dorește să le transmită și pentru care și-a făcut un plan într-o etapă anterioară. El trebuie să se oprească la un număr optim de idei principale și secundare (în funcție de complexitatea subiectului, de spațiul avut la dispoziție, de public, de importanța problemei, de tactica adoptată pentru a convinge publicul). Trebuie să le selecteze pe cele cu adevărat relevante, importante pentru tema pusă în discuție. Aceste idei trebuie amalgamate într-un text personal, nu prezentate așa cum au fost întâlnite în sursele bibliografice (Șerbănescu, 2000/2001, 178).

Citatele foarte extinse, care se apropie de limita maximă de o pagină, lasă impresia că autorul nu a stăruit asupra textului, că nu a reușit sau nu și-a propus să desprindă ideea din cuvinte. În lucrările de licență și în tezele de doctorat, citatele care depășesc 28 de rânduri este bine să fie prezentate în „casetă“ (engl. *box*). Casetele vor fi reunite într-un adaos la lucrare, numit „apendice“ (lat. *appendix*). Nu ar trebui admise disertații cu casete dispuse în textul propriu-zis. Ele lasă impresia unui colaj. În lucrările destinate tiparului, casetele pot fi dispuse în interiorul capitolelor, marcându-se faptul că nu aparțin autorului. Vor fi, așadar, încadrate în chenar, scrise cu corp de literă mai mic sau pe mai multe coloane decât textul original. Casetele vor avea titlu și vor fi numerotate. Se va alcătui o listă a casetelor care se va insera după cuprins și, eventual, după lista tabelelor și lista figurilor.

În legătură cu lungimea unui citat, Mircea Eliade (1958/2002, 4) spune: „Un citat prețuiește (în conștiința cititorului) în măsura în care este scurt, dens, strălucitor. O pagină întregă citată anulează această imagine“. Se întâmplă, uneori, că ideile la care vrem să facem referiri sunt plasate în diverse locuri într-o lucrare: folosim atunci indicația bibliografică *pass.* = *passim*. Alteori, ideea apare la o anumită pagină, iar dezvoltarea ei se face pe mai multe pagini. Indicăm acest lucru prin menționarea paginii și a abrevierii *urm.* = *următoarele*.

2.4.3. O lucrare, mai mulți autori

O lucrare citată poate avea mai mulți autori. Când sunt doi autori, menționăm fără excepție numele amândurora. Dacă lucrarea citată are până la șase autori, regula prevede ca prima dată să fie scrise numele tuturor, iar în celelalte citări să se menționeze numele primului autor, urmat de abrevierea *și alții* = *et al.* sau *și colab.* = *și colaboratorii*.

Interethnic Relations in Romania. Sociological Diagnosis and Evaluations of Tendencies (Abraham, Bădescu și Chelcea, 1995) reprezintă o primă încercare de analiză și diagnoză...

Este de remarcat faptul că între ultimul și penultimul autor se introduce conjuncția *și*.

Dacă grupul de autori depășește numărul de șase, în text nu vor fi trecute toate numele, ci doar numele primului autor, urmat de precizarea „și alții“ sau *et alii* (prescurtat, *et al.*). În lista bibliografică se recomandă însă menționarea tuturor celor care au contribuit la realizarea studiului, pentru ca numele lor să poată fi incluse în indexul de nume.

2.4.4. Coordonatori, îngrijitori de ediții, editori

Multe lucrări tipărite au coordonatori; altele au editori. Să nu confundăm coordonarea cu editarea sau cu îngrijirea unei ediții. Cum ar putea psihosociologii de azi să coordoneze un volum în care sunt incluse studii ale clasicilor Kurt Lewin (1890–1947), Ronald Lippitt (1914–1986) sau Ralph K. White (1907–1986) publicate prin anii '40–'50 ai secolului trecut?! De asemenea, mă îndoiesc de faptul că faimosul sociolog american, analist al sistemului mondial, președinte al Asociației Internaționale de Sociologie (1994–1998), profesorul Immanuel Wallerstein (n. 1930) ar fi acceptat să fie publicat într-un tratat de sociologie coordonat de un sociolog român prea puțin cunoscut pe plan internațional. În ambele cazuri a fost vorba despre editare, nu despre coordonare, cum stă scris pe coperta volumelor în cauză. *Lapsus calami*.

În lista bibliografică, trebuie specificat corect, între paranteze, după numele acestora, calitatea (coord.), (ed.) sau, când sunt mai mulți editori, (eds.). Și calitatea de îngrijitori ai volumelor trebuie menționată:

Chelcea, Ion. (2010). *Agricultura la români de la origini până la jumătatea secolului XX. Studiu etnografic*. Pitești: Editura Universității din Pitești (Ediție îngrijită și postfață de Septimiu Chelcea și Iancu Filipescu).

2.4.5. Alte situații

În redactarea studiului facem uneori trimiteri la institute de cercetare, la organizații guvernamentale sau internaționale. Prima oară când cităm trecem denumirea instituției, pentru ca în citările ulterioare să folosim doar inițialele.

Se întâmplă, ce-i drept rar, ca textul pe care-l cităm să aibă un autor anonim: arătăm aceasta prin cuvântul „anonim“, după care facem datarea.

Întâlnim și situații în care unul și același autor a abordat aceeași temă la care vrem să ne referim în mai multe lucrări, apărute în ani diferiți. După numele autorului, în paranteză trecem, în ordine cronologică, anii de apariție a respectivelor contribuții.

Într-o serie de lucrări, Septimiu Chelcea (1975, 1982, 1986, 1998) a abordat diferite probleme de metodologie a cercetării sociologice empirice.

Dacă aceeași temă a fost abordată de mai mulți autori, dar la anumite intervale, îi includem într-o singură paranteză, ordonându-i alfabetic, menționând, după numele fiecăruia, anul publicării volumului pe care îl avem în vedere.

Ipoteza „sâmburelui de adevăr“ al stereotipurilor a fost verificată în numeroase cercetări (Abate și Berrien, 1967; Mackie, 1973; McCauley și Stitt, 1978; Schuman, 1966).

Personal, consider că ordonarea cronologică a contribuțiilor este mai relevantă decât ordinea alfabetică a numelui autorilor. Nu îi îndemn pe studenți să-mi împărtășească preferința, ci să evalueze ce ajută cel mai mult la lămurirea problemei de studiu: anterioritatea cercetărilor sau înșiruirea alfabetică a numelor autorilor?

În legătură cu modul în care se fac trimiterile bibliografice ar mai fi de spus că pentru lucrările a căror dată de publicare nu este cunoscută se menționează după titlu (*f. a.*), ceea ce înseamnă „fără an“, echivalentul în limba engleză fiind *n. d.* = *no date*.

Pentru scrierile din Antichitate care nu se pot data, se va menționa anul traducerii sau versiunii utilizate.

În *Scrisori către Luciliu*, filozoful stoic roman Lucius Annaeus Seneca (1967, 243-250) schițează teoria comportamentului prosocial.

Când se cunoaște anul scrierii lucrărilor antice, se recomandă menționarea lui.

În *Scrisori către Luciliu*, filozoful stoic roman Lucius Annaeus Seneca (58 e.n./1967, 243-250) schițează teoria comportamentului prosocial.

Același lucru este bine să îl precizăm ori de câte ori folosim traduceri sau alte ediții decât ediția princeps:

Evoluția anchetelor sociale în Marea Britanie este prezentată de C. A. Moser (1958/1967, cap. 2).

Trimiterile bibliografice la scrierile sfinte (*Biblia*, *Coranul* ș.a.), ca și la unele lucrări clasice care au o numerotare sistematică invariabilă în toate edițiile, vor cuprinde titlul, numărul capitolului și al versetului sau al paragrafului, fără a se mai indica și pagina.

Uneori, dintr-un motiv sau altul, nu avem acces la o lucrare de referință. O găsim citată sau descoperim un citat din ea într-o altă lucrare a altui autor. Riguros și moral în același timp este să recunoaștem că folosim o informație „de mâna a doua“, menționând după numele autorului: „citat de“, „după“ sau *apud* și notând din ce lucrare am preluat citatul. În lista bibliografică vom trece însă ambele lucrări.

Auguste Comte (1824, 500) – *apud* Paul Foulquie și Raymond Saint-Jean (1962, 492) – atrăgea atenția că „nu există o separare absolută între observație și raționament“.

2.5. Sursele bibliografice tradiționale

În legătură cu sursele de primă mână și de mâna a doua, Umberto Eco (1977/2000, 61) apreciază că „în limitele fixate de obiectul cercetării mele, sursele trebuie să fie totdeauna de primă mână“. Eruditul profesor precizează: „O traducere nu este o sursă: este o proteză, precum placa dentară sau ochelarii, un mijloc pentru a atinge într-un mod limitat ceva ce nu se găsește la îndemâna mea“ (1977/2000, 61). Într-adevăr, dacă cineva și-a ales ca temă a disertației „Problema transcendențialității Frumosului“ în *Summa theologiae* de Toma d’Aquino, trebuie să analizeze *Summa* Sf. Toma în original. Dacă ți-ai stabilit tema „Profeția autorealizatoare și aplicațiile ei în învățământul preșcolar“, nu ai altceva de făcut decât să începi cu studiul „The Self-Fulfilling Prophecy“, publicat de Robert K. Merton în *Antioch Review* (1948, 8, 193-200) și retipărit în *Social Theory and Social Structure* (Merton, 1949). Lucrurile mi se par foarte clare. Îmi este greu să accept însă că, scriind despre opinia publică, am utilizat surse de mâna a doua când am citat lucrarea *The Spiral of Silence. Public Opinion – Our Social Skin* de Elisabeth Noelle-Neumann (1984) pentru faptul că această lucrare de referință este o traducere din germană (*Die Schweigespirale: Öffentliche Meinung – Unsere soziale Haut*, 1980). Nici când am făcut trimitere la *Imaginația sociologică* de C. Wright Mills (1969/1975) nu consider că am apelat la o sursă bibliografică de mâna a doua, deși m-am folosit de o traducere în limba română (C. Wright Mills, *The Sociological Imagination*, New York, Oxford University Press, 1959). Cred în instituția traducerii. O traducere profesionistă este o proteză, într-adevăr, dar precum microscopul sau luneta, nu precum ochelarii. Îi înțelegem mai bine pe Jean-Jacques Rousseau (1762/1962) în traducerea acad. Henri H. Stahl, pe Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1833/1964) tradus de acad. D. D. Roșca, pe Sigmund Freud (1916–1917/1980) în traducerea dr. Leonard Gavriliu, pe C. Wright Mills (1969/1975) în versiunea dr. Petru Berar. Ca atare, îmi sfătuiesc studenții, înainte de a începe lectura, să se intereseze cine a făcut traducerea și să specifice numele traducătorului în lista bibliografică a disertației lor:

Hegel, Georg W. F. [1833] (1963). *Prelegeri de istoria filozofiei* (trad. D. D. Roșca). București: Editura Academiei R. P. Române.

Le mai spun să nu dea un citat folosit într-un text ca și cum ar fi consultat originalul. S-ar putea ca lucrarea pe care pretindem că am citit-o în original nici să nu fi intrat în bibliotecile din țară sau să se fi pierdut. Recunosc, m-am abătut și eu de la povăța pe care le-o dau azi studenților, dar nu am perseverat. Autorul lui *Escu*, poetul, prozatorul și dramaturgul Tudor Mușatescu, ar fi spus: „Ale tinereții valuri“.

După trimiterile bibliografice (număr, selecție valorică, mozaicul limbilor străine, scufundarea în trecut sau apelul la lucrările de ultimă oră) deosebim fără prea mare efort un cercetător consacrat de un diletant. După modul cum sunt făcute aceste trimiteri ne dăm seama nu numai de acribia autorului, ci și de moralitatea lui. Constituie o abatere de la etica profesională să citezi mai mult decât ai citit, dar și mai puțin. Citatele de complezență, din prietenie sau slugărnicie, ca și cele impuse în epoca totalitarismului comunist de către unele edituri nu au nimic de-a face cu spiritul științific. M-aș bucura ca astfel de practici să fi rămas de domeniul trecutului.

2.5.1. Stiluri de citare: „autor-dată” vs. „autor-număr”

În afara „sistemului de citare autor-dată”, cunoscut și sub numele de „sistemul Harvard”, la care m-am referit până acum, în practica redactării lucrărilor științifice întâlnim și „sistemul de citare numeric” (numit și „sistem autor-număr”). Claudette Buzon și Marie-Jo Mouras (1997, 93) constatau că în Franța sistemul de citare numeric se păstrează mai ales în redactarea textelor de istorie și filozofie. La noi, în domeniul științelor socioumane predomină sistemul autor-dată. Prezint, totuși, și sistemul autor-număr:

„În studiile sociologice se poate vorbi de realizarea observației de către o persoană, de către o echipă omogenă și, în fine, de către o echipă multidisciplinară”.¹

În cadrul acestui sistem, referințele bibliografice sunt numerotate în ordinea în care apar în text. La subsolul paginii se trece respectivul număr, cu indicațiile bibliografice corespunzătoare. Este permis ca numerele corespunzătoare citatelor din text, ca și precizările bibliografice, să nu fie plasate în partea de jos a paginii, ci la sfârșitul capitolului sau chiar în finalul lucrării. Dacă se optează pentru această ultimă variantă, trimiterile bibliografice vor fi numerotate de la 1 la n pentru fiecare capitol și prezentate astfel la sfârșitul lucrării. A se vedea, pentru exemplificare, lucrarea lui Mihai Ralea și Traian Herseni *Introducere în psihologia socială* (1966). Nu constituie decât risipă de timp și de spațiu reluarea la sfârșitul lucrării a trimiterilor bibliografice de la finele capitolelor – așa cum se procedează neinspirat în unele teze de licență. Avantajul plasării trimiterilor bibliografice la subsolul paginii decurge din economia de timp: cititorul află imediat autorul și lucrarea la care se face referință, nu mai trebuie să caute la sfârșitul capitolului sau al întregii lucrări

1. Traian Herseni, „Metodologia cercetărilor psihosociologice de la Boldești”, în *Sociologia militans*, vol. II, București, Editura Științifică, 1972, p. 36.

indicația bibliografică. Dezavantajul acestui sistem de citare este legat de punerea în pagină: există riscul de a trece notele bibliografice de la o pagină la alta, ceea ce reduce lizibilitatea.

Deși se practică încă ambele sisteme de citare, sistemul Harvard câștigă teren, se generalizează, pentru că prezintă – după cum remarca și Chris Hart (1998, 210) – o serie de avantaje: relevă cu pregnanță lucrările citate și data apariției lor, permite revizuirea bibliografiei, inserarea unor lucrări noi sau renunțarea la unele trimiteri bibliografice fără renumerotarea citatelor, oferă posibilitatea citării de mai multe ori a aceleiași lucrări, indicându-se o singură dată autorul și lucrarea, asigură o viziune de ansamblu, lămuritoare, asupra bibliografiei întregii lucrări.

Firește, autorii au libertatea de a alege între cele două sisteme de citare. Important este ca referințele bibliografice să fie clare, să ofere toate detaliile de identificare, să fie uniforme, adică să se citeze în același fel pe tot parcursul lucrării, să fie corecte, ceea ce presupune respectarea structurii citatului. Cele trei criterii pentru referințele bibliografice trebuie să ghideze redactarea lucrărilor academice (Hart, 1998, 209).

2.5.2. Lucrări consultate, lucrări identificate

Uneori, în lucrările de licență se fac trimiteri la studii publicate în revistele de specialitate de la începutul secolului trecut, ca și cum ar fi fost consultate direct. Numai că unele din colecțiile revistelor citate nici nu se găsesc în țară sau se păstrează la fondul cărților rare ale bibliotecilor centrale, la care studenții cu greu au acces. O astfel de strategie nu constituie deloc o subtilitate; este un truc ce nu-i poate impresiona decât pe neaveniții din domeniu. Corect este să se facă distincție între lucrările citite, din care s-au extras anumite citate, și lucrările consultate ce alcătuiesc bibliografia generală sau selectivă a problemei, dar din care nu s-au folosit citate.

În bibliografia generală a lucrărilor de licență ar merita să fie menționate și prelegerile profesorilor, chiar dacă acestea nu au fost tipărite. Se înțelege, numai dacă au legătură cu tema și numai dacă au sugerat vreo idee sau au transmis informații utilizate.

2.5.3. Alte situații

În lucrările de licență, în tezele de doctorat și, mai rar, în cărțile și articolele științifice se fac trimiteri la lucrările de licență sau la tezele de doctorat susținute anterior la aceeași universitate sau în alte institute de învățământ superior din țară și din străinătate.

Stănculescu, Irina. (1998). *Organizarea socială a memoriei colective*. Lucrare de licență nepublicată, Universitatea București.

Tezele de doctorat sunt însoțite de un rezumat care se multiplică într-un număr redus de exemplare. Trimiterile bibliografice pot viza fie acest rezumat, fie manuscrisul tezei. Recomand trimiterile bibliografice la rezumatul tezei de doctorat, nu la manuscris.

Rezumatel tezelor de doctorat susținute în străinătate sunt incluse într-o publicație specială, *Dissertation Abstracts International (DAI)*. După caz, se vor indica numele și prenumele autorului, anul prezentării tezei, titlul acesteia, denumirea publicației (*DAI*), numărul volumului și indicativul de regăsire.

Când se utilizează informații din comunicările prezentate la reuniuni științifice, conferințe, simpozioane, întâlnim două situații: respectivele comunicări au fost incluse într-un volum editat de instituția organizatoare și, a doua situație, contribuțiile participanților nu au fost (încă) reunite într-o lucrare tipărită. În primul caz se procedează ca și când materialul ar fi apărut într-o carte. În al doilea caz se menționează numele autorilor, titlul comunicării științifice și data desfășurării simpozionului (anul, luna, ziua sau zilele). În continuare, se trece numele moderatorului și denumirea secțiunii în care a fost susținută verbal comunicarea, precum și tema simpozionului și locul de desfășurare.

Constantinescu, Cornel. (1999, decembrie). *Tradiția cercetărilor sociologice în județul Argeș*. În Ilie Bădescu (moderator), *60 de ani de la cercetarea sociologică a plasei Dâmbovnic*, simpozion, Universitatea din Pitești.

Când ne referim la o comunicare științifică prezentată ca poster (afișată), trebuie să facem această precizare.

Chelcea, Septimiu. (1992, septembrie). *Atitudinile etnice ale românilor*. Prezentare poster la Conferința Națională de Psihologie. Universitatea București.

Rămâne la latitudinea autorilor să menționeze sau nu data precisă (luna și ziua) a manifestării științifice la care se face trimiterea bibliografică. De obicei, se indică numai luna calendaristică, nu și ziua sau zilele în care au avut loc simpozionul, conferința, sesiunea de comunicări științifice.

În fine, pot fi făcute trimiteri bibliografice și la manuscrisele nepublicate sau în curs de publicare. Acest lucru se va menționa.

Chelcea, Septimiu. (2003). *Oficializarea bârfei, calomniei și delațiunii în comunism*. Manuscris nepublicat.

2.5.4. Evaluarea calității surselor bibliografice tradiționale

Când spun „surse tradiționale“, am în vedere informațiile pe suport de hârtie: cărți, reviste de specialitate, ziare și reviste de larg tiraj, manuscrise ș.a. Nu orice se publică merită citit și, cu atât mai puțin, citat.

Vom selecta pentru lectură cărțile și articolele din reviste după notorietatea autorilor, dar nu numai după acest criteriu. Firește, clasicii domeniului vor avea prioritate. Am încercat să răspund la întrebarea „Ce înseamnă autor clasic în domeniul științelor socioumane?“ (Chelcea, 2007, 310), observând că aici determinativul „clasic“ are alt înțeles decât în limbajul de zi cu zi sau cu referire la artă și literatură. Chiar dacă în domeniul cunoașterii socioumanului cuvântul „clasic“ are o geometrie variabilă în funcție de coordonatele spațio-temporale, putem identifica două constante: 1) creație exemplară, model de cercetare îndelung verificat; 2) influență morală la scara „timpului lung“ – conform expresiei introduse de istoricul francez Fernand Braudel (1979). Manualele universitare, ca și profesorii îndrumători ai disertațiilor au rolul de orientare a lectorilor. Analizând 46 de programe de teorie sociologică, Jan E. Thomas și Annis Kukulian (2004, 258) au identificat „sfânta treime“ (M. Weber, É. Durkheim, K. Marx), fără îndoială clasicii domeniului.

Ca linie de urmat, să dăm credit profesorilor din marile universități din țară și din străinătate, din Europa și SUA, dar și din Canada, Australia, Japonia. Ar fi, poate, exagerat să cerem să se verifice dacă textele academice la care avem acces provin de la universitățile clasificate între primele 500 din lume, dar cei care vor face un astfel de exercițiu vor fi cu siguranță răsplățiți de autenticitatea informațiilor.

Să consultăm, așadar, mai întâi cărțile apărute la editurile acestor universități. Pe plan mondial, în domeniul științelor socioumane au dobândit o notorietate internațională editurile universitare și editurile specializate din SUA, Marea Britanie sau Franța. (Tabelul 2.1) Putem fi aproape siguri că lucrările apărute în aceste edituri merită să fie fișate.

În România, din păcate, editurile universităților nu au reușit încă să se impună nici măcar pe plan național. Editurile All, Comunicare.ro, Economică, Humanitas, Polirom, Rao, Trei, Tritonic publică lucrări semnificative (traduceri mai ales) pentru domeniul științelor socioumane (*N.B.* Am menționat editurile în ordine alfabetică). Nu este deloc exclus ca lucrări de sociologie, psihosociologie sau comunicare să apară la edituri mai puțin cunoscute. La Editura Universității din Pitești, de exemplu, în colecția „Profiluri sociologice“, coordonată de Cornel Constantinescu, în perioada 2000–2010 au apărut 11 monografii, reprezentative pentru activitatea tot atâtor sociologi români.

Rezumat, introducere,
surse, corectură

B.C.U. „M. EMINESCU“ IAȘI

Tabelul 2.1. Edituri universitare și edituri specializate în domeniul științelor socioumane din Franța, Marea Britanie și SUA

Tara	Edituri universitare	Edituri specializate în domeniul științelor socioumane
Franța	Presses Universitaire de France, Presses Universitaires de Grenoble	Armand Colin, Calman-Levy, Dalloz, Denoël, Dunod, Éd. de Minuit, Fayard, Flammarion, Gallimard, L'Harmattan, Le Seuil Mouton/Bordas, Nathan, Plon, Payot
Marea Britanie	Cambridge University Press, Edinburgh University Press, Oxford University Press, Open University Press	Blackwell, Heineman, Longman, Penguin, Routledge, Tavistock
SUA	Cambridge University Press, Columbia University Press, Cornell University Press, Harvard University Press, Oxford University Press, Princeton University Press, Stanford University Press, University of Chicago Press, University of Minnesota Press, University of Nebraska Press, Yale University Press	Academic Press, Addison-Wesley, Allyn and Bacon, Basic Book, Erlbaum, Free Press, Harcourt Brace Jovanovici, Macmillan, McGraw-Hill, MIT Press, Pergamon, Prentice-Hall, Sage, Springer Verlag, Willey, Wadsworth

Lista bibliografică reprezintă, cel puțin pentru mine, un indiciu al calității tipăriturilor, lucrărilor de licență sau tezelor de doctorat. Dacă volumele tipărite nu au liste bibliografice, personal, nici nu mă mai oboseșc să citesc cuprinsul. Dacă lista bibliografică a lucrărilor de licență sau a tezelor de doctorat este săracă, dacă sunt menționate numai cărți, nu și articole din revistele de specialitate, dacă sunt incluse numai lucrări în limba română și una-două lucrări în limba engleză, în fine, dacă lista bibliografică nu este întocmită corect, cer în modul cel mai hotărât refacerea textului, completarea bibliografiei.

Pentru selecția articolelor din revistele de specialitate, prestigiul științific al autorilor are cea mai mare însemnătate. Vom lua în considerare, când nu este vorba despre clasicii domeniului, afilierea instituțională a autorilor și „Informațiile despre autori”, plasate fie pe primele, fie pe ultimele pagini ale revistelor. Sunt reviste care nu oferă nicio informație despre autorii publicați (de exemplu, *Revue française de sociologie*, *Revista română de sociologie*, *The British Journal of Sociology*). Alte reviste menționează doar afilierea instituțională a autorilor (de exemplu, *Sociologie Românească*, *Psihologia socială*, *Revista Română de Marketing*). *American Journal of Sociology* rezervă primele pagini, după cuprins, pentru informații despre autori; *Journal of Communication* plasează informațiile despre autori la subsolul primei pagini a articolelor publicate. Fiecare revistă are „rețeta” sa. Ar fi foarte

bine dacă revistele din domeniul științelor socioumane de la noi ar informa cititorii nu numai despre afilierea instituțională a autorilor, dar și despre gradul didactic și științific, precum și despre competențele științifice ale acestora.

Ne putem da seama de importanța contribuțiilor și după ordinea articolelor în sumarul revistei. Dar se prelungește și azi în unele reviste de la noi o practică nefericită din perioada comunistă: indiferent de valoarea lor științifică, articolele semnate (nu neapărat scrise!) de persoane cu funcții administrative înalte sunt plasate automat în fruntea revistei. Sper ca vechile năravuri să dispară și că atmosfera academică nu va mai fi poluată de astfel de practici.

Pentru documentare, vom lua în considerare, în primul rând, revistele cotate ISI (peste 12.000 de reviste științifice de pe întregul mapamond), adică cele incluse în baza de date „Thomson Reuters“, creată în 1934 de jurnalistul canadian Roy Thomson (1894–1976). Din 2008, „Institute for Scientific Information“ (ISI), înființat în Philadelphia în 1960 de către Eugene Garfield, face parte din compania „Thomson Reuters“. Eugene Garfield (n. 1925), unul dintre fondatorii bibliometriei (*bibliometrics*, un set de metode pentru măsurarea textelor și informațiilor) și scientometriei (*scientometrics*, știința măsurării științei) a introdus, în 1960, primul model de calculare a „indicelui citării în revistele academice“ (*Science Citation Index*, SCI) în revistele academice, diferențiat apoi în „indicele citării în științele sociale“ (*Social Sciences Citation Index*, SSCI) și „indicele citării în arte și științe umane“ (*Arts and Humanities Citation Index*, AHCI). Din 1998 a intrat în funcție un sistem autonom de citare a documentelor academice digitale, *CiteSeer*, care are ca scop principal îmbunătățirea diseminării informațiilor științifice și accesul liber al tuturor celor interesați de literatura științifică. Au apărut între timp versiuni perfecționate ale acestui motor de căutare, de exemplu *CiteSeer^x* (disponibil: Wikipedia; accesat la 3.09.2010).

Importanța relativă a revistelor științifice poate fi măsurată cu ajutorul „indicelui de impact“ (*Impact factor*, IF), propus de Eugene Garfield, constând din numărul de citări ale articolelor publicate în revistele de științe și științe sociale. Indicele de impact se determină luându-se în calcul numărul articolelor citate din ultimii doi ani de la apariția lor. De asemenea, „Indicele de citare a lucrărilor academice online“ (*Web of Science*) permite accesul la multiple baze de date și la cercetări interdisciplinare, precum analiza aprofundată a tendințelor din diferite domenii ale cunoașterii științifice, urmărind dinamica citărilor din trecut și până azi (în *Web of Science* sunt indexate articolele științifice din 1900 până în prezent).

Revistele cotate ISI, dar nu numai acestea, au referenți științifici oameni de știință cu reputație (de regulă, membri în colegiile directoare ale respectivelor reviste), care evaluează independent calitatea articolelor trimise spre

publicare. Revistele care au referenți științifici sunt cunoscute ca „peer review” (engl. *peer*, nobil, aristocrat). Evaluările referenților științifici pot fi:

- acceptare necondiționată a manuscrisului;
- acceptare sub rezerva îmbunătățirii manuscrisului de către autori;
- respingerea manuscrisului, dar încurajarea autorilor să revizuiască textul;
- respingerea definitivă a manuscrisului (Wikipedia, accesat la 3.09.2010).

În România, din informațiile pe care le am, o singură revistă din domeniul științelor socioumane este cotate ISI: *Revista de cercetare și intervenție socială*, editată de Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. Celelalte reviste au cotația B*, B, C, D. În această situație, va trebui să dăm atenție revistelor cotate B* și revistelor cu referenți.

În fine, vom putea evalua, cu o marjă de eroare acceptabilă, calitatea articolelor din revistele de specialitate citind rezumatele și cuvintele-cheie. Baza de date „Web of Science with Conference Proceedings” (WSCP) oferă acces la rezumatele articolelor a peste 10.000 de reviste importante, majoritatea cu indice de impact ISI, din 256 de discipline. Permite efectuarea de căutări după autor, cuvinte-cheie, titlu de revistă sau articole, țara în care a fost publicat articolul etc.

Abia după ce am evaluat calitatea articolelor, vom fișa articolele care, după titlu, tratează tema care ne interesează. A citi la întâmplare articolele din revistele de specialitate cu indice de impact mic, care nu sunt cotate ISI, fără referenți științifici, fără un colegiu director prestigios sau, și mai rău, a prelua informații din revistele de vulgarizare a cunoștințelor științifice (care, de regulă, au dimensiuni reduse, nu sunt însoțite de lista cuvintelor-cheie, de rezumat și de o listă bibliografică) – iată cum poate fi irosit timpul.

2.6. Sursele electronice

În practica redactării lucrărilor științifice apar mereu probleme noi. În urmă cu zece-douăzeci de ani nu ne gândeam să facem trimiteri bibliografice la media electronice. Azi, ne întrebăm cum să facem acest lucru cât mai bine. Lucrarea lui X. Li și N. B. Crane (1993) despre stilul electronic și despre modul de citare a informațiilor electronice este de referință. Conform precizărilor din *Publication Manual...*, este de dorit să se specifice toate elementele de referință pentru informațiile *online*.

Autor. Data. Titlul articolului. *Numele revistei [online]*. Locul de regăsire. Data accesării.

Când se folosesc baze de date electronice, se vor menționa: numele autorilor principali (coordonatorii cercetărilor), data publicării materialului, titlul cercetării, datele de identificare a sursei electronice, inclusiv anul stocării materialului în computer, numele producătorului, instituția producătoare, localitatea și numele distribuitorului.

Pentru rezumatele de pe CD-ROM se specifică: numele autorului, data, titlul articolului, apoi între paranteze drepte mențiune CD-ROM, titlul și numărul revistei, paginile între care se află articolul și precizarea numărului de regăsire a informației. În cazul paginilor web se menționează: metoda de prelucrare, numele „gazdei“ (*host*) și al fișierului (*file*), precum și data vizitării.

Cu greu poate fi imaginat astăzi un specialist în științele socioumane care să nu folosească internetul pentru documentare. Crearea în 1983 a internetului a produs o revoluție în difuzarea informațiilor și cunoștințelor, asemănătoare revoluției lui Johann Gutenberg (1400–1468), inventatorul tiparului cu litere mobile. Apariția paginilor *web* pune bazele unei noi revoluții în comunicare – este de părere Michael W. Giles (1996, 613). Studenții și cercetătorii dispun azi de arhiva digitală JSTOR (*Journal Storage Project*). În condiții de utilizare stabilite, avem acces la studiile publicate în cele mai prestigioase reviste de specialitate. În domeniul sociologiei sunt arhivate studiile din 34 de reviste, tot atâtea și în domeniul științelor politice. Antropologii pot consulta și printa pentru folosință proprie, nu în scopuri comerciale, studiile publicate în 18 reviste, filozofii, studiile din 20 de reviste, psihologii, studiile din trei reviste. Pentru mai multe informații, cei interesați pot contacta organizația independentă nonprofit JSTOR la <http://www.jstor.org/spsa.html>.

Pentru scopuri academice, Rob Kling recomandă motorul de căutare Alta Vista (<http://www.altavista.digital.com>). Volumul informațiilor de interes sociologic pe internet a crescut exponențial în ultimii ani. De exemplu, în 1996 pe Alta Vista numele sociologului german Georg Simmel (1858–1918) apărea pe 200 de pagini *web*, oferind informații despre biografia sa, despre lucrările în care apare menționat numele lui, despre cărțile scrise de el (cf. Kling, 1997, 437). În decembrie 2004, am găsit pe același motor de căutare 51.510 pagini *web*. Pe Google.com, în decembrie 2004 erau 72.800 de pagini *web* în care apărea numele sociologului clasic german. Sunt prezentate programele conferințelor consacrate contribuției lui Georg Simmel la inițierea și dezvoltarea teoriei sociologice, precum și tematica unor cursuri de istoria sociologiei în care este analizată concepția acestuia. Datele despre fondatorul sociologiei germane sunt, în majoritate, în limba engleză. Sunt însă și pagini în limbile germană, franceză, italiană și olandeză. Și alte adrese *http* (*hypertext transfer protocol*) stau la dispoziția studenților și cercetătorilor. Am în vedere *Selected Sociology and Demography Resources on the*

Web (<http://www.lib.umich.edu/libhome/rts/classes/sociodemog.html>) și *Resources for Sociologists* (<http://socsci.colorado.edu/SOC/RES/>).

Literatura consultată în vederea scrierii unui articol științific, a unei teze de doctorat sau a unei lucrări de licență îl califică pe autor; modul de utilizare a ei îl poate descalifica.

2.6.1. Evaluarea surselor electronice

Earl R. Babbie (2007/2010, 655) are dreptate când spune: „Găsirea datelor de pe internet este relativ ușoară. Evaluarea a ceea ce ați găsit este, însă, ceva mai dificilă“. De fiecare dată când folosim date de pe internet va trebui să ne întrebăm:

- Cine este autorul *site*-ului? O organizație sau o persoană? Cât de credibilă este sursa sub aspectul profesionalismului și al obiectivității?
- *Site*-ul susține un anumit punct de vedere? *Site*-urile partizane se străduiesc, uneori voalat, alteori deschis, să ne convingă. Mai totdeauna prezintă date și comentarii care să promoveze o anumită ideologie.
- Referințele oferite de acest *site* sunt exacte și complete? În caz contrar, ar trebui să renunțăm la informațiile ce ne sunt oferite: minciuna prin trunchiere tot minciună rămâne.
- Sunt actualizate datele? În funcție de temă, vom accepta doar datele cele mai recente; dacă ne interesează un studiu longitudinal, atunci chiar datele postate cândva în trecut ne pot fi de folos.
- Datele au caracter oficial? Personal, cred că în orice cercetare concretă ar trebui să pornim de la statistica oficială. Institutul Național de Statistică produce date care servesc deciziilor guvernamentale.
- *Site*-ul aparține unei universități? Datele de pe *site*-urile universităților sunt, sau ar trebui să fie, totdeauna demne de încredere. Pot fi folosite în elaborarea lucrărilor de licență, a tezelor de doctorat și, desigur, în redactarea monografiilor. Totuși, și aceste date trebuie verificate.
- Datele sunt în concordanță cu datele de pe alte *site*-uri? Dacă sunt identice, le putem folosi, preluându-le de pe o adresă sau alta. Este riscant să ne încredem într-o singură sursă de informare, fie ea chiar academică. Triangularea, compararea datelor obținute prin metode sau surse de informare diferite, constituie o cerință generală a demersului cercetării științifice (după Babbie, 2007/2010, 655-659).

Instituțiile de învățământ prezintă pe *web* programele, descrierea cursurilor, inclusiv indicațiile bibliografice și notele de curs sau câteva prelegeri pentru exemplificare. Este o practică curentă, benefică sub multe aspecte: comunicare rapidă, economie financiară și de timp pentru fotocopiere. În plus, informațiile pot fi continuu actualizate.

Paginile *web*, prin intermediul cărora se distribuie informații pe internet, variază considerabil în ce privește calitatea informațiilor și validitatea surselor. Mă refer acum la bloguri, liste de discuții, pălăvrăgeli și diferite mesaje.

Blogurile, jurnale interactive în tehnologia *web*, conțin texte postate de persoane publice (oameni politici, profesori, jurnaliști etc.) sau de către oricare cetățean (mai ales de către tineri, studenți, elevi), pe care cititorii le pot comenta; acestea s-au extins exploziv și în România. Asemenea paginilor *web*, informația oferită de bloguri are mai multă sau mai puțină fidelitate și validitate. Calitatea blogurilor diferă. Unii profesori au postat pe blogurile lor prezentări *ppt* ale cursurilor, programe, bibliografii, anunțuri privind susținerea tezelor de doctorat, programul sesiunilor științifice și alte texte cu caracter didactic (evenimente editoriale, recenzii, studii, direcții noi în diferite domenii ale științei). Consider că astfel de informații de pe blog pot fi utilizate în elaborarea lucrărilor de licență sau a tezelor de doctorat, firește, făcându-se cuvenita trimitere la autor. Blogul personal (septimiuchelcea.wordpress.com) are zilnic în medie o sută de accesări. Multe din întrebările, sugestiile și evaluările de pe blog mi-au fost de un real folos.

Liste de discuții (*discussion lists*), pălăvrăgelile (*chat rooms*) și mesejele (*message boards*) din afară și din universități au prea puțină credibilitate pentru a fi luate în considerare în elaborarea lucrărilor academice – apreciază Dana Lynn Driscoll și Karl Stolley (2010).

Firește, putem culege informații din astfel de surse, dar maximă atenție la calitatea materialelor de pe internet: oricine scrie oricând, oricum și orice vrea. În aceste condiții, responsabilitatea revine utilizatorului.

2.6.2. Citarea surselor online

Diseminarea informațiilor pe internet se extinde continuu. Tot mai mulți autori difuzează pe internet recenzii, studii și articole chiar înainte de a fi publicate în revistele de specialitate. Cum vom cita materiale disponibile pe internet?

Există preferințe în modul de citare de pe internet, dar două cerințe trebuie respectate:

- Menționarea URL (acronimul *Universal Resource Locator*), care începe cu <http://www>.
- Precizarea datei calendaristice la care a fost accesată pagina de internet (unele pagini se schimbă periodic).

Dacă citiți de pe internet studii din reviste, folosiți sistemul de citare Harvard: autor, an, titlul articolului, revista, tomul și numărul revistei, paginile

între care este inserat respectivul studiu, la care adăugați componentele URL și data accesării.

În *Publication Manual of the American Psychological Association* (2009, 187-192) sunt prezentate informațiile generale privind URL-urile. (Fig. 2.2)

Componentele URL sunt: protocolul, numele gazdei, drumul spre document, numele fișierului documentului specific.

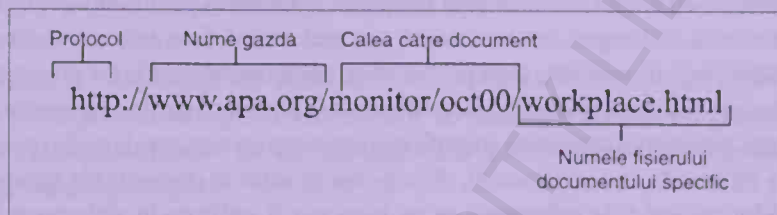

Fig. 2.2. Componentele URL (după *Publication Manual of APA*, 2009, 188)

„Protocolul“ (*protocol*) indică ce metodă de *web browser* (sau alt tip de *software*) trebuie să utilizăm pentru schimbarea datei documentului din server. Protocoalele care recunosc mai multe browsere sunt denumite „http“ (*hyper-text transfer protocol*). „Numele gazdei“ (*host gazde*) sau „numele domeniului“ (*domain name*) identifică serverul unde se află documentul. Uneori, numele gazdei este extins, specificându-se caracterul sursei (ca în exemplul dat, „org“). Extensiuni ale numelui gazdei, precum „edu“ sau „org“ informează că *site*-ul este al unei instituții de învățământ sau al unei organizații non-profit. Extensiunile „gov“ și „mil“ arată că *site*-ul aparține guvernului și, respectiv, armatei; „com“ și „biz“ avertizează că este vorba de un *site* comercial.

În *Teaching Academic Writing* (Coffin et al., 2003, 153-154) se recomandă următoarea modalitate de citare pe internet:

Numele autorului, inițiale (anul apariției lucrării), titlul lucrării, medium-ul, data. Disponibil la: URL-ul website-ului [data accesării *site*-ului].

Se dă ca exemplu:

Luff, R. (2001). 'Questionnaire', on-line posting to FirstClass conference, 20 August. Available from: <http://oufent1.open.ac.uk/main.htm> [Accessed 24 August 2001].

Joseph R. Dominick (2002/2009, 308) ne oferă un alt exemplu:

URL-ul paginii de comunicare a editurii McGraw-Hill Publishing Company [...] este: <http://mhhe.com/catalogs/hss/comm>.

Aceasta înseamnă că pagina respectivă folosește protocolul de transfer prin hipertext, serverul este legat la *www*, numele subdomeniului este *mhhe*,

domeniul de nivel superior este *com*, numele directorului este *catalogs*, numele fișierului este *hss*, iar fișierul specific are numele *comm*.

În ceea ce mă privește, am urmat în mare acest model de citare a surselor pe internet, pe care îl recomand și studenților și doctoranzilor. Când URL este lung și necesită două rânduri, se poate despărți:

- după linia oblică simplă sau după linia oblică dublă.

URL: <http://www.charleslipson.com/index.htm>
Despărțire după linia oblică:
<http://www.charleslipson.com/index.htm>

- înainte de: punct, virgulă, semnul întrebării, tildă (~), semnul „&” (și), cratimă, linia de subliniere, semnul numeric (*number sign*).

URL: <http://www.charleslipson.com/index.htm>
Despărțirea înainte de punct:
<http://www.charleslipson.com/index.htm> (vezi Lipson, 2005, 290)

Pentru a simplifica lucrurile, le recomand studenților să facă trimiterea la URL pe un rând separat, chiar dacă după indicarea autorului, anului sau titlului materialului preluat de pe internet rămâne un spațiu alb.

În *Guide to the Harvard Style of Referencing* (<http://libweb.anglia.ac.uk/referencing/harvard.htm>) se găsesc informații lămuritoare, cu exemplificări amănunțite, despre modul de citare a variatelor surse online (bloguri, liste de discuții, imagini, *YouTube video*).

2.7. Descrierea designului cercetării

Ca și descrierea modului de desfășurare a investigației, prezentarea designului acesteia constituie o parte componentă a raportului de cercetare, ce poate avea o pondere mai mare sau mai mică în economia lucrării, în funcție de potențialii cititori. Pentru specialiști, cunoașterea în detaliu a metodologiei cercetării este de cel mai mare interes. Dacă redactăm materialul pentru publicarea într-o revistă de specialitate, vom trata pe larg problemele de ordin metodologic, vom prezenta în profunzime aspectele tehnice și de procedură. Aceeași cerință apare când adresăm rapoartele de cercetare beneficiarilor (persoanelor sau instituțiilor care au finanțat cercetarea). Dacă vizăm marele public, sigur, nu vom insista asupra subtilităților metodei, ci vom discuta mai ales semnificația datelor, vom sublinia noutatea interpretării lor.

În ceea ce privește rapoartele de anchetă, consider, alături de C. A. Moser (1958/1967, 422-233), că rămân valabile *Recomandările privind pregătirea rapoartelor de anchete selective*, publicate de Oficiul statistic al Națiunilor Unite în 1950. Se începe cu descrierea generală a anchetei:

- enunțarea scopurilor anchetei;
- descrierea materialului cuprins;
- natura informației colectate;
- metodele de colectare a datelor;
- metoda de eșantionare;
- repetarea anchetei, dacă este cazul;
- data începerii și durata anchetei;
- exactitatea;
- costul;
- evaluarea anchetei în funcție de atingerea obiectivelor;
- responsabilitatea asupra datelor;
- referințele la respectiva anchetă.

Se precizează apoi metoda de selectare a unităților din eșantion și se descrie personalul (număr, calificare, pregătire specială pentru uniformizarea colectării datelor, verificarea corectitudinii culegerii datelor, expunerea modalităților de verificare a exactității datelor primare) și echipamentul utilizat pentru înregistrarea datelor de teren. Analiza statistică și procedeele de calcul trebuie prezentate pe larg. O atenție specială se va acorda preciziei anchetei, indicându-se:

- erorile de eșantionare;
- gradul concordanței realizate de investigatori independenți care tratează același material;
- alte erori decât cele de eșantionare;
- precizia, completitudinea și adecvarea cadrului;
- comparația cu alte surse de informație;
- eficiența cercetării;
- observațiile critice vizând tehnicile și procedeele anchetei.

Raportul de anchetă se va încheia cu considerațiile finale.

2.8. Analiza datelor cantitative

Analiza datelor ocupă, de regulă, cea mai mare parte dintr-un raport de cercetare, ca și dintr-un studiu publicat într-o revistă științifică. Vor fi prezentate datele și metodele statistice de prelucrare a lor, în cazul abordărilor cantitative, iar în studiile calitative se vor insera în proporții convenabile

răspunsurile persoanelor intervievate, fragmente autobiografice, comentarii ale martorilor oculari etc.

2.8.1. Tabelele

În anchetele sociologice, cel mai adesea, datele cercetării sunt prezentate sub forma tabelelor, care permit concentrarea optimă a informațiilor. Dacă a spune multe în cuvinte puține este o artă, a concentra informația în spațiul restrâns al unui tabel constituie o știință. Voi arăta în continuare cum se construiesc tabelele și cum pot fi ele inserate în textul lucrărilor științifice. În mod obișnuit, tabelele conțin date cantitative, dar pot fi construite, așa cum se va vedea, și tabele necifrice, în care sunt prezentate comparații calitative (caracteristici, funcții etc.). Tabelele de date cantitative sunt de mai multe tipuri.

2.8.1.1. Tabelele centralizatoare

Tabelele centralizatoare conțin datele primare ale cercetării, „toate informațiile recoltate cu ajutorul ansamblului variabilelor și pentru fiecare individ în parte“ (Ferreol și Schlachter, 1995, 89). De regulă, tabelele centralizatoare sunt incluse în anexele lucrării. De aici sunt preluate anumite date pentru analiză. În tabelele centralizatoare „subiectul“ se trece la începutul fiecărui rând, iar predicatul deasupra fiecărei coloane. Dacă, din anumite motive, unele date nu au intrat în posesia cercetătorului, deși ele există, în căsuța corespunzătoare din tabel se vor trece puncte de suspensie [...]. Dacă fenomenul cercetat nu apare, se trece linie de spațiu [-].

Datele din tabelul centralizator pot fi preluate pentru analiză și incluse într-un „tabel cu o singură variabilă“ (*univariate presentation*), „cu două variabile“ sau „cu mai multe variabile“ (*bivariate, polivariate presentation*). Softul (SPSS) realizează, fără efortul cercetătorului, astfel de tabele. Problema este de a le folosi corect.

2.8.1.2. Tabelele cu o singură variabilă

Tabelele cu o singură variabilă sunt indispensabile nu numai în studiile descriptive, când cercetătorul urmărește apariția fenomenului într-o anumită categorie de populație, dar și în studiile explicative. Cu ajutorul tabelelor cu o singură variabilă putem prezenta rangul scorurilor, media, mediana, modul, frecvențele și procentajele. Examinarea distribuției frecvențelor oferă o viziune de ansamblu asupra datelor și ne orientează pașii pe care urmează să îi facem în analiza datelor. Nu își găsește nici o justificare trecerea la analiza bivariată, la construirea tabelelor cu dublă intrare, dacă frecvențele se concentrează în jurul unei singure categorii, în celelalte

frecvențele fiind nesemnificative, dacă lipsesc datele referitoare la o variabilă sau dacă apar multe erori de codificare sau nonrăspunsuri.

Ca și distribuția frecvențelor, calcularea procentajelor (împărțirea numărului cazurilor dintr-o categorie la numărul total de cazuri și înmulțirea rezultatului cu 100) servește la identificarea fenomenelor. Va trebui să avem grijă să nu exprimăm și să nu interpretăm procentajele când numărul total de cazuri este mai mic de 30. Explicarea datelor în procente are menirea de a simplifica, nu de a amplifica. Altfel, ajungem la constatări de tot hazul: într-o familie monogamă sunt 50 la sută bărbați și 50 la sută femei! De asemenea, va trebui să decidem dacă exprimăm în procente totalul răspunsurilor sau totalul cazurilor. De exemplu, în prezentarea rezultatelor unui sondaj de opinie publică vor fi lăsate deoparte nonrăspunsurile, calculându-se procentajele față de totalul celor care și-au exprimat opiniile, sau se va lua în calcul întregul eșantion?

Datoria cercetătorului este de a evita manipularea publicului, de a preîntâmpina înțelegerea greșită a datelor. Păstrarea constantă a numărului în raport de care se calculează procentajele (deci, includerea nonrăspunsurilor) facilitează, de cele mai multe ori, înțelegerea corectă a datelor de cercetare. Ar mai fi de spus că datele din orice tip de tabele exprimate în procente trebuie să aibă același număr de zecimale și că prin rotunjirea zecimalilor putem simplifica prezentarea datelor, sporind relevanța lor. Chiar dacă programul de calculator editează tabele cu mai multe zecimale, rămâne în sarcina autorului să reconstruiască tabelele în vederea includerii lor în rapoartele de cercetare. Ar trebui descurajată tendința de a încorpora direct în lucrările științifice tabelele imprimare la calculator. A le rescrie nu constituie o activitate gratuită. De multe ori, pentru persoanele avizate datele din tabele vorbesc de la sine. Să ne rezervăm timp să le „ascultăm” șoapta.

2.8.1.3. Tabelele cu două variabile

Tabelele cu două variabile, numite și tabele de contingență, arată relația dintre variabilele ipotezei, dintre componentele „dacă” și „atunci” ale ipotezei. Contingența exprimă dependența unei variabile de o altă variabilă, conform modelului construit ipotetic în prima fază a cercetării. Putem deci imagina tabele de contingență chiar înaintea culegerii datelor de teren. Spațiul eșantionului, reprezentat rectangular, va fi împărțit printr-o linie orizontală în două jumătăți, conținând deasupra liniei cazurile în care o anumită caracteristică a variabilei este prezentă și dedesubtul acesteia cazurile în care respectiva caracteristică este absentă. Printr-o linie verticală divizăm spațiul eșantionului conform prezenței sau absenței caracteristicii celei de-a doua variabile (Loftus și Loftus, 1988, 32). Rezultă un tabel cu câte două caracteristici (tabel 2x2). Un

astfel de tabel are patru căsuțe sau câmpuri (engl. *cells*). Amando de Miguel consacră un capitol întreg din lucrarea sa, intitulată provocator *Manual del perfecto sociologo* (1997, 69-83), problemei construirii tabelelor.

Dacă în ipoteză am presupus că $x \rightarrow y$, atunci tabelul de contingență va cuprinde pe orizontală, pe fiecare rând, valorile lui x și pe verticală, în fiecare coloană, valorile lui y (în cifre brute și în procente). Kenneth D. Bailey (1978/1982, 394) atrăgea atenția că în practica cercetărilor empirice s-a instituit regula de a plasa variabila independentă pe verticală (coloane) și variabila dependentă pe orizontală (rânduri). Această regulă nu este restrictivă. Mulți cercetători, între care și subsemnatul, nu împărtășesc sugestia de a pune variabila independentă deasupra coloanelor. (Tabelul 2.2)

Tabelul 2.2. Tabel de contingență cu variabila independentă (x) deasupra coloanelor și variabila dependentă (y) la începutul rândurilor

Nivel de școlaritate (y)	Aparența la gen (x)		Total
	masculin	feminin	
Ridicat	a	b	$a + b = 100\%$
Scăzut	c	d	$c + d = 100\%$
Total	$a + c = 100\%$	$b + d = 100\%$	$a + b + c + d = 100\%$

François de Singly, profesor la Universitatea Paris V-Sorbona, consideră că prima regulă în construcția tabelelor vizează plasarea variabilelor: „Variabila independentă trebuie așezată pe linii, iar variabila dependentă pe coloane” (Singly, 1992/1998, 88). Urmărind să testăm relația dintre variabila independentă (x) – apartenența la gen (masculin/feminin) – și variabila dependentă (y) – nivelul de școlaritate (ridicat/scăzut) –, vom dispune datele ca în Tabelul 2.3.

Tabelul 2.3. Tabel de contingență cu variabila independentă (x) la începutul rândurilor și variabila dependentă (y) deasupra coloanelor

Aparența la gen (x)	Nivel de școlaritate (y)		Total
	ridicat	scăzut	
Masculin	a	b	$a + b = 100\%$
Feminin	c	d	$c + d = 100\%$
Total	$a + c = 100\%$	$b + d = 100\%$	$a + b + c + d = 100\%$

Apreciez, împreună cu R. Guy Sedlack și Jay Stanley (1992, 313), că singura regulă majoră de la care nu avem de ce să ne abatem este aceea de a maximiza claritatea prezentării datelor în tabele. Conform acestei reguli, plasarea variabilelor independente și dependente în tabelele de contingență

se face în funcție de numărul claselor fiecărei variabile, astfel ca, în funcție de suprafața paginii, tabelul să nu fie îmbâcsit, cu datele înghesuite în căsuțe prea strâmte. Dacă, de exemplu, variabila dependentă are șase clase și variabila independentă doar două clase, este logic să plasăm variabila independentă deasupra coloanelor, pe lățimea paginii, iar variabila dependentă pe rânduri, pe lungimea paginii. „Pentru a nu fi prea încărcate, în tabele reducem uneori numărul claselor sau categoriilor stabilite, contopind intervale sau categorii învecinate” (Radu *et al.*, 1993, 61).

Indiferent de modul în care plasăm variabilele, avem obligația de a arăta, fie în titlul tabelului, fie prin modul în care calculăm procentajul, care este, în raționamentul nostru, variabila independentă. (Tabelul 2.4) Este bine, dacă nu obligatoriu, ca în tabele să trecem atât frecvențele absolute (cifrele brute), cât și frecvențele relative (procentajele).

Tabelul 2.4. Nivelul de școlaritate, în funcție de apartenența la gen (N = 1171)

Apartenența la gen	Nivel de școlaritate		Total
	ridicat	scăzut	
Masculin	376	182	558 (100%)
Feminin	208	305	513 (100%)
Total	584	487	1.071 (100%)

În ceea ce privește calcularea procentajului în tabelele de contingență, există trei posibilități: pe coloane, pe rânduri, pe baza totalului general. În primele două cazuri se evidențiază influența variabilei independente asupra variabilei dependente. Dacă valorile maxime se dispun pe diagonala tabelului (Tabelul 2.4), suntem îndreptățiți să conchidem că relația dintre variabile este statistic semnificativă. Când ne propunem să prezentăm doar distribuția datelor într-o cercetare descriptivă, procentajele se calculează pentru datele din fiecare căsuță, luând ca bază totalul general.

2.8.1.4. Tabelele cu trei variabile

Tabelele cu trei variabile servesc la testarea relației dintre variabila independentă și variabila dependentă, conform modelului explicativ pe care l-am imaginat. Cu ajutorul unor astfel de tabele se trece de la analiza bivariată la analiza multivariată, care constă în introducerea succesivă a variabilelor-test, după metodologia pusă la punct în 1946 de Paul F. Lazarsfeld (1901–1976). Dacă, prin introducerea variabilelor-test, corelația dintre variabilele independentă și dependentă se menține și dacă există un raport de anterioritate între variabila considerată de noi independentă și variabila dependentă, atunci putem spune că, probabil, prima este cauza celei de-a doua. Jean-Claude Passeron (1991) avea dreptate când observa că variabilele

independente ca sexul, vârsta sau clasa socială nu acționează în același fel precum gravitația universală (*apud* Singly, 1992/1998, 93).

Variabilele independente nu sunt transistorice, ele acționează într-un context social-istoric concret. Se impune totdeauna analiza multivariată, deci analiza tabelelor cu trei sau cu mai multe variabile. Construirea lor nu ridică probleme diferite de cele privind tablele cu două variabile, atâta doar că trebuie să avem grijă ca variabila-test (care reprezintă tot o variabilă independentă) să fie plasată pe aceeași latură a tabelului ca și variabila independentă. (Tabelul 2.5)

Tabelul 2.5. Atitudinea față de muncă, în funcție de pregătirea profesională și de apartenența la gen (N = 2150)

Pregătirea profesională (t)	Apartenența la gen (x)	Atitudinea față de muncă (y)		Total
		pozitivă	negativă	
Superioară	masculin	800	200	1 000
	feminin	200	50	250
Inferioară	masculin	100	200	300
	feminin	200	400	600
Total		1 300	850	2 150

Notă. t reprezintă variabila-test, x – variabila independentă și y – variabila dependentă.

Introducerea variabilei-test (pregătirea profesională) a făcut să dispară corelația statistic semnificativă între apartenența la gen (variabila independentă) și atitudinea față de muncă (variabila dependentă). Deci nu se poate susține că apartenența la gen ar fi cauza atitudinii față de activitatea de muncă.

2.8.1.5. Tabelele de preferințe

În afara tabelelor centralizatoare și de contingență (cu două, trei sau, foarte rar, cu patru variabile), în prezentarea datelor din cercetările empirice (de teren) putem utiliza și alte tipuri de table. Când se cere persoanelor incluse în anchetă sau într-un experiment să facă o apreciere pe o scală de la 1 la 5 a filmelor vizionate, a emisiunilor TV sau a cărților citite etc. putem prezenta datele într-un „tabel de preferințe”. (Tabelul 2.6)

Rezultate, introducere,
surse, corectură

Tabelul 2.6. Aprecierea emisiunilor TV (N = 9)

Persoanele din experiment	Emisiunile TV					
	A	B	C	D	E	F
1	4	3	5	3	2	5
2	3	3	4	3	3	5
3	5	4	5	4	3	5
4	2	1	3	2	2	4
5	3	4	3	3	3	4
6	4	4	4	3	4	4
7	3	3	4	4	3	5
8	2	1	3	1	3	3
9	2	2	2	1	1	4

Notă. Cifra 5 exprimă o apreciere foarte favorabilă și cifra 1 arată o apreciere foarte nefavorabilă.

2.8.1.6. Tabelele de proximitate

În cercetările sociometrice utilizăm „tabele de proximitate”: cerem subiecților să acorde un punctaj de la 1 la 10 pentru a evalua relațiile dintre membrii grupurilor. (Tabelul 2.7)

Tabelul 2.7. Evaluarea relațiilor intragrupale

Persoanele din grup	A	B	C	D	E	F	G	H
A		9	4	8	8	3	2	7
B	10		3	2	1	4	5	8
C	9	10		8	7	5	6	7
D	8	9	7		6	8	8	5
E	9	10	10	6		3	2	1
F	4	8	7	6	6		7	8
G	9	9	9	5	6	7		7
H	4	5	4	4	6	8	7	

Notă. 10 – relații afective foarte pozitive; 1 – relații afective foarte negative.

2.8.1.7. Tabelele de dominanță

Putem folosi, de asemenea, „tabelele de dominanță“ pentru a prezenta autoaprecierea sub raportul unei anumite caracteristici (inteligență, memorie, onestitate etc.) a fiecărui membru al grupului. (Tabelul 2.8)

Tabelul 2.8. Autoaprecierea onestității în comparație cu membrii grupului

Membrii grupului	A	B	C	D	E	F
A		+1	0	+1	-1	0
B	-1		-1	+1	+1	+1
C	+1	+1		0	0	+1
D	+1	-1	-1		0	+1
E	+1	-1	-1	+1		+1
F	+1	+1	+1	+1	+1	

Notă. Valorile +1 marchează superioritatea, 0 egalitatea și -1 inferioritatea.

2.8.1.8. Tabelele de incidență

Uneori, suntem în situația de a construi „tabele de incidență“, de exemplu, când dorim să prezentăm sintetic lectura ziarelor, revistelor etc. (Tabelul 2.9)

Tabelul 2.9. Lectura revistelor literare

Persoanele anchetate	Revistele literare				
	A	B	C	D	E
1	1	0	0	1	1
2	1	1	0	1	1
3	0	1	0	0	1
4	1	1	1	0	0
n	1	1	0	1	1

Notă. Valorile 1 reprezintă un răspuns pozitiv, iar 0 un răspuns negativ.

Astfel de tabele au și funcție de tabele centralizatoare. Datele sunt prezentate într-o formă cifrică. Există însă și posibilitatea construirii unor tabele cu date calitative, în care pe două sau pe mai multe coloane sunt înscrise notele definitorii ale conceptelor sau caracteristicile fenomenelor studiate.

2.8.1.9. Tabelele verbale

Rar se întâmplă ca studenții și doctoranzii să introducă în prima formă a lucrărilor lor tabele verbale, deși acestea pot rezuma excelent discursul academic. Personal, îi îndemn să o facă, pentru că tabelele verbale, când sunt bine gândite, orientează lectura, permit redarea unui volum mare de informații într-un spațiu redus și, deloc neglijabil, ne feresc de plagiat (dacă menționăm sursa care ne-a inspirat, chiar dacă am adaptat discursul original la o formă canonică de prezentare). A se vedea ca exemplu tabelele „Termeni utilizați abuziv în lucrările științifice (adaptat după Murray și Moore, 2006, 7)” (p. 62) sau „Tipuri de titluri (adaptat după Hartley, 2008, 23-25)” (p. 67). Se înțelege că putem prezenta și propriile rezultate ale cercetării sub forma unor tabele verbale. Nu există nicio restricție, în afara aceleia de a respecta regulile de redactare a tabelelor, despre care voi vorbi în continuare.

2.8.1.10. Numerotarea tabelelor

Indiferent de tipul de tabel pe care ne-am decis să-l folosim pentru prezentarea datelor, va trebui să avem în vedere că orice tabel trebuie să poarte un număr și un titlu (explicație). Numerotarea tabelelor se face cu cifre arabe, în ordinea în care apar în raportul de cercetare, în volumul pregătit pentru tipar sau în capitolele lucrării, dacă s-au inserat în text mai multe tabele. La numerotarea tabelelor nu se recomandă utilizarea combinată a cifrelor și a literelor: vom face trimitere la Tabelele 3, 4 sau 5, nu la Tabelele 3a, 3b sau 3c.

Dacă în Anexele A, B sau C apar tabele, ele vor fi numerotate astfel: Tabelul A1, Tabelul A2, Tabelul B1, ș.a.m.d. Numerotarea (notarea, simbolizarea) tabelelor în lucrările științifice este reglementată în România prin STAS 8660-82. Conform acestui STAS:

- numărul tabelului este precedat de cuvântul „Tabelul” (greșit: „Tabel”);
- numărul tabelului se plasează deasupra tabelului;
- numărul tabelului este urmat de titlul tabelului;
- dacă tabelul este preluat dintr-o altă lucrare, se va indica între paranteze drepte numărul de ordine al lucrării, conform listei bibliografice.

Pentru a facilita redactarea, se recomandă numerotarea tabelelor (și a figurilor) pe capitole, ca în acest ghid de redactare, ca în *Publication Manual...* (2009).

2.8.1.11. Prezentarea tabelelor

Pe plan internațional, ca și la noi în țară, s-a generalizat practica de a se plasa pe același rând numărul și titlul tabelului. S-a renunțat, așadar, la

modalitatea de a trece „Tabelul nr.“ pe un rând și sub el „Titlul tabelului“. Acesta urmează aceleași reguli recomandate pentru intitularea rapoartelor de cercetare și a capitolelor din lucrare: scurt și clar. Pentru tabelele centralizatoare și de contingență, este bine să se specifice între paranteze numărul de cazuri (N = 327). De asemenea, dacă în text se folosesc abrevieri, ele trebuie trecute în titlul tabelelor între paranteze rotunde, explicându-se semnificația lor.

Locul controlului (LC) și acceptarea valorilor societăților deschise (N = 279).

În sistemul Harvard, preluarea tabelelor din alte lucrări se cere a fi menționată, indicându-se după titlu, între paranteze rotunde, numele autorului, anul apariției lucrării și pagina la care se află tabelul în lucrarea originală. Ar mai fi de spus că, așa cum nu se pune punct după titlul capitolelor sau al subcapitolelor, nici sfârșitul titlului tabelelor nu va fi marcat prin punct. Numărul tabelului va fi despărțit printr-un punct de titlul tabelului sau printr-un spațiu alb, corespunzător pentru două sau trei semne tipografice. Numărul tabelului, precedat de cuvântul „Tabelul“, și titlul tabelului se vor culege, printa sau multiplica folosind același tip de literă ca în întreaga lucrare. Nu se recomandă literele cursive (italice) sau bold nici pentru numărul, nici pentru titlul tabelului. Pentru economisirea spațiului tipografic se admite scrierea tabelelor, inclusiv a numărului și titlului, cu un corp de literă mai mic (cu același corp folosit pentru note sau indice).

Când un tabel depășește o pagină, se permite continuarea lui pe pagina următoare, indicându-se numărul tabelului și, între paranteze rotunde, specificându-se (continuare). Deci, pe noua pagină nu se mai repetă titlul tabelului.

În lucrările de statistică, dar nu numai, tabelele se prezintă simplificat, fără delimitarea fiecărui câmp prin linii verticale și orizontale (Tabelul 2.10).

Tabelul 2.10. Populația pe sexe și medii, în perioada 2002–2004 (mii de persoane) (după *Analize demografice*, 2004, 1)

Ani	Total	Masculin	Feminin	Urban	Rural
2002	21833,5	10664,2	11169,3	11638,5	10195,0
2003	21772,8	10627,7	11145,1	11580,3	10192,5
2004	21712,6	10592,5	11120,1	11644,8	10067,8

Notă. Populația la 1 ianuarie.

Este de reținut și faptul că se scrie cu majuscule inițiala titlului coloanelor și rândurilor. Dacă rândurile sau coloanele sunt divizate, inițiala titlului coloanelor și rândurilor astfel rezultate nu se scrie cu majuscule.

Prezentarea tabelelor, dactilografierea sau editarea lor computerizată impun respectarea normelor din STAS 6524-82, cu unele adaptări dictate de extinderea culegerii computerizate a textelor și de imperativul racordării la standardele occidentale din domeniu. Folosindu-mă de lucrarea lui Nicolae Gherghel (1996, 194-195), voi atrage atenția că la dactilografierea (editarea) tabelelor:

- capul tabelului se desparte de piciorul său printr-o linie orizontală simplă sau dublă;
- etajele rubricilor se despart între ele prin linii orizontale simple;
- titlurile rubricilor, ca și titlurile coloanelor, se scriu cu litere de rând;
- cuvintele din titlurile rubricilor nu se prescurtează;
- textul compus din coloane de text sau cifre se dactilografiază (editează) la un rând și jumătate;
- notele se plasează după linia de închidere a tabelului, la minimum două rânduri albe distanță;
- când tabelele ocupă mai mult de o pagină, se numerotează rubricile, iar pe paginile următoare, între două linii orizontale simple, se trec doar numerele corespunzătoare titlului coloanelor.

Practica publicațiilor străine arată că s-a renunțat la prezentarea tabelelor cu linii orizontale între rubrici și între coloane. S-a renunțat la dublarea liniei care desparte capul tabelului de prima rubrică și la liniile verticale marginale, care închideau forma pătrată sau dreptunghiulară a tabelului. Se dublează sau se îngroașă însă linia de sus a tabelului, uneori și cea de jos.

2.8.1.12. Notele tabelor

Notele tabelor sunt plasate dedesubtul acestora și sunt de trei feluri. Notele generale au menirea de a completa informațiile din titlu, dând mai multe explicații, arătând semnificația simbolurilor ș.a.m.d. Se introduce imediat sub tabel, menționându-se *Notă*. Se încep cu majusculă, se scriu cu litere italice, se pune punct. Notele specifice se referă la cifrele din coloane sau din rândurile tabelor, marcate prin literele alfabetului, trecute între paranteze deasupra cifrelor din careuri (a, b, c). Marcarea după necesități a cifrelor se face în ordine de la stânga la dreapta pe rânduri și de sus în jos pe coloane. Se folosesc aceleași simboluri pentru fiecare tabel. Prin notele specifice se aduc completări, de exemplu, totaluri, produse etc. Notele specifice se plasează sub notele generale. Notele de probabilități indică rezultatele testelor statistice de semnificație. În partea superioară a cifrelor din căsuțele tabelor se trec asteriscurile (4,21* sau 3,84**), după cum sunt verificate semnificațiile uneia sau mai multor valori din tabel. Sub notele specifice sunt trecute probabilitățile, ca în exemplul următor:

Notă. Distribuția răspunsurilor..., a = 50. b = 84.

$$\frac{n}{n} \\ *p < .05. **p < .001.$$

Uneori, notele de probabilități se includ în notele generale.

Dacă suntem convinși că pentru prezentarea datelor este necesar să folosim tabele, că acest lucru nu dublează spațiul tipografic al studiului (prin „povestirea“ datelor), atunci trebuie să ne punem mai multe întrebări.

- Titlul tabelului este scurt și pe deplin lămuritor?
- Rândurile și coloanele au la începutul lor specificații clare?
- Sunt explicate abrevierile, simbolurile etc.?
- Sunt menționate corect probabilitățile?
- Apar sub tabel tot atâtea note câte sunt marcate în rândurile și coloanele tabelului?
- Este respectată ordonarea: note generale, note specifice, note de probabilități?
- Se menționează, când este cazul, lucrarea din care este preluat tabelul?
- Sunt toate tabelele construite în același fel?
- Au tabelele trimiteri corespunzătoare în text?

Nu mi se pare inutil să precizez că trimiterile la tabele se fac prin menționarea numărului lor, nu prin trimiteri de tipul: a se vedea tabelul de mai jos, de mai sus, de la pagina 32 ș.a.m.d. Răspunsul pozitiv la întrebările vizând regulile de construire a tabelelor ne dă dreptul de a le utiliza în prezentarea datelor. Dar să nu abuzăm de acest drept.

2.8.2. Figurile

Orice tip de ilustrație diferită de tabele (grafice, hărți, fotografii, desene, schițe ș.a.) poartă numele de „figură“. Figurile ajută la prezentarea datelor și rezultatelor cercetării, ca și la înțelegerea rapidă și corectă a textului. Chiar dacă figurile nu oferă o informație precisă, obligând la estimarea valorilor (fapt pentru care mulți cercetători optează pentru tabele) și la completarea informației prin imaginație (ca în cazul desenelor și fotografiilor), introducerea lor în textul raportului de cercetare este bine-venită (sparge monotonia prezentării) și, uneori, absolut necesară (prezentarea printr-o schiță desenată sau cu ajutorul fotografiei a situației experimentale, a aparatelor de laborator, localizarea cartografică a satelor monografiate, prezentarea fotografică a portului dintr-o zonă etnografică etc.). Cine analizează colecția revistei *Sociologie românească* în seriile ei succesive (1936, 1990, 1999) nu poate să nu se întrebe cum de era posibil ca, în anii '40, fotografiile de 60x15 cm și hărțile de 28x19 cm, ca să nu mai vorbim de cele de dimensiuni mai mici (25 la număr, de exemplu), să illustreze studiile sociologice (de exemplu, Apolzan, 1943, 149-160), iar după 50

de ani de progres al tehnicilor fotografice și tipografice, nu. Întrebarea este valabilă și pentru celelalte reviste și lucrări sociologice.

Și în legătură cu utilizarea figurilor se pun, cu adaptările de cuviință, aceleași întrebări ca și în legătură cu tabelele. Simplitatea, claritatea și continuitatea reprezintă standardele unei bune ilustrații. Figurile utilizate în lucrările științifice trebuie să aducă un plus de informație, relevând ceea ce este esențial, nu să dubleze textul. Ele trebuie să fie ușor de perceput și de înțeles (eliminarea detaliilor, explicarea simbolurilor, diferențierea liniilor etc.). STAS 8660-82 precizează exigențele față de lucrările științifice:

- se numerotează cu cifre arabe;
- când există o singură figură, aceasta nu se numerotează;
- numerotarea figurilor se face fie în cadrul întregii lucrări, fie pe capitole;
- numerotarea figurilor, precedată de prescurtarea „Fig.”, se plasează dedesubtul acestora;
- explicația figurii (titlul) este precedată de numărul figurii;
- când este cazul, după explicația figurii se trece între paranteze drepte numărul lucrării, conform listei bibliografice, din care figura a fost preluată.

Ar mai fi de precizat că:

- în sistemul de citare Harvard, trimiterea la lucrarea din care a fost preluată o figură se face prin indicarea între paranteze rotunde a numelui autorului, a anului de apariție a lucrării și a paginii de unde a fost extrasă respectiva figură;
- la numerotarea și explicația figurilor se utilizează de regulă același tip de literă ca și în cadrul textului lucrării;
- între numărul figurii și explicația ei se pune punct sau se lasă un spațiu alb, corespunzător unui număr de două-trei semne tipografice;
- la sfârșitul explicației figurilor nu se pune punct.

De reținut îndemnul lui Charles Lipson (2005, 205): „Nu utilizați figurile pentru a decora lucrarea. Folosiți-le numai pentru a ajuta explicația și pentru a ilustra ce doriți să explicați”.

2.8.3. Graficele

Graficele de toate tipurile sunt nelipsite din majoritatea textelor științifice. Cu ajutorul graficelor putem exprima foarte sugestiv anumite caracteristici ale datelor (de exemplu, valoarea relativă și absolută), ca și relațiile dintre datele de cercetare (de exemplu, comparații sau distribuții). Ca regulă generală, când avem seturi largi de date, este mai bine să utilizăm graficele decât tabelele. Acestea ne ajută să cuprindem „dintr-o privire” situația, relația sau dinamica fenomenelor studiate.

Graficele sunt de mai multe tipuri. Alegerea unui tip de grafic presupune o selecție riguroasă, verificarea directă a puterii lor de explicare a datelor: graficele liniare, de exemplu, exprimă mai elocvent trendul, comparativ cu graficele cu bare, care, la rândul lor, arată mai bine situația la un moment dat. În funcție de ce anume dorim să explicăm, vom alege tipul de grafic cel mai adecvat. Soft-ware-ul produce mai multe tipuri de grafice; prezentați datele cercetării dv. folosind succesiv alte grafice. Alegeți-l pe cel mai expresiv. Nu recomand păstrarea aceluiași tip de grafic pe tot parcursul lucrărilor de licență și al tezelor de doctorat. Cu atât mai puțin când scriem un articol științific.

2.8.3.1. Graficele liniare

Cu ajutorul graficelor liniare se poate exprima relația dintre două variabile cantitative. Variabila independentă este trecută pe orizontală (axa x), iar variabila dependentă pe verticală (axa y). Valorile liniare (cu intervale de creștere egale sau logaritmice) sunt marcate pe cele două axe.

În cercetările din domeniul științelor socioumane se utilizează frecvent grafice liniare de tipul „poligonului frecvențelor“, rezultat din unirea printr-o dreaptă a perechilor de valori ale „seriei statistice“ și a „curbei de distribuție“, care se obține prin rotunjirea poligonului frecvențelor, aproximându-se cea mai acceptabilă formă (Ludușan și Voiculescu, 1997, 247). Este recomandabil ca linia graficului să fie astfel trasată încât să se distingă ușor de cele două axe, iar dacă apar în același grafic, ele trebuie diferențiate prin grosimea liniei, întreruperea sau punctarea ei, ca și prin culoare. Graficul va fi însoțit de o legendă care arată semnificația simbolurilor. Nu se recomandă menționarea în clar: „Legendă“. Este suficient să explicăm semnificația liniilor sau a barelor din grafice. (Figura 2.3)

Răspunsul „Direcția este bună“ la întrebarea „Credeți că în țara noastră lucrurile merg într-o direcție bună sau într-o direcție greșită?“

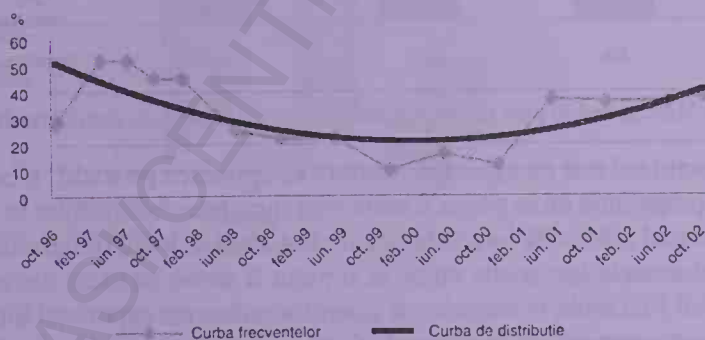

Fig. 2.3. Poligonul frecvențelor (după *Barometrul de opinie publică*, octombrie 2002, 13)

2.8.3.2. Graficele cu bare

Graficele cu bare indică prin dreptunghiuri orizontale sau verticale valorile variabilelor. Lungimea fiecărei bare exprimă proporțional valoarea unei variabile (de exemplu, frecvența de apariție a unui fenomen, tip de răspuns etc.). Foarte adesea, în rapoartele de cercetare întâlnim „histograme”, grafice în care dreptunghiurile sunt perpendiculare pe abscisă, fie în plan (Figura 2.4), fie în spațiu. (Figura 2.5)

Îmi exprim preferința pentru histogramele în spațiu. Sunt mai sugestive, îmi dau sentimentul de încredere în soliditatea datelor. În presa scrisă de la noi s-a răspândit practica de a reda preferințele publicului în sondajele de opinie prin histograme în plan: în loc de a se menționa procentele deasupra barelor, se fixează fotografiile personalităților publice. Parcă ar avea fiecare un soclu, asemenea unor statui. În sondajul următor, „statuile” dispar sau soclul lor devine atât de mic încât te întrebi cum de au fost cândva cocoțați atât de sus...

Credeți că România a trebui să participe alături de SUA într-un eventual război împotriva Irakului?

Fig. 2.4. Histogramă în plan (după *Barometrul de opinie publică*, octombrie 2002, 29)

Lucrul cel mai caraghios în legătură cu „plasarea pe soclu” a candidaților la președinție mi se pare a fi reducerea suprafeței fotografiilor în funcție de procentul celor care i-au votat, ca și când, dacă în locul fotografiilor s-ar fi trecut numele lor, aceste nume ar fi putut fi scrise cu litere din ce în ce mai mici! Mai mult, în majoritatea cazurilor reducerea suprafeței fotografiilor nu este proporțională cu numărul celor care le-au acordat votul. În lucrările științifice astfel de trucuri sunt descalificante.

Credeți că România a trebui să participe alături de SUA într-un eventual război împotriva Irakului?

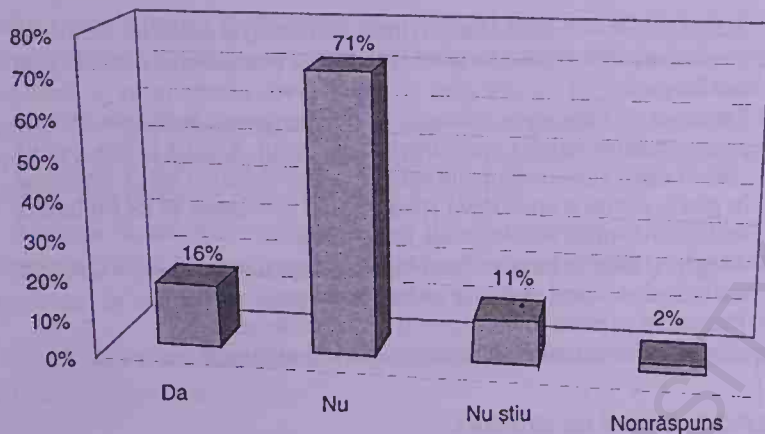

Fig. 2.5. Histogramă în spațiu (după *Barometrul de opinie publică*, octombrie 2002, 29)

Histogramele în spațiu pot fi utilizate foarte eficient în analizele comparative. În Figura 2.6 sunt prezentate comparativ datele din două sondaje realizate la un interval de timp scurt, în România, de către Metro Media Transilvania, și în Republica Moldova, de către Institutul pentru Politici Publice. (Figura 2.6)

Credeți că în țara noastră lucrurile merg într-o direcție bună sau greșită?

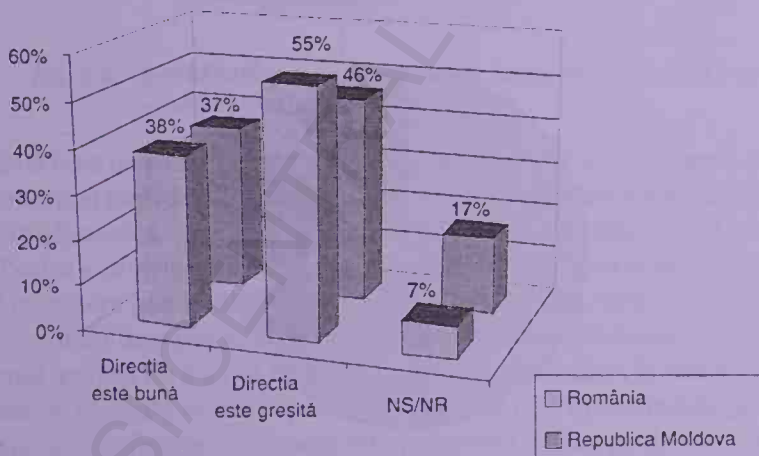

Fig. 2.6. Histogramă în spațiu pentru o analiză comparativă (după *Barometrul de opinie publică, România*, octombrie 2002, 13, și *Barometrul de opinie publică, Republica Moldova*, noiembrie 2002, 8)

Există câteva reguli care trebuie respectate când realizăm prezentarea datelor cu ajutorul graficelor. Nicki Stanton (1995, 216) le enumeră:

1. Introduceți întotdeauna abscisa (linia orizontală) și ordonata, cele două coordonate carteziane care ajută la stabilirea poziției unui punct în plan sau în spațiu.
2. Trasați axele (abscisa și ordonata) cu linii mai goase decât cele utilizate pentru trasarea barelor sau curbelor graficului. Atenție la axa numită „falsul zero” (linia orizontală care nu indică valoarea zero), introdusă în grafic pentru a economisi spațiul, când se dorește să se sublinieze variațiile de mică amploare ale imaginilor.
3. Alegeți scalele în baza analizei logice atente și indicați-le cu claritate, astfel încât cititorii să nu fie induși în eroare.
4. Prezentați explicit informațiile și unitățile de măsură.
5. Dispuneți orizontal indicațiile pe abscisă, ordonată, curbe etc.

2.8.3.3. Cercul de structură

Cercul de structură se utilizează, ca și „barele de structură”, pentru a arăta proporția itemilor, luând ca întreg variabila (100% din suprafață). Există în prezent softuri (Excel, SPSS) care ne scutesc de efortul de a mai construi grafice, de a prezenta datele în plan (Figura 2.7) sau în spațiu. (Figura 2.8)

Credeți că România a trebui să participe alături de SUA într-un eventual război împotriva Irakului?

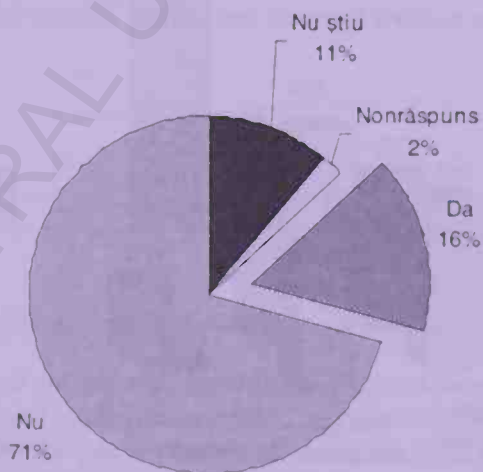

Fig. 2.7. Cerc de structură în plan (după *Barometrul de opinie publică*, octombrie 2002, 29)

Chiar dacă ordinatorul generează graficele (histograme, cercuri de structură, bare de structură), rămâne în sarcina noastră să decidem în legătură cu

mărimea graficelor și cu modul în care sunt formate (sau colorate) suprafețele (dreptunghiurile, sectoarele cercurilor), astfel încât să iasă în evidență caracteristica pe care dorim să o comentăm. În cazul nostru (Figura 2.7) am vrut să atrag atenția că un cetățean român din zece nu are (sau nu declară) o opinie în legătură cu o problemă socială atât de importantă. Din această cauză am prezentat cu negru respectivul sector de cerc. Alte caracteristici le putem pune în evidență prin detașarea unui sector de cerc (de exemplu, 16% din cei interviețați sunt de acord cu participarea României...).

Aceeași distribuție a răspunsurilor din *Barometrul de opinie publică* (octombrie 2002) este mai sugestiv redată printr-o „plăcintă”, printr-un cerc de structură în spațiu, de fapt, un cilindru. (Figura 2.8)

Credeți că România a trebui să participe alături de SUA într-un eventual război împotriva Irakului?

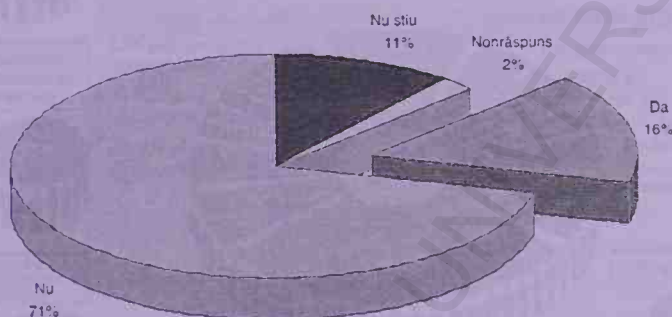

Fig. 2.8. Cerc de structură în spațiu (după *Barometrul de opinie publică*, octombrie 2002, 29)

Este bine de știut că printr-un cerc de structură nu se recomandă compararea a mai mult de cinci itemi, că ordinea reprezentării lor se face după pondere (descrescătoare), începând cu proporția cea mai mare plasată la „ora 12”. Pentru a evidenția diferențele dintre itemi se pot folosi culori (cele mai deschise pentru ponderile cele mai mici). De asemenea, pentru a evidenția ponderea unui item putem face ca din cercul de structură numit și „plăcintă” (engl. *pie*) să fie detașat sectorul de cerc corespunzător. În unele cercetări, datele obținute se vizualizează cel mai clar prin așa-numitele grafice de împrăștiere: fiecare eveniment este poziționat în funcție de valorile lui pe cele două axe (x și y), astfel punându-se în evidență o corelație. Când cluster-ul datelor aproximează o diagonală, avem de-a face cu o corelație perfectă, coeficientul de corelație fiind 1,00.

2.8.3.4. Graficele figurative

Graficele figurative au avantajul – față de cercul de structură sau de histograme, de exemplu – de a reprezenta mai sugestiv diferențele cantitative dintre indivizi, grupuri sau colectivități. Simbolurile utilizate (siluete umane, desenul sau fotografia obiectelor etc.) exprimă proporțional valoarea variabilelor, dar, atenție, dublarea înălțimii unui simbol echivalează cu mărirea de patru ori a suprafeței lui. În Figura 2.9, cercul de structură în spațiu este prezentat grafic foarte atractiv.

Sindicatul în Republica Federală Germania

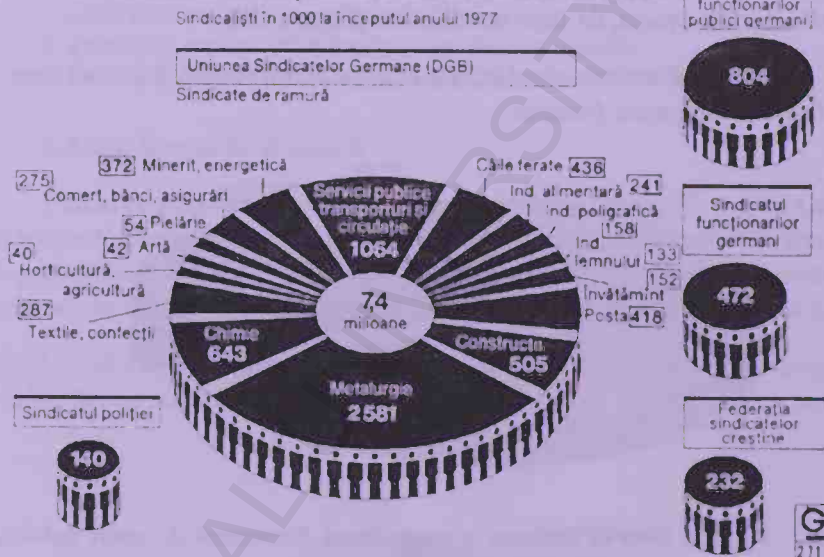

Fig. 2.9. Grafice figurative (după *Prisma*, 1979, 8, 7)

Astfel de grafice figurative, pe care le-am preluat dintr-o revistă mai veche, captează atenția cititorului. Lasă impresia lucrului bine făcut. Nu ar fi rău dacă ne-am gândi mai mult cum să prezentăm datele cercetării și nu am lăsa totul pe seama computerului.

Pentru ilustrarea lucrărilor bazate pe cercetări concrete mai putem folosi și grafuri, desene sau fotografii. Despre necesitatea figurilor și a ilustrațiilor în lucrările științifice, Santiago Ramon y Cajal spunea: „Oricât de precisă și de minuțioasă ar fi descrierea obiectelor observate, *totdeauna* [s.n.] ea va rămâne inferioară unei prezentări grafice (desen etc.)” (1897/1967, 150). Încă în urmă cu un secol, marele neurolog spaniol considera că desenele, fotografiile și microfotografiile constituie „suprema garanție a obiectivității noastre” (*ibidem*).

2.8.4. Diagramele

Diagramele sunt utile pentru vizualizarea etapelor unui proces de gândire sau a unei activități nemijlocit observabile, cum ar fi, spre exemplu, munca fizică. Sub forma „diagramelor procesuale“ reprezentăm operațiile simple și succesiunea lor. Concret, o diagramă procesuală apare sub forma unor propoziții încadrate sau nu în chenare, legate prin săgeți. În alcătuirea diagramelor, se întâlnesc uneori simboluri create *ad hoc* în vederea descrierii diferitelor procese, dar și simboluri standard, ca în cazul „arborilor de decizie“. Aceste simboluri sunt prezentate în Figura 2.10.

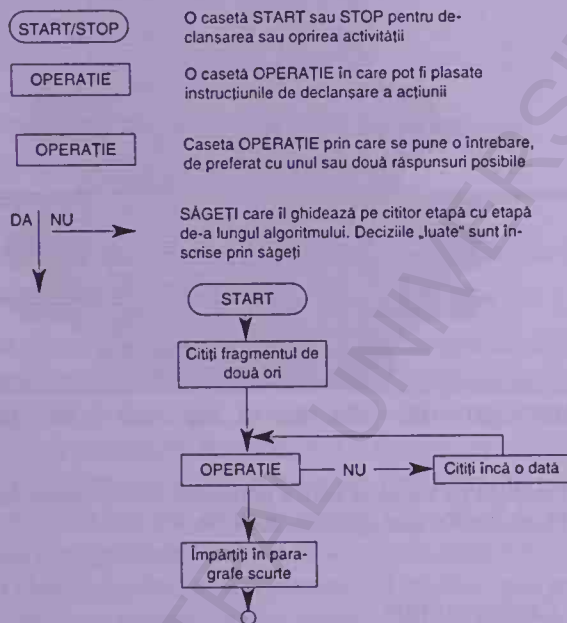

Fig. 2.10. Algoritmi: simboluri standard (după Stanton, 1995, 236)

În sens larg, termenul de „diagramă“ desemnează orice reprezentare grafică schematică a unui proces, fenomen sau obiect. Reprezentarea grafică a repartiției populației după sex și vârstă cu ajutorul a două histograme, cunoscută sub denumirea de „Piramida vârstelor“ (Figura 2.11), este o diagramă frecvent întâlnită în studiile cu caracter socio-demografic.

Această diagramă redă procesul de îmbătrânire a populației României, care la 1 ianuarie 2004 a fost de 21.712,6 mii locuitori, dintre care 10.592,5 (48,8%) bărbați și 11.120,1 (51,2%) femei. Diminuarea populației tinere face ca baza piramidei să fie îngustă, iar creșterea numărului populației vârstnice

(de peste 65 de ani) determină ca vârful piramidei să aibă formă de cupolă. „Comparativ cu 1 ianuarie 2003, în 2004 se remarcă reducerea ponderii populației tinere (de 0-14 ani) de la 17% la 16,4% (-141,7 mii persoane) și creșterea ponderii celei vârstnice (de 65 ani și peste) de la 14,2 la 14,4% (+43,5 mii persoane)” (*Analize demografice*, 2004, 3).

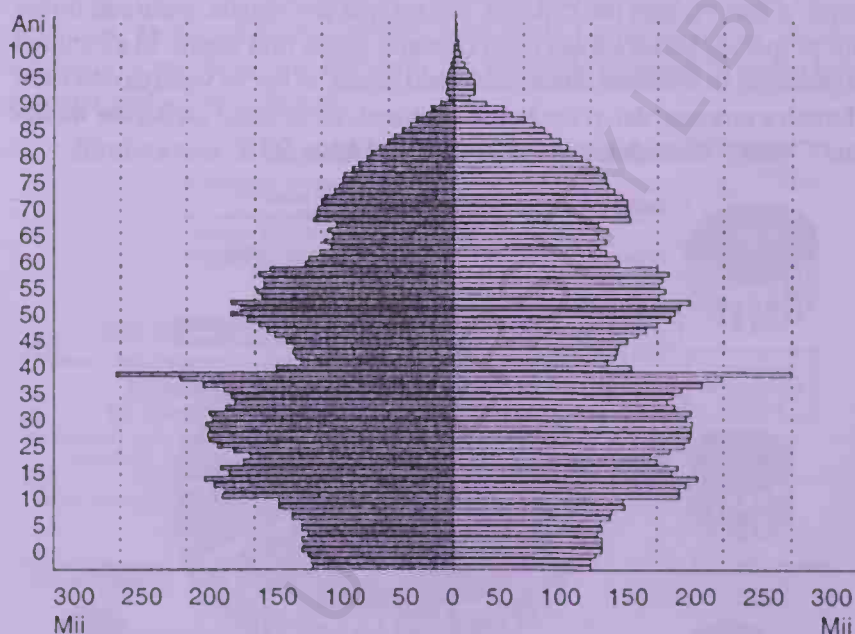

Fig. 2.11. Piramida pe vârste și sexe a populației din România, la 1 ianuarie 2004 (după *Analize demografice*, 2004, 3)

2.8.5. Cartogramele

Cartogramele, reprezentări grafice ale repartițiilor statistice teritoriale la nivel județean, la nivelul întregii țări sau pe continente, presupun folosirea culorilor sau a hașurării pentru evidențierea densității fenomenelor sau proceselor studiate.

Cu ajutorul cartodiagramelor putem releva relația dintre mai multe variabile: zonă geografică, fenomen social, caracteristici ale fenomenului social luat în considerație. Prin suprapunere, cartodiagramele pot pune în evidență și variația în timp a fenomenelor studiate.

Iată, spre exemplu, repartiția teritorială a divorțialității în anul 2003, în România. (Figura 2.12)

Fig. 2.12. Repartiția teritorială a intensității divorțialității în România în anul 2003 (după *Analize demografice*, 2004, 81)

Așa cum se știe, divorțialitatea ca fenomen demografic afectează viața socială (echilibrul familiei și evoluția fertilității). Conform datelor furnizate de Institutul Național de Statistică, în anul 2003 s-au înregistrat 33,1 mii de divorțuri, cu 1,3 mii mai multe decât în 2002. Rata divorțialității diferă între județe: cea mai mare rată a divorțurilor s-a înregistrat în județul Hunedoara (2,99 la mie), iar cea mai mică în județul Giurgiu (0,53 la mie).

În alcătuirea cartogramelor trebuie să se acorde atenție nu numai exactității datelor și clasificării lor, ci și reprezentării grafice, mai precis modului de hașurare (alegera poziției liniilor paralele sau întretăiate care acoperă diferite porțiuni ale hărții). Când se optează pentru semitonuri alb-negru în locul hașurărilor, va trebui să se evite asocierea simbolurilor legate de culoare (în cultura românească, albul semnifică puritate; negrul, doliu). Practica jurnalismului în redactarea lucrărilor științifice mi se pare păgubitoare: partizanatul politic învăluie în ceață și până la urmă ucide adevărul. Într-un ziar central, în cartograma repartiției voturilor la alegerile parlamentare din 28 noiembrie 2004, județele în care Uniunea PSD+PUR s-a plasat pe locul întâi au fost marcate cu negru, iar județelor în care Alianța PNL-PD a ocupat primul loc li s-a rezervat puritatea albului, ceea ce s-ar putea interpreta. (Figura 2.13) Jurnalistului îi este permisă subiectivitatea, omului de știință, nu!

Fig. 2.13. Repartiția voturilor la alegerile parlamentare din 28 noiembrie 2004

2.8.6. Cartodiagramele

Cartodiagramele, ca și cartogramele, transpun grafic fenomenele pe hartă, dar, spre deosebire de acestea, în interiorul zonelor în care este împărțită harta (cel mai adesea, pe județe) sunt înscrise diferite diagrame (culoane, cercuri, pătrate etc.) care exprimă indicatorii fenomenului studiat. (Figura 2,14)

Construirea cartodiagramelor, mai general, a oricăror reprezentări cartografice, trebuie să fie precedată de o analiză atentă a „spațiului geografic”, înțelegând prin această noțiune nu doar suprafața terestră, ci și elementele psihologice, sociale, economice și politice legate de spațiul fizic. Cu referire la spațiul geografic, se face distincție între fenomenele permanente (structura geologică, clima, formele de relief etc.) și fenomenele variabile (densitatea populației, rețeaua de drumuri, ocupațiile și veniturile populației etc.). În fond, construirea unei cartodiagrame este o încercare de traducere a unei informații complexe într-un sistem de semne în acord cu regulile „semiologiei geografice”, așa cum au fost ele formulate, printre primii, de cartograful francez Jaques Bertin (1973).

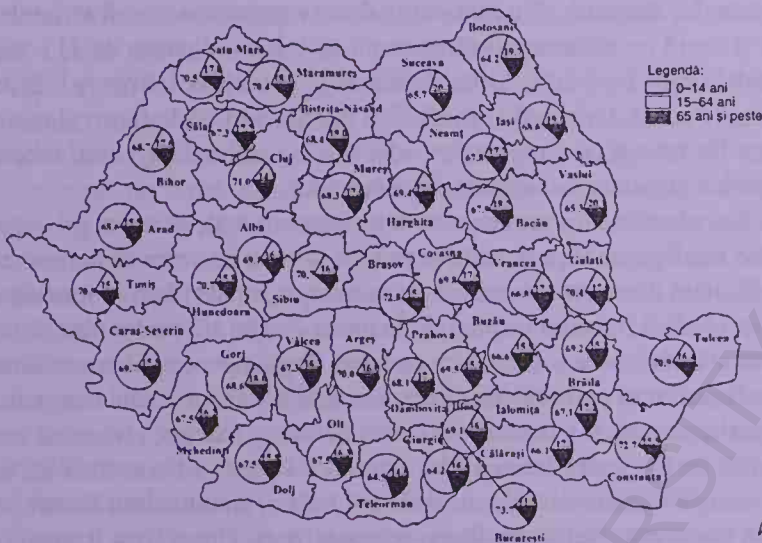

Fig. 2.14. Repartiția teritorială a structurii populației pe grupe mari de vârstă, la 1 ianuarie 2004 (după *Analize demografice*, 2004, 73)

2.8.7. Prezentarea figurilor, graficelor, diagramelor, cartogramelor și cartodiagramelor

Figurile din textele rapoartelor de cercetare pot fi realizate de graficieni sau generate pe computer. Și într-un caz, și în celălalt trebuie să alegem proporțiile optime ale literelor, numerelor, liniilor, hașurărilor și spațiilor albe. Să avem grijă ca figurile să fie ușor de perceput și de înțeles, chiar dacă la tipărire vor fi micșorate. Fiecare element al figurii va fi analizat în sine și în funcție de celelalte elemente, astfel ca elementul cel mai important să iasă în evidență. Ca și tabelele, figurile vor fi numerotate cu cifre arabe de la 1 la N sau pe capitole. Identificarea figurilor citate se face prin referire la numărul lor. În text se va face trimitere la „Figura“. Înaintea titlului (explicației) figurilor se scrie „Fig.“ sau „Figura“. După numărul figurii se pune punct și se lasă un spațiu de două-trei semne tipografice până la începutul explicației.

Explicația unei figuri este mai amplă decât un titlu, se plasează sub cadrul desenat, iar legenda, în interiorul acestuia. Recomandările menționate nu sunt restrictive, ci doar orientative.

Uneori, studenții mă întreabă nu cum să prezinte datele, ci câte tabele sau figuri să introducă în lucrarea lor de licență sau în primul lor raport de

cercetare. Le răspund: „Nu mai multe decât este necesar ca să se înțeleagă exact și rapid ce intenționați să comunicați”. Într-o lucrare de 715 pagini (format 17,50x10,50 cm), Alfred C. Kinsey, Wardell B. Pomeroy, Clyde E. Martin și Paul H. Gebhard (1953/1970) au inserat 122 de figuri și nici una în plus. De reținut că o prezentare adecvată a datelor cu ajutorul tabelelor și figurilor facilitează analiza și discutarea lor.

Când planificăm introducerea unor figuri în text, să avem grijă ca ele să ajute înțelegerea rapidă, dintr-o privire, a ceea ce vrem să comunicăm, să nu dublăm discursul. Va trebui, de asemenea, să decidem asupra dimensiunii și plasării figurilor pe pagină. În unele lucrări ale studenților, figurile sunt minuscule; nu le poți citi nici cu lupa. Regula generală cere ca dimensiunea figurilor să permită citirea textului inclus în elementele componente ale figurii, precum și a legendei. Se recomandă ca mărimea literei să nu fie mai mică de 8 puncte, dar nici mai mare de 14 puncte. De asemenea, ni se sugerează să folosim caracterele de literă Arial, Helvetica sau Futura, care asigură spațiu mai mare între litere, comparativ cu Times New Roman (*Publication Manual of the American Psychological Association*, 2009, 161).

Dacă pregătim materialul pentru a fi publicat într-o revistă sau într-un volum de studii, colaborarea cu editorii se impune de la sine. Tendința unor edituri de încărcare a paginii, de înghesuire a textului și figurilor nu conduce la nimic bun nici din punct de vedere estetic, nici sub raportul lizibilității.

În situația în care dorim să scoatem în evidență dinamica unui fenomen sau intenționăm să comparăm două conjuncturi diferite, este bine să plasăm cele două figuri pe același rând, nu una sub alta.

Tendința de renunțare la închiderea figurilor în chenar este remarcată în ultima vreme atât în revistele de circulație internațională, cât și în lucrările monografice și în manualele universitare de prestigiu. Recomand ca titlul tabelelor și figurilor să se plaseze constant deasupra, respectiv, dedesubtul marginii din stânga, indiferent de mărimea suprafeței respectivelor figuri sau tabele. De asemenea, „notele” să fie plasate sub tabel, totdeauna la marginea stângă a acestuia, la un rând distanță de „piciorul tabelului”.

2.8.8. Discutarea datelor cantitative

Este vorba despre interpretarea lor teoretică. În orice cercetare științifică, prezentarea datelor nu constituie decât o etapă intermediară, în nici un caz scopul ultim al investigației. Trăvialul sociologului, al cercetătorilor de teren în general, nu se justifică, în ultimă instanță, decât prin aportul teoretic, care trebuie evidențiat în această parte a lucrării. Se înțelege că în discutarea datelor nu vor fi reproduse pasaje din introducere sau din alte părți

ale lucrării. Totuși, se impun reamintirea problemei studiate și trecerea în revistă a celor mai semnificative dintre datele cercetării.

Când avem în vedere un public avizat, când redactăm un articol științific pentru o revistă de specialitate, a prezenta problemele *ab ovo* reprezintă nu numai o pierdere de timp, ci și o ofensă pentru specialiști, care se constituie într-un senat invizibil, nobil și cultivat. Important este să ne organizăm logic ideile, să avem un plan. Putem adopta unul dintre următoarele tipuri de elaborare: analitic (descompunerea în subprobleme), bazat pe opoziție (aspecte negative/aspecte pozitive), pe raționament causal (identificarea lanțurilor explicative), pe raționament deductiv/inductiv (de la general la particular sau de la particular la general), prin reducere la absurd (relevând consecințele inexistenței elementului analizat), bazat pe raționamentul dialectic (teza care vizează aspectele pozitive/antiteza, care tratează aspectele negative/sinteza, prin care cercetătorul aduce o contribuție originală, evaluând fenomenul studiat) (Ferreol și Flageul, 1996/1998, 42-43).

Evident că într-o lucrare de mai mari proporții, structurată în părți și capitole, fiecare subunitate poate fi diferit elaborată, inclusiv prin mixajul tipurilor de raționamente. În introducere, pentru sublinierea importanței fenomenului studiat, raționamentul prin reducere la absurd pare foarte indicat. Analiza literaturii de specialitate solicită un raționament bazat pe opoziție. În concluzii apelăm la raționamentul dialectic ș.a.m.d. Redactarea raportului de cercetare impune, în cazul studiilor explicative, un plan bazat pe raționamentul causal. Cercetările descriptive, folosind metode calitative, reclamă un plan de discuție (elaborare) fondat pe raționamentul analitic. În astfel de cercetări se recomandă să se adopte „un stil concret de redactare a conceptului [...], reluându-l uneori în termeni diferiți, adaptați la specificul situației” (Kaufmann, 1996/1998, 286). Același autor atrage atenția că „Una dintre greșelile cele mai frecvente este redactarea sendviș: redactarea se face în mai multe felii și cu cât aceste felii sunt mai mari, cu atât cercetarea riscă să fie un eșec: teoria nu a fost utilizată ca instrument, materialul nu a vorbit” (*idem*).

Pentru a urma firul Ariadnei în redactare se face apel la operatorii logici, marcându-se relațiile dintre enunțuri. Gilles Ferreol și Noel Flageul (1996/1998) propun un tabel conținând punctele de reper frecvente în lanțul argumentării. Putem să îl completăm cu conjuncții, prepoziții și locuțiuni verbale întâlnite în lucrările științifice redactate în limba română. (Tabelul 2.11)

Tabelul 2.11. Puncte de reper în argumentare (apud Ferreol și Flageul, 1996/1998, 61)

Relații	Conjunții și adverbe coordonatoare	Prepoziții și conjuncții subordonatoare	Verbe și locuțiuni verbale
Analogie	De exemplu, adică, la fel, identic, foarte asemănător, aproape ca...	După cum, la fel ca...	La aceasta se adaugă și, este comparabil cu, se aseamănă izbitor cu...
Disjuncție	Sau, fie, nici, ori...	În afară de, numai dacă, doar dacă...	Diferă de, a nu se confunda cu, se face disjuncție între... și...
Opoziție	Dar, ci...	Din contră, deși...	Este contrar, vizavi de, în opoziție cu...
Cauză	Într-adevăr, deci, căci...	Pentru că, dat fiind că, de vreme ce...	Cauza constă în, motivul este că...
Consecință	Prin urmare, în consecință, ca urmare...	Așa că, încât, de manieră că...	Rezultă din, urmează logic că, decurge...

Prezentarea în scris a rezultatelor cercetărilor de tip cantitativ (de exemplu, sondaje de opinie publică, recensăminte, statistici etc.) ridică problema scrierii cifrelor. „Regula generală este de a scrie cifrele inferioare lui 10 cu litere (doi, trei, însă 12, 45, 78)”, se arată în *Ghidul de prezentare a unui raport de cercetare* (Provost et al., 1993/1997, 56). În aceeași lucrare se atrage atenția și asupra celor câteva excepții:

- în cazul enumerării (de exemplu, întrebările 7, 8, 11, 17);
- când se fac comparații (de exemplu, subiecții aveau vârsta cuprinsă între 5 și 7 ani);
- în exprimarea procentelor (de exemplu, 3,0%, 7,5%, 9,2%);
- când se fac referiri la tabele sau figuri (de exemplu, în tabelul 4 se arată...);
- când sunt exprimate operațiile matematice (de exemplu, performanța grupului experimental a fost de 2,5 ori mai ridicată decât cea a grupului de control);
- când se precizează data calendaristică și ora (de exemplu, 6 ianuarie 2003, experimentul a început la 2h 30 p.m.).

Numerele se scriu cu litere:

- când sunt la începutul frazei (de exemplu, Douăzeci și trei din cei 40 de subiecți testați au obținut scoruri ridicate);
- când se exprimă o fracție (de exemplu, o treime, două cincimi etc.);
- dacă sunt „rotunde” (raportul de cercetare are trei sute de pagini și cincizeci de grafice);
- când un număr urmează imediat după un altul, numărul mai mic se scrie cu litere (șaisprezece puncte de eșantionare și un volum al eșantionului de 1.078 de persoane).

2.8.9. Concluziile

Adesea, lectura unui articol științific începe cu concluziile. Dacă acestea sunt clare, lămuritoare, concise și coerente, dacă se înscriu în aria noastră de preocupări și prezintă un anumit grad de noutate, vom continua examinarea respectivului studiu prezentat în revistă sau inclus într-un volum cu caracter monografic. Santiago Ramon y Cajal ne îndemna „să încheiem lucrarea consemnând într-un scurt număr de propoziții datele pozitive aduse în problema de care ne-am ocupat, date care au motivat intervenția noastră în studiul subiectului respectiv“ (1897/1967, 149). Ceea ce la începutul secolului XX părea a fi fost o cerință standard pentru redactarea articolelor în revistele de specialitate, astăzi apare ca recomandare nerestrictivă, cel puțin în domeniul științelor socioumane. Editurile și colegiile de redacție acceptă spre publicare atât studii care au distinct formulate concluziile, cât și studii în care concluziile sunt integrate în partea de discutare a datelor. Mai mult, în același număr al revistei sunt publicate fără discriminare studii cu și fără concluzii semnalate prin subtitlu, de exemplu, *British Journal of Social Psychology* sau *Revista de cercetări sociale*. Alte redacții cer ca studiile să fie încheiate cu o parte de concluzii, separată de discutarea datelor, de exemplu, *Revista de psihologie* sau revista *Psihologia socială*. În *Journal of Social Psychology* sau *Sociologie românească* articolele și studiile sunt finalizate prin discutarea datelor.

Practica redactării în domeniul științelor socioumane nu a impus, deci, o regulă strictă în legătură cu separarea concluziilor de discutarea datelor. Recomand, totuși, colegilor mai tineri să separe sub titlul „Concluzii“ câteva paragrafe care conțin enunțuri concise despre:

- stadiul actual al cunoașterii temei abordate pe plan mondial și național; punctele de vedere referitoare la problemă;
- elementele de noutate teoretico-metodologică aduse în studiul efectuat;
- aplicativitatea rezultatelor;
- limitele investigației;
- posibilele direcții de urmat în cercetările viitoare.

În niciun caz nu îi îndemn să se joace cu cuvintele când formulează titlul concluziilor. Iată un contraexemplu întâlnit într-o lucrare despre satul românesc actual: „Concluzii generale (și insuficiente [sic])“.

Același Santiago Ramon y Cajal (1897/1967, 149) considera că „Prin indicarea noilor cercetări necesare și a punctelor pe care nu le-am putut lămurii dăm tinerilor cercetători, doritori de reputație, o generoasă ocazie de investigație și de confirmare a descoperirilor noastre“.

Fără a fi fără reproș, rezumatul studiului *Tineri, culturi emergente și ieșiri din „galeră”* de Jean-Marie Seca (1998, 2, 59) reprezintă un exemplu concludent.

În ultimii cincisprezece ani, socializarea tinerilor în derivă a fost esențialmente analizată prin descrierea contextelor („galeră”, frustrare) ce le favorizează sau nu devianța. Cercetările legate de integrarea lor socială prin artă și cultură și – mai specific – prin practicarea muzicii populare emergente (rock, rap etc.) sunt percepute astăzi drept referințe în reflecția politicilor sociale. În studiul nostru au fost trecute în revistă trei caracteristici ale acestor conduite: modelarea lor de către conținuturi ale culturii de masă, tendințele lor structurante și atitudinea de autoinsertie pe care o implică (Seca, 1998, 2, 59).

Dacă, așa cum s-a văzut, în redactarea articolelor științifice evidențierea concluziilor prin titlu constituie mai degrabă o opțiune, în scrierea lucrărilor de licență și a tezelor de doctorat încheierea cu câteva pagini de concluzii, specificate în sumar, este obligatorie. Două-trei pagini de concluzii în cazul lucrărilor de licență și cinci-șapte pagini în cazul tezelor de doctorat permit fixarea în memoria comisiilor de evaluare a ideilor esențiale expuse anterior. „De fapt, concluziile comunicării sau articolului constituie răspunsul la problema propusă spre rezolvare (cercetare) prezentată în introducere” (Gherghel, 1996, 127).

2.9. Redactarea studiilor calitative

În paginile anterioare m-am referit în special la redactarea rapoartelor de cercetare în perspectiva abordărilor cantitative, pentru care există norme bine stabilite și acceptate pe plan mondial. Explozia abordărilor calitative din ultimele decenii (cf. Petru Iluț, 1997) mă obligă să evidențiez particularitățile redactării textelor de prezentare a cercetărilor calitative. În acest sens, lucrarea lui H. F. Wolcott *Writing up Qualitative Research* (1990) este de referință. În ceea ce mă privește, voi analiza modul de redactare a lucrării exemplare *Aziluri. Eseuri despre situația socială a pacienților psihiatrici și a altor categorii de persoane instituționalizate* de Erving Goffman (1961/2004). Voi folosi și recomandările din *Interpretarea datelor calitative. Metode de analiză a comunicării, textului și interacțiunii* de David Silverman (1993/2004) și *A Short Guide to Writing about Social Science* de Lee Cuba (2002), precum și propria experiență.

Cercetarea calitativă impune un altfel de stil de redactare. Dacă în prezentarea cercetărilor cantitative sobrietatea, simplitatea, concizia și claritatea

sunt reperle fundamentale, în cazul abordărilor calitative lucrurile se schimbă într-o anumită măsură. Este permisă emfaza, până la un punct însă; se admit divagațiile, dar cu măsură. Hiperbola este prezentă. Revenirile la o temă care fusese abandonată la un moment dat nu reprezintă nicidecum o excepție în scrierea cercetărilor calitative.

Să luăm un exemplu. Într-o cercetare psihosociologică despre comportamentul în organizații, pe baza observației directe vom alcătui tabele statistice și vom formula clar și concis: „Comportamentul organizațional este influențat de cultură. Cu cât statusul social al cetățenilor este mai înalt, cu atât solitudinea funcționarilor publici este mai mare“. Iată cum exprimă într-o abordare calitivistă acest lucru antropologul britanic Ziauddin Sardar, născut în Pakistan, povestind despre practicile șefului administrației Universității „Regele Abdul Aziz“ din Jeddah (Arabia Saudită):

Al-Turki îi saluta pe cei care veneau la el în funcție de statutul lor. Ca în orice societate, însemnele vizibile ale statutului unei persoane sunt evidente pentru localnici și adesea năucitor de impenetrabile pentru cineva din afara societății respective. În biroul lui Al-Turki, am avut destul timp să observ delicatele gradații de comportament și să cumpănesc la tâlcul lor. Când intra un saudit, Al-Turki se ridica, ocolea masa și-l saluta cu căldură. Strângea mâinile și săruta vârful nasului celui superior lui ca statut. Dacă vizitatorul era egal în rang cu el, își atingeau nasurile când se îmbrățișau. Pentru americani și europeni, se ridica pe jumătate din scaun, se apleca în față; apoi le strângea mâinile și îi invita să ia loc. Iar pakistanezilor și egiptenilor le dădea mâna rezemându-se de speteaza scaunului, sugerând că era o obligație de serviciu, nu o plăcere (Sardar, 2004, 23).

Analizând „instituțiile totale“, Erving Goffman (1922–1982) susține în „Introducere“ la cartea sa *Aziluri...*, despre care specialiștii spun cu deplin teamei că este „o lucrare colosală“, că membrii unor asemenea așezăminte sociale, precum căminele pentru nevăzători, pentru persoanele în vârstă, pentru orfani sau pentru săraci, sanatoriile TBC, spitalele de psihiatrie, leprozeriile, închisorile, lagărele pentru prizonierii de război și lagărele de concentrare, cazărmile militare, școlile cu internat, conacele, mănăstirile, schiturile și alte locuri de sihăstrie, „par să aibă foarte multe în comun – de fapt, atât de multe în comun, încât obținerea de informații despre una dintre aceste instituții ne va ajuta foarte mult să le studiem pe celelalte“ (Goffman, 1961/2004, 15).

În legătură cu cele afirmate de Erving Goffman, să-mi fie permis un scurt comentariu. La prima citire a textului, te copleșește sentimentul produs de „șocul cunoașterii“: prin ce se aseamănă un spital de psihiatrie cu o mănăstire de maici? La nivelul simțului comun, așezămintele pentru bolnavii psihici sunt sinonime cu dezorganizarea, vacarmul, haosul – nu întâmplător

se spune „ca la spitalul de nebuni” –, în timp ce locurile sfinte sugerează liniștea, armonia. Reflectând mai profund, începem să sesizăm unele lucruri „neremarcate de privirile participanților” (Silverman, 1993/2004, 324), și anume caracterul lor delimitator, „simbolizat de interzicerea interacțiunilor sociale cu lumea din afară și a părăsirii instituției” (Goffman, 1961/2004, 16). Autorul nu consideră necesar să dea o definiție după canoanele logicii formale conceptelor cu care operează (așa cum se impune în cercetările cantitative). Ne spune o poveste despre gara Grand Central, despre clubul Union League din New York și despre laboratoarele de la Los Alamos, despre așezămintele sociale în care se desfășoară cu regularitate diferite tipuri de activități rezervate unora și interzise altora. Ne oferă material pentru a intui ce sunt instituțiile totale și ne oferă un „caleidoscop” fixat într-o poziție nouă, diferită de cele uzuale. Să ne amintim de analogia dintre teorie și caleidoscop propusă de Martin O’Brien (1993) pentru a înțelege importanța teoriei în cercetarea sociologică.

Un mod simplu de a înțelege „ce este teoria” este de a compara teoria cu un caleidoscop, o jucărie care constă dintr-un tub, niște lentile și fragmente din sticlă sau plastic translucide și colorate. Când răsucești tubul și privești prin lentila caleidoscopului, formele și culorile vizibile la capăt se schimbă. Pe măsură ce răsucești tubul, diferite lentile intră în joc, iar combinațiile de culori și forme se schimbă dintr-un model în altul. Similar, putem să vedem teoria socială ca fiind un soi de caleidoscop – schimbând perspectiva teoretică, lumea investigată își schimbă forma o dată cu ea (O’Brien, 1993, 10-11).

Când redactăm raportul unei cercetări calitative, va trebui să descriem cât mai viu ceea ce vedem, „cioburile de sticlă și bucățile de plastic”: cititorul să simtă aroma tinereții, vântul de iarnă uscat al bătrâneții, asperitatea anomiei sau catifeaua fină a armoniei relațiilor interpersonale etc. Va trebui să arătăm relațiile dintre elementele caleidoscopului, știind de la început că nu există un „caleidoscop perfect”. Poate că și din această cauză Erving Goffman nu se pronunță tranșant: membrii instituțiilor totale „*par să aibă foarte multe în comun; obținerea de informații* despre una dintre aceste instituții ne va ajuta *foarte mult să le studiem pe celelalte [s.n.]*”. Într-o singură frază apare de două ori evaluarea foarte mult/foarte multe (fără a se exprima numeric proporția); precauția autorului se întrevede în modul de alegere a cuvintelor („par să aibă”, nu au; „obținerea de informații”, nu cercetarea științifică; „studierea”, nu cunoașterea științifică).

Pe de altă parte, „organizarea textuală a vizibilului” este exemplară. Caracterul delimitator al instituțiilor totale, (des)crie Erving Goffman, „ia forma concretă a clădirilor ca atare: uși încuiate, ziduri înalte, sârmă ghimpată,

faleze abrupte, ape, păduri sau zone mlăștinoase“ (*ibidem*). Autorul mai degrabă produce realitatea palpabilă a instituțiilor totale decât o reproduce.

2.9.1. Redactarea studiilor de caz

În cercetările calitative, descrierea (scrierea și rescrierea) este o activitate de construcție și de traducere – după cum remarca François Laplantine, 1996/2000, 68).

Acest mod de redactare, specific cercetărilor calitative, se distinge totuși de jurnalism. Nu vrem să spunem că este mai bun sau mai rău, ci pur și simplu că este altfel (*cf.* Silverman, 1993/2004, 323-324). Cercetătorul calitativist ia în considerare o multitudine de surse de informare (interviurile, povestirea vieții, textele istorice și beletristice, lucrările artistice, observația și auto-observația, studiile de caz), practicând triangularea, verificarea veridicității informațiilor provenite dintr-o sursă și comparându-le cu informațiile furnizate de alte surse. Dacă vor apărea discrepanțe între „ce spune“ și „ce face“ o anumită persoană, nu neapărat un VIP, cercetătorul calitativist va consemna totul fără nici o ironie, înțelegând că descrierile țin de context, că sunt mai mult sau mai puțin autentice. În orice caz – așa cum ne îndeamnă David Silverman (1993/2004, 310) –, cercetătorul calitativist nu trebuie să confunde perspectiva actorului social (a persoanei intervievate, de exemplu) cu explicația științifică. Aceasta impune o doză de „îndoială carteziană“: să nu conchidem *quod erat demonstrandum* după reproducerea declarațiilor unui actor social. Rostul științei nu este acela de a parafraza cunoștințele simțului comun, ci de a lega fenomenele studiate printr-o teorie, de a descoperi *pattern*-uri.

Anselm Strauss și Juliet Corbin (1990/1998, 229) precizează că redactarea cercetărilor orientate spre „construcția teoriei“ impune:

- 1) Un text analitic clar;
- 2) Scrierea la nivel conceptual, menținând descrierea pe plan secundar;
- 3) Specificarea clară a relațiilor dintre categorii, cu nivelurile de conceptualizare, de asemenea, clar precizate;
- 4) Specificarea variațiilor, a condițiilor și consecințelor relevante ale acestora etc., inclusiv cele care le contrazic (*apud* Agabrian, 2004, 207).

Efectele postmodernismului sunt vizibile în scrierea cercetărilor calitative: parcelarea disciplinară tinde să dispară. Filozofii, sociologii, psihologii încep să scrie în registrul oamenilor de litere, între știință și artă proiectându-se un pod magistral. Textele beletristice ajută la construcția teoretică (din nou metafora construcției!), sugerează, persuadează. „Când ești urât, n-ai niciodată douăzeci de ani“ – replica din piesa *Invitație la castel* de Jean Anouilh (1947) are forța să-l convingă pe cititor că „haloul frumuseții“

acționează implacabil în relațiile interpersonale. De altfel, frumusețea este singura discriminare socială împotriva căreia nu se revoltă nimeni. Când am redactat într-o manieră calitativă studiul *Atractivitatea feței feminine* (Cheleea et al., 2004, 95), am simțit nevoia să fac apel nu numai la datele cercetărilor de psihologie, sociologie, biologie sau antropologie, ci și la *Metafizica* lui Aristotel (384–322 î.e.n.), din care aflăm că „frumusețea este mai puternică decât orice scrisoare de recomandare”, ca și la picturile lui Cimabue (1240–1302) și Giotto (1266–1337), care au consacrat fața ovală a Maicii Domnului ca simbol al purității și frumuseții. În analiza „sistemului postură-gest”, am fost inspirat de figurinele idolilor preistorice din zona Mediteranei, care aveau genunchii supradimensionați. De ce la un moment dat genunchii au concentrat atenția anticilor? Oare genunchii nu ne transmit nimic? Am descoperit cu uimire că ei nu sunt muți. Oricine se poate convinge privind tablourile *Fata cu mandolina* (1950) sau *Pierrette și clovnul* (1925) ale lui Max Beckmann (1884–1950), pe care le-am comentat și le-am inclus în textul studiului publicat (Cheleea, 2004, 75). Am elogiat mâinile, care „sunt aproape niște ființe [...] – fețe fără ochi și fără glas, dar care văd și vorbesc” (Focillon, 1972, 43). În fond, am preamărit munca și solidaritatea umană. Versurile din poezia *Mâna* de Vicente Aleixandre m-au ajutat. Le știți?

*Priviți această mână...
...care desparte marea de uscat și construiește diguri.
Mâna cu pielea zbărețită, cu bătăături în palmă.
...în care a înflorit un trandafir.
Care ar putea schimba lumea peste noapte.
Mâna care strânge frățește alte mâini
Și toate înconjoară vast pământul.*

2.9.2. Limbajul adecvat

În societatea postmodernă, mișcarea feministă se afirmă cu tărie. Ceea ce era cândva de la sine înțeles, faptul că ne adresăm unui public masculin, nu mai corespunde realității. Va trebui să ne adresăm în scris, ca și oral, deopotrivă femeilor și bărbaților sau bărbaților și femeilor, evitând limbajul sexist. Lee Cuba (2002, 198) sugerează cum am putea face aceasta, pentru că „limbajul sexist ridică probleme speciale în scrierea din științele sociale [...]”. A descrie liderii, persoanele deviate, managerii utilizând pronumele masculine înseamnă a susține că bărbații au majoritatea acestor roluri, or atât bărbații, cât și femeile pot fi lideri, devianți sau conducători. Cum să procedăm? Cel mai simplu este să renunțăm în redactarea rapoartelor de cercetare la utilizarea pronumelor. În loc să spunem:

Am intervievat toți liderii organizațiilor voluntare din Capitală. Aceștia au declarat că...

putem să descriem situația astfel:

Am intervievat toate persoanele cu funcție de lider în organizațiile voluntare din Capitală. Acestea au declarat că...

Dacă dintr-un motiv sau altul păstrăm pronumele, nu mi se pare că supraîncărcăm textul făcând referiri la „el/ea“ și la „ei/ele“ sau „ea/el“ și la „ele/ei“. La fel vom proceda în cazul pronumelor la persoana a treia plural.

În fine, ne atrage atenția Lee Cuba (2002, 200), când avem în vedere atribute sau caracteristicile comportamentale ale întregii populații, să evităm expresiile „om“ și „omenesc“. „Omul este diamantul lumii“ sună sexist! De asemenea, maxima „Omul – trestie gânditoare“. S-ar putea crede că ne referim doar la bărbați. În fapt, cuprindem generic natura umană în întregul ei!

2.9.3. Autenticitatea informațiilor

O ultimă precizare în legătură cu particularitățile redactării materialelor generate de cercetările calitative: cum să autentificăm informațiile primite de la diferite persoane în cursul discuțiilor aprofundate, interviurilor, povestirii vieții etc. Trecerea de la limbajul oral la limbajul scris prezintă o importanță deosebită în cercetările calitative, întrucât – așa cum remarca Jack Goody (1979) – „Cuvântul scris nu mai este direct legat de *real*, el devine un lucru aparte, este relativ detașat de fluxul vorbirii, tinde să nu mai fie la fel de strâns implicat în acțiune, în exercitarea unei puteri asupra materiei“ (*apud* Pinçon și Pinçon-Charlot, 1997/2003, 128). Decurge de aici că a transcrie cuvânt cu cuvânt declarațiile unei persoane intervievate nu este suficient, ba, mai mult, poate conduce la concluzii îndepărtate de adevăr: dispariția intonației, ecranarea efortului respondenților de a-și găsi cuvintele, ocultarea gesturilor și mimicii acestora, a contextului concret în care s-a desfășurat convorbirea incumbă cercetătorului calitativist o mare responsabilitate în restituirea fidelă a sensului. *A fortiori* nu se recomandă izolarea din declarațiile înregistrate a unor cuvinte sau enunțuri șocante. Chiar precizări sumare incluse între paranteze (precum „răde, își freacă mâinile, ezită, se bâlbâie“ etc.) nu reușesc să reclădească în întregime spiritul convorbirii vii.

Pe de altă parte, cercetătorul calitativist trebuie să manifeste o anumită îngăduință „pe care o avem cu toții într-o situație de oralitate, în care nu numărăm greșelile interlocutorilor noștri, ezitățile lor, pașii lor greșiți, cu excepția încălcărilor importante și repetate ale celor mai elementare reguli

de exprimare“ (*ibidem*). Se înțelege că nu ne este permis să adăugăm niciun cuvânt și nici să eliminăm ceva dintr-un text transcris fără să semnalăm intervenția prin semnul [...] („croșete“).

În practica scrierilor calitative s-au impus două modalități de specificare a persoanelor cărora le aparțin textele pe care le includem în studiile de tip calitativist: a) sistemul „inițiale-caracteristici“ și b) sistemul „numeric-tabelar“. În primul caz, după reproducerea între ghilimele a textelor, trecem între paranteze rotunde inițialele prenumelui și numelui persoanelor, precum și caracteristicile socio-demografice standard (sex, vârstă). Se pot adăuga și alte caracteristici pe care cercetătorul le consideră revelatoare pentru interpretarea declarațiilor înregistrate (nivel de școlaritate, domiciliul urban/rural, situația maritală). Se pot închide între paranteze rotunde unele date privind contextul interviului. Sistemul pe care l-am numit „numeric-tabelar“ constă în asocierea de numere persoanelor (în ordinea alfabetică a numelui lor) și includerea acestor numere (în ordine crescătoare), împreună cu caracteristicile socio-demografice și contextuale, într-un tabel prezentat în anexa lucrării.

Preluăm pentru exemplificare un pasaj din lucrarea lui Jean-Claude Kaufmann *Trupuri de femei, priviri de bărbați*, referitor la competiția în bronzare:

...întrucât bronzarea îți permite să fii clasat pozitiv (în ceea ce privește frumusețea, sănătatea și categoria celor care își pot oferi o vacanță), este important să fii mai bronzată decât verișoara, vecina, decât colega, decât prietena ta. Femeile se lasă cu atât mai ușor tentate de acest mic joc, cu cât regulile lui sunt mai simple. În fața epuizantei dificultăți a luptei tuturor împotriva tuturor pe scena vieții de zi cu zi, față cu incertitudinea judecăților estetice, bronzarea oferă o alternativă odihnitoare (e suficient să fii mai mult sau mai puțin bronzată) și iluzia unei răscumpărări posibile pentru cele care se simt mai puțin dotate, a căror stare de spirit presupusă este exprimată de Bruno: „Nu știu dacă sunt sau nu bine făcută, dar sunt bronzată“ F-14. Marcelline uită problemele curente ale vieții când se lasă aurită de soare și nu se gândește decât la competiție: „Ne place enorm să ne bronzăm, totemai comparăm să vedem cine este mai bronzată“ F-149 (Kaufmann, 1995/1998, 35).

Din tabelele anexate aflăm că Bruno este de profesie vânzătoare, are 24 de ani, nu este căsătorită și se afla pe plaja MB într-un grup mixt, iar Marcelline este casnică, are 49 de ani, este căsătorită, se bronza pe plaja KY, fiind singură. Datele din tabel ne ajută să calificăm drept cochetărie declarația lui Bruno. Dacă Marcelline ar fi fost și ea la fel de tânără ca Bruno, poate nu mai simțea nevoia să se compare cu alte femei și, dacă s-ar fi aflat la plajă într-un grup de bărbați și femei, probabil că nu ar fi mărturisit indirect îngrijorarea că trupul său nu mai este atât de atractiv.

2.9.4. Redactarea studiilor de caz

Redactarea studiilor de caz se particularizează față de cercetările sociologice cantitative, pentru care raportul de cercetare are oarecum o structură standard, începând cu declarațiile de intenție (introducerea) și sfârșind cu concluziile. În studiul cazurilor imaginația cercetătorului este mai intens sollicitată. Trebuie, totuși, să se țină seama de normele stilului științific de redactare, precum și de regulile care s-au impus în practica acestei modalități de cercetare.

În primul rând, trebuie să se aibă în vedere formatul studiilor de caz. Rober K. Yin (1984/2005, 177-180) consideră că există patru „formate scrise” pentru studiul cazurilor: a) studiul clasic al unui singur caz (conține textul tradițional, grafice, tabele, fotografii); b) studiul cazurilor multiple de tip clasic (conține texte grupate pe capitole sau subcapitole pentru fiecare caz, precum și un capitol rezervat analizei comparative); c) studiul unui singur caz sau al unor cazuri multiple de tip întrebare-răspuns (este o formă prescurtată, constând din prezentarea întrebărilor pe care cercetătorul și le-a pus și răspunsurile la care a ajuns); d) studiul cazurilor multiple de tip analiză comparativă (fără compartimentarea pe capitole pentru fiecare caz, informația despre cazurile studiate fiind dispersată în cadrul capitolelor).

În al doilea rând, când redactăm studiul unui caz sau al mai multor cazuri, trebuie să ne decidem asupra „structurii compoziționale”, indiferent de „formatul scris” al acestora. În principiu, există șase structuri compoziționale la care putem apela, în funcție de scopul studiului de caz pe care îl facem. (Tabelul 2.12)

Tabelul 2.12. Structura compozițională a studiilor de caz, în funcție de scopul lor (după R. K. Yin, 1984/2003, 183)

Tipul structurii	Scopul studiului (pe cazuri individuale sau multiple)		
	explicativ	descriptiv	explorativ
1. Liniar-analitică	x	x	x
2. Comparativă	x	x	x
3. Cronologică	x	x	x
4. De construire a teoriei	x		x
5. „În suspans”	x		
6. Nesecvențială		x	

Deși tabelul în sine este lămuritor, poate că nu ar fi de prisos câteva lămuriri în legătură cu fiecare structură compozițională în parte. Mă voi folosi pentru aceasta de precizările făcute de Robert K. Yin (1984/2005, 183-186).

Structura liniar-analitică (1) nu se diferențiază prea mult de redactarea tradițională a rapoartelor de cercetare științifică de tip cantitativ. Redactarea studiilor de caz cu scopul de a pune în evidență asemănările și deosebirile cazurilor presupune recursul la o structură compozițională comparativă (2). Se pot repeta relatările despre fiecare caz, schimbând însă modelul explicativ conceptual. O astfel de structură compozițională servește la fel de bine și scopului studiilor de caz descriptive. De data aceasta se schimbă perspectiva în care este abordat fiecare caz în parte. Structura compozițională cronologică (3) prezintă avantajul de a putea urmări în capitole distincte, moment cu moment, istoria cazului, dar ascunde și pericolul tratării neechilibrate a secvențelor temporare, acordându-se un spațiu disproporționat primelor capitole (celor care relatează despre context) în detrimentul prezentării cazului propriu-zis. Robert K. Yin (1984/2005, 184), semnalând acest risc, dă următorul sfat: „Când folosiți o structură cronologică, o recomandare pentru a evita această situație este de a redacta raportul de la coadă la cap” [sublinierea autorului]. Structura de construire a teoriei (4) presupune organizarea capitolelor sau secvențelor din raportul de cercetare astfel ca ele să adauge elemente noi pentru susținerea teoriei ce emerge. Structura „în suspans” (5) este structura liniar-analitică inversată: concluzia (rezultatul studiului de caz) este prezentată în primul capitol, la începutul raportului de cercetare, capitolele următoare dezvoltând argumentația, explicațiile. În fine, structurile nesevențiale, întâlnite în studiile descriptive, nu impun o anumită ordine a capitolelor. Ordinea capitolelor nu are o importanță crucială, important rămâne întregul, prezentarea holistică a cazului.

2.10. Corectura textului

Înainte de a fi tipărită sau de a fi predată pentru examinare de către comisia de licență sau de doctorat, orice lucrare trebuie corectată. Ilie Rad (2008, 229-247) consacră acestui subiect un capitol întreg, fără îndoială util celor care își încredințează tiparului opera (articole, studii, cărți de specialitate). Nu voi insista asupra semnelor utilizate în corectura unui text. Ele sunt prevăzute de STAS 6524-82, iar culegerea și tehnoredactarea pe calculatorul electronic fac aproape inutile modalitățile de corectare pe șpalt (probă de tipăritură, pe o coloană), când textul se culegea la linotip (mașină tipografică de cules și turnat litere în rânduri întregi).

Fig. 2.15. Corectura pe computer

De reținut este că „în general, cea mai bună corectură nu și-o poate face autorul însuși, care știe textul aproape pe de rost, încât nu mai citește toate cuvintele“ (Rad, 2008, 232). Un ochi străin vede totdeauna greșelile de literă, de exprimare mai bine. După ce am corectat și recorectat textul de față, am rugat-o pe domnișoara Bogdana Humă, doctorandă la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, să-și arunce o privire asupra lucrării mele. Îi mulțumesc și pe această cale. De altfel, am procedat exact cum i-am îndemnat și pe studenți să facă: să încredințeze pentru o lectură „dușmănoasă“ (în cel mai înalt critică) textele produse de ei.

În ceea ce privește corectura finală a lucrărilor de licență și a tezelor de doctorat, nu există reglementări oficiale, nu intervine niciun STAS. Oprează regula respectului pentru titlul academic (doctor, licențiat) și pentru instituția care îl acordă. Nu exprimă deloc un astfel de respect o lucrare corectată asemenea manuscriselor dedicate tipăririi (rânduri sau cuvinte tăiate cu o linie, săgeți pentru indicarea locului în care ar fi trebuit inserată o figură, scrierea pe marginea stângă a manuscrisului etc.). Cel mai „cu minte“ lucru ar fi să redactilografiam sau să dăm un nou print când sunt mai mult de două-trei corecturi pe o pagină.

Când facem corectura textului trebuie să avem grijă să marcăm expresiile sau termenii pe care vrem să-i scoatem în evidență, dată fiind importanța lor pentru susținerea demonstrației. Conform principiului „Dacă totul este important, atunci nimic nu este important“, se impune să facem cât mai puține sublinieri. Sublinierile vor fi făcute exclusiv cu *italice* (cursive) de rând, nu cu litere **bold** (aldine) și nici prin trasarea unei linii sub respectivele cuvinte. Se subliniază cu *italice* termenii în limbi străine, mai puțin cei care

au fost asimilați în limba română (de exemplu, etc., ed., eds.). Se scriu întotdeauna cu italice titlurile cărților și revistelor, în general titlurile operelor (filme, tablouri, concerte etc.). Se scriu între ghilimele, cu litere drepte, titlurile articolelor sau studiilor incluse într-un volum sau într-un periodic.

Organizarea titlurilor pe cinci niveluri se întâlnește foarte rar (doar în cazul lucrărilor de mare amploare, tratate, manuale universitare, monografii de referință). Structurate pe trei sau patru niveluri, tezele de doctorat, lucrările de licență sau rapoartele de cercetare trebuie să păstreze același mod de subliniere a ceea ce este esențial.

Tot la corectură va trebui să rectificăm și să uniformizăm spațiile de dinaintea sau de după semnele de punctuație. După două puncte (în cazul fracțiilor), după punct sau după virgulă (în cazul numerelor cu zecimale), după linia de unire (în cazul numelor proprii și al cuvintelor compuse, în citarea studiilor și articolelor, când se arată paginile între care acestea figurează), precum și atunci când se specifică durata vieții unui autor, după linia de pauză (folosită pentru a preciza intervalul) nu se lasă spațiu, și nici înainte de semnele de punctuație. Nu se lasă spațiu liber înainte, dar se lasă după, când se folosesc virgula, punctul, semnele de întrebare și de exclamare, două puncte, punct și virgulă. În fine, se lasă spațiu liber atât înainte, cât și după folosirea liniei de pauză [-]. Aceste indicații de corectură se regăsesc parțial și în *Ghidul...* lui Marc A. Provost *et al.* (1993/1999, 20). Pe baza practicii editoriale din România, mi-am permis să sugerez unele modalități specifice în ceea ce privește relația dintre spațiul liber și semnele de punctuație (vezi și capitoul „Capcanele ortografiei și ale punctuației”).

Pentru că o dată susținem prima dată o lucrare de licență sau o teză de doctorat și pentru că în știință, la modul ideal, scriem *sub specie aeternitatis*, merită efortul să redactăm fără reproș.

2.11. Termeni-cheie

Caracteristici socio-
demografice
Concluziile
Corectura
Designul cercetării
Figurile
Graficele
Introducerea
Limbajul sexist

Literatura de specialitate
Organizarea materialului
Rezumatul studiului
Sistemul de citare
Harvard
inițiale-caracteristici
număr-tabel
numeric
Tabelele

2.12. Probleme recapitulative

- Care sunt „elementele schemei standard de organizare a materialului“ în vederea publicării unei lucrări bazate pe abordarea cantitativă a socio-umanului?
- Aproximativ câte cuvinte se recomandă să aibă rezumatul unui studiu pregătit pentru a fi publicat într-o revistă de specialitate?
- Ce trebuie să conțină „Introducerea“ unei lucrări de licență sau a unei teze de doctorat?
- Care sunt imperativele trecerii în revistă a literaturii de specialitate?
- În cazul citării unei lucrări care are mai mulți autori, unde se introduce conjuncția [și]?
- Cum trebuie specificat faptul că folosim o informație „la mâna a doua“?
- Care sunt avantajele „sistemului Harvard“ de citare a lucrărilor utilizate?
- Ce se înțelege prin designul cercetării?
- La ce servesc tabelele cu două variabile?
- Dar tabelele cu trei variabile?
- Din observațiile dv., care tip de histograme se folosesc cel mai mult în prezentarea datelor de cercetare?
- Imaginați un grafic figurativ pentru a vizualiza structura unei universități.
- Ce operatori logici se folosesc cel mai frecvent pentru argumentație?
- Ce trebuie să conțină „Concluziile“ unei lucrări de licență sau ale unei teze de doctorat?
- Care sunt semnele de notare utilizate pentru corectură?
- Cum să evităm limbajul sexist în redactarea raportului de cercetare?

BCU IAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capcanele ortografiei și ale punctuației

Mă voi referi la unele dificultăți gramaticale ale limbii române, cu o privire specială asupra scrierilor din domeniul științelor socioumane. Nae Georgescu, cel care ne-a oferit de curând o ediție critică sinoptică Mihai Eminescu, spune: „Textul înseamnă covor de semne, cuvinte adică – și semne de circulație printre ele, așadar: punctuație“ (Georgescu, 2000, xvii). Să ne oprim la punctuație ca în fața unui semafor și să trecem mai departe numai pe culoarea verde.

Mai degrabă din neglijență decât din neștiință, în unele lucrări de licență întâlnim greșeli de punctuație grave (virgula între subiect și predicat, între verb și complementul direct sau indirect, scrierea cu majusculă după două puncte ș.a.). Nu pe acestea le am în vedere. Nici dezacordurile gramaticale, și nici greșelile de exprimare în limbajul de zi cu zi. Mă preocupă capcanele scrierii lucrărilor de specialitate, pe care studenții și doctoranzii trebuie să le identifice și să le evite.

3.1. Ortografia nu este un despot!

În zilele aprinse ale revoltei din 1968, pe zidurile Sorbonei studenții au scris, între alte sloganuri, „Ortografia este o mandarină“ (în argou, „mandarina“ semnifică „potentat, despot“), exprimând prin aceasta contestarea oricărui constrânger (Slama-Cazacu, 2010, 150). Nu, ortografia nu este un despot, nici un lux. Neologismul „ortografie“ (*orto*, corect + *grafein*, scriere) denumește ansamblul de reguli de exprimare corectă în scris. Ortografia este un indicator al nivelului de cultură al unei persoane, un semn distinctiv al celor cultivați. Nerespectarea regulilor împiedică, dacă nu chiar face imposibilă, comunicarea scrisă.

Online Writing Lab (OWL) de la Purdue Univesity (West Lafayette, SUA) propune un „Triunghi al scrierii academice“ foarte sugestiv. Personal, îl interpretez și ca un algoritm al elaborării eseurilor, rapoartelor de cercetare sau lucrărilor de licență, dar și ca o subliniere a rolului ortografiei în scrierea academică: fără respectarea punctuației, întregul efcieu al redactării se năruie. (Figura 3.1)

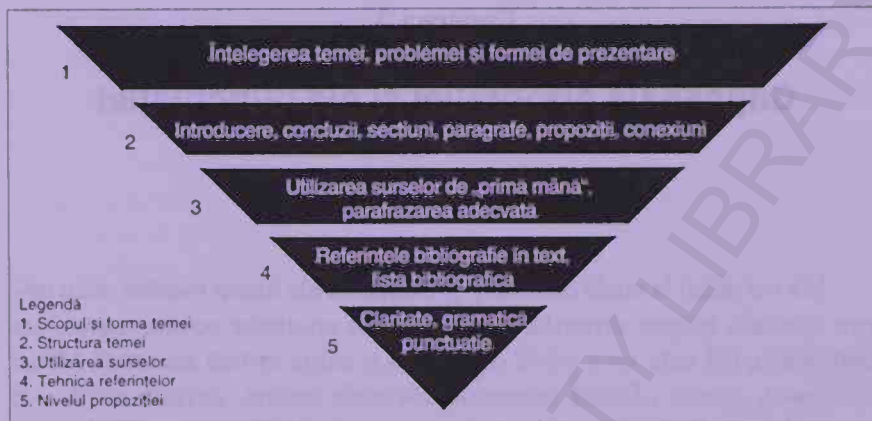

Fig. 3.1. Triunghiul scrierii academice (după Purdue Online Writing Lab)

Fără a intra într-o discuție de strictă specialitate lingvistică și făcând trimiterile convenite la *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (2005, ediția a II-a revăzută și adăugită), precizez că voi trata laolaltă „semnele ortografice” și „semnele de punctuație”, dat fiind că semnele ortografice, cu excepția apostrofului și blancului, sunt folosite și ca semne de punctuație. În plus, în sens larg, ortografia „include și scrierea corectă la niveluri superioare cuvântului (punctuația)” (DOOM, 2005, XXV).

3.2. Semnele ortografice și de punctuație

Precizez că voi aborda semnele ortografice și de punctuație strict alfabetic, deși unele dintre aceste semne se întâlnesc mai frecvent în scrierea academică (de exemplu, virgula, comparativ cu tilda), iar altele, de-a lungul timpului, și-au pierdut din însemnătate sau au ieșit din uz, putând fi echivalente cu altele (de exemplu, așa cum remarcă Alexandru Gaur, până în 1953 apostroful era obligatoriu de utilizat când lipsea o parte dintr-un cuvânt, când un cuvânt terminat într-o vocală era urmat de alt cuvânt care începea tot cu o vocală; astăzi, în locul apostrofului, se utilizează cratima: se scrie „într-adevăr”, nu ca altădată „într’adevăr”).

3.2.1. Apostroful

În *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM, 2005, XXXVII) se precizează că apostroful ['] este singurul semn exclusiv ortografic și că în prezent este rar folosit. Apostroful marchează

suprimarea unei litere sau a mai multor litere. În textele academice este înserat când se renunță la indicarea primei sau a primelor două cifre ale anilor. Putem scrie:

Evenimentele din decembrie '89...

Unirea din '918...

Când, pentru datare, folosim prefixele „ante“ sau „post“, este obligatoriu să intercalăm cratima înaintea apostrofului:

Perioada post-'89 a favorizat îmbogățirea ilicită a multor...

Adunările populare ante-'918 au deschis calea...

Când în cercetările calitative, mai ales, reproducem răspunsurile la interviurile comprehensive avem, de asemenea, obligația de a scrie cu apostrof pentru a sublinia realitățile fonetice ale vorbirii subiecților anchetați (neglijențele în exprimare, tempoul rapid, deficiențele de rostire, regionalismele).

În interiorul cuvintelor, apostroful nu este nici precedat, nici urmat de blanc (*five o'clock*), dar când vom folosi apostroful la sfârșitul cuvintelor, întocmai ca la sfârșitul oricărui cuvânt, vom introduce un blanc (domnu' profesor).

3.2.2. Asteriscul

Denumirea acestui semn grafic convențional provine din limba latină (*asteriscum*, steluță). În text, asteriscul [*] marchează trimiterea la o notă de subsol (vezi Prefața, p. 13) și separă unele părți din text (de exemplu, subcapitole sau paragrafe). În primul caz se recomandă (Vintilă-Rădulescu, 2009, 84) să nu se folosească mai mult de trei asteriscuri (deci, trimiterea la maximum trei note infrapaginale pentru o pagină tipărită), iar în cel de-al doilea caz se formulează restricția de a nu ocupa ultimul rând al paginii. De asemenea, Ioana Vintilă-Rădulescu (*idem*) precizează că în primul caz asteriscul poate fi pus între paranteze rotunde, iar în cel de-al doilea caz se pot folosi trei asteriscuri dispuse în triunghi.

Asteriscul nu este precedat, dar este urmat de un blanc. În stilul de redactare APA, asteriscurile indică rangul valorilor probabilității (de exemplu, * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$).

Nu mi se pare fericită practica unor editori de a folosi asteriscul pentru marcarea termenilor tehnici ce vor apărea în glosar (vezi Breton, 2008/2009, 9).

3.2.3. Bara oblică

Bara oblică (engl. *slash*) marchează: a) introducerea unei clarificări; b) separă numărătorul de numitor; c) separă unitățile de măsurare; d) indică în text anul apariției ediției princeps, diferit de anul publicării ediției utilizate; e) arată o alternativă sau o opoziție.

- Introducerea unei clarificări:

„Analiza factorială în componente principale (ACP), o metodă care constă în construirea unei noi variabile/factori fără corelație“ (Zlate, 1996, 129).

- Separă numărătorul de numitor:

Aproximativ 1/5 din procentul cititorilor de ziare în mediul rural și circa 1/3 în mediul urban.

- Separă unitățile de măsurare:

Viteza de 80 km/oră.

- Indică în text anul apariției ediției princeps, diferit de anul publicării ediției utilizate:

Dimitrie Gusti (1936/1996) sublinia că „Muzeul Satului Române este în stare să oglindească, mai bine decât altceva, bogăția și varietatea de viață țărănească, ideile, de atâtea ori adânci“.

- Arată o alternativă:

Stabilirea controlului social și/sau socializarea incompletă contribuie la emergența comportamentului deviant.

Nu se recomandă scrierea: luni și/sau marți, fidelitatea test/retest, preferându-se: luni, marți sau în ambele zile, fidelitatea test-retest.

Bara oblică poate substitui prepoziții (de exemplu, Legea 18/2010), conjuncții (ore de seminar/laborator), elementul „a“ al formei de feminin pentru numeralul ordinal (13/VI/1940) (cf. Rad, 2008, 147). Când cităm în text o lucrare republicată (Chelcea, 2000/2010), de asemenea, folosim bara oblică pentru a separa anii de apariție a edițiilor succesive. Conform standardelor APA, nu este admis să folosim bara oblică în cazul comparațiilor. În astfel de situații vom folosi cratima sau linia de pauză („Reliabilitatea test-retest“, nu „Reliabilitatea test/retest“). Bara oblică nu este precedată și nici urmată de blank.

3.2.4. Blancul

Blancul (fr. *blanc*, spațiu alb între două cuvinte tipărite), numit și „pauză albă“ sau „pauză grafică“, este un semn grafic și în același timp un semn de

punctuație. Are lățimea medie a unei litere. Cu ajutorul blankului separăm cuvintele și elementele componente ale unor cuvinte și locuțiuni. Absența blankului marchează unitatea cuvintelor simple și „sudura“ cuvintelor compuse (de exemplu, psihosociologie, psihofiziologie, sociocultural, sociolingvistică, sociopsihologie). Uneori, blankul înlocuiește punctul dintre inițialele majuscule ale abrevierilor (de exemplu, S U A). În general, blankul nu precede semnele de punctuație, dar le urmează (DOOM, 2005, XXXIX).

3.2.5. Cratima

Cratima mai este numită și „liniuță de unire“ sau „de despărțire“ și ridică mai multe probleme decât ne-am închipui. Că lucrurile stau așa, oricine se poate convinge urmărind diferențele de redactare a lucrărilor științifice. Corectura editurii, atunci când există, nu ne ajută întotdeauna. Într-un volum apărut către sfârșitul lui 2010, am identificat două modalități de utilizare a cratimei pentru exprimarea unei legături între două entități: „Relația mass-media - societate“ și „Mass-media-democrație“. Cum este corect, cu blank înainte și după cratimă sau fără blank? Personal, aș fi folosit cratima și linia de pauză: „Relația mass-media – societate“, respectiv „Mass-media – democrație“.

Cele câteva remarci pe care le voi face nu au decât intenția de a semnaliza, nu de a rezolva problema. Se știe că, pentru a indica despărțirea în silabe a unui cuvânt, se folosește cratima; nu ne aducem totdeauna aminte de regulile izvorâte din practică. Să nu despărțim:

- substantivele proprii (greșit: Bucu-rești, Chel-cea);
- una sau două litere la începutul sau la sfârșitul unui cuvânt (greșit: început, a-curat, ex-periment, opini-e);
- cuvintele formate din două silabe (greșit: ca-să, ma-se, oa-meni);
- cuvintele de la sfârșitul a trei rânduri consecutive;
- cuvintele din documentele oficiale;
- cuvintele care încheie un paragraf sau o pagină;
- numerele scrise cu litere (greșit: două-sprezece, cinci-zeci de mii);
- inițialele numelor (Stanton, 1995, 302).

Cum trebuie să scriem: *feed back*, *feed-back* sau *feedback*? Se întâlnesc toate cele trei forme ale termenului „reacție inversă“, preluat din limba engleză, pe cât de frecvent utilizat, pe atât de diferit transcris. Dacă avem în vedere tendința de compunere a cuvintelor, care prevede trecerea de la cuvinte separate la unirea lor prin cratimă și apoi la scrierea într-un cuvânt, cea mai satisfăcătoare transliterație este *feedback* (DOOM, 2005, 298). De altfel, cuvintele împrumutate din limbi străine și care nu sunt încă asimilate în limba română se scriu exact ca în limba din care provin.

Este bine de știut că se folosește cratima în cazul prefixelor, când cuvântul de bază este: un nume propriu (pro-Europa); un număr (post-1848); o abreviere (anti-URSS) sau când prefixul este urmat de mai multe cuvinte unite printr-o cratimă (pro-euro-atlantic). Se despart însă prin cratimă cuvintele cu prefix, dacă acest lucru conduce la sporirea lizibilității (de exemplu, anti-intelectualism, co-ocurență, re-repagina). În fine, termenii formați din același cuvânt de bază, dar cu adjective diferite, ca și termenii derivați de la *self*, cu excepția expresiei *self psychology*, se scriu cu cratimă.

Cum vom proceda când cuvântul de bază, *self*, asociat cu diferite substantive sau adjective, se întâlnește în vocabularul limbii române? Păstrăm forma originală *self-esteem*, traducem expresia integral sau doar o parte a ei, respectiv *stimă de sine* sau *self-stimă*? Păstrând termenul din limba engleză *self-concept*, riscăm să nu fim corect înțelegi, pentru că în limba română cuvântul „concept” are alt înțeles decât cel din expresia citată (definirea sinelui ca rezultat al situației în care se află persoana). Consider că soluția cea mai bună este găsirea echivalențelor terminologice în limba română și notarea între paranteze rotunde a expresiei originale. Traducerea parțială seamănă a struțo-cămilă.

Și sufixele ne dau bătaie de cap uneori. Vom scrie *self*-ul sau *selful*? *Bias* sau *bias*-urile? În astfel de situații *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (2005, XLIII) precizează:

Se recomandă atașarea fără cratimă a articolului sau desinenței la împrumuturile – chiar neadaptate sub alte aspecte – terminate cu litere din alfabeta limbii române pronunțate ca în limba română: boardul, boarduri, clikul, clikuri, trendul, trenduri.

Dar același dicționar stabilește că împrumuturile și numele de locuri ale căror finală prezintă deosebiri între scriere și pronunțare se scriu folosindu-se cratima: *acquis*-ul, *bleu*-ul, *show*-ul, *show*-uri.

În cazul substantivelor provenite din abrevieri sau sigle se folosește, de asemenea, cratima (de exemplu, RATB-ul, IQ-ul, UNICEF-ul, CURS-ul, AIPO-ul), ca și în abrevierile cuvintelor compuse (de exemplu, lt.-col., N-V, S-E).

Obligatoriu se scriu cu cratimă între prefix și cuvântul de bază derivatele în care se accentuează semnificația prefixului (de exemplu, ex-președinte, ex-URSS), precum și derivatele noi sau din domenii strict specializate (*familie-tulpină*, *rur-urbanizare*, *ușa-în-față*, *sine-în-oglină*), cele care au ca bază un pronume substantivizat (*non-eu*), indică prescurtarea unui an calendaristic (*ante-'89*), un nume propriu (*pro-Maiorescu*), o abreviere (*pro-UE*).

3.2.6. Două puncte

Semnul grafic „două puncte“ [:] se folosește în scrierea oricăror texte în mai multe situații.

- Când se separă o propoziție introductivă completă de propozițiile care ilustrează, extind sau amplifică ideea:

Gabriel Tarde (1980) consideră că există două moduri de a imita: a te comporta ca modelul și a face exact contrariul.

- Când se specifică o porțiție:

Raportul este 1:5.

În acest ultim caz, nu se lasă spațiu nici după semnul de punctuație două puncte, nici înaintea acestui semn. De exemplu, raportul a fost de 3:4.

- Când se reproduc declarațiile persoanelor intervievate:

Persoanele din anchetă au declarat: „Viața noastră este tot mai...“.

- Când reproducem un citat:

În lucrarea *Modernizare și europenism*, apărută în 1995, Luminița Iacob afirmă: „Românismul se învață prin europenism“.

În discursul său inaugural ca președinte, John F. Kennedy spunea:

Ask not what your country can do for you, ask what you can do for your country (Întreabă nu ce poate face țara ta pentru tine; întreabă ce poți face tu pentru țara ta).

Este obligatoriu să folosim semnul două puncte când introducem citate mai lungi; când citatele sunt mai scurte, precum în exemplele pe care le-am dat, semnul amintit este facultativ. Constituie o problemă de stil de redactare personal.

- În cazul unei enumerări, când propoziția care anunță enumerarea este plasată la sfârșit:

Germania, Anglia, Franța, Olanda, Estonia, Austria: iată câteva dintre țările europene în care există arhive pentru cercetări sociologice empirice.

- Se pun două puncte când urmează o concluzie:

Din cele arătate rezultă cu claritate: fără cunoașterea aprofundată a gramaticii nu vom reuși niciodată să redactăm o lucrare acceptabilă.

- În fine, semnul grafic două puncte poate înlocui verbele din titlul, așa cum s-a arătat.

Atenție, nu se folosește semnul două puncte când avem de-a face cu o propoziție incompletă (de exemplu, formula emergenței zvonurilor este $Z = f\{S \times [I \times A/P]\}$). Vom scrie deci: „Am utilizat formula calcul...”, nu „Am utilizat formula de calcul: ...”.

În sistemul de citare APA, locul de apariție a lucrării se desparte de numele editurii prin semnul două puncte (New York: Wiley). Personal, am adoptat acest sistem de citare și îl recomand celor cu care colaborez.

3.2.7. Linia de pauză

Grafic, linia de pauză este mai lungă decât cratima, poate suplini atât virgula, cât și parantezele rotunde când se introduce o explicație sau o determinare.

Nicki Stanton (1995, 298) observă că linia de pauză este mult prea frecvent folosită, în ciuda faptului că ea are funcții de utilizare bine stabilite:

- indică separarea frazelor și arată o nouă direcție a înțeleșului;
- marchează introducerea unei paranteze și delimitează apozitiile, adică atributele care se află pe același plan cu cuvântul determinat (de obicei, în cazul nominativ);
- conferă o putere în plus sublinierilor;
- marchează o afirmație contrastantă sau concisă.

„Sunt mulți sociologi – printre care îndrăznesc a mă număra – care recunosc puternica influență care au avut-o asupra lor lucrări precum cele ale istoricului Jules Michelet, cu darul său de a «reînvia» trecutul...” (Stahl, 1974, 22).

Se recomandă utilizarea cu parcimonie a liniei de pauză, pentru a nu influența lizibilitatea textului; totuși, în *DOOM* (2005, XLIII) se precizează obligativitatea includerii liniei de pauză în cazul unor cuvinte compuse care cuprind cel puțin un cuvânt compus scris cu cratimă (de exemplu, relațiile româno-sud-coreene, direcția sud-sud-est, direcția sud-est-sud-vest. Se observă că în astfel de situații linia de pauză nu este precedată sau urmată de blanc.

Deși *DOOM*-ul introduce restricția utilizării acestui semn ortografic „numai” în situațiile anterior exemplificate, mi-am luat libertatea de a folosi linia de pauză fără blanc pentru a marca anii între care a trăit un autor, spre deosebire de precizarea paginilor între care se găsește un studiu într-un volum sau într-o revistă, când am utilizat cratima. Nu cred că este greșit, deși în edituri se face apel în astfel de situații la „linia medie”. De asemenea, deși ar fi bine dacă studenții și doctoranzii ar fi familiarizați cu programul de scriere computerizată cu „linie de dialog” a conversațiilor (când în cercetările calitative am reproduce discuțiile aprofundate cu cei intervievați), nu mă încumet să le cer acest lucru, pentru că eu însumi nu știu să-l utilizez. Putem folosi linia de

pauză în locul liniei de dialog și cratima în locul liniei medii, fără ca prin aceasta să greșim prea mult.

Linia de pauză are și funcția de a marca începutul vorbirii fiecăruia dintre interlocutori (ca „linie de dialog“).

3.2.8. Linia de dialog

Acest semn ortografic indică în vorbirea directă replica fiecărei persoane. Linia de dialog este mai lungă decât linia de pauză, care, la rândul ei este mai lungă decât cratima. Linia de dialog este separată de primul cuvânt al replicii printr-un blank.

3.2.9. Parantezele

În general, parantezele servesc la separarea dintr-o frază a elementelor structural independente. Fac parte din categoria semnelor care nu au corespondent în pronunțare. Studenții și tinerii cercetători trebuie să știe, dincolo de cele arătate în dicționarele ortografice și de punctuație, cum să folosească „parantezele drepte” și „parantezele rotunde” care introduc explicații, precizări sau nuanțări în interiorul propozițiilor sau frazelor.

3.2.9.1. Parantezele drepte sau „croșetele”

Parantezele drepte sau „croșetele” (fr. *crochets*, de unde și denumirea lor de „paranteze franceze”) închid materialul în care se utilizează și parantezele rotunde și separă într-un text citat cuvintele introduse de noi sau de o altă persoană decât autorul însuși.

Datele cercetării [au fost testați studenți (N = 125) și elevi (N = 140)] susțin ipoteza relației dintre...

În 1941, Anatole Chircev a constatat că:

Românii sunt pentru biserică; sunt împotriva internaționalismului [la acea dată – n.n.] și păstrează atitudini intermediare față de tradiție-progres (p. 163).

Uneori, parantezele drepte închid în lista bibliografică anul de apariție a ediției princeps.

Durkheim, Émile. (1979 [1897]). *Suicide: A Study in Sociology*. London: Routledge.

Propun cititorilor acestui manual de redactare să adopte practica semnalată, întâlnită și în alte publicații, într-o formă ușor modificată.

Durkheim, Émile. [1897] (1979). *Suicide: A Study in Sociology*. Londra: Routledge.

Unii editori marchează cu paranteze drepte corecturile făcute într-un text în care apar greșeli de literă; alții preferă să utilizeze în astfel de cazuri parantezele ascuțite.

3.2.9.2. Parantezele rotunde

Se trec între paranteze rotunde referințele bibliografice (de exemplu, Pavelcu, 1965, 47); datele de identificare a persoanelor intervievate: inițialele numelui și prenumelui, sexul, vârsta (I. C., f, 38), dacă nu se optează pentru întocmirea listei acestora; abrevierile denumirii instituțiilor (CURS) sau testelor psihologice (TAT), când se introduc prima dată în text; literele sau numerele folosite pentru identificarea unei enumerări:

Pentru cunoașterea stimei de sine a persoanelor de vârsta a treia, am folosit: a) teste psihologice; b) observația directă; c) biografia socială; d) un chestionar cu 54 de întrebări.

O precizare în legătură cu punctuația și cu folosirea parantezelor rotunde: când se separă între paranteze drepte sau rotunde un enunț complet, punctul va fi pus înaintea parantezei; când o parte a enunțului rămâne în afara parantezelor, punctul va fi plasat după paranteză.

Distribuția răspunsurilor este prezentată în Tabelul 4. (Datele din tabele sunt exprimate în procente.)

3.2.10. Punctele de suspensie

Nu se justifică să lăsăm frazele sau propozițiile neîncheiate. Punctele de suspensie [...] semnalează întreruperea discursului, momentană sau definitivă. Întreruperea momentană poate avea efect stilistic, autorul urmărind să provoace o emoție de surprindere; întreruperea definitivă exprimă autocenzurarea autorului, care nu găsește de cuviință să-și continue gândul, socotind că este de la sine înțeles ce ar urma. „Punctele de suspensie, sau de întrerupere, cărora popular li se mai zice și puncte-puncte, exprimă în realitate o întrerupere care poate fi mai mică decât a unui punct simplu” (Graur, 1974/2009, 29). Punctele de suspensie se folosesc și când datarea unui eveniment sau a unui document social este incertă.

Dezghetul ideologic, cu voie sau fără voie de la partid, s-a produs în România începând cu... 1965.

Când cităm, punctele de suspensie, închise între paranteze drepte, arată lipsa unui fragment din text. Redactarea cu croșete [...] trebuie să fie mai presus de orice intenție de manipulare a gândirii cititorilor. Cel mai bine ar fi dacă am renunța, pe cât posibil, la atât de incriminatele puncte.

3.2.11. Punctul

Toți credem că știm exact când și unde să punem un punct. Așa cum am învățat, semnul grafic numit „punct“ [.] desparte propozițiile și frazele cu sensuri independente. Alexandru Graur (1974/2009, 36) spunea că „Într-o măsură destul de mare, despărțirea unui text în fraze depinde de bunul plac al autorului, care, prin urmare, va întrebuița punctul mai des sau mai rar, după voia sa“. Este adevărat, dar unul este stilul personal de exprimare în propoziții simple sau complexe, și cu totul altceva neglijența în redactare.

Am întâlnit atâtea lucrări scrise ale studenților în care lipsea punctul la sfârșitul propozițiilor sau frazelor, încât nu mi se pare de prisos să atrag atenția asupra situațiilor în care este obligatoriu să punem sau să nu punem punct. Deci, punctul se trece la sfârșitul propozițiilor și frazelor independente ca înțeles, după care vorbirea nu mai continuă. Punctul încheie frazele, alineatele, capitolele, disertațiile, cărțile.

Când cuvintele, propozițiile sau frazele se află între paranteze, lucrurile se complică puțin: când paranteza se află în cadrul propoziției sau frazei, punctul se pune după paranteză, ca în cazul trimiterilor bibliografice; când propoziția sau fraza este în întregime în paranteză, punctul se pune în interiorul parantezei.

Uneori, grupurile umane se constituie spontan. (Este adevărat, însă, că există și grupuri umane formate artificial, planificat.) Astfel construite, grupurile au o structură...

Se folosește punctul, de asemenea, după fiecare menționare a lucrărilor incluse în lista bibliografică.

Simon, Patrick. [1998] (2000). Reprezentările relațiilor interetnice într-un cartier cosmopolit. În G. Ferreol (coord.). *Identitatea, cetățenia și legăturile sociale* (pp. 13-42). Iași: Editura Polirom.

În lista bibliografică, punctul desparte numele autorilor de anul apariției lucrărilor citate și respectivul an, trecut între paranteze rotunde, de titlul cărții sau articolului. Este o cerință discutabilă, recomandată, însă, de stilul APA. Se mai pune punct și după titlurile lucrărilor incluse în bibliografie, ca și la încheierea trimiterii bibliografice. A se vedea, pentru exemplificare, lista bibliografică a acestui manual.

În formulele matematice, punctul plasat la jumătatea rândului înlocuiește semnul înmulțirii. De asemenea, cu ajutorul acestui semn mărcăm subdiviziunile unui text științific (ca în lucrarea de față). În acest caz, punctul nu este urmat de blank.

3.2.11.1. Punctul după abrevieri

Utilizarea punctului în abrevieri ne pune uneori în dificultate. Regula ortografică impune plasarea unui punct în abrevierile formate din prima literă a cuvintelor (de exemplu, H.R.A.F. pentru *Human Relations Area Files*), precum și din prima silabă a cuvântului și consoana sau grupul de consoane cu care începe cea de-a doua silabă (de exemplu, cap. pentru capitol; op. cit. pentru „opera citată“ (*opus citatum*)). (Tabelul 3.1)

Tabelul 3.1. Abrevierea indicațiilor bibliografice frecvente

art. = articol	pass. (<i>passim</i>) = în diferite locuri
cap. = capitol	P.S. = post-scriptum
cf. = compară (<i>confer</i>)	P.P.S. = post-post-scriptum
ib. (<i>ibid.</i>) = <i>ibidem</i>	r. = rând
id. = <i>idem</i>	s.n. = sublinierea noastră
lucr. cit. = lucrarea citată	urm. = următoarele
N.B. = <i>nota bene</i>	v. = vezi
op. cit. = opera citată	vol. = volumul
p. (pp.) = pagină (pagini)	

Noua ediție a *DOOM*-ului (2005, XLV) nu mai este restrictivă în privința acestui semn ortografic. Se acceptă scrierea abrevierilor compuse din mai multe majuscule și fără punct între literele componente: HRAF pentru *Human Relations Area Files*; AIPO pentru *American Institute of Public Opinion*; SUA, ONU, UE etc.

Este de reținut că nu sunt urmate de punct:

- abrevierile care păstrează litera finală a cuvântului abreviat: cca, dl, dna, d-ta, pentru circa, domnul, doamna, dumneata;
- abrevierile numelor punctelor cardinale: E, N, V, S;
- simbolurile majorității unităților de măsură: cm, m, kg, pentru centimetru, metru, kilogram;
- simbolurile unor termeni din domeniul științific și tehnic.

Nu se scriu cu punct între litere abrevierile care conțin fragmente din cuvinte (de exemplu, TAROM pentru Transporturile Aeriene Române).

Folosim abrevieri și pentru titlurile academice și didactice (acad. = academician; dr. = doctor; drd. = doctorand; asist. univ. = asistent universitar; conf. univ. = conferențiar universitar; prof. univ. = profesor universitar) și pentru profesii (arh. = arhitect; av. = avocat; ec. = economist; ing. = inginer; pr. = preot;

prof. = profesor). De asemenea, folosim abrevierile pentru a arăta gradele militare (g-ral, lt.-col., lt.), ierarhia ecleziastică (P.S.S.) sau monarhică (M.S.), ca și pentru specificarea epocilor istorice (d.H., î.H., î.e.n., e.n.).

În redactarea indexului de autori se acceptă abrevierea prenumelui prin scrierea primei litere urmată de punct (Chelcea, S.,). În text, prenumele autorilor pot fi abreviate prin scrierea primelor litere, de regulă, primele două, urmate de punct (Gr. Moisiu, Const. Schifirneț). Este permis, dar nu și dezirabil. Ne exprimăm respectul și sporim lizibilitatea dacă scriem prenumele întreg și în text și la indicele de autori.

Va trebui să folosim și să scriem abrevierile corect. Sunt greșite abrevierile: î.Hr., î.Chr., d.Hr., d.Chr. (pentru epocile istorice), Ghe. (pentru Gheorghe). Este greșită practica abrevierii unor formule de politete, precum: Domnia Voastră, Măria Sa etc.

Marcarea cu punct a abrevierilor nu anulează utilizarea altor semne de punctuație.

Amenințările lumii civilizate (de ex., terorismul, crima organizată, traficul de persoane, spălarea banilor murdari) nu pot fi eliminate decât prin...

Nu se prescurtează cuvinte precum: lector, preparator (grade didactice universitare) sau sociolog, psiholog (profesii). Nu vom folosi abrevieri care introduc ambiguități (de exemplu, „Testul de interese profesionale“ elaborat de Martin Irle nu este indicat să fie abreviat ca „TIP Martin Irle“). Se recomandă să nu preluăm abrevierile din alte limbi dacă în limba română avem echivalențe. Vom nota *de exemplum*, nu *e.g.*, dar vom folosi abrevierile din latină *etc.* pentru „și alții, și altele, și așa mai departe“; *vs.* (*versus*) = împotriva; *loc. cit.* (*loco citato*) = la locul citat; *seq.* (*sequentia*) = și următoarele.

De regulă, nu se va folosi pluralul abrevierilor: vom scrie „coeficienții de inteligență“, nu IQ-urile. Excepție face abrevierea *eds.* = îngrijitori ai ediției, coordonatori. În aceste situații punctul nu mai are rol de semn de punctuație, ci de semn ortografic, înlocuind literele care nu mai apar în text. Vom pune punct după numărul tabelelor și figurilor (opțional), dar în mod obligatoriu după cuvântul „Notă“ și la sfârșitul explicației date în notă. Punctul separă numerele întregi de zecimale (de exemplu, 2.080 de persoane). În această situație, nu se lasă spațiu liber nici înainte, nici după punct.

Sunt situații când este greșit să punem punct: când abrevierile s-au asimilat substantivelor (de exemplu, CURS pentru Center of Urban and Regional Sociology), când abrevierile sunt formate din prima și ultimele litere ale unui cuvânt (de exemplu, dna, dl), ca și în cazul prescurtărilor din fizică, matematică etc. (de exemplu, m pentru metru, km pentru kilometru). De

asemenea, nu se va plasa semnul despre care discutăm după inițialele punctelor cardinale (N pentru nord sau S-V pentru sud-vest). Titlul cărților, capitolelor, subcapitolelor, tabelelor și figurilor nu se marchează cu semnul punct. Nici abrevierile din denumirile testelor psihologice, ale scalelor și ale altor instrumente de investigare nu trebuie separate prin punct (de exemplu, TAT, nu T.A.T.; WAIS, nu W.A.I.S.).

În contexte diferite, abrevierile pot avea sensuri diferite: în ierarhia ecleziastică, „MS” înseamnă „Maică Stareță”, însă în ierarhia statală „MS” este prescurtarea pentru regalitate (Majestatea Sa).

3.2.12. Punct și virgulă

Acest semn grafic [;] „marchează o pauză mai mare decât cea redată prin virgulă și mai mică decât cea redată prin punct” (*Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, 1983, 65). El anunță o pauză de durată medie. Așa cum se precizează în *Ghidul de prezentare a unui raport de cercetare*, acest semn de punctuație permite:

- separarea propozițiilor de o anumită lungime, deja marcate cu virgule;
- marcarea caracterului independent al propozițiilor juxtapuse;
- semnalarea faptului că nu s-a practicat o ruptură totală între elementele pe care autorul dorește temporar să le reunească în aceeași frază;
- să facă distincție între diferitele justificări (fr. *attendus*) în frazele lungi din anumite texte și documente administrative; punctarea diferiților termeni dintr-o enumerare (Provost *et al.*, 1993/1997, 14).

În rapoartele de cercetare, punctul și virgula separă, de exemplu, elementele dintr-o serie care conține ea însăși virgule.

Culorile au fost prezentate în ordinea roșu, galben, albastru; albastru, galben, roșu; galben, roșu, albastru.

Se mai despart prin punct și virgulă numele autorilor, urmate de anul de apariție a lucrărilor citate:

(Klineberg, 1953; Cantril și Buchanan, 1953; Tajfel, 1969; Leyens, Yzerbyt și Schadron, 1994)

De asemenea, se despart prin punct și virgulă datele dintr-o serie statistică:

(saturațiile în factorul al treilea au fost: -0,37; -0,52; 0,56; 0,20; 0,34 și -0,54).

Înainte de unele expresii, cum ar fi: „de exemplu“, „adică“, „anume“ ș.a.m.d., care introduc explicații, se poate folosi semnul punct și virgulă, dacă nu se optează pentru închiderea propoziției explicative între paranteze rotunde.

În „instituțiile totale“ există interdicția interacțiunilor sociale; de exemplu, în penitenciare, lagăre de concentrare sau lagăre pentru prizonieri.

Semnul despre care vorbim poate delimita concluzia unei argumentații.

Erving Goffman (1961/2004, 15) arată că: „Orice instituție captează o parte din timpul și interesul membrilor săi și oferă acestora un fel de lume; pe scurt, are tendințe delimitatoare“.

Se mai folosește semnul de punctuație luat în discuție și pentru sublinierea părților unei înșirui de elemente clar definite.

„Adevăratul antreprenor recunoaște marea ocazie; transformarea resurselor necesare pentru a profita de ele creează o afacere înfloritoare.“ (Stanton, 1977/1995, 295).

Când separăm două propoziții independente între care există o antiteză puternică, introducem, de asemenea, semnul punct și virgulă.

Medicul ajută; natura vindecă.
Subordonatul propune; șeful dispune.

3.2.13. Semnele citării

Sunt obligatorii când reproducem cuvânt cu cuvânt un text dintr-o altă lucrare. Pentru citare, în textele franțuzești se utilizează cel mai adesea ghilimelele ascuțite duble [«...»], spre deosebire de textele englezești, în care se utilizează ghilimelele duble [“...”] și, după caz, ghilimelele simple [’...’], când se dorește sublinierea unui cuvânt sau a unei expresii în cadrul unui citat. În ortografia limbii române, se utilizează ghilimelele duble, stânga la baza rândului și dreapta deasupra rândului [„...“] și în situații speciale ghilimelele simple, ambele deasupra rândului [’...’]. Cele două tipuri de ghilimele pot fi utilizate în aceeași frază dacă, de exemplu, există un citat într-un citat pe care îl reproducem. Folosim ghilimelele simple [’...’] pentru citatul inclus și cele obișnuite pentru marcarea întregului text pe care îl preluăm.

Citarea poate fi precedată de două puncte, caz în care textul reproduș începe cu majusculă:

În 1941, Anatole Chircev constata: „Românii sunt pentru biserică și naționalism; sunt împotriva internaționalismului și păstrează atitudini intermediare față de tradiție-progres“.

În alte cazuri, nu avem obligația de a folosi majuscula la începutul citării.

Informațiile culese de cercetători trebuie verificate, „lăsând ca obiceiurile și credințele să se actualizeze în fața lor” (Rădulescu-Motru, 1942, 71).

De asemenea, se pun ghilimele la începutul și la sfârșitul transcrierii răspunsurilor la un interviu sau la un chestionar cu întrebări deschise. Citez dintr-o lucrare a lui Jean-Claude Kaufmann (1996/1998, 94).

Persoanele interogate au notat adesea acest comportament specific: analizându-l ca pe o provocare, o căutare a privirilor masculine interesate, contrastând cu modalitățile obișnuite de a sta cu sâniul goi. „Există tinere adolescente cam înfierbântate care se plimbă cu sâniul goi pentru a fi privite” B-95; „Când ești tânără, când ești drăguță, ai chef să fii privită, ai impresia că o să-ți meargă, ce mai” F-71.

Așa cum am arătat, ghilimelele se pun la începutul și la sfârșitul definițiilor, în definițiile nominale.

Rol social = *df.* „Ansamblu de comportamente așteptate în mod legitim din partea persoanelor care au status social determinat”.

Introducerea unor termeni noi (invenții lingvistice sau preluări din literatura de specialitate internațională) se face prin folosirea ghilimelelor (numai la prima menționare a termenului).

În funcție de dimensiunea „*locus of control*”, persoanele acceptă valorile „societății deschise”.

La fel, se folosesc semnele citării când, prezentându-se metodologia cercetării, se reprodus întrebările din chestionare sau itemii scalelor de măsurare a atitudinilor.

La întrebarea „Cât de mulțumit sunteți, în general, de felul în care trăiți?” o treime dintre cei chestionați au răspuns „destul de mulțumit” (*Barometrul de opinie publică*, octombrie 2002, 15).

Se trec între ghilimele titlurile capitolelor, articolelor din reviste, când acestea sunt specificate în text și nu sunt scrise cu *italice*.

Lucrarea „Drama psihologiei” de Vasile Pavelcu (1965) a marcat profund evoluția psihologiei în România.

Conform practicii redacționale, nu se vor utiliza ghilimele pentru marcarea semnificației cifrelor în tehnicile de scalare, când sunt date ca exemple lingvistice cuvinte, propoziții sau fraze, când se folosesc termeni de specialitate din domeniu. În toate aceste cazuri, cuvintele în cauză vor fi subliniate, de preferință, cu *italice* (*Publication Manual...*, 1994, 66).

3.2.14. Semnul exclamării

Se folosește singur sau asociat cu semnul întrebării. El marchează propoziția exclamativă sau imperativă. De exemplu, „Să nu plagiezi!”. Cu totul alt sens ar avea propoziția dacă la sfârșitul ei am pune alăturate semnul întrebării și al exclamării: „Să nu plagiezi?!“ sau „Să nu plagiezi!?“. De asemenea, s-ar introduce o nuanță (grad de intensitate), dacă am reda în scris creșterea intensității vocii: „Să nu plagiezi!!!“. Adevărul este că în lucrările științifice semnul exclamării nu prea își are rostul (cu excepția celor realizate pe baza metodelor calitative, când sunt transcrise declarațiile, autobiografiile etc., persoanelor intervievate).

Semnul exclamării indică o emoție intensă sau o subliniere foarte importantă.

Sfântă naivitate!

Nu. Nu acest lucru se înțelege prin termenul de „fapt social“!

Anunț publicitar: Vesele și solide! Cu închidere prin capse și chiloți atașați!

Când vrem să arătăm că ne miră foarte mult un anumit lucru, putem să repetăm semnul exclamării la sfârșitul propoziției.

Și printre profesori sunt plagiatori!!

Semnul exclamării nu este precedat, dar este urmat de blank.

3.2.15. Semnul întrebării

Acest semn de punctuație [?] marchează interogațiile. Am atras atenția asupra „titlurilor-întrebare“ (vezi subcapitolul „Ce titlu punem?“). Ar mai fi de spus că în legătură cu acestea se întâlnesc două situații: a) când sunt propoziții interogative directe; b) când sunt propoziții interogative indirecte. În primul caz, la sfârșitul propoziției se pune semnul întrebării, în cel de-al doilea, nu.

Cum să redactăm o astfel de lucrare? (întrebare directă)

Profesorul m-a întrebat cum să redactăm o astfel de lucrare. (întrebare indirectă)

De asemenea, trebuie să facem distincție între „întrebările directe“ și „întrebările retorice“. Când redactăm, punem semnul întrebării, fără a lăsa un blank între sfârșitul propoziției sau frazei și introducerea acestui semn de punctuație. În unele scrieri românești am observat că, după modul de redactare recomandat în Franța, bunăoară, semnul întrebării este precedat de un

spațiu liber, ca în exemplul următor: „Sfârșitul crizei morale ? Când ? Cum ?”. În ortografia limbii române, nu se lasă spațiu liber înaintea acestui semn de punctuație. Ca atare, vom scrie: „Sfârșitul crizei morale? Când? Cum?”.

Aș face o observație în legătură cu întrebările retorice, care sunt mai des întâlnite în lucrările științifice. Pe cât de neplăcut este să întâlnim întrebări retorice banale, pe atât de nejustificat este să fim jigniți de răspunsurile date la întrebările retorice extrem de complexe. De exemplu, „Cum să depășim criza morală din societatea de azi? Răspunsul este unul foarte simplu...”. Te gândești imediat: dacă răspunsul era atât de simplu, cum de nu l-am știut și eu? O astfel de formulare ne obligă să recunoaștem nu că suntem proști, ci foarte proști!

3.2.16. Tilda

Cuvântul „tildă” preluat din limba latină (*titulus*, titlu) a fost preluat în limbile spaniolă și portugheză. În documentele medievale, tilda era folosită pentru abrevieri. În prezent, acest grafem denumește semnul tipografic [~] și este folosit pentru a marca substituirea numelului sau a prenumelui în indicele de autori, ca și pentru substituirea unui cuvânt în cadrul textului (vârsta cuprinsă între 15~20 de ani; veniturile lunare între 700~1000 de lei). Ca semn de punctuație, tilda are funcția liniei de despărțire.

Tilda are utilizări variate în lingvistică, matematică, logică, programare, electronică. Mă voi referi numai la funcțiile tildei în lingvistică și matematică. În limba spaniolă, de exemplu, tilda plasată deasupra literei ñ indică schimbarea pronunției (nazalizarea). În matematică, tilda semnifică echivalența, comparativitatea ($a \sim b$ înseamnă că a este comparabil cu b , dar nu și egal cu b). În această situație se mai folosesc și două tilde supraetajate [=]. Tilda plasată (fără blanc) înaintea unui număr semnifică o aproximare (~70 de ani). Când vrem să arătăm că triunghiul ABC este asemănător cu triunghiul XYZ, putem să scriem ABC~XYZ. Pentru mai multe informații, a se accesa: en.wikipedia.org/wiki/Tilde.

3.2.17. Virgula

Virgula [,] marchează juxtapunerea și coordonarea termenilor într-un text. Alexandru Graur (1974/2009, 41) aprecia că virgula este semnul de punctuație cel mai des folosit, fapt pentru care în *Mic tratat de ortografie* a acordat discursului depre utilizarea virgulei cel mai larg spațiu, comparativ cu alte semne de punctuație.

Pentru că nu suntem poeți avangardiști, să utilizăm virgula în conformitate cu regulile de punctuație, nu într-un „stil propriu”. Ca și punctul, virgula este un semn de punctuație fără de care textul aproape că își pierde înțelesul. Transcriu un pasaj omițând acest semn de punctuație.

Oricum ar fi deosebiri constante observate între opiniile și comportamentul politic al bărbaților și al femeilor n-ar putea fi atribuite înainte de toate unor cauze de natură biologică.

Acum „trântesc” virgula la întâmplare.

Oricum ar fi deosebiri, constante observate între opiniile și comportamentul politic al bărbaților și al femeilor, n-ar putea fi atribuite înainte de toate unor cauze de ordin biologic.

Sau și mai rău (voit greșit).

Oricum, ar fi deosebiri constante observate între opiniile și comportamentul politic al bărbaților și al femeilor n-ar, putea fi atribuite înainte de toate unor cauze, de ordin biologic.

Abia utilizarea corectă a virgulei dă înțeles discursului.

Oricum ar fi, deosebiri constante, observate între opiniile și comportamentul politic al bărbaților și al femeilor, nu ar putea fi atribuite în primul rând unor cauze de ordin biologic.

După astfel de exemple, alcătuite în scop didactic, nu cred că cineva ar mai susține că virgula este un semn de punctuație minor.

Dar și în legătură cu virgula apar unele capcane. Prima grijă este ca virgula să nu cadă, din întâmplare, firește, între subiect și predicat. Cunosc profesori care nu citesc mai departe lucrările studenților dacă întâlnesc virgula între subiect și predicat. Nici scuza „M-am grăbit, să nu depășesc termenul limită de depunere a lucrării” nu îi înduplecă. Și cred că foarte bine fac. Nu are ce căuta virgula între subiect și predicat, între substantiv și atributul lui adjectival; nici între predicat și complementul direct.

Se izolează însă prin virgule apozitiile.

Leon Festinger, creatorul teoriei disonanței cognitive, a intuit...

Se pune virgulă și între numele autorilor (așa cum s-a arătat în legătură cu trimiterile bibliografice), dar și când se enumeră mai multe determinări de același fel, dacă nu sunt legate prin copula „și”.

Bronislaw Malinowski (1884–1942), sociolog, etnolog și antropolog englez de origine poloneză.

Se despart prin virgulă zecimalele de numerele întregi (de exemplu, 3,438), dar nu și părțile unei măsurări (de exemplu, 3 min 40 s). Când se despart prin virgulă zecimalele, nici înainte și nici după nu se lasă spațiu alb (blank). De exemplu, media clasei a fost de 8,54. În textele englezești și americane, virgula este echivalentă punctului când se scriu numere cu mai multe zecimale.

Într-un grup, numărul maxim de diade este determinat prin formula $(N^2 - N)/2$, unde N = numărul membrilor grupului. Astfel, într-un grup de 65 de persoane se pot forma 2,080 diade (adică 2.080 diade).

Am semnalat când trebuie să apelăm la virgulă. Poate că ar fi cazul să avertizez și în legătură cu excesul de virgule. Am amintit deja că, „nici la ordin” – cum se spune în armată –, virgula nu are ce căuta între subiect și predicat. Ea nu trebuie intercalată înaintea unei părți esențiale a frazei.

Oricum ar fi, deosebirile constante, observate între opiniile și comportamentul politic al bărbaților și al femeilor, nu ar putea fi atribuite, în primul rând, unor cauze de ordin biologic.

Deși în limba engleză se pune virgulă și înaintea ultimului termen dintr-o enumerare (de exemplu, *etc.*), în limba română nu este acceptată această practică. Nu vom scrie:

În psihosociologie, există un șir întreg de teorii de orientare psihanalitică, behavioristă, cognitivistă, etc.

Virgula are uneori funcția de eratică. În niciun caz nu este precedată de blank, dar totdeauna după ea urmează un spațiu alb.

•
• •

Nu am avut intenția să recapitulez regulile ortografice și de punctuație, ci să semnalizez unele dificultăți sau capcane pentru cei care știu „perfect” limba română.

3.3. Termeni-cheie

Greșeli de punctuație
Ortografia
Punctuația

Semnele de punctuație
Semnele ortografice
Semnele tipografice

3.4. Probleme recapitulative

- Care sunt cele mai frecvente abrevieri în indicațiile bibliografice?
- Dați exemple de abrevieri care s-au asimilat substantivelor, caz în care nu se mai folosește semnul punct între inițiale.
- Există vreo excepție de la regula de a nu insera semnul ortografic „punct“ între subiect și predicat?
- Când este obligatoriu să punem semnele citării?
- Când se recomandă să se utilizeze parantezele rotunde?
- Dar parantezele drepte?
- Ce funcție are tilda în logica matematică? Dar ca semn de punctuație?
- Folosim semnul întrebării când introducem în text întrebări indirecte?
- Ce semnificație didactică are „Triunghiul scrierii academice“?
- De ce respectarea regulilor ortografice și de punctuație reprezintă un indicator al nivelului de cultură al unei persoane?

Finisarea lucrării

Felul în care arată manuscrisul când îl depunem la editură spre publicare influențează decizia de acceptare a lucrării pentru tipar. Mă voi referi în continuare la recomandările din *Publication Manual of the American Psychological Association* (2009), la care adaug propriile observații, mai ales în ceea ce privește prezentarea finală a lucrărilor de licență și a tezelor de doctorat în științele socioumane.

4.1. Hârtia de imprimat

Pare de la sine înțeles că paginile manuscrisului trebuie să aibă dimensiuni standard A4 (21x29,7 cm), iar hârtia albă să fie de o calitate cât mai bună.

Pentru lucrările de licență sau de doctorat, care vor fi citite nu numai de către membrii comisiilor, dar și de alte persoane interesate (există obligativitatea depunerii la bibliotecă a tezelor de doctorat pentru liberă consultare cu 21 de zile lucrătoare înaintea susținerii lor publice), va trebui să ne îngrijim ca textul să fie integral cules la computer pe același tip de hârtie (cu același grad de alb și aceeași grosime) și pe o singură față a colii de hârtie.

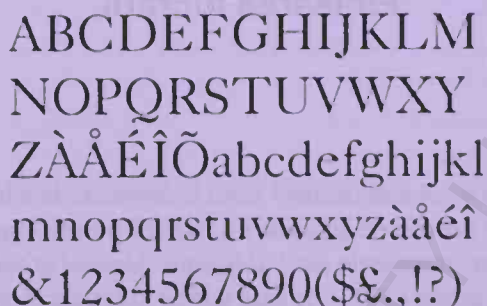
4.2. Alegerea tipului de literă

Litera (engl. *typeface, font*) se recomandă a fi Times New Roman (așa cum este imprimat și textul de față), iar mărimea literei de 12 puncte. În trecut, când textul se dactilografia, nu aveam de ales. Totuși, și în acest caz se cerea ca imprimarea să fie îngrijită, uniformă, neîmbăcsită. Textul trebuie să fie și la figurat, și la propriu „negru pe alb”. Utilizarea altor culori este nerecomandată, chiar și atunci când se dorește sublinierea unor cuvinte (și când, în mod greșit, se utilizează culoarea roșie). Sobrietatea conferă distincție lucrărilor de licență, tezelor de doctorat, ca și textelor prezentate spre publicare. Există tentația la unii studenți de a utiliza, mai ales pentru titluri, fonturi „excentrice”. Nu este cazul să ne risipim imaginația astfel...

Literă, ogîndă,
numerotare, indice

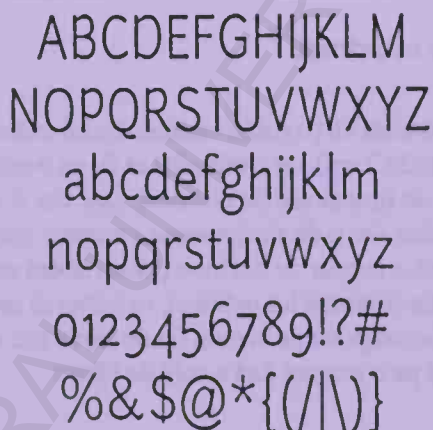

În funcție de caracteristicile lor, literele se împart în *serifs* (litere cu piciorușe) (Figura 4.1) și *sans serifs* (litere fără piciorușe). (Figura 4.2)

ABCDEFGHIJKLM
NOPQRSTUVWXYZ
ZĂĂÉÎÕabcdefghijkl
mnopqrstuvwxyzàâêî
&1234567890(\$&.,!?)

Fig. 4.1. Litere și numere *serifs*

ABCDEFGHIJKLM
NOPQRSTUVWXYZ
abcdefghijklm
nopqrstuvwxyz
0123456789!/?#
%&\$@*{(//\)}

Fig. 4.2. Litere și numere *sans serifs*

A nu se confunda „tipul de literă” (*serifs/sans serifs*) cu „fonturile” (de exemplu, Times New Roman, Palatino Linotype sunt *serifs*; Arial, Comic Sans MS sunt *sans serifs*). Literele și numerele cu serife (*serifs*) sunt tradiționale, ușor de citit. Se recomandă pentru „scrierile serioase”. Cele *sans serifs* sunt moderne, lipsite de ornamente, ușor de citit de la distanță, vizibile. Se recomandă în publicitate. Dar să nu uităm că ce e val ca valul trece: „O literă care apare astăzi ca «ultramodernă» peste câțiva ani poate să pară demodată și să lase indiferent publicul vizat” (Brielmaier și Wolf, 1997/1999, 156). Cercetările științifice nu au găsit diferențe semnificative privind lizibilitatea celor două tipuri de literă, dar au pus în evidență că cititorii preferă literele *serifs*. Fapt este că literele au personalitate. (Figura 4.3)

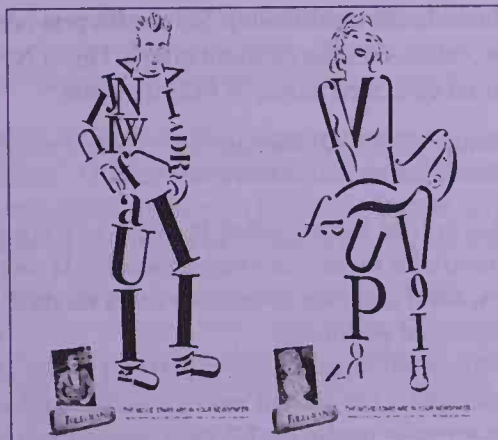

Fig. 4.3. Literele au personalitate (după ziarul brazilian *Folha de S. Paulo*, 16.09.2008)

Literele se diferențiază în scris și după alte criterii decât după înălțime (se ia în considerare înălțimea literei „x” și partea de deasupra sau de dedesubt) și prezența/absența „piciorușelor” lor.

Peter Brielmaier și Eberhard Wolf (1997/1999, 172-174) disting opt caractere ale literelor.

1. Litera normală (dreaptă): folosită pentru scrierea corpului de text.
2. *Litera cursivă* (italic): apare în sublinierile din text și în ziare și reviste pentru sublinierea citatelor. Nu o recomand pentru scrierea academică.
3. **Litera neagră (bold)**: se recomandă pentru scrierea titlurilor și a subtitlurilor.
4. *Litera neagră cursivă*: folosită în presa de mare tiraj. Nu o recomand pentru scrierea academică.
5. LITERA CAPITAL (MAJUSCULĂ): este utilizată pentru sublinierea în text a unor cuvinte (nume de persoane sau de locuri). Nu o recomand pentru scrierea academică.
6. VERZAL: majusculile din text, folosite pentru scrierea titlurilor.
7. Litera îngustă: folosită pentru a înmagazina mult text. Acest caracter rezultă din culegerea computerizată.
8. L i t e r a l a t ă : opusul literei înguste. Are rol decorativ. Nu o recomand pentru scrierea academică.

4.3. Utilizarea caracterelor italice

O precizare: în lista bibliografică, titlurile cărților, revistelor și ziarelor, filmelor, *show*-urilor TV și microfilmelor menționate, ca și titlurile lucrărilor de licență sau tezelor de doctorat menționate în text se evidențiază cu

italice (fără a se închide între ghilimele). Stilul APA prevede o excepție: *reverse italicization*, adică scrierea cu litere drepte Times New Roman a cuvintelor care apar cu caractere italice în titlurile citate.

Chelcea, Septimiu. (2002b). *Opinia publică. Gândesc masele despre ce și cum vor elitele?* București: Editura Economică.

De asemenea, în lista bibliografică italicele se folosesc pentru titlul volumelor sau al revistelor în care sunt incluse studiile la care s-a făcut trimitere (în stilul APA, titlul studiilor se scrie cu literă de rând, iar titlul revistelor nu se marchează cu ghilimele).

Conform aceluiași stil de redactare, se scriu cu italice numele speciilor de animale (de exemplu, „Un mascul *macaca mulatta* măsoară aproximativ 53 cm și are o greutate medie de 7,7 kg”), termenii de specialitate nou introduși (la o a doua folosire a lor, nu vor mai fi scriși cu italice), literele, cuvintele și frazele citate ca exemple lingvistice, cuvintele care pot fi înțelese greșit (de exemplu, „Prin metoda observației participative, am studiat două grupuri *mici* formate din elevi și eleve de la...”), literele folosite ca simboluri statistice, unele scoruri ale testelor și valori ale scalelor, numărul volumului periodicelor din lista bibliografică (de exemplu, *Sociologie Românească*, 7, 4, 3-18), semnificația valorii numerice a scalelor [(de exemplu, „Am aplicat un chestionar cu răspunsuri scalate în cinci trepte, de la 1 (*foarte nemulțumit*) la 5 (*foarte mulțumit*)].

4.4. Scrierea cu majusculă la inițială

Nu mai amintesc faptul că se scrie cu majusculă la inițiala primului cuvânt dintr-o propoziție, numele proprii, locuțiunile pronominale de politețe, primul cuvânt al fiecărui vers în poeziile de tip clasic, primul cuvânt după punctul final și după două puncte, după puncte de suspensie, precum și anumite abrevieri sau simboluri. Consider că studenții cunosc aceste reguli: nu le mai exemplific. Detaliile semnalate de Ioana Vintilă-Rădulescu (2009, 490) ar putea să intereseze în mod deosebit redactarea în domeniul științelor socioumane. Spre exemplu, cum să scriem titlurile de coloane din tabele: cu majusculă la inițială sau fără majusculă? Cu majusculă – ne atrage atenția autoarea *Dicționarului normativ al limbii române ortografic, ortoepic, morfologic și practic* (2009). Tot cu majusculă la inițială vom scrie cuvintele din domeniul religios: Dumnezeu, dar și Sfântul Nicolae, Cuviosul Pavnutie etc. De regulă, folosim majuscula la inițială când dăm un citat după două puncte și după ghilimele.

Matematicianul și marele om de spirit Grigore Moisil, care în perioada comunistă ne-a învățat să gândim curajos, spunea: „Legile țării nu interzic nimănui să fie imbecil“. Nici azi legislația nu interzice așa ceva.

Cum procedăm însă când cităm doar o parte dintr-o sentință, de cele mai multe ori ultima? Dicționarul amintit nu semnaleză această posibilitate. Cred că nu este greșit să folosim ghilimele înainte de punctele de suspensie și să scriem cu majusculă la inițiala primului cuvânt.

Un student îl întreabă pe academicianul Grigore Moisil:

– Domnule profesor, credeți în vise? – Sigur, dragă! Să vezi: acu' câțeva vreme am visat că devenisem academician, că eram în aulă și prezidam o ședință. Și când m-am trezit, într-adevăr eram academician, eram în aulă și prezidam o ședință.

Academicianul Grigore Moisil ne îndeamnă să nu credem în bazaconii, în puterea viselor de a prevedea ce se va întâmpla, amintindu-și că: „... Am visat că devenisem academician, că eram în aulă și prezidam o ședință. Și când m-am trezit, într-adevăr eram academician, eram în aulă și prezidam o ședință“.

Vom folosi majuscula la inițialele cuvintelor prin care designăm:

- evenimente istorice majore (*Primul Război Mondial, cel de-al Doilea Război Mondial, Revoluția din Decembrie 1989*);
- mari epoci istorice (*Antichitatea, Evul Mediu*);
- manifestări științifice, culturale, artistice, politice (*Conferința Națională de Sociologie, Festivalul Mondial al Tineretului, Olimpiada Comunicării*);
- instituții (*Avocatul Poporului, Universitatea din București*);
- organisme de conducere și compartimentele din instituții (*Decanatul Facultății de Sociologie și Asistență Socială, Facultatea de Comunicare și Relații Publice, Departamentul de sociologie*).

În semn de respect sau pentru a exprima sentimente pozitive (în scrisori, cereri, petiții), este recomandat să scriem cu majusculă la inițială cuvintele care în mod obișnuit se scriu cu literă mică (*Dragă Professore, Domnule Rector, Stimate Coleg*).

Ar mai fi de precizat că și denumirea cursurilor universitare se scriu cu majusculă (corect: „A frecventat cursul de Psihologie socială în anul...“; greșit: „A frecventat cursul de Psihologie Socială în anul...“ sau „A frecventat Cursul de psihologie socială în anul...“). În *Publication Manual...* (2009, 102) ni se atrage atenția să nu scriem cu majusculă la inițiala numelor de teorii, modele, proceduri statistice sau ipoteze (corect: „Conform teoriei psihanalitice“; greșit: „Conform teoriei Psihanalitice“; corect: „Pornind de la ipoteza similarității în alegerea partenerului de cuplu“; greșit: „Pornind de la ipoteza Similarității în alegerea partenerului de cuplu“). Nici numele

grupelor experimentale (de exemplu, „grup de control“, „grup martor“) nu se subliniază cu majusculă la inițiala primului cuvânt.

4.5. Semne și convenții grafice

Atât în pregătirea textului pentru tipar, cât și în redactarea lucrărilor de licență sau a tezelor de doctorat putem apela la diferite semne grafice (de exemplu: ●, ■, □, ⊠, ▲, ►, ▼, ◀) pentru a atrage atenția asupra unor enunțuri sau pentru a marca o înșiruire de asumptii. Recomand sobrietatea: utilizarea pe parcursul lucrării doar a unui singur semn grafic, cel mult două. Aceeași recomandare o fac și pentru prezentarea PPT a disertațiilor. Schimbarea mai multor semne grafice de acest fel aduce a comicărie.

Culegerea la calculator permite utilizarea unor semne grafice a căror semnificație s-a stabilit prin convenție (de exemplu, ♀, ♂, ⊕, ⊙). Și astfel de semne convenționale trebuie atent selectate și utilizate cu parcimonie.

4.6. Oglinda paginii

Este vorba despre suprafața paginii acoperită cu text. Ea rezultă din lăsarea unor margini uniforme sus, jos și lateral (de minimum 2 cm) sau, în cazul lucrării de licență ori al tezei de doctorat, a unor margini uniforme sus, jos și lateral dreapta (marginea din stânga fiind de 4 cm, pentru ca manuscrisul să poată fi legat). În manuscrisele dactilografiate, rândurile, cu o lungime de maximum 16,51 cm, conțin 65 de semne tipografice (litere, semne de punctuație, spații albe între cuvinte). Pe o pagină vor fi scrise 31 de rânduri. Modelul de aranjare a textului în pagină propus de Mary Stela Muller și Julce Mary Cornelsen (2002/2003, 15) este elegant. (Figura 4.4)

Încercarea de a aduce lucrarea de licență la un volum de pagini rezonabil îi determină uneori pe studenți să reducă numărul de rânduri pe pagină, să mărească spațiul dintre rânduri sau și una, și alta. Alteori, se scurtează rândurile, se reduce numărul de semne sau de cuvinte dintr-un rând. În unele teze de doctorat, apare tendința contrară, de a câștiga spațiu prin reducerea corpului de literă, a distanței dintre rânduri și a marginilor albe ale paginii. Astfel de subterfugii nu ajută. Încadrarea în normele redactării lucrărilor științifice netezește drumul spre succes.

În România, se obișnuiește ca lucrările de licență să fie imprimate la un rând și jumătate, ca și tezele de doctorat sau articolele științifice. Notele infrapaginale, ca și citatele mai ample (de peste 40 de cuvinte) vor fi culese la un singur rând (interliniere simplă).

În alte țări, de exemplu, în Franța, în mod normal, astfel de lucrări sunt imprimare la două rânduri. În cazul articolelor științifice există chiar obligativitatea ca „întregul text, fără nici o excepție, să fie dactilografiat la două rânduri, inclusiv tabelele și lista bibliografică” (Provost *et al.*, 1993/1997, 7).

Recomand ca textul primei pagini a unui nou capitol să înceapă la distanță de 3-4 rânduri albe față de titlu.

Vorbind despre oglinda paginii, se cuvine să ne gândim și la alineate, și la paragrafe. De asemenea, să acordăm atenție și modului de inserare a casetelor.

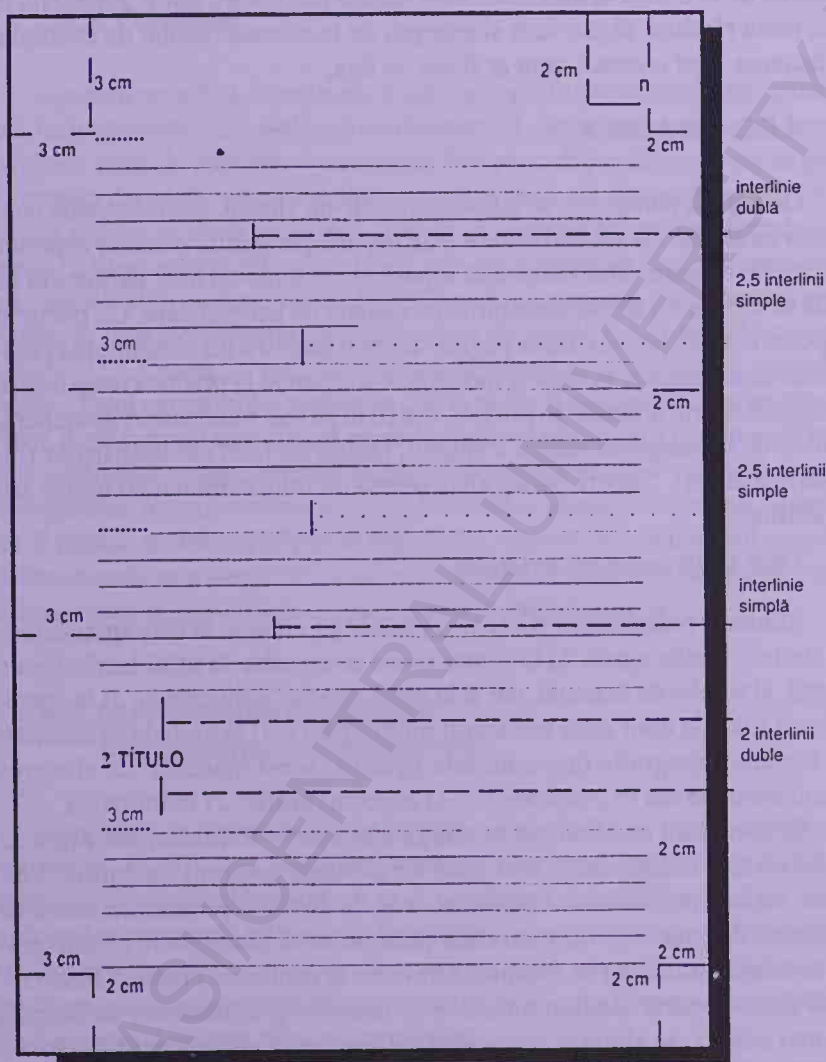

Figura 4.4. Oglinda paginii (după Cornelsen, 2002/2003, 15)

4.6.1. Alineatul

Ne dăm seama de numărul alineatelor dintr-o privire: alineatele nu încep de la marginea stângă a rândului, ci după un spațiu liber, de aproximativ 0,5 cm. Poate face excepție de la această regulă primul alineat al fiecărui capitol sau subcapitol. De obicei, într-un text științific nu ar trebui să apară pe o pagină mai mult de patru, cinci alineate. În fond, alineatul marchează trecerea de la o idee la altă idee. Sunt sărace ideile care pot fi expediate în trei, patru rânduri. Sigur, sunt și excepții de la această regulă: de exemplu, redactarea unui manual, cum ar fi cel de față.

4.6.2. Paragraful

De regulă, paragraful se introduce printr-un alineat, dar nu trebuie confundat cu acesta. Ca subdiviziune a unui capitol, paragraful poate să cuprindă mai multe alineate. Dacă alineatul separă ideile dintr-un text, paragraful ne ajută să distingem tezele, enunțurile cu valoare de generalizare. Un paragraf se poate extinde pe mai multe pagini. Toemai pentru a nu se confunda paragrafele cu alineatele, în textele moderne s-a renunțat la practica introducerii paragrafelor prin alineate. În prezent, din ce în ce mai mulți autori încep paragrafele de la marginea stângă a paginii, lăsând un rând alb despărțitor (interliniere dublă). Uneori, paragrafele poartă un titlu, subliniat cu *italice* sau cu **aldine**.

4.6.2.1. Alinierea paragrafelor

Alinierea paragrafelor poate fi: 1) la stânga, situație în care spațiile dintre cuvinte rămân egale; 2) la centru (când este vorba de titlul lucrărilor de licență, al tezelor de doctorat, dar și în cazul textelor publicitare); 3) la dreapta (vezi titlurile unor cărți sau textul mottourilor); 4) la ambele extremități ale rândului tipografic (așa cum este tipărit și acest manual). La alinierea paragrafelor se iau în considerație: 1) aspectul grafic; 2) lizibilitatea.

Se apreciază că alinierea la stânga sporește lizibilitatea, dar aspectul grafic nu este foarte reușit, dată fiind inegalitatea lungimii rândurilor. Personal, nu accept lucrări de licență sau teze de doctorat printate cu alinierea la stânga. Pe pagina de titlu sau chiar pe coperta cărților, pentru efectul grafic se admite alinierea la dreapta. Alinierea la centru se practică frecvent: titlul de pe coperta cărților, a tezelor de doctorat și a lucrărilor de licență, cel mai adesea, se aliniază spre centru. Alinierea la ambele extremități ale rândului dă impresia de echilibru. Atenție însă la spațiile dintre cuvinte: o diferență prea accentuată, pe lângă aspectul inestetic, reduce lizibilitatea.

Avem posibilitatea să despărțim în silabe cuvintele de la extremitatea dreaptă a rândului pentru a egaliza spațiile dintre cuvinte. Prea puțini studenți și chiar doctoranzi acordă atenție despărțirii în silabe. Cei mai mulți nu folosesc de fel cratima; sau o folosesc fără să țină seama de normale de redactare. Știați, de exemplu, că „În tradiția tipografică engleză, numărul despărțirilor în silabe de pe o pagină este limitat la trei?” (Ilovici, 1972, 129, *apud* Rad, 2008, 258).

4.6.3. Casetele

Așa cum am arătat, în unele disertații, monografiile sau manuale universitare sunt incluse casete, ca o prelungire a discursului. De cele mai multe ori, acestea conțin texte ale unor autori consacrați. Prin procedee grafice care țin de gustul estetic, dar și de restricțiile financiare, casetele pot fi tipărite pe un fond colorat sau nu, pe două sau pe trei coloane (în funcție de așezarea textului de bază), cu litere care să difere sau nu de cele ale textului de bază. Cel mai adesea, casetele sunt marcate cu un chenar. Numărul casetei și titlul acesteia sunt plasate în interiorul casetei, spre deosebire de tabele sau figuri. Precizarea „Casetă 1“, „Casetă 2“ etc., va fi fixată la marginea din stânga a spațiului casetei. Titlul paragrafului preluat în casetă poate fi cel din lucrarea pe care o cităm, după cum cel care citează poate formula un titlu care să exprime cât mai fidel conținutul textului preluat. În partea de jos a casetei se va preciza sursa bibliografică, în conformitate cu regulile de citare statuate. Pe pagină, casetele vor fi plasate totdeauna în partea superioară, imediat sub colontitul paginii. Se recomandă ca o casetă să nu ocupe mai mult de două-trei pagini. Cel mai adesea, casetele sunt reduse la mai puțin de o pagină tipărită.

4.7. Numerotarea capitolelor, subcapitolelor și secțiunilor

Capitolele se numerotează fie cu cifre arabe (1, 2, 3... n), fie cu numere romane (I, II, III... n). Se poate scrie și „Capitolul întâi“, „Capitolul al doilea“, „Capitolul al treilea“ ș.a.m.d. Cuvântul „Capitol“ poate lipsi. Este suficient ca numerele utilizate să fie subliniate prin mărimea și tipul fontului, sau printr-o altă modalitate, de exemplu, prin spațiere (numărul aliniat la stânga, titlul capitolului aliniat la centru) sau prin dispunerea lor pe un rând separat, deasupra titlului capitolelor.

Menționez aici că fiecare capitol trebuie să înceapă pe o pagină nouă și că între titlul capitolului și primul rând de text este recomandabil să lăsăm

trei/patru rânduri albe. Titlul de capitol va fi scris cu litere cu 2-4 puncte mai mari decât literele din corpul lucrării (deci, mărimea literei va fi de 14-16 puncte). De regulă, titlul capitolelor se aliniază la centru și este „bolduit”. În scrierea titlurilor (lucrărilor de licență sau tezelor de doctorat) nu se recomandă spațierea dublă între cuvinte.

În lucrările de licență și în tezele de doctorat se practică numerotarea nu numai a capitolelor, cum se întâmplă în lucrările editate, mai ales în cărțile de beletristică, ci și numerotarea subdiviziunilor textului și bolduirea titlurilor: 1 pentru titlul capitolului, 1.1. pentru primul subcapitol, 1.1.1. pentru prima secțiune, 1.1.1.1. pentru prima subsecțiune (Anexa C).

În manualul de față am folosit acest mod de numerotare pentru a putea fi identificate mai rapid diferitele aspecte ale activității de redactare. În același timp, am scris cu litere de diferite mărimi titlurile (14 puncte pentru titlul capitolelor, 11 puncte pentru titlul subcapitolelor, 10 puncte pentru titlul secțiunilor și subsecțiunilor) și am marcat prin interliniere ierarhizarea diviziunilor din manual.

4.8. Numerotarea paginilor

Se numerotează toate paginile, chiar dacă numărul nu este printat. Pagina de titlu, cea cu mulțumiri, sumarul și paginile de început ale capitolelor, bibliografiei și anexelor nu vor avea un număr imprimat, dar se vor lua în calcul la numerotarea celorlalte pagini. La fel se va proceda și cu paginile care în întregime conțin un tabel sau o figură orientate tip „peisaj” (cu capul tabelului sau cu partea superioară a figurii spre cotorul cărții, spre sistemul de îndosariere a manuscrisului). Articolele științifice incluse în revistele de specialitate au marcate pe pagina de titlu numerele paginilor între care se află respectivul text.

Există practica de a numerota cu cifre romane mici (i, ii, iii, iv, v) sau mari (I, II, III, IV, V) paginile care conțin lista tabelelor, lista figurilor, paginile de mulțumiri și cuvântul înainte (3-5 pagini), prefața (6-16 pagini) sau studiul introductiv (peste 16 pagini) – semnate de autor sau de o altă persoană cu notorietate. În mod obișnuit, numărul paginii se va trece în manuscris în colțul din dreapta-sus, cu cifre arabe, drepte, fără punct, paranteză sau linie oblică. Inserarea unor pagini noi presupune renumerotarea manuscrisului. La lucrările de licență sau la tezele de doctorat se acceptă și semnalarea introducerii paginilor în completare prin adăugarea literelor la numărul paginii care se dublează sau se triplează: de exemplu, 125, 125a, 125b, 126 ș.a.m.d.

Sunt de multe ori întrebat de către studenți câte pagini trebuie să aibă o lucrare de licență. Câte sunt necesare și suficiente! Nu cred că, totdeauna, cine nu are timp scrie lucrări voluminoase. Pe de altă parte, argumentul că Albert Einstein (1879–1955) a schimbat imaginea despre lume printr-o lucrare de doar 16 pagini (*Fundamentele teoriei generale a relativității*, 1916, trad. rom. 1957) este valabil pentru cei care revoluționează știința, nu și pentru noi, ceilalți. Așadar, după dictonul *non multa, sed multum*, apreciez că o lucrare de licență bazată pe o cercetare concretă (de teren sau de laborator) ar putea lămuri problema de studiu în 60-85 de pagini (la un rând și jumătate). Numărul de pagini al unei teze de doctorat ar trebui să fie dublu sau triplu. Se adaugă anexele, referințele bibliografice și indexul pe alte câteva zeci de pagini (fără a se fixa vreoa limită). Anexele, glosarul, notele, lista bibliografică și indicele de nume și de teme (subiecte) se numerotează în continuarea paginilor de text, avându-se în vedere ca fiecare dintre acestea să înceapă pe o pagină nouă. În unele universități, de exemplu, la Universitatea din Michigan, Ann Arbor, este fixat numărul de pagini pentru o teză de doctorat în domeniul științelor socioumane (300 de pagini, la două rânduri). La noi, cred că ar trebui stabilit numărul maxim de pagini, peste care să nu se treacă în niciun caz, la 300 de pagini, interliniere la un rând și jumătate.

4.9. Lista tabelelor și figurilor

Și în lucrările de licență sau de doctorat, ca și în cazul textelor pregătite pentru tipar, imediat după cuprins este inserată lista cu tabelele din text și din anexe. Se specifică numărul, titlul și pagina unde se află fiecare tabel (vezi lista tabelelor din acest manual). Numărul tabelului (în cifre arabe) precede, cu două spații albe, titlul complet al tabelului, care nu va fi subliniat. Când într-o lucrare sunt inserate relativ puține tabele, ele vor fi numerotate de la 1 la N; când includem în text relativ multe tabele, numerotarea se va face pe capitole (ca în acest manual).

Titlul tabelelor, ca și cuvântul „Tabelul“, vor fi scrise cu același caracter de literă, de aceeași mărime ca și întregul text. Numărul paginii din lucrare unde se regăsește respectivul tabel poate fi închis între paranteze rotunde. Principalul este ca lista tabelelor să reproducă integral și fidel titlurile tabelelor prezentate. Paginile ocupate de lista tabelelor vor fi numerotate cu cifre romane, de rând. Prima pagină a listei tabelelor nu va purta nici un număr, dar va fi luată în calcul la numerotarea celorlalte pagini.

Cele spuse despre lista tabelelor sunt valabile și pentru lista figurilor. Subliniez însă că nu trebuie să se abuzeze nici de tabele, nici de figuri: ce

este prea mult strică. Recursul la tabele și figuri trebuie să ajute înțelegerea textului, nu să-l închețoseze. La jumătatea secolului trecut, Alfred C. Kinsey *et al.* (1953) includeau în raportul de cercetare a comportamentului sexual al femeilor nu mai puțin de 136 de figuri și tabele. Lista lor era plasată la sfârșitul cărții, înainte de bibliografie și de index. Suntem în primul deceniu al secolului XXI și atâtea lucruri s-au schimbat. Între ele, și modul de redactare în domeniul științelor socioumane.

4.10. Lista abrevierilor

Enciclopediile, dicționarele, culegerile de maxime și cugetări, lucrările din domeniul lingvisticii, dar nu numai, publică, după „Cuvânt înainte“ și „Notă asupra ediției“, lista cuvintelor curente prescurtate, ordonate alfabetic: abr., abreviere; ac., acuzativ; acc., accentuat etc. (DOOM, 2005, XXI). Am întâlnit însă această practică menită să sporească lizibilitatea și să scurteze textul și în scrierea lucrărilor de licență și a tezelor de doctorat, când numele unor instituții sau chiar unele expresii se repetau foarte des. În acest context, nu mi s-a părut inutil să discut despre abrevieri (vezi subsecțiunea 3.2.11.1).

4.11. Mulțumirile

Suntem datori persoanelor și instituțiilor care ne-au ajutat într-un fel sau altul să elaborăm lucrarea de licență sau teza de doctorat, să desfășurăm cercetarea de teren sau să finalizăm o monografie. Acestora le adresăm, pe pagini separate, mulțumirile noastre. Punem titlul standard: „Mulțumiri“ (engl. *Acknowledgments*; fr. *Remerciements*). Dacă titlul este standard, mulțumirile variază în funcție de text, dar și de personalitatea autorului. Iată ce scrie profesorul Allan G. Johnson ca „Mulțumiri“ în *Dictionarul Blackwell de sociologie* (2000/2007).

La apariția dicționarului, gândul mă duce la multitudinea celor care au avut o contribuție importantă la producerea acestui eveniment. Mulțumesc editoarei mele de la Blackwell Publishers, Susan Rabinowitz, pentru sprijin și încurajare. Mulțumesc doamnei Rohnda Pearce pentru grafica izbutită a lucrării, lui Jean van Altena pentru redactarea atentă, iar lui Simon Eckley, Rhonda Pearce și Mary Dortch pentru priceperea cu care au gestionat complexul proces de pregătire pentru tipar. Sunt, de asemenea, recunoscător doamnei MaryJo Deegan că m-a ajutat să conștientizez mai bine contribuțiile feminine din sociologie.

Mulțumesc în mod deosebit lui Peter Dougherty, care, fiind primul care mi-a sugerat să scriu această lucrare, și-a vădit încă o dată priceperea editorială în legătură cu ce poate face un autor sau altul. Dânsul anticipa că această strădanie va necesita multă muncă, dar va fi totodată prilej de mare încântare; a avut dreptate în ambele privințe.

În sfârșit, adresez mulțumiri numeroșilor sociologi din Statele Unite, Marea Britanie, Australia și Noua Zeelandă ale căror recenzii critice la variantele succesive ale manuscrisului mi-au furnizat prețioase sugestii și ameliorări.

Allan G. Johnson

Paginile de mulțumiri (sau, după caz, o singură pagină) se plasează înaintea „Introducerii” sau a „Cuvântului înainte” (în cazul cărților, mulțumirile sunt inserate, de regulă, după „Prefață”) și se numerotează cu cifre romane de rând, excepție făcând prima pagină. În articolele științifice pregătite pentru tipar, mulțumirile vor fi trecute pe pagina de titlu, la subsol. În cazul articolelor științifice destinate revistelor de specialitate mulțumirile (ca și adresa autorului pentru corespondență, inclusiv adresa de e-mail) sunt plasate în partea de jos a paginii de titlu.

Mulțumirile trebuie să se limiteze la persoanele și instituțiile care într-adevăr au contribuit la realizarea lucrării într-o etapă sau altă, într-un mod sau altul. Le mulțumim persoanelor care ne-au sugerat tema disertației și au evaluat-o critic, celor care ne-au ajutat să culegem datele de teren sau au realizat prelucrarea lor la computer. Ne exprimăm sentimentele de grațitudine față de sponsori sau de editori, față de cei care, pe parcursul redactării, ne-au susținut moral sau financiar. Avem obligația să arătăm pentru ce le mulțumim. Mulțumirile de complezență sunt de-a dreptul ofense. La fel, mulțumirile exagerate. Să ne abținem să mulțumim părinților, soției, copiilor sau rudelor mai îndepărtate. Aceștia le putem dedica lucrarea tipărită. Hans J. Eysenck și Michael Eysenck (1981/1998) dedică lucrarea lor despre investigarea personalității „Lui Fleur, cu dragoste din partea tatălui și bunicului”. Ulric Neisser (1982) a dedicat volumul de studii despre memoria socială pe care l-a coordonat „Lui Mark, și Eric, și Julie, și Philip, și Toby, și Jenny, și Katherine, și Joe”. Înțelegem că le oferă lucrarea celor despre care a scris. În ceea ce mă privește, am scris înaintea „Cuvântului înainte” la lucrarea *Personalitate și societate în tranziție*: „Închin această carte memoriei tatălui meu, etnograful Ion Chelcea, care și-a iubit ca nimeni altul neamul și țara, pentru care a pătimit” (Chelcea, 1994).

Lucrările de disertație nu vor purta o dedicație, iar mulțumirile sobre, deplin justificate, de cele mai multe ori, sunt incluse în finalul „Introducerii”. La susținerea publică a disertației, cel ce a primit titlul de doctor are

posibilitatea să mulțumească într-un mod mai puțin convențional tuturor celor ce l-au ajutat.

4.12. Glosarul

Provenind din limba latină (*glossarium*) prin filieră franceză (*glossaire*), termenul de „glosar” designează lista cu explicațiile termenilor utilizați în lucrările științifice. Acest mic dicționar de cuvinte (sau vocabular) va fi plasat imediat la finalul textului lucrării, dacă, și numai dacă, nu am întocmit și anexe.

În lucrările de licență și chiar în tezele de doctorat nu se justifică glosarul, pentru că, de regulă, se utilizează termeni consacrați, iar publicul cărui i se adresează astfel de lucrări (comisia de examen, alți profesioniști din domeniu) se presupune că este familiarizat cu vocabularul de specialitate. În alte lucrări, manuale universitare, monografii etc., glosarul este util: ne ajută să înțelegem mai bine sensul pe care l-a dat autorul termenilor de specialitate.

Spre deosebire de „termenii-cheie”, care sunt semnalati la sfârșitul fiecărui capitol, glosarul este plasat după anexe, înaintea listei bibliografice. Uneori, după definirea termenilor se indică între paranteze rotunde capitolul în care s-a arătat pe larg conținutul acestora.

4.13. Anexele

În afara titlului, ele vor fi identificate și prin menționarea: Anexa A, B, C ș.a.m.d. Anexele pot avea una sau mai multe pagini, care se vor numera consecutiv. La colontitlu, ca indicație auxiliară, deasupra textului se va trece, după caz, Anexa A (în partea stângă a paginii). Dacă titlul anexeii conține prea multe cuvinte, la colontitlu se vor trece doar primele cuvinte sau se va reformula concis titlul. Dacă mai multe anexe se referă la aceeași problemă, atunci se va menționa Anexa $A_1, A_2, A_3, \dots, A_n$. Pentru a nu rupe fluenta textului, se recomandă ca tabelele și figurile să fie trecute în anexe. Rămân în textul propriu-zis al lucrărilor de licență și al tezelor de doctorat doar tabelele și figurile fără de care demonstrația ar avea de suferit. Anexele pot fi prezentate într-un volum separat. O disertație de 500 de pagini îl descurajează pe orice cititor. Pe membrii comisiei îi chinuie, pur și simplu. Dacă aceeași disertație este prezentată în două volume (teza propriu-zisă 250 p. și anexele alte 250 p.), lucrurile se schimbă. Dar de ce ne trebuie atâtea pagini pentru anexe? Cred că este păguboasă strategia de a încerca să impresionăm cititorii (inclusiv comisiile

de examen) prin includerea în anexe a tot ce a produs computerul. Dictionul „Cine nu are timp scrie mult“ se verifică aici foarte bine. Să ne rezervăm suficient timp pentru a selecta tabelele și figurile, pentru a condensa informația astfel ca disertația să aibă dimensiuni umane.

4.14. Notele

Altădată, notele erau infrapaginale, plasate la subsolul paginii. Acum sunt reunite de cele mai multe ori la sfârșitul fiecărui capitol sau la finalul cărții. Există și posibilitatea de a introduce sub denumirea „Note“, numerotate pe capitole, precizările necesare pentru mai buna înțelegere a textului. În astfel de cazuri notele sunt plasate imediat înaintea listei bibliografice. Paginile de note sunt numerotate cu cifre arabe în continuarea textului.

Folosirea notelor în redactarea lucrărilor științifice ar trebui încurajată. Textul propriu-zis ar fi mai lizibil și argumentația mai limpede. Erudiția savantului s-ar exprima foarte bine în aceste note. Un bun exemplu de redactare cu note ni-l oferă Slavko Splichal (1999, 313), profesor de comunicare în masă și opinie publică la Universitatea din Ljubljana și director al Institutului European pentru Comunicare și Cultură:

Note

CAPITOLUL I: PUBLICITATE, PUBLIC ȘI OPINIE PUBLICĂ

Preferința lui Ginsberg și Zaller pentru opinia de masă și pentru termenul „opinia maselor“ nu este fondată pe dihotomia opinie publică și opinia maselor, în care opinia maselor este *negarea* opiniei publice, așa cum a sugerat, de exemplu, Tönnies (1922, 77-87) și, mai târziu, Schmidchen (1959). (Splichal, 1999, 313)

Umberto Eco (1977/2000, 181-183) consideră că notele folosesc pentru:

- a indica sursele citatelor;
- a adăuga alte indicații bibliografice de întărire despre un subiect discutat în text;
- a face trimiteri externe și interne;
- a introduce un citat de întărire a unui punct de vedere exprimat în text;
- a da amploare afirmațiilor din text;
- a corecta unele afirmații din text;
- a reda traducerea unui citat din text;
- a plăti datorii.

Savantul și scriitorul italian ne atrage atenția că „o notă n-ar trebui niciodată să fie cu adevărat foarte lungă; altminteri, nu e notă, este un *apendice* și, ca atare, trebuie inserată și numerotată la sfârșitul lucrării” (*idem*, 183).

Termenul de „apendice” (lat. *appendix*, adaos, ceva atârnat) aproape că a fost abandonat în favoarea celui de „anexă”. Dacă totuși ținem morțiș să-l folosim, se recomandă utilizarea formei din limba latină. Se notează și se numerotează la sfârșitul lucrării *Appendix I*, *Appendix II*, *Appendix III* ș.a.m.d. Fiecărui adaos i se dă un titlu. În *Appendix* pot fi prezentate instrumentele de măsurare utilizate (scale, chestionare), lista codurilor sau declarațiile persoanelor intervievate. Paginile *Appendix* nu se numerotează.

Firește că notele trebuie să fie deplin justificate în logica discursului și că nu trebuie să se preia la subsolul paginii sau la sfârșitul cărții informațiile esențiale. Totuși, sunt suficient de multe motive pentru care, așa cum am spus, să nu se renunțe la practica de a folosi notele.

În legătură cu aceasta, părerile sunt împărțite. Lee Cuba (2001/2002, 192), de exemplu, consideră că în sociologie, psihologie și în disciplinele înrudite cu acestea regula cea mai simplă este să evităm, pe cât posibil, utilizarea notelor, atât a celor de la subsolul paginilor, cât și pe cele de la sfârșitul capitolelor. Argumentația autorului nu este de neglijat: pe de o parte, dacă informația prezintă importanță, ea trebuie introdusă în text și, pe de altă parte, în special notele infrapaginale induc o dificultate în plus la punerea în pagină a textului și la numerotarea paginilor. Putem scăpa de note făcând în text trimiteri la *anexe* și indicând: vezi Anexa A1 sau Anexa A2.

Îi sfătuiesc pe studenții mei să utilizeze notele cu parcimonie; pe doctoranzi îi îndemn să apeleze cu precădere la notele de la finalul capitolelor și numai în cazul în care textul ocupă un număr mare de pagini. Notele fiind scrise cu litere de 10 puncte, se face o oarecare economie de spațiu.

4.15. Lista bibliografică

Plasată la sfârșitul unui articol științific, lista bibliografică nu se confundă cu bibliografia unei cărți de specialitate, a unei lucrări de licență sau a unei teze de doctorat. În lista bibliografică sunt incluse numai lucrările citate în articolul scris spre a fi publicat într-o revistă de specialitate. Bibliografia, ca parte a lucrărilor științifice, conține și lucrări din care nu s-au extras citate, ci doar idei în legătură cu tema tratată. Recomand, așa cum am spus și în „Introducere”, ca la sfârșitul tezelor de licență și de doctorat să se facă distincție între „bibliografia temei” și „bibliografia consultată”.

Academicianul Solomon Marcus remarcă faptul că „În limba engleză se face o distincție între *references* și *bibliography*, prima variantă având în vedere referințele bibliografice la care se face trimitere în locuri precise ale textului, pe când a doua poate eluda această condiție. Nu întâmplător, unii adoptă a doua variantă, fie din neglijență, fie deliberat, pentru a menține o stare de imprecizie. Prima variantă este, desigur, de preferat“ (Marcus, 2002, 3). Este posibilă și combinarea celor două modalități de trimiteri bibliografice chiar în redactarea monografiilor destinate tiparului. Referințele bibliografice se disting cu ușurință de bibliografia temei prin precizarea paginilor de unde au fost preluate citatele sau ideile ce susțin demonstrația proprie. Nu mi se pare a fi nici neglijență, nici rea intenție să menționăm la bibliografie titlurile unor cărți pe care nu le-am citit, dar despre existența cărora am aflat din consultarea lucrărilor de referință. Aceasta poate orienta lecturile altor persoane preocupate de tema pe care am abordat-o noi. În tezele de licență mai ales – dat fiind timpul relativ limitat rezervat redactării – este recomandabil să se includă în lista bibliografică un număr cât mai mare de titluri în legătură cu subiectul disertației. Căutarea bibliografiei, chiar pe internet, nu poate constitui o notă proastă pentru studenți, dimpotrivă. Personal, îi încurajez pe studenții și pe doctoranzii mei să nu se limiteze la menționarea în lista bibliografică doar a lucrărilor din care au citat și pe care, firește, le-au citit. Își găsească locul în lista bibliografică și studiile consacrate rezolvării problemei lor de cercetare, dar pe care, din lipsa timpului, din cauza dificultăților de procurare a revistelor sau volumelor de studii, nu le-au putut fișa. Abaterea deontologică intervine când nu se operează distincția între bibliografia consultată (*references*) și bibliografia temei (*bibliography*).

Dar cum se alcătuiește o listă bibliografică? Lista bibliografică se poate alcătui în mai multe feluri. Cel mai frecvent și cel mai adecvat este modul de organizare a listei după criteriul alfabetic al numelui autorului (sau al primului autor, dacă sunt mai mulți autori menționați pe pagina de titlu a lucrărilor consultate). Dacă sunt menționate mai multe lucrări ale aceluiași autor, se va proceda la ordonarea lor cronologică, de la cea mai veche publicație la cea mai recentă. Dacă același autor a publicat într-un singur an mai multe lucrări pe care le-am și folosit, vom nota după anul de apariție, fără nici un spațiu liber, primele litere ale alfabetului (Chelcea, 2002a, 2002b). Lucrările realizate de respectivul autor în colaborare vor fi și ele ordonate cronologic și inserate în lista bibliografică după ce se vor fi epuizat lucrările la care este unic autor. În practica unor edituri s-a răspândit următoarea modalitate de alcătuire a listelor bibliografice:

Cerne, Mihail (coord). (1970). *Contribuții la sociologia culturii de masă*. București: Editura Academiei R. S. România.

Chelcea, Septimiu. (1975). *Chestionarul în investigația sociologică*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.

- _____. (1982). *Experimentul în psihosociologie*. București: Editura Științifică.
- _____. (1988). *Lungul drum spre tine însuși*. București: Editura Militară.
- _____. (2002a). *Un secol de cercetări psihosociologice*. Iași: Editura Polirom.
- _____. (2002b). *Opinia publică. Gândesc masele despre ce și cum vor elitele?* București: Editura Economică.
- Chelcea, Septimiu și Chelcea, Adina. (1977). *Elemente de psihosociologie a muncii eficiente*. București: Editura Politică.

Nu mi se pare foarte fericit acest mod de alcătuire a listei bibliografice. Pe de altă parte, deși se înscrie în logica redactării și a lecturii, alcătuirea listei bibliografice în ordinea citării în text prezintă dificultăți în plus; nu o recomand.

În ceea ce privește normele etice referitoare la listele bibliografice, sunt de acord cu Nicolae Gherghel (1996, 95), care susține că ele trebuie „să reflecte documentarea reală, să conțină numai lucrările în strânsă legătură cu subiectul cercetărilor efectuate, să nu fie unilaterale, să nu omită lucrările autorilor autohtoni, să reflecte cunoașterea lucrărilor anterioare în aceeași problemă și, în special, a celor care abia dețin prioritatea”.

Reglementările din STAS 6158-70 (revizuit în 1990) privind referințele bibliografice sunt într-o oarecare discordanță cu standardele Harvard. În loc de a indica numele și prenumele autorului (autorilor), titlul publicației, traducerea titlului, numărul ediției, locul (locurile) publicării, editura (editurile), anul (anii) apariției lucrării, este preferabil să trecem anul apariției lucrării imediat după numele autorului. Astfel se reperează mai ușor lucrările citate în sistemul Harvard. Pentru articolele apărute în reviste, se menționează, în ordine, numele și prenumele autorului sau autorilor, anul publicării, titlul articolului, titlul revistei, tomul (volumul), numărul acesteia, paginile tipărite ale respectivului articol. Atenție: este greșit să se menționeze în lista bibliografică numărul paginii unde se găsește citatul folosit; această precizare se face în text.

De asemenea, nu își au rostul nici specificarea *Publishers, Co., Inc.* în continuarea denumirii editurii, din moment ce aceste adaosuri nu contribuie la identificarea instituției care a lansat lucrarea pe piața cărții, nici precizarea locului de apariție a unei cărți publicată în editura unei universități dacă numele orașului este inclus în numele universității (*Publication Manual...*, 2010, 187). Nu vom repeta deci.

Chelcea, Ion. (2010). *Agricultura la români de la origini până la jumătatea secolului XX*. Universitatea din Pitești.

Redundant:

Chelcea, Ion. (2010). *Agricultura la români de la origini până la jumătatea secolului XX*. Pitești: Universitatea din Pitești.

Să remarcăm tendința actuală de a se simplifica modalitatea alcătuirii trimiterilor bibliografice. În multe cazuri se renunță la trecerea între ghilimele a titlului articolelor și revistelor, precum și la precizările: nr., vol., p. sau pp. În manuscris se subliniază obligatoriu titlul revistei (cu *italice*), iar anul apariției publicației se închide între paranteze. Pentru o înțelegere mai corectă a contribuțiilor este bine să se treacă în paranteză dreaptă anul apariției ediției princeps, după care, în paranteză rotundă, anul apariției lucrării consultate. Nu mi se pare a fi suficient să notăm doar a câta ediție este lucrarea la care am avut acces: într-un singur an pot apărea mai multe ediții, iar lucrările clasice cunosc, de-a lungul timpului, zeci și zeci de ediții. Practica datării ediției princeps nu s-a generalizat, dar mi se pare a fi bine-venită. Personal, o recomand mai ales în redactarea lucrărilor de licență și a tezelor de doctorat, când se trece în revistă literatura de specialitate. Spi-cuim, spre exemplificare, din lucrarea lui Chris Hart (1998, 221-223):

- Ayar, A. J. (1946 [1936]) *Language, Truth and Logic*. London: Victor Gollancz.
- Becker, H. (1963) *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
- Button, G. (ed.) (1991) *Ethnomethodology and the Human Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Durkheim, É. (1970 [1897]) *Suicide: A Study in Sociology*. London: Routledge.
- Levi-Strauss, C. (1964–1972) *Mythologies*. 3 vols. Paris: Plon.
- Schlick, M. (1949 [1936]) 'Meaning and verification', in M. Feigl and W. Sellars (eds.) *Readings in Philosophical Analysis*. Viena: Springer.
- Weber, M. (1965a [1930]) *The Theory of Social and Economic Organization*. Oxford: Oxford University Press.
- Weber, M. (1965b [1930]) *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London: Allen & Unwin.
- Yanni, D. A. (1990) 'The social construction of women as mediated by advertising', *Journal of Communication Inquiry*, 14(1): 71-81.

Față de stilul trimiterilor bibliografice recomandat de Asociația Americană de Psihologie, pe care l-am prezentat, există numeroase particularizări cerute de edituri sau agreeate de autori. Va trebui să ne interesăm, să citim recomandările pentru pregătirea manuscrisului (tipărite pe ultima pagină sau pe coperta a treia a revistelor), să aflăm cerințele instituțiilor de învățământ superior care organizează examene de licență și de doctorat. Ne vom conforma lor: aici inovația nu-și are locul.

Personal, le cer studenților și doctoranzilor mei să includă la bibliografie separat lista lucrărilor consultate, cărțile și revistele pe care le-au citit (chiar dacă parțial) și lista lucrărilor identificate, la care au găsit trimeri în volumele consultate. În cazul traducerilor, le sugerez că ar trebui să precizeze, între paranteze rotunde, titlul în original, locul și editura la care au apărut edițiile la care au avut acces. Îi îndemn, de asemenea, să nu uite să mulțumească sincer traducătorilor, menționându-le numele. *Uti salutabis, ita salutaberis.*

Când pregătim manuscrisul pentru editură, ne putem manifesta opțiunile: numele autorilor să-l trecem cu majuscule, prenumele cu litere de rând, să plasăm numele autorilor pe un rând separat, anul apariției lucrării să fie separat prin virgule sau în paranteze rotunde, iar data ediției princeps – așa cum am mai arătat – să fie marcată prin paranteze drepte, să se păstreze indicațiile *nr.*, *vol.*, *p.* sau *pp.*, ca și ghilimelele.

TABOADA LEONETTI, Isabel
1989 „Cohabitation pluri-ethnique dans la ville: strategies d'insertion locale et phenomenes identitaires”, *Revue europeene des migrations internationales*, 5, 2, 51-69.

Esențială este păstrarea stilului lucrării (inclusiv a modului de întocmire a listei bibliografice) de la primul la ultimul rând.

Când lucrarea citată nu este datată, după numele autorului se menționează f.a. = fără an. Se va preciza a câta ediție este lucrarea consultată și dacă este vorba despre o ediție revăzută.

Bailey, Kenneth D. [1978] (1982) *Methods of Social Research* (ediția a II-a, revăzută), New York: The Free Press.

Dacă am consultat o lucrare tradusă, după titlu vom specifica în ce limbă a apărut ediția după care s-a făcut traducerea.

Szczepanski, Jan [1970] (1972) *Noțiuni elementare de sociologie* (trad. din l. poloneză). București: Editura Științifică.

Ordonarea lucrărilor se va face după alfabetul limbii române (în cazul nostru), avându-se în vedere inițiala numelui autorului sau a primului autor. Această operație nu prezintă dificultăți. Totuși, atragem atenția asupra câtorva detalii. Când apar în lista bibliografică mai multe lucrări de același autor, numele acestuia poate fi trecut o singură dată, iar lucrările vor fi ordonate cronologic. Dacă sunt citate și lucrări în care respectivul autor are unul sau mai mulți colaboratori, se va epuiza șirul lucrărilor la care este unic autor, trecându-se apoi lucrările colective (tot ordonate cronologic). Dacă lucrările citate nu au menționat autorul sau autorii (*Constituția României, Hotărâri*

de guvern, documente statistice oficiale etc.), se vor insera în lista bibliografică conform inițialei instituției care a emis documentul sau conform inițialei primului cuvânt din titlul acestora.

Să revenim la ordonarea numelor de autori. Când întâlnim nume compuse și unite prin cratimă, le ordonăm după inițiala primului cuvânt.

Rădulescu-Motru, Constantin. [1904] (1995). *Cultura română și politicanismul*. Craiova: Editura Scrisul Românesc.

Numele autorilor francezi formate cu particulele de noblețe *La* sau *Le* vor fi trecute la litera L (*La* Rochefoucauld, Francois; *Le* Bon, Gustave; *Le* Page, A.; *Le* Vine, R. A.); cele ale autorilor anglo-saxoni formate cu *Mc* sau *Mac* vor fi incluse la litera M (*Mac*Lachlan, J.; *Mc*Cauley, C.; *Mc*Gregor, D. M.). Numele formate cu *Van* se grupează la litera V (*Van* Leeuwen, M. S.; *Van* Gennep, A.), la fel cele formate cu *Von* (*Von* Bayer, C. L.). Cele ce cuprind particula *de* vor fi inserate la litera D (*De*Fleur, M. L.; *de* Visscher, P.; *De*Paulo, B. M.; *D'*Andrare, R.), iar cele formate cu litera O (*O'*Barr, W.; *O'*Hara, M.) între literele N și P. Există și excepții: numele lui Charles Alexis Clarel de Tocqueville va fi inserat la litera T, nu la D. Uneori, nu este foarte ușor să distingem numele de prenumele unor autori. De exemplu, Sandu Dumitru sau Dumitru Sandu; Nicolae Radu sau Radu Nicolae, Pedro Martin M. sau Martin, Pedro M.?

În astfel de situații preluăm înscrisul de pe copertă sau din pagina de titlu și considerăm primul cuvânt ca fiind numele de botez. Să avem în vedere însă că autorii maghiari își scriu mai întâi numele de familie și apoi prenumele (de exemplu, Bogathy Zoltan, nu Zoltan Bogathy; Ranschburg Jenő, nu Jenő Ranschburg). Oricum, este bine ca la întocmirea listei bibliografice să consultăm, când avem dubii, dicționarele de specialitate și enciclopediile.

4.16. Indexul de autori

Același lucru se recomandă la întocmirea indexului de autori. Față de cele spuse, nu avem de adăugat decât că la înșiruirea numelor ce au aceeași inițială se ia în considerare cea de-a doua și, după caz, cea de-a treia literă a numelui. Dacă numele de familie ale mai multor autori sunt identice, ordonarea se face conform inițialei prenumelui. Este recomandabil să se menționeze prenumele, nu doar inițiala. De exemplu: Strauss, Anselm L. Când autorul se semnează cu inițiala înaintea prenumelui (de exemplu, C. Wright Mills), la indexul de nume inițiala va fi intercalată între nume și prenume (de exemplu, Mills, C. Wright).

Literă, ogîndă,
numerotare, indice

Se observă că după transcrierea numelui se pune virgulă, dar nu și după prenume. De asemenea, după inițiala prenumelui tatălui apare virgula. După numărul paginii (fără a indica p. sau pp.) nu se înserează nici un semn de punctuație. Vom avea grijă ca în index numele autorilor să fie scrise exact ca în text la paginile indicate, păstrându-se toate elementele numelui. Indexul de nume se dactilografiază (culege) pe două sau trei coloane, în funcție de oglinda paginii.

4.17. Indexul de teme

În fine, indexul de teme (de subiecte, de materii/teme) va cuprinde toate „cuvintele-cheie“, în ordine alfabetică. Se vor preciza paginile unde apar, ca și, după caz, intervalul de pagini consacrat analizei acestora. Este foarte bine dacă, după indicarea paginilor, se trece cu italice *vezi și...* În unele lucrări se publică un singur index în care apar, în ordine alfabetică, atât numele autorilor citați, cât și subiectele (temele) abordate. Nu mi se pare a fi o soluție fericită.

Construirea indexului de autori și de teme nu este o operație mecanică. Din contră, ea presupune o reflecție atentă asupra textului. Vor fi incluse numai numele autorilor care au fost citați, nu și numele altor personalități care apar incidental. Dacă folosim maxima *Amicus Plato, sed magis amica veritas*, nu vom trece în index numele filozofului grec Platon (427–347 î.e.n.). Nici numele oamenilor politici nu au de ce să apară în index dacă ne referim la epoca sau la guvernarea lor. Dacă însă cităm din cuvântările lor, atunci, firește, trebuie să includem respectivele nume în index. Nu-i sfătuiesc deloc pe studenți sau pe cercetătorii din domeniul științelor socioumane să apeleze la argumentul autorității. În ceea ce privește alcătuirea indexului de teme, aceasta se confundă cu analiza conținutului, proces laborios de identificare a categoriilor în care vor fi incluse cuvintele-cheie și sinonimele lor.

4.18. Cuprinsul

Deși „cuprinsul“ (sau „tabla de materii“) se scrie ultimul, el este plasat, de regulă, pe prima pagină, după pagina de titlu. Nu mi se pare o idee bună de a introduce cuprinsul după prefață sau la sfârșitul lucrării. Mi se pare firesc să știm din capul locului, nu la sfârșit, care este structura disertației sau a cărții. Este inestetic și școlăresc să se marcheze cu un șir de puncte

corespondența dintre titlul capitolelor sau subcapitolelor și numărul paginii unde se află în cuprinsul lucrării.

În lucrările moderne, la „Cuprins“ numărul paginilor se trece, în general, imediat după titlul unităților de text (capitole, subcapitole), la două spații albe după o linie oblică.

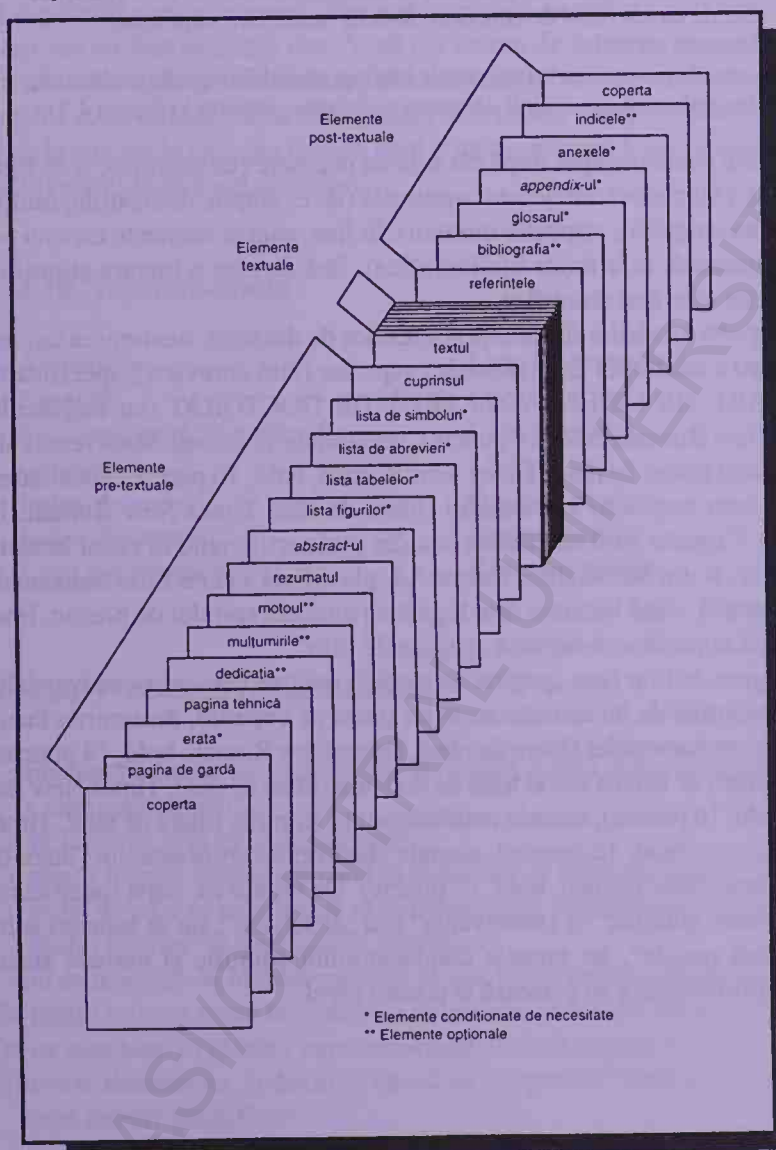

Fig. 4.5. Structura unei lucrări științifice (după Muller și Comelsen, 2003, 81)

Din punct de vedere redacțional, Mary Stela Muller și Julce Mary Cornelsen (2003, 81) propun o reprezentare grafică foarte sugestivă a structurii unei lucrări științifice, distingând trei tipuri de elemente.

- Elemente pre-textuale (coperta, pagina de gardă, erata, pagina tehnică, dedicația, mulțumirile, mottoul, rezumatul, abstractul, lista figurilor, lista de tabele, lista de abrevieri, lista de simboluri, cuprinsul).
- Elemente textuale.
- Elemente post-textuale (referințele bibliografice, bibliografia problemei, glosarul, anexele, indicii de autori și de teme, coperta.) (Figura 4.5)

Unele elemente apar după cât sunt de necesare (de exemplu, lista figurilor sau a tabelelor), altele sunt opționale (de exemplu, dedicațiile, mulțumirile sau epigraful, respectiv mottoul). În fine, sunt și elemente care nu pot lipsi (bunăoară, referințele bibliografice), fără de care o lucrare științifică nu ar fi cu adevărat științifică.

Coperta lucrărilor de licență și a tezelor de doctorat: denumirea universității sau a instituției de învățământ superior (fără abrevieri), specificarea LUCRARE DE LICENȚĂ sau TEZĂ DE DOCTORAT (cu majuscule, Times New Roman, bold, 24 puncte), prenumele și numele absolventei/absolventului (litere de rând, Times New Roman, bold, 16 puncte), localitatea, anul și luna susținerii examenului (litere de rând Times New Roman, 14 puncte). Coperta va fi din carton sau din piele artificială, în cazul broșării lucrărilor, și din hârtie albă (format A4, plastifiată sau cu folie translucidă de protecție), când lucrarea este legată cu ajutorul spiralei de plastic. Imediat după copertă se inserează „pagina de titlu”.

Pagina de titlu (sau „pagina de gardă”) conține denumirea universității sau a instituției de învățământ superior (ca și pe copertă), denumirile facultății și departamentului (litere de rând, Times New Roman, bold, 14 puncte), titlul lucrării de licență sau al tezei de doctorat (litere de rând, Times New Roman, bold, 16 puncte), numele conducătorului științific (litere de rând, Times New Roman, bold, 12 puncte), numele absolventei/absolventului (litere de rând, Times New Roman, bold, 12 puncte). De reținut că, după specificarea „conducător științific” și „absolventă” sau „absolvent”, nu se tastează semnul „două puncte”, iar numele conducătorului științific și numele absolventei/absolventului se plasează la același nivel.

Nu aș vrea să închei această lucrare înainte de a mărturisi neliniștea mea în legătură cu felul în care veți reacționa după ce o veți fi consultat-o. Mă

tem să nu spuneți: „Cine știe face, cine nu, îi învață pe alții“, fără să îl citați pe George Bernard Shaw. Accept că m-am abătut de la unele reguli de redactare. Știu că nu știu de câte ori am făcut-o. Dacă s-ar publica numai lucrările redactate perfect, nu ar mai apărea nici o carte. Și mă mai tem ca dumneavoastră să nu fi descoperit că plictiseala s-a născut în ziua când ați citit cuprinsul acestui manual. Dar nu! Lucrurile nu vor sta așa, pentru că sunteți sau ați fost studenții mei. V-ați dat seama de la prima pagină că am dorit să știți mai devreme decât am aflat eu cum se redactează în domeniul științelor socioumane, chiar dacă pentru asta m-am mai și împrumutat de idei de la unii, de la alții, din reviste, cărți și de pe internet. Cine au fost generații? Îi găsiți la indexul de autori.

4.19. Termeni-cheie

Alineatele	Lista bibliografică
Casetele	Lista figurilor
Finisarea lucrărilor științifice	Lista tabelelor
Glosarul	Litera
Index de nume	Oglinda paginii
Index de teme	Pagina de titlu
Lista abrevierilor	Semnele grafice

4.20. Probleme recapitulative

- Ce presupune finisarea unei lucrări de licență, a unei teze de doctorat sau a unei monografii?
- Ce se înțelege prin oglinda paginii?
- Ce reguli trebuie respectate când în redactare se folosesc casete?
- Cu ce fel de cifre se recomandă să se numeroteze paginile care conțin „Cuvântul înainte“ al unei lucrări științifice?
- Când se recomandă includerea unui glosar într-o lucrare științifică?
- Ce reguli trebuie avute în vedere la redactarea indexului de autori?
- De ce este bine să plasăm cuprinsul imediat după pagina de titlu?
- Prin ce se deosebește „Indexul de teme“ de „Cuprinsul“ inserat la începutul unei lucrări științifice?

Anexe

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Anexa A
Grilă pentru evaluarea lucrărilor de disertație

Evaluarea calității lucrării de licență	Într-o măsură					
	Foarte mare	Mare	Medie	Mică	Foarte mică	Nu este cazul
Tema lucrării						
are semnificație teoretică						
are valoare aplicativă						
Lucrarea de licență						
abordează o problemă nouă						
propune o interpretare nouă						
aduce dovezi pentru probleme care au fost anterior studiate						
realizează o sinteză teoretică inedită						
sugerează soluții pentru rezolvarea problemelor investigate						
Metodologia cercetării concrete						
este adecvată problemei de studiu						
are elemente de noutate						
instrumentele de investigare sunt corect elaborate						
metodele și tehnicile sunt corect aplicate						
datele cercetării sunt corect prelucrate						
rezultatele cercetării sunt corect interpretate						
concluziile sunt corecte						
Lista bibliografică include						
lucrări de referință din literatura românească						
lucrări de referință din literatura străină						
studii din revistele românești						
studii din revistele din străinătate						
Redactarea corespunde						
stilului academic						
normelor lingvistice și literare ale limbii române						

Anexa B

Prezentarea lucrărilor de disertație

Prezentarea lucrărilor de licență, de absolvire a cursurilor de master sau a tezelor de doctorat trebuie să răspundă pe deplin cerințelor universității unde se susțin. Îmi permit să fac totuși câteva sugestii.

Volumul – unei teze de licență: 50-75 de pagini

– unei lucrări de absolvire a cursurilor de master: 30-60 de pagini

– unei teze de doctorat: 150-300 de pagini

Elementele generale

Elementele tehnice

1. Coperta

Denumirea universității (centrat, Times New Roman, majuscule, bold, 20 puncte).

Specificarea după caz: Lucrare de licență, Disertație, Teză de doctorat (centrat, Times New Roman, majuscule, bold, 24 puncte).

Numele absolventei/absolventului (lateral dreapta, Times New Roman, de rând, bold, 14 puncte).

Anul prezentării (centrat, Times New Roman, de rând, bold, 12 puncte).

2. Pagina de titlu

Denumirea universității (centrat, Times New Roman, majuscule, bold, 20 puncte).

Denumirea facultății (centrat, Times New Roman, majuscule, bold, 18 puncte).

Titlul complet și subtitlul tezei (centrat, Times New Roman, majuscule, bold, 24 puncte).

Absolventă/absolvent (lateral dreapta, Times New Roman, de rând, 12 puncte).

Prenumele și numele (lateral dreapta, Times New Roman, de rând, bold, 14 puncte).

Conducător științific (lateral stânga, Times New Roman, de rând, 12 puncte).

Gradul didactic, prenumele și numele (lateral stânga, Times New Roman, de rând, bold, 14 puncte).

Luna și anul susținerii disertației (centrat, Times New Roman, de rând, 12 puncte).

3. Sumarul (conținutul, tabla de materii)
4. Lista figurilor (după caz)
5. Lista tabelelor (după caz)
6. Lista abrevierilor (opțional)
7. Mulțumiri pentru persoanele și instituțiile care l-au ajutat pe absolvent/doctorand să realizeze lucrarea/teza (opțional)

Elemente de conținut

8. Conținutul propriu-zis al lucrării/tezei
  - Introducere: ce își propune lucrarea/teza
  - Trecerea în revistă a literaturii de specialitate
  - Metodologia: metodele și tehnicile utilizate
  - Datele obținute
  - Discuția datelor
  - Concluzii și recomandări pentru cercetările viitoare
9. Anexe (după caz)
10. Glosar (opțional)

Elemente bibliografice

11. Note (după caz)
12. Lista bibliografică
  - A. Lucrări consultate
  - B. Lucrări identificate

Anexa C

Numerotarea paginilor și a elementelor structurale ale lucrărilor de disertație

Cuprins

Rezumat / v

Mulțumiri / vi

Lista figurilor / vii

Lista tabelelor / ix

Introducere / 9

1. Capitolul 1 / 11

1.1. Subcapitolul 1 / 13

1.1.1. Secțiunea 1 / 15

1.1.1.1. Subsecțiunea 1 / 15

1.1.1.2. Subsecțiunea 2 / 17

1.2. Subcapitolul 2 / 19

1.2.1. Secțiunea 1 / 21

1.2.1.1. Subsecțiunea 1 / 23

1.2.1.2. Subsecțiunea 2 / 25

1.2.1.3. Subsecțiunea 3 / 27

2. Capitolul 2 / 29

2.1. Subcapitolul 1 / 31

2.1.1. Secțiunea 1 / 33

2.1.1.1. Subsecțiunea 1 / 35

-

-

-

3. Capitolul 3 / 37

-

-

-

Concluzii finale / 61

Anexa A / 63

Anexa B / 65

Bibliografie / 67

A. Lucrări consultate / 67

B. Lucrări identificate / 70

Anexa D

Expresii și locuțiuni în limba latină*

Ab abrupto. Dintr-o dată, a intra direct în subiect, de la început în fondul problemei.

Ab actu ad potentiam. De la real la posibil.

Ab acia et acu. De la fir și de la ac, de-a fir a păr, amănunțit.

A baculo ad angulum. De la baston la unghi, incoerent.

Ab antiquo. Din vechime, de demult.

Ab auctoritate. Argumentul autorității, invocarea faptului că afirmația a fost făcută de o persoană cu autoritate.

Abdita loca. Locuri ascunse.

Ab extra. Pe dinafară.

Ab hac et ab hoc. A sări de la un lucru la altul

Ab imo pectore. Din adâncul inimii.

Ab initio. De la începuturi.

Ab invidia. Argumentul urii, demonstrație falsă.

Ab Iove principium. Începutul se face de la Jupiter. Să începem cu începutul (Virgiliu).

Ab ore ad aurem. De la gură la ureche.

Ab origine. De la origine.

Ab bove maiori discat arare minor: De la boul mai vârstnic să învețe cel mai tânăr să are (după Esop).

Ab ovo. De la ou, de la începutul începuturilor. Este vorba despre oul divin din care s-a născut Elena, fiică a lui Jupiter (Horațiu).

Ab re. Departe de subiect, fără rost.

Absit adulator, feriat me verus amator: Să dispară lingușitorul, să mă certe cel care mă iubește.

Absque nota. Fără notă, fără indicarea locului și/sau a anului apariției unei cărți.

Ab uno disce omnes. De la un specimen judecăm tot restul, de la o persoană extindem concluzia la întreaga populație (Virgiliu).

Ab urbe condita. De la întemeierea orașului, a Romei (753 î.e.n.).

Abutere verbum. A abuza de un cuvânt, a-l folosi într-un sens impropriu.

Acies ingenii. Ascuțișul minții (Cicero).

A contrario. Argumentare dedusă din ceea ce este contrar, prin opoziție.

Acta diurna. Acte zilnice, buletinul oficial al Romei.

Acta est fabula. Piesa a fost jucată. Formulă de încheiere a spectacolului dramatic.

---

* Sursa: I. Berg, 1965/2000; *Dicționar de filozofie*, 1978, 707-736; *The Concise English Dictionary*, f.a., 474-482; E. Munteanu și L.-G. Munteanu, 1996; *Mic dicționar enciclopedic*, 1978, iii-xxxii; M. V. Pătru, 1999; I. Roman, 1978, 38-44; S. Săvulescu, 2001, 153-167.

Acta, non verba. Fapte, nu vorbe.

Acta senatus. Actele senatului. Consemnarea discuțiilor din Senatul roman.

Acute cogitare. A gândi profund (Cicero).

Ad absurdum. Argumentare prin reducere la absurd (la ceea ce este imposibil de acceptat).

Adagium. Aforism, maximă, sentință.

Ad aperturam libri. La deschiderea cărții, la o primă lectură.

Ad calendas graecas. La calendele grecilor, niciodată. (Grecii nu aveau calendele, zile fixe în care să se plătească datoriile, așa cum aveau romanii.)

Addenda. Ceea ce se adaugă, listă cu adăugiri.

Adaequatio rei et intellectus. Concordanța între lucrurile din realitate și gândire, între semnificația cuvântului și obiectul desemnat, corespondența imaginilor noastre mintale cu realitatea obiectivă, coerența externă. Definiție scolastică a adevărului (Toma d'Aquino).

Ad extremitates. Până la limite, în cel mai înalt grad.

Ad extremum. Până la capăt, până la urmă, în cele din urmă.

Ad finem. La sfârșit.

Ad fontes. La izvoare, referire bibliografică la opera originală.

Ad hoc. Pentru aceasta, pentru un anumit scop.

Ad infinitum. La infinit, la nesfârșit.

Ad ignorantiam. Argumentație bazată pe cererea acceptării dovezilor noastre, abstracție făcând de argumentele celuilalt.

Ad interim. Temporar, provizoriu.

Ad libita librarii. Cu voia copistului, erori apărute într-un text datorită tiparului.

Ad libitum (ad lib). După plac, atât cât mi-a făcut plăcere (în cazul eșantionării nereprezentative).

Ad litteram. La literă, în sensul propriu, întocmai, cuvânt cu cuvânt.

Ad narrandum, non ad probandum. Pentru a povesti, nu pentru a dovedi.

Ad rem. La obiect.

Ad unum omnes. Toți până la unul.

Ad valorem. În concordanță cu valoarea, după valoare.

Advocatus diaboli. Avocatul diavolului (persoana desemnată spre a pune la îndoială în fața Papei meritele unui candidat la canonizare, la includerea în rândul sfinților).

A fortiori. Cu atât mai mult, cu înțelepciune, care se impune cu necesitate.

Alea jacta est. Zarurile au fost aruncate (cuvintele lui Cezar la trecerea Rubiconului în anul 49 î.e.n.), hotărârea a fost luată.

Alias. Altfel (denumit), cunoscut și sub numele de...

Alma mater. Mamă hrânitoare (despre patrie, despre universitate).

Alter ego. Un alt eu, persoană foarte asemănătoare, de încredere.

Alter idem. Altul similar.

Amicus certus in re incerta cernitur. Prietenul adevărat se vede în vremuri nesigure.

Amicus humani generis. Prieten al omenirii, cu referire la umaniști (azi, în sens peiorativ, lipsa criteriilor în alegerea prietenilor).

Amicus Plato, sed magis amica veritas. Îmi este prieten Platon, dar mai prieten îmi este adevărul.

Ancilla theologiae. Slujitoarea teologiei (cu referire la filozofie, în Evul Mediu).

Anno Domini. În anul Domnului, numărul anilor de la nașterea lui Iisus Christos.

Annus mirabilis. An minunat.

Ante annum. Anul trecut.

Ante Christum. Înainte de nașterea lui Iisus Christos.

Ante meridiem (a.m.). Înainte de amiază.

Ante portas. Înaintea porților, pericol apropiat.

A posteriori. De la efect la cauză, a posteriori, ulterior.

A priori. Din ceea ce precedă, cunoaștere pur rațională, care nu provine din experiența nemijlocită.

Apparatus criticus. Aparat critic, lucrările citate pe baza cărora s-a stabilit în text.

Appendix. Adaos (la o lucrare scrisă).

A priori. De la cauză la efect, înaintea oricărei experiențe, a priori, anterior.

Apud. Semnalarea faptului că citatul folosit nu provine de la o sursă primară.

Aquila non captat muscas. Vulturul nu prinde muște, un om superior nu se ocupă de lucruri lipsite de valoare.

Arbitrarius. Ceea ce depinde de persoana aleasă pentru soluționarea unui diferend.

Ardentia verba. Limbaj entuziast, cuvinte care ustură.

Argumenta ponderantur, non numerantur. Argumentele se evaluează, nu se numără.

Argumentum argentarium. Argument pecuniar, mită.

Argumentum baculinum. Argumentul bățului, utilizarea forței pentru obținerea unui drept. Denumirea acestui argument provine din practica antichității de a dovedi existența realității exterioare intelectului prin lovirea pământului cu un băț.

Argumentum ab auctoritate. Argumentul autorității, bazat pe recunoașterea adevărului unui enunț pentru că acesta a fost făcut de o persoană cu autoritate științifică sau socială.

Argumentum ab invidia. Argumentul pornit din ură, bazat pe sentimente negative, nu pe raționamente obiective.

Argumentum ad consequentiam. Respingerea unui enunț prin evaluarea consecințelor ce decurg din admiterea lui.

Argumentum ad hominem. Argumentul privind persoana, constând în a-i opune interlocutorului consecințele cele mai puțin probabile ale afirmațiilor lui, care vizează adversarul ca persoană, nu afirmațiile sale.

Argumentum ad ignorantiam. Argumentare bazată pe ignoranța celuilalt, solicitând ca acesta să prezinte probe pentru a susține afirmațiile făcute.

Argumentum ad iudicium. Argumentul bazat pe dovezile cunoașterii științifice.

Argumentum ad misericordiam. Argumentul bazat pe sentimentele sau interesele interlocutorului.

Argumentum ad personam. Atac la persoană, constând din ironizarea sau insultarea acesteia.

- Argumentum ad verecundiam.* Argumentul bazat pe respect, pe recunoașterea adevărului unui enunț pentru că acesta a fost făcut de o persoană cu autoritate, care se bucură de o bună reputație.
- Argumentum a contrario.* Argumentare pornind de la contrariul a ceea ce trebuie demonstrat.
- Argumentum a fortiori.* Argumentul prin invocarea unui motiv mai puternic.
- Argumentum a pari.* Argument bazat pe egalitate, argumentul care se bazează pe translația demonstrației în cazurile similare.
- Argumentum a tuto.* Argumentul bazat pe analogie, de la cazurile cu probabilitate ridicată la cele cu probabilitate scăzută.
- Argumentum ex concessis.* Acceptarea pentru moment a tezei interlocutorului, pentru a-l face să recunoască slăbiciunea argumentării lui.
- Argumentum ex silentio.* Argument prin tăcere, a nu nega un lucru înseamnă a-l afirma.
- Ars longa, vita brevis.* Artă (meșteșugul) este îndelungată (cere mult timp), viața este scurtă (după Hipocrat).
- Artes liberales.* Arte (științe) libere, preocupare intelectuală a oamenilor liberi în Antichitate.
- Artium baccalaureus.* Licențiat în litere sau în științe umanistice.
- Artium magister.* Doctor în litere sau în științe umanistice.
- Apud.* La; indică faptul că un citat a fost preluat dintr-o sursă secundară, nu dintr-o sursă primară.
- Asinus ad lyram.* Măgarul în fața lirei.
- Asinus asinum fricat.* Măgarul freacă (dezmiardă) pe măgar. Despre două persoane care se laudă reciproc în public.
- Asinus Buridani.* Măgarul lui Buridan, aflat între două căpițe de fân, incapabil să se hotărască din care să mănânce.
- Auctor opus laudat.* Autorul își laudă opera (Ovidiu).
- Audiat et altera pars.* Să fie ascultată și cealaltă parte (Seneca).
- Aura popularis.* A avea trecere la mulțime, popularitate ieftină.
- Aurea mediocritas.* Aurita cale de mijloc, viață cumpătată (Horatîu). Astăzi, persiflare a mediocrității.
- Auri sacra fames.* Blestemata foame de aur (Virgiliu).
- Aut Caesar, aut nihil.* Sau împărat, sau nimic (expresie atribuită de Nicolo Machiavelli lui Cezar Borgia), ambiție exagerată.
- Aut Deus, aut natura.* Sau Dumnezeu, sau natura.
- Aut vincere, aut mori.* Sau învingător, sau mort (a muri pentru victorie).
- Ave! Să îți sânătos!*
- Ave, Caesar (imperator), morituri te salutant.* Slavă ție Cezar, cei ce merg la moarte te salută (omagiul gladiatorilor înainte de începerea luptelor în arenă).
- Baculum.* Folosirea forței în locul unui argument rațional.
- Barba non facit philosophum.* Nu barba îl face pe filozof (Plutarh).
- Bellum omnium contra omnes.* Războiul tuturor împotriva tuturor (Hobbes).
- Bene merenti.* Celui care merită, medalie instituită de Papa Pius al VII-lea (1823).

Bis dat qui cito dat. Cine dă repede, dă îndoit (dublu).
Bis eadem dicere ridiculum est. Este ridicol să spui de două ori același lucru.
Bona fide. Bună credință, circumstanță atenuată.
Brevis Sallustiana. Concizie salustiană (serierile istoricului Gaius Sallustius Crispus au rămas un exemplu de concizie).

Caesar non supra grammaticos. Împăratul nu este mai presus de gramaticieni, nimănui nu îi sunt permise greșelile de exprimare.

Cadit quaestio. Problemă falsă.

Cantus cycneus. Cântecele de lebedă, ultima creație a unei celebrități.

Captatio benevolentiae. Câștigarea bunăvoinței (cititorilor, publicului).

Carpe diem! Bucură-te de ziua de azi, profită de timp.

Castigat ridendo mores. Moravurile se îndreaptă prin râs (deviza scrisă la inaugurarea pe cortina Teatrului de Comedie din Paris).

Casus belli. Ceea ce reprezintă cauza sau justifică războiul.

Causa causarum. Cauza cauzelor, cauza primă.

Causa est prior suo effectu. Cauza este anterioară efectului. Principiu al metafizicii scolastice.

Causa per se. Cauză prin sine. În metafizica scolastică, acea cauză care este destinată să producă un efect prin propria ei natură.

Cave canem! Atenție, câine (rău)! Avertisment.

Cedant arma togae. Armele să cedeze locul togii, îndemn la soluționarea pașnică a conflictelor.

Ceteris paribus. Celelalte rămân la fel. Cerință pentru a compara două elemente.

Circa. În jur de..., aproximativ.

Circulus vitiosus. Cercul vicios, deducerea propozițiilor una din cealaltă, circularitatea demonstrației.

Citius, altius, fortius. Mai repede, mai sus, mai tare (deviza Jocurilor olimpice moderne).

Codex. Tăbliță de scris, registru, carte.

Cogito, ergo sum. Gândesc, deci exist (Descartes).

Compos sui. Stăpân pe sine, a fi totdeauna stăpân pe sine.

Concedo. De acord, acceptarea argumentelor preopinentului.

Conditio humana. Condiția umană.

Conditio sine qua non. Condiție fără de care (nu se poate).

Confer (cf.). Compară (două texte), trimitere la alt text unde se află o idee asemănătoare cu cea formulată în textul curent.

Consensus facit legem. Bună înțelegere, consensul suplinește legea.

Consensus gentium. Consimțământul popoarelor.

Consensus omnium. Consimțământul general, în unanimitate.

Consilio et prudentia. Prin înțelepciune și prudență.

Consummatum est! Totul s-a sfârșit! Ultimile cuvinte rostite de Iisus Christos.

Contra bonos mores. Contra bunelor moravuri, imoral.

Contradictio in adiecto. Contradicție intrinsecă, în definiție.

Contradictio in subiecto. Contradicție în lăuntru subiectului (sau în lucru).

Coram nobis. În fața noastră, în prezența noastră.

Coram populo. În fața oamenilor, în prezența mulțimii, a vorbi deschis.

Corrigenda. Care trebuie corectate. Adaos la sfârșitul unei cărți, cuprinzând greșelile din text și corectarea lor.

Corpus delicti. Corp delict.

Crassa ignorantia. Ignoranță crasă.

Credo sed intelligere volo. Cred, dar vreau să înțeleg.

Credo quia absurdum est. Cred, pentru că este absurd (paradox formulat de Tertulian), împotriva rațiunii.

Cui bono? În avantajul cui? În interesul cui? (vezi *Cui prodest?*)

Cui dolet meministi. Cine pătimește își amintește (Cicero).

Cui prodest? Cui folosește? La ce bun?

Cum hoc, ergo propter hoc. O dată cu acest lucru, deci din cauza acestui lucru.

Cum eximia laude. Cu elogiile deosebite (la acordarea unei diplome).

Currente calamo. Din fuga condeiului, greșeală în scris datorită neatenției.

Curriculum vitae. Cursul vieții, autobiografie.

Dat, dicat, dedicat (D.D.D.). Dă, spune, dedică. Formulă scrisă la începutul cărților latinești.

De auditu. Din auzite, informație nesigură.

Decet imperatorem stantem mori. Un împărat se cuvine să moară în picioare (Vespasian).

De facto. Din punct de vedere faptic, actual (opus lui *de iure*).

Definiendum. Care trebuie definit.

Definiens. Care definește.

Definitio nominalis. Definiție nominală.

Definitio per idem. Definiție prin aceeași, circulară.

De gustibus non est disputandum. Despre gusturi nu se discută, fiecare este liber să aprecieze.

De jure. Din punct de vedere legal, de drept (opus lui *de facto*).

De lege ferenda. Conform prevederilor legale.

Delenda Carthago. Cartagina trebuie distrusă, răul trebuie înlăturat (Cato cel Bătrân).

De mortuis nil nisi bene. Despre morți numai de bine. Morții nu trebuie defăimați (Chilon din Sparta).

De novo. Din nou, iarăși.

Deo gratias. Prin voia lui Dumnezeu, slavă Domnului (că s-a terminat ceva ce părea fără sfârșit).

De omnibus dubitandum. Trebuie să ne îndoim de totul.

De omni re scibili (et de quibusdam aliis). Despre tot ceea ce se poate ști (și despre altele câteva). Se folosește ca ironie la adresa pseudosavanților.

De plano. De la început, fără a mai fi necesar să se dezbătă.

De profundis. Din adâncul sufletului, strigăt de deznădejde către Dumnezeu.

De propaganda fide. Pentru răspândirea credinței (institut înființat în 1622 de Papa Grigore al XV-lea).

Desinit in piscem mulier formosa superne. Se sfârșește ca un pește, o femeie frumoasă de la brâu în sus. Despre ceea ce este hibrid în artă (Horațiu).

De visu. Din văzute (cu propriii ochi).

Dicendo dicere, scribendo scribere discimus. Învățăm să vorbim vorbind, să scriem scriind, deprinderile se formează prin practică.

Difficile est proprie communia dicere. Este greu să tratezi o temă comună într-un stil personal (Horațiu).

Dignus est intrare in nostro docto corpore. Este demn să între în învățatul nostru corp (formula medievală de acordare a titlului de doctor, păstrată în unele universități și azi).

Dissertatio. Expunere științifică (scrisă sau orală).

Dictum de omni, dictum de nullo. Axiomă a silogismului: ceea ce se pronunță despre gen ca întreg se enunță despre fiecare din speciile sale.

Divide et impera! Dezbină și stăpânește! (Machiavelli).

Dixi. Am zis! Formula de încheiere a unui expozeu, sublinierea unei afirmații categorice.

Docendo discitur. Învățându-i pe alții, învățăm noi înșine (Seneca).

Docta dicta. Rostiri savante (Lucrețiu)

Docta ignorantia. Ignoranță savantă, ignoranță în cunoștință de cauză, ridiculizarea infatuării celor lipsiți de cunoștințe temeinice (Nicolaus Cusanus).

Doctor honoris causa. Doctor în semn de cinstire (titlu universitar).

Do ut des. Îți dau ca să îmi dai (echivalența prestațiilor în dreptul roman), serviciu contra serviciu, în sens larg.

Dubitando ad veritatem pervenimus. Prin îndoială ajungem la adevăr (Cicero).

Dubito, ergo cogito; cogito, ergo sum. Mă îndoiesc, deci cuget; cuget, deci exist (Descartes).

Dulce et decorum est pro patria mori. Este dulce și frumos să mori pentru patrie (Horațiu).

Dum spiro, spero. Cât timp respir, sper (Cicero).

Dura lex, sed lex. Legea este aspră, dar este lege; obligativitatea respectării legilor juridice.

Durante causa, durat effectus. Cât timp dănuie cauza, dănuie și efectul.

Eadem. Aceași autoare.

Eadem, sed aliter. Același, dar altfel. Raportul dintre original și copie.

Ecce homo! Iată omul (de care este nevoie)! Exclamația lui Pilat din Pont când l-a arătat mulțimii pe Iisus Christos (după Ioan, 11, 5).

Ecundum quod. Generalizare pripită, extinderea nepermisă a concluziilor de la câteva cazuri observate la toate cazurile.

Editio princeps. Prima ediție a unei cărți.

Eo facto. Prin acest fapt.

Eo ipso. De la sine, tocmai de aceea.

Epistola non erubescit. Scrisoarea nu roșește (Cicero), hârtia suportă orice.

E pluribus unum. Unul format din mai mulți (Virgiliu). Inscripție pe stema SUA.

Ergo. Așadar.

Eripitur persona, manet res. Persoana piere, lucrul rămâne; opera supraviețuiește creatorului ei.

Errare humanum est, sed perseverare diabolicum. Eroarea este omenească, perseverența (în ea) este diabolică (Cicero).

Errata. Erori, lista erorilor.

Est modus in rebus. Există o măsură în toate (Horatîu).

Et alibi. Și în alte locuri (dintr-un text).

Et alli (et al.). Și alți autori.

Et caetera (Et cetera). Și alții, și altele, și așa mai departe (pronunție: et-ce-te-ra).

Et in Arcadia ego! Și eu am fost în Arcadia! (exprimarea nostalgiei după fericirea pierdută).

Ex abrupto. Brusce, fără pregătire prealabilă (vezi și *ab abrupto*).

Ex anima. Din suflet, cu sinceritate.

Ex ante. De dinainte, anterior.

Ex cathedra. De pe tronul papal, cu mare autoritate, de la catedra universitară.

Excelsior. Mai sus. Deviza statului New York.

Exceptio probat regulam. Excepția întărește regula (principiu scolastic).

Ex concessis. Din premise.

Ex eadem causa. Din aceeași cauză.

Exempli gratia (e.g.). Pe calea exemplului; de exemplu.

Ex falso quodlibet. Din ceva fals (rezultă) orice.

Ex hypothesi. Prin ipoteză, ca supoziție.

Exit. Sfârșit. Iese (indicație tehnică în tratul din Antichitate).

Ex libris (meis). Din cărțile (mele), formulă înscrisă pe cărțile personale.

Ex nihilo nihil. Din nimic (nu se naște) nimic (Lucrețiu).

Ex necessitate rei. Din necesitate, constrâns de situație.

Exordium (orationis). Începutul (cuvântării), introducerea.

Ex officio. Din oficiu (apărător).

Experimentum crucis. Experiment crucial, decisiv (Bacon).

Experto credeite. Dați crezare celui pățit (Virgiliu), încrederea în experiență.

Explicit. Se termină. În Evul Mediu, Cuvânt scris la sfârșitul unei lucrări.

Ex post facto. Retrospectiv, după ce fapta s-a întâmplat.

Expressis verbis. În termeni expliți.

Ex silentio. Argumentare bazată pe faptul că celălalt nu neagă cele afirmate de noi.

Ex tempore. Pe neașteptate, imediat.

Extra muros. Dincolo de ziduri, din exterior, izolat de comunitate.

Ex usu. Conform obiceiului.

Fabula docet. Fabula ne învață.

Facile princeps. Principiu preeminent, superior, prim.

Fac simile. Fă la fel, facsimil, copie fidelă a unui text.

Facta, non verba. Fapte, nu cuvinte.

Fac totum (factotum). Fă totul. Persoana care face toate activitățile într-un cadru organizat.

Fallacia accidentis. Sofismul accidentului: a considera esențial ceea ce este accidental.

Fallacia dictionis. Sofism bazat pe vorbire.

Fecundus est error. Eroarea este fecundă, ipoteza neverificată restrânge aria investigației.

Fama volat. Vestea zboară (Virgiliu).

Facit. A făcut(-o). Inscripție pe o operă de artă, inserată înaintea numelui autorului.

Festina lente. Grăbește-te cu măsură (după Suetoniu).

Felix qui potuit rerum cognoscere causas. Fericit cel ce a putut cunoaște cauza lucrurilor (Virgiliu).

Fiat lux. Să fie lumină, prin rațiune să fie alungată ignoranța.

Fide et fiducia. Prin fidelitate și încredere.

Fide, non armis. Prin încredere, nu cu ajutorul armelor.

Fides praecedat rationem. Credința precede rațiunea (Augustin).

Fides punica. Credință punică, perfidie, rea-credință.

Finis coronat opus. Sfârșitul încununează opera (Ovidiu).

Finite est comedia. Spectacolul s-a sfârșit.

Flagrante bello. Ostilitate deschisă, declarată.

Finis coronat opus. Sfârșitul încoronează opera (Ovidiu).

Flecti, non frangi. Să te pleci, dar să nu te frângi. Expresie a tenacității.

Forma dat esse rei. Forma dă existență lucrurilor (principiu scolastic).

Forma mentis. Alcătuirea minții. Ceea ce definește o persoană, o epocă, un stil.

Fortuna favet fortibus. Întâmplarea îi favorizează pe cei îndrăzneți.

Fugit irreparabile tempus. Timpul fuge fără să se mai întoarcă (Virgiliu).

Furor loquendi. Violență în vorbire, a urla.

Furor poeticus. Avânt poetic

Gaudeamus igitur. Să ne bucurăm, așadar; imnul studenților din toată lumea.

Genius loci. Spirit al locului. La romani, zeul cel mai vechi al unui loc. Prin extensie, ceea ce definește un anumit loc.

Gloria in excelsis Deo. Glorificarea (lui Dumnezeu) în cel mai înalt grad.

Glossarium. Glosar, lista termenilor utilizați într-o lucrare științifică.

Graeca sunt, non leguntur. Sunt scrise (în limba) greacă, deci nu se citesc (azi, avertizare asupra instabilității parcugerii unui text). Expresie a aroganței inculte.

Grosso modo. La modul general. În mare, sumar, fără a intra în amănunte.

Habent sua fata libelli. Cărțile își au soarta lor (Tirentianus Maurus).

Habitus. Mod de comportare constant, dobândit prin învățare.

Haec non intelligo. Aceasta nu se înțelege.

Harenas numerare. A număra firele de nisip. Despre o operație migăloasă și inutilă.

Hannibal ante portas! Hannibal este la porți (Titus Livius), vestea unui pericol iminent.

Haud longis intervallis. La un interval scurt.

Hic et nunc. Aici și acum, pe loc, imediat.

- Hic et ubique.* Aici și pretutindeni (formulă înscrisă în vechime pe diplomele de doctor ale Universității din Paris).
- Historia magistra vitae.* Istoria (este) învățătoarea vieții (Cicero).
- Hoc erat in votis.* Aceasta am intenționat (Horatîu).
- Homo erectus.* Om ridicat. Etapă în evoluția omului.
- Homo faber.* Omul făuritor. Despre ipostaza tehnică a omului.
- Homo habilis.* Om capabil să construiască unelte. Etapă în evoluția omului.
- Homo homini deus.* Omul este sfânt pentru om (Seneca, reluat de Spinoza).
- Homo homini lupus.* Omul este lup pentru om (Plaut, reluat de Hobbes).
- Homo ludens.* Omul care se joacă. Ipостaza ludică a omului (Huizinga).
- Homo novus.* Om nou. Despre o persoană ridicată prin propriile forțe (Cicero).
- Homo religiosus.* Omul religios.
- Homo sapiens.* Omul înțelept. Etapă în evoluția omului.
- Homo universalis.* Omul universal. Despre omul nou în epoca Renașterii.
- Homo sum et nihil humani a me alienum puto.* Sunt om și nimic din ce e omenesc nu-mi este străin (Terențiu), exprimarea sentimentului solidarității umane.
- Homo unius libri.* Omul unei singure cărți (*Biblia*). Azi, expresia desemnează un om unilateral pregătit.
- Homo unius momenti.* Omul unui singur moment.
- Homunculus.* Omuleț. Diminutiv creat de Goethe. Prin extensie, persoană lipsită de importanță.
- Horresco referens.* Mă cutremur de ceea ce relatez (Virgiliu).
- Humanum est errare, diabolicum în errore perseverare.* A greși este omenesc, a persevera este diabolic (Augustin).
- Hypotheses non fingo.* Nu plăsmuiesc ipoteze, nu încerc să explic fenomenele prin cauze fictive (Newton).
- Ibidem (ibid. sau ib.).* În același loc, în aceeași lucrare, la aceeași pagină.
- Idem (id.).* Același cuvânt sau aceeași lucrare (carte, studiu) sau același autor.
- Idem per idem.* Același prin același. Argumentare defectuoasă, tautologie.
- Id est (i.e.).* Adică. Acest lucru înseamnă că.
- Idola.* Imagini, prejudecăți (Bacon).
- Idola fori.* Prejudecăți inerente limbajului.
- Idola specus.* Prejudecăți inerente individualității fiecărui subiect uman.
- Idola theatri.* Prejudecăți derivate din sistemele filozofice.
- Idola tribus.* Prejudecăți inerente naturii umane, în general.
- Ignoramus et ignoramibus.* Nu știm și nu vom ști niciodată.
- Ignoratio elenchi.* Ignorarea temei: greșală de interpretare de la început, nesocotirea subiectului, înlocuirea premisei majore pentru a ajunge la concluzia dorită (Aristotel).
- Ignotum per ignotius.* A cerceta ceva necunoscut prin ceva și mai necunoscut (principiu al alchimiei).
- Illustrant orationem translata verba.* Metaforele dau strălucire stilului.
- Imago mundi.* Imaginea lumii, vechea denumire a hărților geografice.

Imprimatur. Să se tipărească. Permișiunea dată de cenzura ecleziastică de a se tipări o carte.

Immunis est hominum cogitatio. Gândul oamenilor este inviolabil.

In abstracto. În abstract (opus concretului).

In aeternum. Pentru totdeauna, pe vecie.

In alternum. Alternativ.

In capite. În frunte.

Index expurgatorius. Listă de cărți pe care Biserica Romano-Catolică le-a interzis, inițiată de Papa Paul al IV-lea (1559).

In dubio. Îndoială, dubiu.

In dubiis abstinence. Dacă ai dubii, abține-te (de a te pronunța).

In esse. În actualitate.

In extenso. Pe larg, în întregime (a relata).

In extremis. Până în pragul morții, până la punctul extrem.

In folio. Format de carte în care coala de tipar este pliată în două, alcătuiind patru pagini.

In forma pauperis. Ca un om sărac.

Infra dignitatem. Sub orice demnitate.

In illo tempore. În trecutul îndepărtat, în timpuri imemorabile.

In infinitum. La nesfârșit.

In loco. În locul obișnuit, în același loc.

In medias res. În miezul lucrurilor (Horațiu).

In memoriam. În memoria, în amintirea.

In nomine. În numele.

In nuce. În nucă, în germene, în esență.

In octavo. Formatul de carte în care coala este pliată în opt, formând șaisprezece pagini.

In omnibus aliquid, in toto nihil. Din toate câte puțin, în total nimic, cunoștințe fragmentate și superficiale.

In pectore. În piept, în gând.

In pleno. În fața întregii adunări.

In posse. Posibilitate.

In praesenti. În momentul de față, în prezent.

In praxi. În practică, în viața de zi cu zi.

In puris naturalibus. Gol, dezbrăcat complet, în costumul lui Adam.

In quarto. Formatul de carte în care coala de tipar este pliată în patru, formând opt pagini.

In re. În materie de.

In rerum natura. În natura (esența) lucrurilor.

In saecula saeculorum. În secole și secole.

In situ. În situația originară, chiar în acel loc.

In spe. În speranța că.

In statu nascendi. În forma de apariție, pe cale de a se naște.

In statu quo. În forma veche.

Inter alia. Între alte lucruri.

Inter alli. Între alții.

Inter arma silent leges. În timp de război legile tac, nu se aplică (Cicero).

Inter arma silent musae. În zgomotul armelor, muzele tac.

Inter nos. Între noi (fie vorba).

In terrorem. Prin amenințare.

Inter se. În sine însuși.

In toto. În întregime.

Intra muros. În interiorul zidurilor cetății, în cadrul unei colectivități.

In transitu. În trecere, în tranziție.

In vacuo. În spațiu gol, în vid, în eprubetă.

In vino veritas. În vin este adevărul, adevărul spus sub influența alcoolului (Pliniu cel Bătrân).

In vitro. În sticlă, în laborator, în condiții artificiale.

In vivo. Pe viu.

Ipsse dixit. Așa a spus el, recursul la argumentul autorității. Expresie prin care pitagoreicii își exprimau venerația față de magistru.

Ipsissima verba. Prin chiar aceleași cuvinte, a reproduce cu fidelitate.

Ipsso facto. Prin faptul însuși, în sensul adevărului faptelor.

Ius gentium. Dreptul popoarelor, dreptul internațional.

Ius primae noctis. Dreptul primei nopți. Cutumă feudală care dădea stăpânului dreptul de a deflora orice mireasă.

Laborare est orare. Munca este sfântă.

Labore et constantia. Prin muncă și perseverență.

Labor omnia vincit improbus. Munca stăruitoare învinge totul (Virgiliu).

Lacrima Christi. Lacrima lui Christos. Metaforă pentru un vin bun.

Lapsus calami. Greșeală scâpată din condei.

Lapsus linguae. Greșeală apărută în actul vorbirii, folosirea improprie a unui termen.

Lapsus memoriae. Greșeală de memorie, incapacitatea de a-ți aminti un cuvânt.

Lato sensu. În accepțiunea largă (a termenului), în sens larg.

Laudator temporis acti. Lăudător al vremurilor trecute (Virgiliu), idealizarea trecutului.

Laudem conferre in medium. Să lauzi cu măsură.

Lege artis. După legea artei, fără greș.

Lex exclusi tertii. Principiul terțiului exclus.

Lex non scripta. Lege nescrisă.

Libere loqui. A vorbi liber (fără să a avea un text în față).

Libri muti magistri sunt. Cărțile sunt magiștri muți.

Licentia poetica. Licență poetică, abatere de la norma lingvistică pentru o mai mare expresivitate (Seneca).

Lingua franca. Limbă de circulație internațională.

Loco citato (l.c.). La locul citat mai sus.

Locus communis. Loc comun, ceea ce știe toată lumea. Temă, formulă, figură de stil care apar frecvent în texte.

Locus sigilli (l.s.). Locul sigiliului. Inscripție pe documentele medievale.

Lumen naturale. Facultatea naturală de a cunoaște clar și distinct (Descartes).

Magister dixit. Magistrul a spus, recursul scolasticilor la autoritatea magistrului lor (Aristotel).

Magna cum laude. Cu cele mai mari elogii, calificativ pentru un titlu universitar sau pentru o diplomă.

Magnum opus. Lucrare (carte) de mari dimensiuni.

Malum discordiae. Mărul discordiei. Mărul dat Afroditei de către Paris, gest prin care s-a declanșat Războiul troian.

Manu militari. Cu putere armată, a rezolva prin măsuri drastice.

Manu propria. Cu propria mână (a semna). Autenticarea iscăliturii regelui.

Manus manum lavat. O mână spală pe alta (Epicarm, preluat de Seneca).

Margaritas ante porcos. Mărgăritare la porci, a oferi lucruri valoroase celor care nu știu să le prețuiască (Matei, 7, 6).

Mathesis universalis. Știință generală bazată pe număr și măsură.

Mea culpa. Greșeală proprie, greșeala mea, recunoașterea unei greșeli.

Medicus curat, natura sanat. Medicul îngrijește, natura vindecă (după Hipocrat).

Me judice. În opinia mea.

Memento. Adu-ți aminte.

Memento mori. Adu-ți aminte că (și tu) vei muri.

Mens sana in corpore sano. Minte sănătoasă în corp sănătos (Iuvenal).

Minima de malis. Cel mai mic dintre rele (Fedru).

Mirabile dictu. Este minunat de a relata (despre o întâmplare).

Mirabile visu. Este minunat de a vedea.

Mixtum compositum. Lucru amestecat, amalgam de idei.

Modus essendi. Mod de a fi.

Modus intelligibilis. Lumea realităților inteligibile.

Modus loquendi. Mod de exprimare.

Modus operandi. Mod de acțiune.

Modus probandi. Mod de demonstrare.

Modus sensibilis. Lumea lucrurilor perceptibile.

Modus vivendi. Mod de a trăi, acceptarea unor compromisuri.

Mulgere hircum. A mulge un țap, a încerca să faci ceva imposibil (Virgiliu).

Multi sunt vocati, pauci vero electi. Mulți chemați, puțin aleși (Matei, 20, 16).

Multum in parvo. Mult în puțin (cu referire la comunicarea orală sau scrisă).

Mundi civis sum. Sunt cetățean al lumii (după Diogene).

Mundus vult decipi, ergo decipiatur. Lumea vrea să fie înșelată, deci va fi înșelată (adagiul medieval).

Mutatis mutandis. Cu o schimbare necesară, schimbând ceea ce trebuie schimbat.

Mutatio elenchi. Trecerea ilegală de la un subiect la altul.

Nam et ipsa scientia potestas est. Căci știința însăși înseamnă putere (Bacon).

Narrata refero. Mă refer la cele povestite anterior.

- Natura non facit saltus.* Natura nu face salturi (Leibniz).
- Naturae non imperatur nisi parendo.* Nu i se poruncește naturii decât supunându-i-te (Francis Bacon).
- Natura semper eadem.* Natura este mereu aceeași (Spinoza).
- Necessitas non habet legem.* Necesitatea nu are lege (adagiul de drept roman).
- Nec plus ultra.* Nimic în plus, complet.
- Ne discere cessa.* Nu înceta să înveți (Cato cel Bătrân).
- Nego consequentiam.* Resping consecința.
- Nego maiorem.* Resping premisa majoră.
- Nemine contradicente.* Fără opoziție.
- Nemo dat quod non habet.* Nimeni nu dă ceea ce nu are.
- Nemo propheta in patria sua.* Nimeni nu este profet în patria sa. (Răspunsul lui Iisus Christos la rugămintile mulțimii de a face minuni și în Nazareth, așa cum făcuse și în Capernaum.)
- Nemo recte sine exemplo docetur aut discitur.* Nimic nu se învață și nu se însușește corect fără exemple.
- Ne quid nimis.* Nimic prea mult (Terențiu).
- Ne varietur.* De neschimbat, caracterul definitiv al unui text, al unei opere. Inițial, despre edițiile biblice autorizate de Vatican.
- Nihil est in intellectu quod non fuerit ante in sensu.* Nu există nimic în minte fără să fi fost mai înainte în simțuri (Locke), principiu senzualist, contrar teoriei ideilor înnăscute.
- Nihil praeter naturam perpetuum.* Nimic nu este veșnic în afară de natură.
- Nihil sine Deo.* Nimic fără Dumnezeu (Cicero).
- Nihil violentum durable.* Nimic violent nu dăinuie.
- Nil desperandum.* Nu există motiv de disperare.
- Nil medium est.* Nu există cale de mijloc, ori așa, ori contrariul.
- Nimum probans argumentum.* Argumentare care dovedește prea mult.
- Nolens, volens.* Vrând, nevrând.
- Noli (dis)urbare circulos meos!* Nu-mi șterge cercurile! Avertisment adresat celui ce încearcă să te distragă de la treburi importante. Astfel s-a adresat Arhimede militarului care i-a călcat cercurile desenate pe nisip, după ce armata romană cucerise Siracuza. Arhimede a fost omorât de acel soldat.
- Nomina notata.* Nume citate anterior.
- Nomina odiosa.* Nume ale persoanelor detestate, care evocă lucruri neplăcute.
- Non causa pro causa.* A considera cauză ceea ce nu este, sofism.
- Non dubitandum est.* Fără îndoială.
- Non liquet (N.L.).* Nu este clar.
- Non multa, sed multum.* Nu multe, ci mult (valoros).
- Non nova, sed nove.* Nu lucruri (teme, subiecte) noi, ci într-un chip (mod de tratare) nou.
- Non numero, sed pondere.* Nu numărul, ci valoarea, greutatea (argumentelor).
- Non olet pecunia.* Banii nu au miros. (Replică a împăratului Vespasian dată fiului său, Titus, care îi reproșa că a înființat latrine cu taxă pentru a reface visteria Romei.)

Non omnes qui habent citharam sunt citharedi. Nu toți care au citeră sunt cântăreți din citeră. Prin extensie, nu toți cei care au scris cărți sunt autori.

Non quis, sed quid. Nu cine, ci ce (spune).

Non refert quam multos libros, sed quam bonos habeas. Nu contează cât de multe cărți ai scris, ci cât sunt de bune (Seneca).

Non scholae, sed vitae discimus. Nu învățăm pentru școală, ci pentru viață (Seneca).

Non sequitur. Nu rezultă.

Nota. Adnotație la un text, însemnare, notă.

Nota bene (N.B.). Aspect important, observație pentru a atrage atenția asupra unui pasaj dintr-un text, subliniere.

Nuda veritas. Adevărul gol.

Nudis verbis. În sensul exact al cuvântului, în cuvinte simple, sincere.

Nulla dies sine linea. Nici o zi fără o linie, nici o zi fără a lucra ceva (Pliniu cel Bătrân).

Nulla regula sine exceptione. Nici o regulă (nu este) fără excepție (adagiul de drept roman).

Nullius in verba. Nimănui în cuvinte (să dai crezare, ci dovezilor experimentale).

Nullum verum inferet falsum. Nici un adevăr nu poate conduce la o concluzie falsă.

Numeri gubernant mundum. Numerele guvernează lumea.

Numerus clausus. Număr limitat (privind proporția studenților dintr-o anumită categorie socială).

Nunc aut nunquam. Acum sau niciodată.

Oculos habent et non videbunt. Quid habet aures audiendi audiat. Au ochi și nu vor vedea. Cine are urechi de auzit să audă (*Evangelhia după Matei*, 13, 14).

Obscurum per obscurius. Explicație obscură printr-un stil obscur.

Oculi mentis. Ochii minții.

Odi profanum vulgus. A disprețui vulgul, mulțimile profane (Horațiu).

Omitte haec! Lasă deoparte acestea! Să trecem peste asta!

Omne initium difficile est. Orice început este greu.

Omne quod fit habet causam. Tot ceea ce se întâmplă are o cauză.

Omnia mutantur, nihil interit. Totul se transformă, nimic nu piere (Ovidiu).

Onus probandi. Obligația de a dovedi (sarcina reclamantului).

Opus citatum (op. cit.). Opera citată.

Opus igne, auctor patibulo dignus. Opera este bună de pus pe foc, iar autorul de spânzurătoare. Rezoluție pusă de cenzură pe manuscrisul *Hronicii Românilor* a lui Gheorghe Șincai.

Ora et labora. A se ruga și a munci.

Oratio pedestris. Vorbire prozaică.

Ora pro nobis. A se ruga pentru noi.

O tempora, o mores! Vai, timpul! Vai, moravurile! (Cicero).

Paete, non dolet! Paetus, nu doare! Îndemnul la sinucidere dat de către soția sa lui Paetus, implicat în complotul împotriva împăratului Claudiu, îndemnul de a o imita.

Panem et circenses. Pâine și jocuri (Iuvenal).

Pars pro toto. Parte pentru întreg, sugerarea întregului prin descrierea unei singure părți.

Particeps criminis. Complice la crimă.

Parvus error in principio magnus est in fine. O eroare mică la început devine mare la sfârșit (după Aristotel).

Passim. Iei și colo. Idei preluate din întreaga lucrare, fără indicarea paginilor.

Pater patriae. Părinte al patriei, merite excepționale pentru patrie.

Pauca, sed bona. Puțin, dar bun.

Per ambages loqui. A vorbi pe ocolite.

Per aspera ad astra. Pe căi anevoioase se ajunge la stele.

Per consequentias. Prin consecințe.

Per pedes apostolorum. Cu picioarele apostolilor, pe jos, desculț.

Persona grata. Persoană acceptată (cu referire la acreditarea diplomaților).

Persona dicitur ens quod memoriam sui conservat. Persoana este entitatea care își amintește mereu că este ea însăși.

Persona non grata. Persoană nedorită, neacceptată (cu referire la diplomați, juriști).

Petitio principii. Întoarcerea la enunțul inițial.

Philosophia perennis. Problematică și temă constantă a tuturor filozofilor.

Pluralis majestatis. Pluralul majestății, a vorbi despre sine la plural.

Pons asinorum. Puntea măgarilor; în Evul Mediu; denumire hazlie dată de către elevii materialelor didactice mai rudimentare (de exemplu, repetarea unor definiții) folosite pentru înțelegerea unor probleme dificile.

Post factum. După faptă, ulterior.

Post festum. După sărbătoare, prea târziu.

Post hoc, ergo propter hoc. După aceasta, deci din cauza aceasta; sofism care constă din stabilirea unei legături cauzale pe baza constatării succesiunii în timp a fenomenelor.

Post scriptum (P.S.). Adaos la o scrisoare, după semnătură.

Prima facie. La prima vedere.

Primum movens. Primul motor, principiul etern și neschimbat al mișcării (după Aristotel).

Primum non nocere. În primul rând să nu dăuneze (principiu medical aplicabil și în cercetările sociale).

Primum vivere, deinde philosophari. Întâi să trăiești, apoi să filozofezi (ironizarea celor care discută steril și disprețuiesc acțiunea).

Primus inter pares. Primul dintre egali.

Pro bono publico. În interesul public.

Pro domo sua. Pentru casa sa, a pleda pentru a-și susține propria cauză sau propriile interese.

Pro forma. De formă.

Propria laus sordet. Lauda de sine miroase urât.

Pro memoria. Spre aducere aminte.

Punctum saliens. Punctul nodal, esența problemei.

Qui pro quo. Unul în locul altuia, confuzie, deviere de la subiect într-o discuție.

Quid novi ex Africa? Ce a mai apărut nou din Africa? Exprimă curiozitatea științifică: în Antichitate, Africa era puțin cunoscută (după Aristotel).

Quid prodest? La ce bun? Ce folos?

Qui scribit bis legit. Cine scrie, citește de două ori.

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando? Cine, ce, unde, prin ce mijloace, pentru ce, cum, când? (Ordinea logică în retorica lui Quintilian).

Quod erat demonstrandum (Q.E.D.). Ceea ce era de demonstrat. (Traducerea în latină a formulei lui Euclid.)

Quod licet Iovi, non licet bovi. Ce este permis lui Jupiter, nu este îngăduit bouului.

Quod nimis probat nihil probat. Ceea ce dovedește prea mult nu dovedește nimic. Principiu scolastic.

Quorum. Dintre care. Numărul stabilit ca fiind necesar pentru a se lua o hotărâre prin vot.

Quo vadis? Unde te duci? Întrebare pusă lui Iisus de către apostolul Petru.

Quot capita, tot sensus. Câte capete, atâtea sensuri, păreri.

Quot homines, tot sententiae. Câți oameni, atâtea păreri.

Quot linguas calles, tot homines vales. Câte limbi știi, atâtea oameni valorezi.

Rara avis. Pasăre rară (Iuvenal), ceva neobișnuit, persoană care se arată rareori.

Ratio cognoscendi. Rațiune, temei al cunoașterii.

Ratio essendi. Temei de existență.

Re. În materie de...

Recta ratio. Rațiunea dreaptă.

Recto folio. Pe fața foii (despre filele nenumerotate ale unui manuscris).

Reductio ad absurdum. Reducerea la absurd, verificare indirectă.

Regnum hominis. Domnia omului. Viziunea antropocentristă în Renaștere.

Regressus ad infinitum. A urca perpetuu de la efecte la cauze, de la consecințe la principii.

Regulae philosophandi. Reguli ale filozofării, canoane metodologice în cercetarea științifică (Isaac Newton).

Repetitio est mater studiorum. Repetiția este mama învățăturii (Quintilian).

Res, non verba. Lucruri, nu vorbe (fapte, nu vorbe).

Restitutio in integrum. Reparație integrală, repararea tuturor prejudiciilor morale sau materiale.

Rhetorica est bene dicendi scientia in civilibus quaestionibus. Retorica este știința de a vorbi bine în probleme publice (Isidorus de Sevilla)

Ridentem dicere verum. Să spui adevărul râzând (Horațiu).

Roma non fuit una die condita. Roma nu a fost ridicată într-o singură zi. Faptele mărețe necesită timp.

Rumor semper in ambiguo est. Zvonul este totdeauna îndoielnic (Ovidiu).

Sacra populi lingua est. Limba poporului este sacră.

Saepe stylum veritas. Să-ți întorci mereu condeiul. Să schimbi mereu maniera de a scrie (Horațiu).

- Saltus in probando.* Salt în demonstrație. Omiterea voluntară sau involuntară a unei etape în argumentare.
- Salve! Salvete!* Să fii sănătos! Să fiți sănătoși!
- Salvo errore calculi (s.e.c.).* Sub rezerva unei erori de calcul.
- Salvo errore et omissione (s.e. et o.).* Sub rezerva unei erori sau a unei omisiuni.
- Salvo titulo.* Sub rezerva titlului. Mai târziu se va găsi un titlu mai potrivit.
- Sancta simplicitas!* Sfântă naivitate! A deplânge ignoranța. Cuvinte adresate de reformatorul religios ceh Jan Hus unei bătrâne care a pus și ea o surcică pe rugul arzând. Jan Hus a fost excomunicat (1410) și ars pe rug (1415).
- Sapere aude!* Îndrăznește să fii înțelept! (Horațiu), îndemn la studiu.
- Satis verborum.* Prea multe vorbe.
- Scientia et potentia in idem.* Știința și puterea sunt unul și același lucru (Bacon).
- Scientia nobilitat.* Știința înobilează.
- Scio me nescire.* Știu că nu știu (după Socrate).
- Scire volunt omnes, studiis incumbere pauci.* Toți vor să știe, puțini vor să se dedice studiilor.
- Scribendi cacoethes.* Tumorile scrisului. Despre scrierile inutile.
- Scribere scribendo, dicendo dicere disces.* Îneți să scrii scriind și să vorbești vorbind.
- Secundum quid.* În funcție de, relativ.
- Sed ad rem redeamus.* Dar să revenim la subiectul discuției (Cicero).
- Sequentia (seq.).* Și următoarele (pagini).
- Sic.* Așa, întocmai (încadrat între paranteze pătrate arată că se respectă textul fără nici o modificare, cu greșelile de redactare).
- Sic transit gloria mundi.* Așa trece gloria lumii (Patricius).
- Simplex munditiis.* Eleganță în simplitate.
- Sine amicitia vitam esse nullam.* Fără prietenie n-ar fi viață (Cicero).
- Sine annum (s.a.).* Fără an, nespecificat anul de apariție a unei publicații.
- Sine cura.* Fără grijă, slujbă bine plătită pentru o muncă minimă.
- Sine die.* Fără o zi stabilită, la nesfârșit.
- Sine dubio.* Fără îndoială.
- Sine hoc, ergo propter hoc.* Din lipsa unui lucru, deci din cauza acelui lucru.
- Sine ira et studio.* Fără ură și fără părtinire (Tacit).
- Sine loco et anno (s.l.et a.).* Fără specificarea locului și a anului (cu referire la cărți).
- Sine nomine (s.n.).* Fără specificarea numelui editurii.
- Sine qua non.* Fără de care este imposibil.
- Sine tempore.* Fără răgaz, întocmai la ora convenită.
- Si vis pacem, para bellum.* Dacă dorești pace, pregătește-te de război.
- Si vis amari, ama!* Dacă vrei să fii iubit, iubește! (Seneca).
- Socratica more.* În manieră socratică.
- Sol lucet omnibus.* Soarele strălucește pentru toți, dreptul de a ne bucura de darurile naturii.
- Solum certum nihil esse certi.* Singurul lucru sigur este faptul că nimic nu este sigur (după Socrate).
- Spero meliora.* Sper în lucruri mai bune.

Spiritus rector. Spirit conducător, personalitate care definește o mișcare de idei.
Stante pede. În picioare, pe fugă.

Statu quo. Situația în care se găsesc lucrurile, fără schimbare.

Status in statu. Stat în stat (referitor la o populație care dorește condiții speciale).

Stricto sensu. În accepțiunea restrânsă a termenului.

Studiose exquirunt unde verba sint. Cercetează cu pasiune de unde provin cuvintele.

Îndemn pentru a căuta etimologia cuvintelor (Cicero).

Sublata causa, tollitur effectus. Dacă se înlătură cauza, dispare și efectul.

Sub lege libertas. Libertate în cadrul legii.

Sub specie aeternitatis. A concepe lucrurile din perspectiva eternității (Spinoza).

Sub voce (s.v.). Sub cuvântul (când se citează cuvintele dintr-un dicționar).

Sui generis. O entitate deosebită de oricare alt gen, care constituie ea însăși un gen, în felul său.

Summa cum pietate. Cu cel mai mare respect.

Summa summarum. Cele mai presus dintre cele mai presus. Formulă pentru superlativ (Plaut).

Summum bonum. Binele suprem (Dumnezeu).

Sunt lacrimae rerum. Sunt lacrimi pentru lucruri, nenorocirile provoacă lacrimi (Virgiliu).

Suo tempore. La vremea sa (orice lucru).

Suppressivo veri. Sub presiunea adevărului.

Sustine et abstine! Îndură și stăpânește-te! (principiu etic fundamental al stoicismului).

Sutor, ne ultra crepidam. Cizmarule, nu mai sus de sanda. Admonestarea celui care își depășește competența. Aceste cuvinte au fost adresate de pictorul grec Apelles (356–308 î.e.n.) unui cizmar care, după ce a făcut o observație corectă legată de modul în care era pictată o sanda a personajului, a început să critice și alte elemente ale tabloului.

Tabula rasa. Tăblă (de ceară) ștersă, metaforă vizând capacitatea receptivă a omului, anterioară oricărei experiențe (după Aristotel).

Tacent, satis laudant. Tăcând, ei laudă destul (Terențiu).

Tale quale. Așa cum este, neschimbat, ca atare.

Tamen est laudanda voluntas. Totuși trebuie lăudată dorința de a face (chiar dacă acțiunea a eșuat).

Tandem bona causa triumphat. În cele din urmă, cauza bună a triumfat.

Tantum possumus, quantum scimus. Putem atât cât știm (Bacon).

Temere. Fără intenție, din întâmplare.

Temporis filia veritas. Adevărul este fiul timpului.

Tempora mutantur, nos et mutamur in illis! Timpurile se schimbă și noi o dată cu ele!

Tempus edax rerum est. Timpul este devoratorul lucrurilor.

Tempus omnia revelat. Timpul dă la iveală toate lucrurile.

Terminus a quo, terminus ad quem. Punct de pornire, punct de destinație.

Terminus technicus. Termen tehnic.

Terra incognita. Ținuturi neexplorate, probleme încă neelucidate de știință.

Tertium comparationis. Al treilea termen al comparației (elementul neutru).
Tertium non datur. Nu se dă ca posibil un al treilea termen (ipoteză).
Theatrum mundi. Spectacolul lumii. Lumea privită ca spectacol.
Theoria sine praxi est carrus sine axi. Teoria fără practică este (ca) un car fără osie.
Timeo hominem unius libri. Mă tem de omul unei singure cărți. Cuvintele lui Toma d'Aquino pot fi interpretate în două sensuri: a) Mă tem de cel care a citit o singură carte (*Biblia*), pentru că o cunoaște foarte bine și nu mă pot confrunța cu el; b) Mă tem de cel care a citit o singură carte, pentru că nu cunoaște diversitatea punctelor de vedere și nu pot dialoga cu el.
Toga praetexta. Togă tivită (cu purpură) pe care la Roma o purtau adolescenții (până la 17 ani).
Toga virilis. Togă bărbătească, purtată de cetățenii romani maturi.
Toto caelo. Diametral opus.
Totum est prius partibus. Întregul este anterior părților (Leibniz).
Tu quoque, mi fili! Chiar și tu, fiule! Sunt cuvintele adresate de Cezar lui Brutus, fiul său natural, care se afla printre conjurații care l-au ucis în Senat la Idele lui Marte (anul 44 î.e.n.)

Ubi bene, ibi patria. Unde este bine, acolo este patria (Cicero).
Ubi libertas, ibi patria. Unde este libertate, acolo este patria.
Ubi supra. Unde s-a menționat anterior (deasupra).
Ultima ratio. Ultimul argument.
Ultima Thule. Thule (ținut mitic) cea îndepărtată, capătul lumii, ultima limită într-un domeniu.
Una hirundo non facit ver. Cu o rândunică nu se face primăvară (după Aristotel).
Una voce. Cu o singură voce, în unanimitate.
Una animo. Cu o singură minte, unanimitate.
Urbi et orbi. Către oraș (Roma) și către lume (benedicțiunea papală).
Utile dulci. (A îmbina) utilul cu plăcutul.
Ut infra. Ca dedesubt, ca mai jos, trimitere la paragraful următor.
Uti, non abuti. A uza, nu a abuza.
Uti salutabis, ita salutaberis. După cum vei saluta, așa vei fi salutat.
Ut sic. Ca atare.
Ut supra. Ca mai sus, trimitere la paragraful anterior.

Vade mecum (vademezum). Mergi cu mine. Denumire pentru un manual școlar, pentru un îndreptar sau pentru un ghid.
Vanitas vanitatum et omnia vanitas. Deșertăciunea deșertăciunilor și toate sunt deșertăciuni (Ecles, 1,2).
Variae lectiones. Diferite lucruri, cărți.
Variorum notae. Note ale diferiților comentatori.
Verbi gratia (v. g.). De exemplu.
Veni, vidi, vici. Am venit, am văzut, am învins (Cezar).
Venter non habet aures. Pântecul nu are urechi, cei flămânzi nu se satură cu vorbe.
Vera causa. Cauza adevărată.

Verba docent, exempla trahunt. Vorbele te învață, exemplele te conving.
Verba volant, scripta manent. Cuvintele zboară (se pierd), cele scrise rămân (ca dovadă) (Terențiu).
Verbatim et litteratim. Cuvânt pentru cuvânt și scrisoare pentru scrisoare.
Verbotenus. Cuvânt cu cuvânt.
Verbum a verbo. Cuvânt cu cuvânt. În mod literal.
Vere scire est per causas scire. A cunoaște cu adevărat înseamnă a cunoaște cauzele (Bacon).
Veritas numquam perit. Adevărul nu piere niciodată (Seneca).
Veritatis oratio simplex. Adevărul se rostește simplu (Seneca).
Veritas odium parit. Adevărul stârnește ură.
Verum ipsum factum est. Adevărul este însuși faptul (Vico).
Vestem mutare. A-și schimba haina, a fi oportunist.
Vexata quaestio. Problemă disputată.
Via media. Cale de mijloc.
Via regia. Calea regală.
Via, veritas, vita. Metodă, adevăr, viață.
Vice versa. Invers, termeni intersanjabili, schimbarea succesiunii.
Vide. Vezi. Trimitere la un text.
Video meliora proboque, deteriora sequor. Văd și sunt de acord cu calea cea bună, dar o urmez pe cea rea (Ovidiu).
Vide ut supra. Văd ceea ce este deasupra mea.
Vi et armis. Prin forță și arme.
Vincit omnia veritas. Adevărul le învinge pe toate.
Virtus constitit in medio. Virtutea se află la mijloc.
Virtute et fide. Prin virtute și credință.
Virtute et labore. Prin virtute și muncă.
Virtute, non astutia. Prin virtute, nu prin viclenie.
Vis cogitativa. Puterea de a cugeta (principiu scolastic).
Vis inertiae. Puterea inerției (rezistență la schimbare).
Vis viva. Puterea vieții, energia.
Vita brevis, ars longa. Viața este scurtă, arta este lungă.
Vivat, crescat, floreat! Să trăiască, să crească, să înflorească! (urare academică).
Viva vox. (Prin) viu grai, oral.
Viva vox docet. Cuvântul viu învață.
Volens, nolens. Vrând, nevrând.
Vox et praeterea nihil. O voce și nimic mai mult, vorbe fără sens.
Voxpopuli, vox Dei. Vocea poporului este vocea lui Dumnezeu (autoritatea majorității).
Vox populi, vox stultorum. Vocea poporului este vocea dobitoacelor (incompetența majorității).
Vox Stentorea. Voce de stentor, puternică (Stentor, personaj din *Iliada* lui Homer, care avea o voce foarte puternică, asemenea a cincizeci de oameni).
Vox et praeterea nihil. O voce și nimic mai mult, vorbe fără sens.
Vulgo. Comun, obișnuit, în limbaj popular.

Bibliografie

- Abate, M. și Berrien, F. K. (1967). Validation of stereotypes: japanese versus american students. *Journal of Personality and Social Psychology*, 7, 435-438.
- A Statment on Plagiarism* (Disponibil: webster.commmnet.edu/mla/plagiarism.shtml) [Accesat: 1.10.2006].
- Academia Republicii Socialiste România. (1974). *Dicționar englez-român*. București: Editura Academiei R. S. România.
- Academia Română. [1975] (1996). *Dicționarul explicativ al limbii române* (ediția a II-a). București: Editura Univers Enciclopedic.
- Academia Română. [1982] (2005). *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (ediția a II-a, revăzută și adăugită). București: Editura Univers Enciclopedic.
- Afful, Joseph B. A. și Mwinlaaru, Isaac N. (2010). Commonality and individuality in academic writing: an analysis of conference paper titles of four scholars, *ESP World*, 1, 27, 9 (Disponibil: <http://www.esp-world.info>) [Accesat: 15.08.2010].
- Agabrian, Mircea. (2004). *Cercetarea calitativă a socialului. Design și performare*. Iași: Editura Institutul European.
- Alexandrescu, Sorin. (1998). *Paradoxul român*. București: Editura Univers.
- American Psychological Association. (1994). *Publication Manual of the American Psychological Association* (ediția a IV-a). Washington, DC: American Psychological Association.
- American Psychological Association. (2009). *Publication Manual of the American Psychological Association* (ediția a VI-a). Washington, DC: American Psychological Association.
- Amerio, Piero. (1999). Putem să ne ocupăm de libertate, demnitate și dreptate? *Psihologia socială*, 3, 7-25.
- Anghel, Petre. [2005] (2007). *Tehnici de redactare* (ediția a II-a). București: Casa de Editură Viață și Sănătate.
- Anglia Ruskin University. (2010). *Guide to the Harvard Style of Referencing* (ediția a II-a) (Disponibil: <http://libweb.anglia.ac.uk/referencing/harvard.htm>) [Accesat: 10.12.2010].
- Apolzan, Lucia. (1943). Sate-crânguri din Munții Apuseni. Observații asupra așezării lor sociale. *Sociologie românească*, 5, 1-6, 149-160.
- Arsene-Bărbulescu, Anca. (2010). Internet cu suc și lapte. *Business Magazin*, 32, 40-41.
- Babbie, Earl R. [2007] (2010). *Practica cercetării sociale*. Iași: Editura Polirom (*The Practice of Social Research*, ediția a XI-a. Belmont: Wadsworth. Trad. rom. S. Gherghina, G. Jigău și M. Andriescu).

- Bahtin, Mihail. [1952–1953] (1986). *Speech Genres and Other Late Essays*. Austin, Tx: University of Texas Press. Trad. din l. rusă de Vern W. McGee.
- Bailey, Kenneth D. [1972] (1982). *Methods of Social Research* (ediția a II-a). New York: The Free Press.
- Bailey, Stephen. (2003). *Academic Writing. A Practical Guide for Students*. Londra: Routledge Falmer.
- Barnett, S. A. [1988] (1995). *Biologie și libertate. Eseu asupra implicațiilor etologiei umane*. București: Editura Enciclopedică (*Biology and Freedom: An Essay of the Implications of Human Ethology*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. Trad. rom. A. Croitoru).
- Băban, Adriana. (2002). *Metodologia cercetării calitative*. Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană.
- Bălășescu, Mădălina. (2010). Mediarea în context democratic: MediaEră, MediaSferă. În Dăncu, Vasile Sebastian (coord.). *Mediere. Comunicare. Tranzitie* (pp. 11-39). Cluj-Napoca: Editura EIKON.
- Beauvois, Jean-Leon și Levy, André. (1984). Éditorial. *Connexions*, 24, 5-8.
- Becker, Howard S. (1998). *Tricks of the Trade. How to Think about Your Research while You're Doing it*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bellah, R. N., Madsen, R., Sullivan, W. M., Swidler, Ann și Tipton, S. M. [1985] (1998). *Americanii. Individualism și dăruire*. București: Editura Humanitas (*Habits of the Heart. Individualism and Commitment in American Life*. Berkeley: University of California Press. Trad. rom. D. Pavel).
- Berg, Bruce L. [1989] (1998). *Qualitative Research Methods for the Social Science* (ediția a III-a). Boston: Allyn and Bacon.
- Berg, I. [1965] (2000). *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre* (ediția a II-a, revăzută). București: Editura Saeculum I. O.
- Berger, Peter L. și Luckmann, Thomas. [1966] (1999). *Construirea socială a realității. Tratat de sociologia cunoașterii*. București: Editura Univers (*The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Garden City, NY: Anchor Books. Trad. rom. A. Butucea).
- Bertin, Jaques. [1967] (1973). *Sémiologie graphique* (ediția a II-a). Paris: Mouton.
- Bochenski, Joseph. [1974] (1992). *Ce este autoritatea? Introducere în logica autorității*. București: Editura Humanitas (*Was ist Autorität? Einführung in die Logik der Autorität*. Freiburg in Breisgau: Verlag Herder KG. Trad. rom. T. Kleininger).
- Boncu, Ștefan. (1999). *Psihologie și societate*. Iași: Editura Erola.
- Boudon, Raymond (coord.) [1992] (1997) *Tratat de sociologie*. București: Editura Humanitas (*Traité de sociologie*. Paris: PUF. Trad. rom. D. Vasiliu și A. Ene).
- Bourhis, Richard Y. și Leyens, Jacques-Philippe (coord.). [1994] (1997). *Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri*. Iași: Editura Polirom (*Stereotypes, discrimination et relations intergroupes*. Liège: Pierre Mardaga. Trad. rom. D. Tonner).
- Boyd, Richard. (1979). *Metaphor and theory change*. În A. Ortony (ed.). *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Braudel, Fernand. [1987] (1994). *Gramatica civilizațiilor*. București: Editura Meridiane (*Grammaire des civilisations*. Paris: Les Editions Arthaud. Trad. rom. D. Moarcăș).
- Breton, Philippe. [2008] (2009). *Convinge fără să manipulezi. Să învățăm să argumentăm*. Iași: Editura Institutul European (*Convaicre sans manipuler*. Paris: Le Découverte. Trad. rom. E. Dîrțu).
- Brielmaier, Peter și Wolf, Eberhard. [1997] (1999). *Ghid de tehnoredactare. Punerea în pagină a ziarelor și revistelor*. Iași: Editura Polirom (*Zeitungs und Zeitschriftenlayout*. Berlin: UVK Medien. Trad. rom. V. Odobescu).
- Brinton, Crane. (1938). *The Anatomy of a Revolution*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Buranen, Lise. (1999). "But I wasn't cheating": plagiarism and cross-cultural mythology. În L. Buranen și A. M. Roy (eds.). *Perspectives on Plagiarism and Intellectual Property in a Postmodern World*. New York: State University of New York Press.
- Burke, Peter. [1992] (1999). *Istorie și teorie socială*. București: Editura Humanitas (*History and Social Theory*. Ithaca: Cornell University Press. Trad. rom. C. Nicolae).
- Buzon, Claudette și Mouras, Marie-Jo. (1997). Se documenter, gerer et exploiter l'information. În A. Veil-Barais (coord.). *Les Methodes en psychologie* (pp. 56-95). Paris: Breal.
- Cargill, Margaret și O'Connor, Patrick. (2009). *Writing Scientific Research Articles: Strategy and Steps*. New York: Blackwell Publishing.
- Carl, Walter J. (1995). *Six thinking hats: Argumentativeness and response to thinking model* (Disponibil: www.waltercarl.neu.edu/PDFs/ritseniorthesis.pdf) [Accesat: 13.09.2010].
- Cernea, Mihail (coord). (1970). *Contribuții la sociologia culturii de masă*. București: Editura Academiei R. S. România.
- Chartier, Roger. [1985] (1995). Practicile scrierii. În Ph. Aries și G. Duby (coord.). *Istoria vieții private. De la Renaștere la Epoca Luminilor* (vol. 5, pp. 136-198). București: Editura Meridiane (*Histoire de la vie privée. De la Renaissance aux Lumières*. Trad. rom. C. Tănăsescu).
- Chelcea, Ion și Chelcea, Septimiu. (1990). Forme tradiționale de cooperare în viața poporului român: tovărășiile tinerilor. *Sociologie românească*, 1-2, 93-105.
- Chelcea, Septimiu. (1975). *Chestionarul în investigația sociologică*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Chelcea, Septimiu. (1982). *Experimentul în psihosociologie*. București: Editura Științifică.
- Chelcea, Septimiu. (1988). *Lungul drum spre tine însuși*. București: Editura Militară.
- Chelcea, Septimiu. (2002a). *Un secol de cercetări psihosociologice*. Iași: Editura Polirom.
- Chelcea, Septimiu. (2002b). *Opinia publică. Gândesc masele despre ce și cum vor elitele?* București: Editura Economică.

- Chelcea, Septimiu. (2004). Genunchii în „sistemul postură-gest”. În S. Chelcea (coord.). *Comunicarea nonverbală în spațiul public* (pp. 77-94). București: Editura Tritonic.
- Chelcea, Septimiu. (2007). Traian Herseni – clasic al psihosociologiei românești. În M. Diaconu, C. Constantinescu și I. Herseni (eds.). *Traian Herseni în critica vremii* (pp. 310-325). Editura Universității din Pitești.
- Chelcea, Septimiu. (2008). Cultura universitară – cultură a plagiatului? În S. Chelcea (coord.). *Rușinea și vinovăția în spațiul public. Pentru o sociologie a emoțiilor* (pp. 236-247). București: Editura Humanitas.
- Chelcea, Septimiu (coord.). [2006] (2010). *Psihosociologie. Teorii, cercetări, aplicații* (ediția a II-a). București: Editura Economică.
- Chelcea, Septimiu. [1990] (2010). *Cum să redactăm o lucrare de licență, o teză de doctorat, un articol științific în domeniul științelor socioumane* (ediția a IV-a). București: Editura Comunicare.ro.
- Chelcea, Septimiu și Chelcea, Adina. (1977). *Elemente de psihosociologie a muncii eficiente*. București: Editura Politică.
- Chelcea, Septimiu, Lungu, Ovidiu, Radu, Lucian și Vlăduț, Mihaela. (1999). Reprezentarea selfului și a altora: efectul Muhammad Ali în România. Particularități ale tranziției. *Sociologie Românească*, 4, 24-32.
- Chelcea, Septimiu și Filipescu, Iancu. (2002). Notă asupra ediției. În D. Gusti și T. Herseni (eds.). *Îndrumări pentru monografiile sociologice [1940]*. București: Editura Universității din București.
- Chelcea, Septimiu, Duduciuc, Alina, Ivan, Loredana și Moldoveanu, Andreea. (2004). Atractivitatea feței feminine. În S. Chelcea (coord.). *Comunicarea nonverbală în spațiul public* (pp. 53-66). București: Editura Tritonic.
- Chelcea, Septimiu, Jderu, Gabriel și Moldoveanu, Andreea. (2006). Cultura organizațională universitară – cultură a plagiatului? *Psihologia socială*, 17, 57-76.
- Chelcea, Septimiu et al. (2008). Anchetă sociologică: fraudă intelectuală. În S. Chelcea (coord.). *Rușinea și vinovăția în spațiul public. Pentru o sociologie a emoțiilor* (pp. 270-305). București: Editura Humanitas.
- Coffin, Caroline et al. (2003). *Teaching Academic Writing*. Londra: Routledge.
- Comte, Auguste. (1830-1842). *Système de philosophie positive, préliminaires généraux et conclusions*.
- Conea, Ion. (1940). *Clopotiva — un sat din Hațeg*. București: Institutul de Științe Sociale al României.
- Constantinescu, Cornel. (1999, decembrie). Tradiția cercetărilor sociologice în Județul Argeș. În Ilie Bădescu (moderator), *60 de ani de la cercetarea sociologică a plasei Dâmbovic*. Simpozion. Universitatea din Pitești.
- Coteanu, Ion, Seche, Luiza și Seche, Mircea. (1996). *Dicționarul explicativ al limbii române* (ediția a II-a). București: Editura Univers Enciclopedic.
- Cuba, Lee și Cocking, John. (1997). *How to Write about the Social Sciences*. Edinburgh: Longman Group.
- Cuba, Lee. [2001] (2002). *A Short Guide to Writing about Social Science* (ediția a IV-a). New York: Addison-Wesley Educational Publishers.

- Demtl, Michael. (2009). *Basics of Research Paper Writing and Publishing*. Manuscris nepublicat (Disponibil: <http://www.pri.univie.ac.at/~demtl/papers/meth-se.pdf>) [Accesat: 7.09.2010].
- Dicționarul explicativ al limbii române. (1975). București: Editura Academiei R. S. România.
- Didier, Julia. (1964). *Dictionnaire de la Philosophie*. Paris: Librairie Larousse.
- Dominick, Joseph R. [2002] (2009). *Ipostazele comunicării de masă. Media în era digitală*. București: Editura Comunicare.ro (*The Dynamics of Mass Communication: Media in the Digital Age*. Boston: McGraw Hill. Trad. rom. M. Mănăstireanu, A.-V. Florescu și A. Bărică).
- Driscoll, Dana Lynn și Brizee, Allen. (2010). *Paragraphing Length Consistency* (Disponibil: <http://owl.english.purdue.edu/>) [Accesat la 17.08.2010].
- Driscoll, Dana Lynn și Stolley, Karl. (2010). *Types of Sources* (Disponibil: <http://owl.english.purdue.edu/>) [Accesat la 15.08.2010].
- Dubois, Jean, Edeline, F., Klinkenberg, J. M., Minguet, P., Pire, F. și Trinon, N. [1970] (1974). *Retică generală*. București: Editura Univers.
- Ducrot, Oswald și Schaeffer, Jean-Marie. [1972] (1996). *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*. București: Editura Babel (*Nouveau dictionnaire encyclopédiques des sciences du langage*. Paris: Editions du Seuil. Trad. rom. A. Măgureanu, V. Vișan și M. Punescu).
- Dumitru, Sandu. (1999). *Spațiul social al tranziției. Cercetări și eseuri*. Iași: Editura Polirom.
- Durkheim, Émile. [1895] (1974). *Regulile metodei sociologice*. București: Editura Științifică și Enciclopedică (*Le Règles de la méthode sociologique*. Paris: Félix Alcan. Trad. rom. C. Sudețeanu, revăzută de I. Mihăilescu).
- Durkheim, Émile. [1897] (1993). *Despre sinucidere*. Iași: Editura Institutul European (*Le Suicide. Étude de sociologie*. Paris: Félix Alcan. Trad. rom. M. Calcan).
- Eco, Umberto. [1977] (2000). *Cum se face o teză de licență*. Constanța: Editura Pontica (*Come si fa una tesi di laurea*. Milano: Bompiani. Trad. rom. G. Popescu).
- Ede, Lisa. (2009). *Academic Writer & Documenting Sources in MLA Style*.
- Einstein, Albert. [1916] (1957). *Fundamentele teoriei generale a relativității*. București: Editura Științifică.
- Eliade, Mircea. [1958] (2002). Scrisoare către Principesa Ileana a României. *Al-dine*, 334, 4.
- Elias, Norbert. [1939] (2002). *Procesul civilizației. Cercetări sociogenetice și psihogenetice* (2 vol.). Iași: Editura Polirom (*Über den Prozeß der Zivilisation. Soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen* (2 vol.). Bern: Haus zum Falcken. Trad. rom. M-M. Aldea).
- Eron, L. D., Huesmann, L. R., Lefkowitz, M. M. și Walder, L. O. (1972). Does television violence cause aggression? *American Psychologist*, 27, 253-263.
- Eysenck, Hans și Eysenck, Michael [1981] (1998). *Descifrarea comportamentului uman*. București: Editura Teora (*Mind Watching: Why We Behave the Way We Do*. Londra: Smithmark Publishers. Trad. rom. M. Gafencu-Cristescu).

- Fazio, Russell H. și Zanna, Mark P. (1981). Direct experience and attitude-behavior consistency. În L. Berkowitz (ed.). *Advances in Experimental Social Psychology*, 14, 161-202.
- Ferreol, Gilles (coord.). (1999). *Adolescence et toxicomanie*. Paris: Armand Colin.
- Ferreol, Gilles și Flageul, Noël. [1996] (1998). *Metode și tehnici de exprimare scrisă și orală*. Iași: Editura Polirom (*Méthodes et techniques de l'expression écrite et orale*. Paris: Armand Colin. Trad. rom. C. Bilbă).
- Ferreol, Gilles, Schlachter, Didier, Rahmania, Nadji și Duverney, Daniel. (1995). *Dictionnaire des techniques quantitatives appliquées aux sciences économiques et sociales*. Paris: Armand Colin.
- Focillon, Henri. (1972). Elogiul mâinii. *Secolul 20*, 3-4, 43-78.
- Foulquie, Paul și Saint-Jean, Raymond. (1962). *Dictionnaire de la Langue philosophique*. Paris: PUF.
- Freud, Sigmund. [1904, 1910, 1916-1917] (1980). *Introducere în psihanaliză. Prelegeri de psihanaliză. Psihopatologia vieții cotidiene*. București: Editura Didactică și Pedagogică. (*Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse, 1916-1917; Über Psychoanalyse, 1910; Zur Psychopathologie des Alltagslebens, 1904*. Trad. rom. L. Gavrilii).
- Georgescu, Nae. (2002). Cuvânt înainte. În M. Eminescu. *Poezii* (vol. 1: *Satire*). București: Editura Floare Albastră.
- Georgiu, Grigore. (1997). *Naștere, cultură, identitate*. București: Editura Diogene.
- Gherghel, Nicolae. (1996). *Cum să scriem un articol științific*. București: Editura Științifică.
- Gilbert, Nigel. (1993). Writing about social research. În N. Gilbert (ed.). *Researching Social Life* (pp. 328-344). Londra: Sage Publications.
- Giles, Michael W. (1996). From Gutenberg to gigabytes: Scholarly communication in the age of cyberspace. *The Journal of Politics*, 58, 3, 613-626.
- Giltrow, Janet L. (2002). *Academic Writing: Writing and Reading in the Disciplines* (editia a III-a). Orchard Park, NY: Broadview Press.
- Goffman, Erving. (1963). *Stigma. Notes of the Management of Spoiled Identity*. New York: A Touchstone Book.
- Goffman, Erving. [1961] (2004). *Aziluri. Eseuri despre situația socială a pacienților psihiatrici și a altor categorii de persoane instituționalizate*. Iași: Editura Polirom (*Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. New York: Doubleday. Trad. rom. A. Mindrila).
- Goodman, Norman. [1992] (1998). *Introducere în sociologie*. București: Editura Lider (*Introduction to Sociology*. Londra: Harper Collins Publishers, Inc. Trad. rom. I. Rădulescu).
- Goody, Jack. (1979). *La Raison graphique. La domestication de la pensée sauvage*. Paris: Minuit.
- Graur, Alexandru. [1974] (2009). *Mic tratat de ortografie*. București: Editura Humanitas.

- Greenwald, Anthony G. și Banaji, Mahzarin, R. (1995). Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes, *Psychological Review*, 102, 2-27.
- Gusti, Dimitrie și Herseni, Traian. (1942). *Elemente de sociologie cu aplicări la cunoașterea țării și a neamului nostru* (ediția a VII-a, revăzută). București: Editura Cartea Românească.
- Gusti, Dimitrie. [1936] (1996). Muzeul Satului Românesc. În *Opere. Despre cultură* (pp. 169-177). București: Editura „Dimitrie Gusti“.
- Habermas, Jurgen. [1962] (1998). *Sfera publică și transformarea ei structurală. Studiul unei categorii a societății burheze*. București: Editura Univers (*Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag. Trad. rom. J. Ianoși).
- Hart, Chris. (1998). *Doing a Literature Review. Releasing the Social Science Research Imagination*. Londra: Sage.
- Hegel, Georg W. F. [1833] (1964). *Prelegeri de istorie a filozofiei*. București: Editura Academiei R. P. România (*Vorlesungen die Geschichte der Philosophie*. Trad. rom. D. D. Roșca).
- Hult, Christine A. (1996). *Researching and Writing in the Social Sciences*. Boston: Allyn and Bacon.
- Humă, Bogdana. (2010). *Stilul de redactare al tezelor de doctorat în sociologie. Proiect de cercetare*. București: Universitatea din București (nepublicat).
- Iluț, Petru. (2000). *Iluzia localismului și localizarea iluziei. Teme actuale ale psihosociologiei*. Iași: Editura Polirom.
- Institutul Național de Statistică. (2004). *Analize demografice. Situația demografică a României în anul 2003*.
- Ivanic, Roz. (1998). *Writing and Identity: The Discoursal Construction of Identity in Academic Writing*. Amsterdam: John Benjamins.
- Jalobeanu, Mihai. (2004). *Plagiatul pe Web* (Disponibil: www.itim-cj.ro/~jalobean/Plagiarism-ro.html) [Accesat: 13.08.2010].
- Jha, Subhash și Krishnatray, Pradeep. (2010). Segmentation of Internet Users Based on Psychological and Behavioral Variables. *Revista Română de Marketing*, 5, 3, 32-65.
- Johnson, Allan G. [2000] (2007). *Dicționarul Blackwell de sociologie. Ghid de utilizare a limbajului sociologic*. București: Editura Humanitas (*The Blackwell Dictionary of Sociology. A User Guide to Sociological Language*. Malden Mss: Blackwell Publishers. Trad. rom. S. G. Drăgan și V. Russo).
- Kapița, Piotr L. [1977] (1981). *Experiment, teorie, practică*. București: Editura Politică (Moscova: Izdatelstvo „Nauka“). Trad. rom. M. Slănină).
- Kaufmann, Jean-Claude. [1995] (1998a). *Trupuri de femei, priviri de bărbați. Sociologia sânilor goi*. București: Editura Nemira (*Corps de femmes, regards d'hommes*. Paris: Editions Nathan. Trad. rom. V. Barna).
- Kaufmann, Jean-Claude. [1996] (1998b). Interviuul comprehensiv. În François de Singly, Alain Blanchet, Anne Gotman și Jean-Claude Kaufmann, *Ancheta și*

- metodele ei: chestionarul, interviul de producere a datelor, interviul comprehensiv* (pp. 201-294). Iași: Editura Polirom.
- Key, V. O. Jr. (1961). *Public Opinion and American Democracy*. New York: Alfred A. Knopf.
- King, Gary, Keohane, Robert și Verba, Sidney. [1994] (2000). *Fundamentele cercetării sociale*. Iași: Editura Polirom. (*Designing Social Inquiry. Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton: Princeton University Press. Trad. rom. I. Culic și B. Micu).
- King, Rob. (1997). The Internet for sociologists. *Contemporary Sociology*, 26, 4, 434-444.
- Kinsey, Alfred C., Pomeroy, Wardell B., Clyde, Martin E. și Gebhard, Paul H. [1953] (1970). *Das sexuelle Verhalten der Frau*. Berlin: G. B. Fischer & Co.
- Kissinger, Henry. (2001). *Does America Need a Foreign Policy? Toward a Diplomacy for the 21st Century*. New York: Simon & Schuster.
- Kolich, Augustus M. (1983). Plagiarism: The worm of reason. *College English*, 45, 2, 141-148.
- Kuhn, Thomas S. [1962] (1976). *Structura revoluțiilor științifice*. București: Editura Științifică și Enciclopedică (*The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: The University of Chicago Press. Trad. rom. M. Flonta).
- La Follette, M. (1992). *Stealing into Print: Plagiarism, Fraud, and Misconduct in Scientific Publishing*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Lakoff, George și Johnson, Mark. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Laplantine, François. [1996] (2000). *Descrierea etnografică*. Iași: Editura Polirom (*La Description ethnographique*. Paris: Éditions Nathan. Trad. rom. E. Stănculescu).
- Larson, Charles U. [2001] (2003). *Persuasiunea. Receptare și responsabilitate*. Iași: Editura Polirom (*Persuasion: Reception and Responsibility*. Belmont: Wadsworth, Thomson Learning. Trad. rom. O. Arhip).
- Lazarsfeld, Paul F., Bernard, Berelson și Gaudet, Hazel. [1944] (2004). *Mecanismul votului. Cum se decid alegătorii într-o campanie prezidențială*. București: Editura Comunicare.ro. (*The People's Choice. How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign*. New York: Columbia University Press. Trad. rom. S. Drăgan).
- Legea privind dreptul de autor și drepturile conexe, *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 60 din 26 martie 1996.
- Leki, Ilona. (1998). *Academic Writing. Exploring Processes and Strategies*. New York: St. Martin's Press.
- Lewinson, Grant și Hartley, James. (2005). What's in a title? Number of words and the presence of colons. *Scientometrics*, 63, 2, 341-356.
- Lewis, Oscar. (1969). *A Death in the Sánchez Family*. New York: Random House.
- Lewis, Oscar. [1961] (1978). *Copiii lui Sánchez*. București: Editura Eminescu.

- Leyens, Jacques-Philippe. (1983). *Sommes-nous tous des psychologues?* Bruxelles: Mardaga.
- Lillis, Theresa. (2001). *Student Writing. Access, Regulation, Desire*, Londra: Routledge.
- Lindstrom, Martin. [2005] (2009). *Branduri senzoriale. Construiți branduri puternice folosind toate cele 5 simțuri*. București: Editura Publica (*Brand sense. Build Powerful Brand through Touch, Taste, Smell, Sight, and Sound*. New York: Free Press. Trad. rom. Mihaela Sofonea).
- Lipson, Charles. (2005). *How to Write a BA Thesis: A Practical Guide from Your First Ideas to Your Finished Paper*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lodge, David. [1995] (2002). *Terapia*. București: Editura Polirom.
- Loftus, Geoffrey R. și Loftus, Elisabeth F. [1982] (1988). *Esence of Statistics* (ediția a II-a). New York: Alfred A. Knopf.
- Luca, Marcela. (1999). Succesul – un țel al fiecăruia? *Psihologia*, 5, 28-35.
- Ludușan, Nicolae și Voiculescu, Florea. (1997). *Măsurarea și analiza statistică în științele educației. Teorie și aplicații*. Sibiu: Editura Imago.
- Lupton, Robert A. și Chapman, Kenneth J. (2002). Russian and american college student's attitudes, perceptions and tendencies towards cheating. *Educational Research*, 44, 1, 17-27.
- Marcu, Florin și Maneca, Constant. [1961] (1978). *Dicționar de neologisme* (ediția a III-a, revăzută și adăugită). București: Editura Academiei R. S. România.
- Marcus, Solomon. (2002). La școala plagiatului. *România literară*, 48, 3.
- Martín, Pedro M. (2003). Personal attribution in english and spanish scientific texts. *English for Specific Purposes*, 22, 225-243.
- Massey, Douglas S. (2002). A brief history of human society: The origin and role of emotion in social life. *American Sociological Review*, 67, 1, 1-29.
- Maugham, W. Somerset. [1919] (1996). *Vreau și luna de pe cer*. București: Editura Alfa.
- McCauley, Clark și Stitt, C. L. (1978). An individual and quantitative measure of stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 929-940.
- Merton, Robert K. (1948). The self-fulfilling prophecy. *Antioch Review*, 8, 193-200.
- Merton, Robert K. [1949] (1968). *Social Theory and Social Structure*. Londra: The Free Press.
- Mic dicționar enciclopedic*. (1978). București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Miguel, Amando de. (1997). *Manual del perfecto sociologo*. Madrid: Espasa Calpe.
- Mihai, Lucian. (2002). Protecția creațiilor literare, artistice și științifice prin dreptul de autor. *Buletin informativ*, 8, 30-31.
- Miller, David L. (1985). *Introduction to Collective Behavior*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Mills, Wright C. [1959] (1975). *Imaginația sociologică*. București: Editura Politică (*The Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press. Trad. rom. P. Berar).

- Moles, Abraham A. [1973] (1974). *Sociodinamica culturii*, București: Editura Științifică (*Sociodynamique de la culture*, Paris, Mouton, 1973, Trad. rom. I. Pecher).
- Morris, Desmond. [1967] (1991). *Maimuța goală*. București: Editura Enciclopedică (*The Naked Ape*. Londra: Grafton Books. Trad. rom. V. Rendec).
- Morris, Desmond. [1969] (2010). *Zoomenirea*. București: Editura Arte (*The Human Zoo*. Londra: Jonathan Cape. Trad. rom. V. Dumitrașcu).
- Moscovici, Serge. (1988). *La Machine à faire des dieux. Sociologie et psychologie*. Paris: Fayard.
- Moscovici, Serge. [1997] (1999). *Cronica anilor risipiți. Povestire autobiografică*. Iași: Editura Polirom (*Chronique des années égarées. Récit autobiographique*. Paris: Les Editions Stock. Trad. M. Jean Renaud).
- Moser, C. A. [1958] (1967). *Metodele de anchetă în investigarea fenomenelor sociale*. București: Editura Științifică (*Survey Methods in Social Investigation*. Londra: Heinemann. Trad. rom. Al. Giuculescu).
- Muller, Mary Stela și Cornelsen, Julce Mary. [2002] (2003). *Normas e padroes para teses, dissertagoes e monografias* (ediția a V-a). Londrina: Editora da Universidade Estadual de Londrina.
- Munteanu, Eugen și Munteanu, Lucia-Gabriela. (1996). *Aeterna latinitas. Mică enciclopedie a gândirii europene în expresie latină*. Iași: Editura Polirom.
- Neculau, Adrian. (2003). Prefață. În B. Zani și A. Palmonari (coord.). *Manual de psihologia comunității*. Iași: Editura Polirom.
- Neculau, Adrian (coord.). (1996). *Psihologie socială. Aspecte contemporane*. Iași: Editura Polirom.
- Nietzsche, Friedrich. (1889). *Götzen-Dämmerung*. Leipzig: Verlag C. G. Neumann.
- Noelle-Neumann, Elisabeth. [1980] (2004). *Spirala tăcerii. Opinia publică – invelişul nostru social*. București: Editura Comunicare.ro. (*The Spiral of Silence. Public Opinion – Our Social Skin*. Chicago: The University of Chicago Press. Trad. rom. V. Cucu-Oancea).
- O'Brien, Martin. (1993). Social research and sociology. În N. Gilbert (ed.). *Researching Social Life* (pp. 1-17). Londra: Sage Publications.
- Office of the Provost University of Pittsburgh. (2003). *Format Guidelines for Electronic Thesis and Dissertation Preparation at the University of Pittsburgh*.
- Ogilvy, David. [1963] (2009). *Confesiunile unui om de publicitate*. București: Editura Humanitas (*Confessions of an Advertising Man*. New York: Southbank Publishing. Trad. rom. M. Mitarcă).
- Otovescu, Dumitru (coord.). (2010). *Tratat de sociologie generală*. Craiova: Editura Beladi.
- Parsons, Talcott. (1951). *The Social System*. Glencoe: The Free Press.
- Passeron, Jean-Claude. (1991). *Le Raisonement sociologique*. Paris: Editions Nathan.
- Pătru, Miron Virgil. (1999). *Sententiae. Dicționar de maxime, citate, expresii latine*. București: Editura Compol.

- Perpelea, Nicolae. (1997). Opinia publică despre „opinia publică“. *Revista română de sociologie*, 8, 3-4, 319-357.
- Pettigrew, Thomas F. (1971). *Racially Separate or Together?* New York: McGraw-Hill.
- Phillips, Estelle M. și Pugh, D. S. (1994). *How to get a PhD: a handbook for students and their supervisors*. Buckingham: Open University Press.
- Pinçon, Michel și Pinçon-Charlot, Monique. [1997] (2003). *Călătorie în marea burghezie*. Iași: Editura Institutul European (*Voyage en grande bourgeoisie*. Paris: PUF. Trad. rom. I. Coșereanu).
- Plagiarism: What It is and How to Recognize and Avoid It*. (Disponibil: <http://www.indiana.edu/~wts/wts/plagiarism.html>) [Accesat: 1.10.2010].
- Popper, Karl R. [1971] (1981). *Logica cercetării*. București: Editura Științifică și Enciclopedică (*Logik der Forschung*. Tübingen: J. C. B. Mohr. Trad. rom. M. Flonta, A. Surdu și E. Tivig).
- Provost, Marc A., Alain, Michel, Leroux, Yvan și Lussier, Yvan. [1993] (1997). *Guide de presentation d'un raport de recherche* (ediția a III-a). Trois-Rivieres Qc: Les Editions SMG.
- Rad, Ilie. (2008). *Cum se scrie un text științific. Disciplinele umaniste* (ediția a II-a, revăzută și adăugită). Iași: Editura Polirom.
- Radu, Ioan, Miclea, Mircea, Albu, Monica, Moldovan, Olga, Nemeș, Sofia și Szamoskozy, Ștefan. (1993). *Metodologie psihologică și analiza datelor*. Cluj-Napoca: Editura Sincron.
- Raghavan, Srividya și Chakraborti, Rajdeep. (2010). An Empirical Examination of Influence Disposition Decisions of Consumers. *Revista Română de Marketing*, 5, 3, 66-99.
- Ramon y Cajal, Santiago. [1897] (1967). *Drumul spre știință*. București: Editura Politică (*Reglas y consejos sobre investigación científica*. Trad. rom. Șt. Iacob).
- Richardson, Laurel. (1991). Postmodern social theory: Representational practices. *Sociological Theory*, 9, 2, 173-179.
- Richardson, Laurel. (1994). Writing: A method of inquiry. În N. K. Denzin și Y. Lincoln (eds.). *Handbook of Qualitative Research* (pp. 516-529). London: Sage Publications.
- Ritzer, George. [2007] (2010). *Globalizarea nimicului: cultura consumului și paradoxurile abundenței*. București, Editura Humanitas (*The Globalization of Nothing 2*. Thousand Oaks: Pine Forge Inc. Trad. rom. R. Popescu).
- Roig, Miguel. (2009). *Avoiding plagiarism, self-plagiarism, and other questionable writing practices: A guide to ethical writing* (Disponibil: http://ori.hhs.gov/education/products/roig_st_johns/) [Accesat: 6.09.2010].
- Roman, Ion. (1978). *Vorbiți mai bine, scrieți mai bine românește*. București: Editura Ion Creangă.
- Rosen, Leonard J. (2008). *The Academic Writer's Handbook* (ediția a II-a). Londra: Longman.
- Rousseau, Jean-Jacques [1762] (1967) *Contractul social*. București: Editura Științifică (Trad. Henri H. Stahl).

- Sardar, Ziauddin. (2004). Mecca. *Lettre Internationale*, 51, 22-31.
- Schifirneț, Constantin. (1999). *Sociologie*. București: Editura Economică.
- Schuman, Howard. (1966). Social change and the validity of regional stereotypes in East Pakistan. *Sociometry*, 29, 428-440.
- Scott, Mary și Turner, Joan. (2008). *Problematising Proofreading* (Disponibil: www.zeitschrift-schreiben.eu) [Accesat 9. 08. 2010].
- Seca, Jean-Marie. (1998). Tineri, culturi emergente și ieșiri din „galeră”. *Psihologia socială*, 2, 59-71.
- Seca, Jean-Marie. (1999). Logica simulacrului. *Psihologia socială*, 3, 37-49.
- Sendrail, Marcel. [1967] (1983). *Înțelepciunea formelor*. București: Editura Meridiane (*Sagesse et délire des formes*. Paris: Hachette. Trad. rom. A. Călinescu).
- Seneca, Annaeus L. [58 e.n.] (1967). *Scrieri către Luciliu*. București: Editura Științifică (*Epistolae ad Lucilium*. Trad. rom. Gh. Guțu).
- Sfez, Lucien. [1988] (2002). *O critică a comunicării*. București: Editura Comunicare.ro (*Critique de la communication*. Paris: Éditions du Seuil. Trad. rom. R. Gârmacea, R. Popescu și S. Gherguț).
- Shanti Bruce și Rafoth, Ben (eds.). (2004). *ESL Writers: A Guide for Writing Center Tutors*. Portsmouth, NH: Boynton/Cook Publishers.
- Shrader-Frechette, Kristin. (1994). *Ethic of Scientific Research*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield.
- Silverman, David. [1993] (2004). *Interpretarea datelor calitative. Metode de analiză a comunicării, textului și interacțiunii*. Iași: Editura Polirom (*Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. Thousand Oaks: Sage Publications. Trad. rom. A. Toplean).
- Singleton, Royce, Jr., Straits, Bruce C., Straits, Margaret M. și McAllister, Ronald J. (1988). *Approaches to Social Research*. New York: Oxford University Press.
- Singly, François de, Blanchet, Alain, Gotman, Anne și Kaufmann, Jean-Claude. [1992-1996] (1998). *Ancheta și metodele ei: chestionarul, interviul de producere a datelor, interviul comprehensiv*. Iași: Editura Polirom (*L'Enquête et ses méthodes: le questionnaire, l'entretien, l'entretien compréhensif*. Paris: Nathan. Trad. rom. E. Stănculescu).
- Sirota, Andre. (1998). Când lipsește regula, se deschide o breșă pentru un atac pervers obișnuit. *Psihologia socială*, 2, 39-59.
- Slama-Cazacu, Tatiana. (2010). *Confuzii, greșeli, prostii și răutăți în limba română, azi*. București: Editura Tritonic.
- Soler, Viviana. (2007). Writing titles in science: An exploratory study. *English for Specific Purposes*, 26, 1, 90-102.
- Spinoza, Baruch. [1677] (1981). *Etica demonstrată după metoda geometrică și împărțită în cinci părți*. București: Editura Științifică (Trad. rom. A. Posescu).
- Splichal, Slavko. (1999). *Public Opinion. Developments and Controversies in the Twentieth Century*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

- Sproat, Ethan, Driscoll, Dana Lynn și Brizee, Allen. (2010). *The Rhetorical Situation: Audience and Text* (Disponibil: <http://owl.english.purdue.edu/>) [Accesat: 17.08.2010].
- Stahl, Henri H. (1974). *Teoria și practica investigațiilor sociale* (vol. I). București: Editura Științifică.
- Stanton, Nicki. [1977] (1995). *Comunicarea*. București: Editura Știință și Tehnică (*Communication*). Londra: The Macmillan Press. Trad. rom: M. Constantinescu și R. Stoenescu).
- Stavinsky, Leonard P. (1973). Term paper „mills“, academic plagiarism, and state regulation. *Political Science Quarterly*, 88, 3, 445-461.
- Stănculescu, Elisabeta. (1998). Prefață. În François de Singly *et al. Ancheta și metodele ei: chestionarul, interviul de producere a datelor, interviul comprehensiv* (pp. 5-16). Iași: Editura Polirom.
- Stănculescu, Elena. (1998). Vârsta adultă – involuție sau progres? *Psihologia*, 6, 9-14.
- Stănculescu, Irina. (1998). *Organizarea socială a memoriei colective*. Lucrare de licență nepublicată, Universitatea din București.
- Strauss, Anselm L. (1992). *La Trame de la negociation. Sociologie qualitative et interactionisme*. Paris: L'Harmattan. Apud Jean-Claude Kaufmann (1998).
- Strauss, Anselm L. și Corbin, Juliet. [1990] (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Swales, John M. (1981). Aspects of article introductions. *Aston ESP Research Report No.1.*, Language Studies Unit, University of Aston, Birmingham, UK.
- Swales, John M. (1990). *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Swales, John M. (2004). *Research Genres: Exploration and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Swales, John M. <http://www.amazon.com/Academic-Writing-Graduate-Students-Second/dp/0472088564> - #
- Swales, John M. și Feak, Christine B. [1994] (2004). *Academic Writing for Graduate Students. Essential Tasks and Skills: A Course for Nonnative Speakers of English* (ediția a II-a). University of Michigan Press.
- Swales, John M. și Feak, Christine B. (2009). *Abstracts and the Writing of Abstracts* (Disponibil: <http://www.amazon.com/Academic-Writing-Graduate-Students-Second/dp/0472088564>) [Accesat: 18.01.2010].
- Szczepanski, Jan. [1970] (1972). *Noțiuni elementare de sociologie*. București: Editura Științifică (*Elementarne pojêcia socjologii*. Varșovia: PWN. Trad. rom. N. Mareș).
- Serbănescu, Andra. [2000] (2001). *Cum se scrie un text* (ediția a II-a). Iași: Editura Polirom.

- The University of Melbourne. (f. a.). *Developing originality* (Disponibil: www.services.unimelb.edu.au/.../Writing-Style-Developing-Originality-flyer.pdf) [Accesat: 13.09.2010].
- Thomas, Jan E. și Kukulian, Annis. (2004). Why don't I know about these women? Classical theory and the inclusion of women. *Teaching Sociology*, 32, 3, 252-263.
- Toffler, Alvin. [1981] (1983). *Al treilea val*. București: Editura Politică (*The Third Wave*. New York: Bantam Books. Trad. rom. G. Bolomey și D. Stoianovici).
- Traxel, Werner. (1974). *Grundlagen und Methoden der Psychologie*. Berna: Hans Huber Verlag.
- Turabian, Kate L. [1937] (2007). *A Manual for Writers of Research Papers, Theses, and Dissertations* (ediția a VII-a). Chicago: University of Chicago Press.
- Ufnalska, Sylwia B. și Hartley, James. (2009). How can we evaluate the quality of abstracts. *European Science Editing*, 35, 3, 69-71.
- Uritescu, Dorin. (2009). *Dicționar de cuvinte și sensuri noi*. București: Editura S.A.I.S.
- Useem, Bert. (1997). Choosing a Dissertation Topic. *Political Science and Politics*, 30, 2, 213-216.
- Vieira, Sonia. [1991] (2002). *Como escrever uma tese* (ediția a V-a). Sao Paulo: Pioneira Thompson Learning.
- Visscher, Pierre. (1998). Exerciții structurate în dinamica grupurilor: de ce? *Psihologia socială*, 1, 117-125.
- Visscher, Pierre de și Neculau, Adrian (coord.). (2001). *Dinamica grupurilor. Texte de bază*. Iași: Editura Polirom.
- Vlăscianu, Mihaela. (1999). *Organizațiile și cultura organizării*. București: Editura Trei.
- Wallerstein, Immanuel. [1998] (1999). Raportul președintelui Asociației Internaționale de Sociologie. *Sociologie românească*, 1, 123-128.
- Weber, Max. [1919] (2000). Știința ca profesiune. *Revista română de sociologie*, 5-6, 485-508.
- White, Hayden V. (1966). *The Burden of History*. *History and Theory*, 5, 2, 111-134.
- Whitley, Edgar A. și Grous, Alexander. (2009). Academic writing by 'international' students in the internet age: studying diversity in practice. *International Journal of Innovation in Education*, 1, 1, 12-34.
- Williams, Jeremy B. (2004). *Plagiarism: Deterrence, Detection and Prevention* (Disponibil: <http://media.hyperreal.org/zines/est/articles/plagiari.html>) [Accesat: 10.08.2010].
- Williams, Joseph M. (1990). *Style: Toward clarity and grace*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Wolcott, H. F. (1990). *Writing up Qualitative Research*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Writing Skills for Accounting Students*. (2003). (Disponibil: <http://ceds.vu.edu.au/~studentlearning/>) [Accesat la 30.08.2010].

Yin, Robert K. [1984] (2005). *Studiul de caz. Designul, analiza și colectarea datelor*. Iași: Editura Polirom (*Case Study. Design and Methods*. Thousand Oaks: Sage Publications. Trad. rom. V. Alupoiaie).

Zafiu, Rodica. (2002). Obsesiile cacofoniei. *România literară*, 50, 13.

Zafiu, Rodica. (2004). „A gugăli“. *România literară*, 29, 14, 13.

Zamfir, Cătălin. (1999). *Spre o paradigmă a gândirii sociologice*. Iași: Editura Cantes.

Zlate, Mielu. (1996). *Introducere în psihologie*. București: Casa de editură și presă „Șansa“.

Zhong, Lan. (f. a.). *Culture Root and Academic Writing: Factors That Influence Chinese International Students' Academic Writing at Universities in North America* (Disponibil: www.yorku.ca/yorkint/global/.../Zhong-Lan.pdf) [Accesat: 24.10.2010].

Index de autori

- Abate, M., 94, 225
Abraham, Dorel, 92
Afful, Joseph B. A., 225
Agabrian, Mircea, 139, 225
Alain, Blanchet, 232
Alain, Michel, 83, 235
Albu, Monica, 235
Aleixandre, Vincente,
Alexandrescu, Sorin, 71, 72, 225
Amerio, Piero, 76, 225
Anghel, Petre, 225
Anouilh, Jean, 139
Apolzan, Lucia, 119, 225
Aries, Ph., 227
Arsene-Bărbulescu, Anca, 44, 225
Aristotel, 140, 218, 219, 221, 222
Augustin (Aurelius Augustinus), 211, 212
Ayar, A. J., 189

Babbie, Earl R., 104,
Bacon, Francis, 210, 212, 215, 220,
221, 223
Bahtin, Mihail, 22, 225
Bailey, Stephen, 47, 226
Bailey, Kenneth D., 111, 190, 226
Balzac, Honoré de, 84
Banaji, Mahzarin R., 18, 231
Barnett, S. A., 75, 226
Bartol, Kathryn M., 17
Băban, Adriana, 84, 226
Bădescu, Ilic, 98, 228
Bădina, Ovidiu, 70
Bălașa, Ana, 76
Bălășescu, Mădălina, 226, 226
Bălcescu, Nicolae, 52
Beauvois, Jean-Leon, 70, 226
Becker, Charlotte B.,
Becker, Howaod S., 189, 226
Bellah, R. N., 22, 226
Berar, Petru, 95
Berelson, Bernard, 44, 232

Berg, Bruce L., 36, 226
Berg, I., 64, 203, 226
Berkowitz, Leonard, 225
Berger, Peter L., 71, 226
Berrien, F., K., 94, 225
Bertin, Jaques, 226
Blanchet, Alain, 232, 236
Bochenski, Joseph, 21, 53, 226
Bogathy, Zoltan, 191
Boileau-Despreaux, Nicolas, 14
Boncu, Ștefan, 75, 226
Boudon, Raymond, 75, 226
Bourhis, Richard Y., 76, 226
Boyd, Richard, 72, 226
Braudel, Fernand, 99, 226
Breton, Philippe, 73, 227
Brielmaier, Peter, 77, 173, 227
Brinton, Crane, 72, 227
Brizee, Allen, 24, 229, 236
Bucă, Marian, 65
Buchanan, William, 162
Buffon, Georges Louis Leclerc de, 21
Buranen, Lise, 13, 227
Burke, Peter, 21, 22, 227
Button, G., 189
Buzon, Claudette, 96, 227

Camus, Albert, 88
Cantemir, Dimitrie, 52
Cantril, Hadley, 162
Cargill, Margaret, 23, 227
Carl, Walter J., 227
Cato cel Bătrân (Marcus Porcius Cato
Maior), 208, 216
Cehov, Anton P., 84
Cernea, Mihail, 187, 227
Cervantes, Miguel de,
Cezar (Caius Iulius Caesar), 204, 222
Chakraborti, Rajdeep, 77, 235
Chapman, Kenneth J., 41, 233
Chartier, Roger, 51, 227

- Chelcea, Adina, 27, 70, 188, 228
 Chelcea, Ion, 93, 183, 188, 189, 227
 Chelcea, Septimiu, 15, 18, 27, 41, 65, 70,
 73, 76, 93, 99, 140, 174, 227
 Chilon din Sparta, 208
 Chirceev, Anatole, 157, 163
 Cicero (Marcus Tullius Cicero), 203, 204,
 208, 209, 210, 212, 214, 216, 217,
 220, 221, 222
 Clyde, Martin E., 232
 Cocking, John, 15, 228
 Comte, Auguste, 44, 94, 228
 Conea, Ion, 69, 228
 Constantinescu, Cornel, 98, 99, 228
 Coffin, Caroline, 13, 16, 106, 228
 Corbin, Juliet, 139, 237
 Cornelsen, Julce Mary, 82, 177, 193,
 194, 234
 Coteanu, Ion, 228
 Crane, N. B., 102
 Cuba, Lee, 15, 71, 76, 82, 90, 91, 136,
 140, 141, 186, 228
 Cusanus, Nicolaus, 209

 D'Andrare, R., 191
 Dâncu, Vasile S., 226
 DeFleur, Melvin L., 191
 DePaulo, Bella M., 191
 Derrml, Michael, 84, 228
 Descartes, René, 49, 207, 209, 215
 de Visscher, Pierre, 76, 191, 238
 Diaconu, Mihai, 228
 Didier, Julia, 229
 Diogene, 215
 Dominick, Joseph R., 106, 229
 Driscoll, Dana Lynn, 24, 105, 229, 236
 Duby, G., 227
 Dubois, Jean, 69, 229
 Ducrot, Oswald, 57, 229
 Duduciuc, Alina, 228
 Dumitru, Sandu, 191, 229
 Durkheim, Émile, 78, 90, 91, 99, 157,
 158, 229
 Duverney, Daniel, 230

 Eco, Umberto, 25, 26, 27, 33, 35, 49, 55,
 65, 66, 79, 80, 95, 185, 229
 Ede, Lisa, 229

 Edeline, F., 229
 Einstein, Albert, 181, 229
 Eliade, Mircea, 92, 229
 Elias, Norbert, 229
 Eminescu, Mihai, 87, 149, 230
 Eron, L. D., 76, 230
 Euclid (Eukleides), 219
 Eysenck, Hans J., 80, 183, 230
 Eysenck, Michael, 80, 183, 230

 Fazio, Russel H., 54
 Feak, Christine B., 237
 Fedru (Phaedrus), 215
 Feigl, M., 189
 Ferreol, Gilles, 75, 109, 133, 134, 230
 Festinger, Leon, 167
 Filipescu, Iancu, 63, 93, 228
 Flageul, Noel, 133, 134, 230
 Focillon, Henri, 140, 230
 Foulquie, Paul, 94, 230
 Freud, Sigmund, 95, 230

 Gaius Sallustius Crispus, 207
 Garfield, Eugene, 101
 Gaudet, Hazel, 44, 232
 Gavriliiu, Leonard, 95
 Gebhard, Paul H., 132, 232
 Georgescu, Nae, 140, 149, 230
 Georgiu, Grigore, 76, 230
 Gherghel, Nicolae, 118, 136, 230
 Gilbert, Nigel, 33, 230
 Giles, Michael W., 103, 230
 Giltrow, Janet L., 15, 230
 Ginzburg, Carlo, 21
 Goethe, Johann Wolfgang, 212
 Goffman, Erving, 76, 136, 137, 163, 230
 Golescu, Dinicu, 84
 Goodman, Norman, 230
 Goody, Jack, 141, 230
 Gotman, Anne, 232, 236
 Gracián y Morales, Balthasar, 54
 Graur, Alexandru, 158, 159, 166, 231
 Greenwald, Anthony G., 18, 231
 Grous, Alexander, 238
 Gusti, Dimitrie, 63, 70, 75, 152, 228, 231
 Gutenberg, Johann, 103

 Habermas, Jürgen, 28, 231
 Hart, Chris, 15, 18, 88, 89, 97, 189, 231

- Hartley, James, 67, 69, 86, 116, 232, 238
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, 95, 231
Herseni, Ioana, 228
Herseni, Traian, 31, 63, 75, 96, 228, 231
Hipocrat, 215
Hobbes, Thomas, 206, 212
Homer, 223
Horațiu (Quintus Horatius Flaccus), 49,
209, 210, 212, 213, 217, 219, 220
Huesmann, L. R., 230
Huizinga, Johann, 212
Hult, Christine A., 15, 22, 36, 231
Humă, Bogdana, 68, 145, 231
- Iluț, Petru, 60, 61, 136, 231
Ilovici, Edith, 179
Ivan, Loredana, 228
Ivanic, Roz, 13, 231
Iuvenal (Decimus Iunius Iuvenalis), 215
- Jalobeanu, Mihai, 45, 231
Jderu, Gabriel, 42, 228
Jha, Subhash, 78, 231
Johnson, Allan G., 34, 35, 182, 183, 231
Johnson, Mark, 71, 232
- Kașița, Piotr L., 76, 231
Kaufmann, Jean-Claude, 20, 21, 79, 83,
133, 142, 164, 231, 232, 236
Keohane, Robert, 78, 232
Key, V. O. Jr., 80, 232
King, Gary, 78, 232
King, Rob, 232
Kinsey, Alfred C., 132, 182, 232
Kissinger, Henry, 76, 232
Klineberg, Otto, 162
Klinkenberg, J. M., 229
Kling, Rob, 103,
Kolich, Augustus M., 40, 232
Krishnatray, Pradeep, 78, 231
Kuhn, Thomas S., 37, 232
Kukulan, Annis, 99, 238
- La Follette, M., 43, 232
La Rochefoucauld, François, 191
Lakoff, George, 71, 232
Laplantine, François, 139, 232
Larson, Charles U., 43, 232
- Lazarsfeld, Paul F., 44, 112, 232
Le Bon, Gustave, 191
Lefkowitz, M. M., 230
Le Page, A., 191
Le Vine, R. A., 191
Leibniz, Wilhelm, 216, 222
Leki, Ilona, 232
Leroux, Yvan, 83, 235
Levi-Strauss, Claude, 189
Lévy, André, 70, 226
Lewin, Kurt, 93
Lewinson, Grant, 69, 232
Lewis, Oscar, 31, 79, 233
Leyens, Jacques-Philippe, 76, 162,
226, 233
Li, X., 102
Lillis, Theresa, 13, 233
Lindstrom, Martin, 79, 233
Lippitt, Ronald, 93
Lipson, Charles, 25, 41, 120, 233
Locke, John, 216
Lodge, David, 233
Loftus, Elisabeth F., 110, 233
Loftus, Geoffrey R., 110, 233
Luca, Marcela, 76, 233
Ludușan, Nicolae, 121, 233
Luckmann, Thomas, 71, 226
Lucretiu (Titus Lucretius Carus), 209
Luff, R., 106
Lungu, Ovidiu, 228
Lupton, Robert A., 41, 233
Lussier, Yvan, 83, 235
- Mackie, Marlene, 94
Machiavelli, Nicolo, 206, 209
MacLachlan, J., 191
Madsen, R., 226
Maiorescu, Titu, 52
Malinowski, Bronislaw, 21, 167
Maneca, Constant, 60, 233
Mann, Galo, 21
Marcu, Florin, 60, 233
Marcus, Solomon, 42, 187, 233
Marinescu, Gheorghe, 88
Martin, Clyde E., 132
Martin, Pedro M., 35, 191, 233
Marțial (Marcus Valerius Martialis), 40

- Marx, Karl, 99
- Massey, Douglas S., 34, 73, 88, 233
- Maugham, W. Somerset, 27, 233
- Mănescu, Tudor, 40
- McAllister, Ronald J., 236
- McCauley, Clark, 191, 233
- McGregor, D. M., 191
- McGuire, William J., 54
- Mead, George H., 14
- Mead, Margaret, 14
- Merton, Robert K., 95, 233
- Michelet, Jules, 156
- Miclea, Mircea, 235
- Miguel, Amando de, 91
- Mihai, Lucian, 40, 233
- Miller, David L., 233
- Mills, C. Wright, 44, 55, 56, 95, 191, 233
- Miguel, Amando de, 57, 111, 233
- Minguet, P., 229
- Miroiu, Mihaela, 42
- Moldovan, Olga, 235
- Moldoveanu, Andreea, 42, 228
- Moles, Abraham A., 15, 233
- Moisil, Grigore, 161, 175
- Montaigne, Michel de, 53
- Morris, Desmond, 74, 76, 79, 233, 234
- Moscovici, Serge, 21, 37
- Moser, C. A., 94, 108, 234
- Mouras, Marie-Jo, 96, 227
- Moore, Sarah, 15, 62
- Moscovici, Serge, 21, 234
- Muller, Mary Stela, 81, 178, 193, 194, 234
- Munteanu, Eugen, 64, 203, 234
- Munteanu, Lucia-Gabriela, 64, 203, 234
- Murray, Rowena, 15, 62
- Mușatescu, Tudor, 95
- Mwinlaaru, Isaac N., 225
- Neculau, Adrian, 75, 234
- Neculce, Ion, 52
- Neisser, Ulric, 183
- Nemeș, Sofia, 235
- Newton, Isaac, 212
- Nietzsche, Friedrich, 73, 234
- Noelle-Neumann, Elisabeth, 44, 95, 234
- O'Connor, Patrick, 23, 227
- O'Barr, W., 191
- O'Brien, Martin, 138, 234
- Ogilvy, David, 58, 234
- O'Hara, M., 191
- Ortony, A., 226
- Osgood, Charles E., 44
- Otovescu, Dumitru, 234
- Ovidiu (Publius Ovidius Naso), 64, 206, 211, 217, 219, 223
- Paegelow, Martin, 234
- Palmonari, A., 234
- Parrillo, Vincent N., 72
- Parsons, Talcott, 56, 234
- Passeron, Jean-Claude, 21, 112, 234
- Patrick, Simon, 159
- Pavelcu, Vasile, 164
- Pătru, Miron V., 203, 234
- Perpelea, Nicolae, 234
- Pettigrew, Thomas F., 76, 234
- Phillips, Estelle M., 235
- Pinçon, Michel, 141, 235
- Pinçon-Charlot, Monique, 141, 235
- Pire, F., 229
- Pitagora, 43
- Planck, Max, 27
- Platon, 192
- Plaut (Titus Maccius Plautus), 221
- Pliniu cel Bătrân, 214, 217
- Plutarh, 206
- Pomeroy, Wardell B., 132, 232
- Popescu-Neveanu, Paul, 38
- Phillips, Estelle M. 15, 18
- Popper, Karl R., 75, 235
- Price, Richard, 21
- Provost, Marc A., 60, 83, 86, 87, 134, 146, 162, 177, 235
- Pugh, Derek S. 15, 18, 234, 235
- Quintilian (Marcus Fabius Quintilianus), 36, 219
- Rad, Ilie, 34, 144, 179, 235
- Radu, Ioan, 112, 235
- Radu, Lucian, 228
- Radu, Nicolae, 191
- Rafoth, Ben, 236
- Raghavan, Srividya, 77, 235
- Rahmania, Nadjji, 230

- Ralea, Mihai, 96
Ramon y Cajal, Santiago, 14, 53, 74, 88,
126, 135, 235
Ranschburg, Jenő, 191
Raymond, Saint-Jean, 230
Rădulescu-Motru, Constantin, 164, 191
Richardson, Laurel, 235
Ritzer, George, 13, 235
Robinson, George,
Roig, Miguel, 235
Roman, Ion, 64, 203, 235
Rosen, Leonard J., 235
Roșca, D. D., 95
Rousseau, Jean-Jacques, 95, 235
Roy, A. M., 227
- Saint-Jean, Raymond, 14, 18, 20, 94
Sardar, Ziauddin, 137
Săvulescu, Silvia, 203
Schadron, Georges, 162
Schaeffer, Jean-Marie, 57, 229
Schifirneț, Constantin, 161
Schlachter, Didier, 109, 230
Schlick, M., 189
Schuman, Howard, 94, 236
Seca, Jean-Marie, 37, 136, 236
Seche, Luiza, 228
Seche, Mircea, 228
Sedlack, Guy R., 111
Sellars, W., 189
Sendrail, Marcel, 15, 236
Seneca (Lucius Annaeus Seneca), 94, 206,
209, 214, 217, 220, 223, 236
Sfez, Lucien, 72, 236
Shanti, Bruce, 236
Shaw, Bernard Gerge, 195
Shrader-Frechette, Kristin, 43, 236
Silverman, David, 136, 138, 139, 236
Simmel, Georg, 103
Simon, Patrick, 159
Singleton, Royce, Jr., 84, 236
Singly, François de, 111, 113, 232, 236
Sirota André, 236
Slama-Cazacu, Tatiana, 62, 149, 236
Socrate, 220
Soler, Viviana, 68, 236
Spinoza, Baruch, 21, 53, 212, 216, 236
- Splichal, Slavko, 185, 236
Sproat, Ethan, 24, 236
Stahl, Henri H., 48, 95, 156, 237
Stanley, Jay, 111
Stanton, Nicki, 124, 127, 156, 163, 237
Stavinsky, Leonard P., 237
Stănculescu, Elisabeta, 77, 237
Stănculescu, Elena, 76, 237
Stănculescu, Irina, 98, 237
Stolley, Karl, 229
Straits, Bruce C., 236
Straits, Margaret M., 236
Strauss, Anselm L., 139, 191, 237
Stitt, C. L., 94, 233
Stolley, Karl, 105
Suetoiniu (Caius Suetonius Tranquillus),
211
Sullivan, W. M., 226
Swales, John M., 39, 84, 237
Swidler, Ann, 226
Szamoskozy, Ștefan, 235
Szczepański, Jan, 75, 190, 237
- Șerbănescu, Andra, 50, 91, 237
Șincai, Gheorghe, 217
- Taboada, Leonetti Isabel, 190
Tacit (Publius Cornelius Tacitus), 220
Tagore, Rabindranath, 43
Tajfel, Henril, 162
Tarde, Gabriel, 155
Terențiu (Publius Terentius Afer), 216, 221
Thomas, Jan E., 99, 238
Thomson, Roy, 101
Tirentianus Maurus, 211
Titus Livius, 211
Tocqueville, Charles Alexis Clarel de, 191
Toffler, Alvin, 73, 238
Toma d'Aquino, 95, 222
Tönnies, Ferdinand, 185
Traxel, Werner, 84, 238
Trinon, N., 229
Tripton, S. M., 226
Turabian, Kate L., 238
- Ufnalska, Sylwia B., 86, 238
Uritescu, Dorin, 238
Useem, Bert, 26, 27, 32, 238

- Van Gennep, Arnold, 191
Van Leeuwen, M. S., 191
Veil-Barais, A., 227
Verba, Sidney, 78, 232
Virgiliu (Publius Vergilius Maro), 203,
206, 209, 210, 211, 212, 213,
215, 221
Vicente, Aleixandre, 140
Vico, Giambattista, 223
Vieira, Sonia, 81, 238
Vintilă-Rădulescu, Ioana, 151, 174
Vlăduț, Mihaela, 228
Vlăsceanu, Mihaela, 73, 238
Voiculescu, Florea, 121, 233
Von Bayer, C. L., 191
- Walder, L. O., 230
Wallerstein, Immanuel, 93, 238
Weber, Max, 32, 33, 34, 35, 66, 99,
189, 238
- White, Hayden V., 22, 238
White, Ralph K., 93
Whitley, Edgar A., 238
Wilson, Edward O., 44
Williams, Jeremy B., 238
Williams, Joseph M., 238
Wolcott, H. F., 136, 238
Wolf, Eberhard, 77, 173, 227
Wolton, Dominique, 57
- Yanni, D. A., 189
Yin, Robert K., 30, 73, 143, 144, 238
Yzerbyt, Vincent, 162
- Zafiu, Rodica, 52, 60, 239
Zamfir, Cătălin, 239
Zani, B., 234
Zanna, Mark P., 54, 230
Zhong, Lan, 239
Zlate, Mielu, 152, 239

Index de teme

- Abrevierile, 154, 160, 161
- Adăugirile, 38
- Adjoncția, 74
- AHCI, 101
- Alegerea temelor, 26-28, 31-33
- Alineatul, 178
- Alinierea paragrafelor, 178
- Alta Vista, 103
- Analiza
  - datelor cantitative, 108
  - multivariată, 113
  - primară, 29
  - secundară, 29
- Analogiile, 138
- Anexele, 184, 186
- APA, 89, 156
- Apendicele, 186
- Aplicativitatea rezultatelor, 20
- Apostroful, 150-151
- Arborele de decizie, 127
- Argumentarea, 134
- Arhaismele, 63
- Arta titlului, 69
- Asteriscul, 151
- Autenticitatea informațiilor, 141
- Auditoriul, 24
- Autoplagiatul, 45
- Autorul, 22, 80

- Bachelor of Arts (B.A.), 41
- BALEAP, 53
- Bara oblică, 152
- Barbarismele, 58-59
- Barele de structură, 124
- Bibliografia, 187
- Bibliometria, 101
- Blancul, 146, 151, 152-153
- Blogurile, 105, 107

- Cacofonia, 52-53
- Calitatea cercetării, 17

- Caracterele italice, 145, 173, 174
- CARS, 39
- Cartodiagramele, 128-129
- Cartogramele, 130
- Casetele, 179
- CD-ROM, 103
- Cercul de structură
  - în plan, 124
  - în spațiu, 124, 126
- Cevaul, 13
- Citatele, 91-94
  - de complezență, 96
- Citarea surselor online, 105-107
- CiteSeer, 101
- CiteSeer^x, 101
- CMS, 89
- Concluziile, 135-136
- Construirea graficelor, 124
- Construcția textuală, 22
- Contextul comunicării, 25
- Convențiile grafice, 176
- Coperta, 194
- Corectura
  - pe computer, 145
  - pe pagină, 144
- Cratima, 70, 153-156
- Cuprinsul, 192
- Curbele de distribuție, 121
- Cuvintele
  - de „umplutură”, 56
  - parazite, 58
- Cyber-plagiat, 45

- DAI, 98
- Designul cercetării, 107
- Diagramele, 127
- Discutarea datelor,
  - cantitative, 132-136
- Două puncte, 70, 146, 155-156
- Drepturile de autor, 40

- EARS, 37-39
- EATAW, 53
- Echipamentul
- pentru descifrarea textului, 24
  - pentru realizarea textului, 24
- Ediția princeps, 14, 190
- Eficiența stilului, 51
- Eliminarea datelor de prisos, 38
- Elipsa, 69
- Epitetele, 65
- Etica universitară, 40, 43
- Eufonia, 51
- Evaluarea
- cercetărilor socioumane, 18
  - surselor bibliografice, 99
  - surselor electronice, 104
- Exel, 124
- Expresiile
- din limba latină, 64-65, 203-223
  - redundante, 56-57
- Explicația figurilor, 120, 131
- Exprimarea
- clară, 55
  - concisă, 54
- Falsa humilitas, 34, 35-36
- Falșii prieteni, 60
- Figurile, 119-120, 131
- de stil, 65, 71
- Finisarea lucrării, 171
- Fonturile, 172
- Formatul studiilor de caz, 143
- Fotografiile, 126, 143
- Frauda academică, 42, 43
- Ghilimelele
- ascuțite, 163
  - duble, 163
  - simple, 163
- GHSR, 107
- Globalizare, 13
- Glocalizare, 13, 14
- Glosarul, 151, 191
- Google.com, 45
- Graficele, 120-121
- cu bare, 121, 122
  - figurative, 126
  - liniare, 121
- Grilă de evaluare a cercetării, 18
- Hârtia de imprimat, 171
- Hiperbatul, 70
- Hiperbolele, 137
- H.R.A.F., 32, 160
- Histogramele, 122, 124
- în plan, 122
  - în spațiu, 122, 123
- Hypertext transfer protocol (http) , 103
- Impact factor (IF), 101
- Index
- de autori, 161, 191
  - de teme, 192
- Indice
- al topicii, 27
  - de citare online, 101
  - de evaluare a cercetării, 18
  - de impact, 101
- Informațiile despre autori, 100
- Internetul, 45, 103
- Instituțiile, 80, 101
- Introducerea, 87-88
- ISI, 101, 102
- JSTOR, 103
- Lectura,
- cu voce tare, 52
  - în tăcere, 51
- Legenda graficelor, 121
- Limbajul
- argotic, 64
  - de lemn, 61
  - oral, 141
  - scris, 141
  - sexist, 140, 141
- Linia
- de dialog, 157
  - de pauză, 146, 156-157
  - medie, 156
  - oblică, 107
- Lista
- abrevierilor, 182
  - bibliografică, 14, 100, 174, 186-191

- de discuții, 105, 107
- figurilor, 181
- tabelelor, 181
- Literatura consultată, 88-89
- Literele, 145, 171
  - bold, 145, 173
  - capital, 173
  - cursive, 145, 173
  - înguste, 173
  - late, 173
  - neagre cursive, 173
  - normale, 173
  - sans serifs, 172
  - serifs, 172
  - verzale, 173
- Litota, 66
- Logica expunerii, 53-54
- Lucrarea de licență, 25, 164, 194
- Lucrări
  - consultate, 14, 97, 186, 187
  - identificate, 14, 97, 186, 187
- Majuscula, 174-176
- Media
  - electronice, 102
  - textului, 24
- Metaforele, 70-73
- Mitul realismului, 22
- MLA, 89
- Modelul de organizare a textului, 84-85
- Mulțumirile, 182-184
- Narațiuni polifonice, 22
- Neologismele, 59-61
- Neutralitatea axiologică, 34
- Nimicul, 13
- Noi auctorial, 34
- Norme de redactare, 83-148
- Notele
  - de probabilități, 151, 119
  - infrapaginale, 151, 176, 185
  - generale, 118
  - specifice, 118
  - tabelelor, 118, 132
- Numerotarea
  - capitolelor, 179
  - figurilor, 181, 120, 131
  - paginilor, 180
  - secțiunilor, 179
  - subcapitolelor, 179
  - tabelelor, 116, 181, 131
- Oglinda paginii, 176-177
- Operatori logici, 133-134
- Originalitatea cercetării, 18-19
- Organizarea
  - materialului, 22, 84-85
  - titlurilor, 146
- Ortografia, 149
- OWL, 36, 149
- Paginile
  - de gardă, 184
  - de titlu, 180, 194
  - web, 103, 104, 105
- Parafrazarea, 46, 48
- Paragraful, 178
- Parantezele
  - drepte, 157
  - rotunde, 151, 158
- Pălăvrăgeliile online, 105
- Peer review, 102
- Philosophy Doctor (PhD), 43
- Piramida pe vârste și sexe, 127-128
- Pirateria textelor, 41
- Plagiatul
  - involuntar, 43-44, 48, 49
  - online, 42, 44-45
  - tradițional, 42
  - pe Web, 45
- Pluralis majestatis, 34-35
- Poetica științei, 22
- Poligonul frecvențelor, 121
- PowerPoint (PPT), 24, 105, 176
- Prezentarea
  - carotodiagramelor, 131
  - cartogramelor, 131
  - disertațiilor, 199
  - figurilor, 131
  - graficelor, 131
  - rapoartelor de cercetare, 108, 134
  - tabelelor, 116
- Priza de conștiință, 33-34
- Publicul-țintă, 36, 107, 133
- Puncte de suspensie, 158
- Punct și virgulă, 162-163

- Punctul, 159-160
 după abrevieri, 160-162
- Raționamentul
 analitic, 133
 bazat pe opoziție, 133
 bazat pe reducerea la absurd, 133
 cauzal, 133
 deductiv, 133
 dialectic, 133
 inductiv, 133
- Rearanjarea materialului, 38
- Redactarea, 14
 studiilor calitative, 136-139
 studiilor de caz, 139-140
- Referințele, 187
- Republicarea, 46
- Resources for Sociologist, 104
- Reviste cotate ISI, 101, 102
- Rezumatul, 85-87, 136
- Rigoarea metodologică, 20-22
- Scepticism cumpătat, 43
- SCI, 101
- Scientometria, 101
- Serierea
 academincă, 15
 cu majusculă, 174-176
- Semiologie grafică, 130
- Semnele
 citării, 163-164
 de punctuație, 150
 exclamării, 165
 grafice, 152, 176
 întrebării, 165-166
 ortografice, 150
- Semnificația cercetărilor
 aplicativă, 20
 teoretică, 20
- Seriile statistice, 121
- Sistemul de citare
 autor-dată, 96
 autor-număr, 96
 Harvard, 97, 107, 117
 inițiale-caracteristici, 142
 numeric-tabelar, 142
- Site-urile
 comerciale, 106
 nonprofit, 106
- Situație retorică, 22-25, 36,
- Soft-ware-ul, 121
- Spațiul geografic, 130
- SPSS, 124
- SSCI, 101
- SSDRW, 103, 104
- Stilul, 49-50
 academic de redactare, 53
 trimiterilor bibliografice, 89-91
- Străinismele, 62-63
- Structura
 lucrărilor de licență, 194
 compozițională, 143, 144
- Stilurile de citare
 autor-dată, 96
 autor-număr, 96
- Stilurile trimiterilor bibliografice
 APA, 90, 152, 174, 189
 CMS, 89
 MLA, 89
- Străinismele, 62
- Studiile,
 de caz, 30
 de sinteză, 29-30
 empirice, 29
 teoretice, 30
 metodologice, 30
- Substituirea argumentelor, 38
- Subtitlurile, 76
- Suprimarea unor cuvinte,
 parțială, 70
 totală, 70
- Surse bibliografice,
 online, 102, 104
 tradiționale, 95-96
- Știința titlului, 74
- Tabele,
 bivariate, 110
 centralizatoare, 109
 de contingență, 111
 de dominanță, 115
 de incidență, 115
 de preferințe, 113
 de proximitate, 114
 multivariate, 112

univariate, 109-110
verbale, 116
Tabla de materii, 192
Tehnici de parafrază, 47
Teoria editării, 15
Termenii
    de specialitate, 56
    tehnici, 151
Textul, 24
Tezele de doctorat, 28, 98, 194
Tilda, 107, 166
Tipuri
    de articole științifice, 28
    de cercetători științifici, 36
    de literă, 171-173
Titlul
    capitolelor, 179
    figurilor, 120, 131, 132
    lucrărilor științifice, 66
    tabelelor, 117, 131, 132
Tipuri de titluri
    criptice, 76
denumire a domeniului, 75
de protecție, 75
de relație, 75
explicite, 74
interogație, 76
Traducerile, 76-80
Triangularea, 139
Triunghiul scrierii academice, 150
URL, 105, 106, 107
Variabilele
    dependente, 112
    independente, 112, 113
    test, 112, 113
Virgula, 166-168
Web of Science, 101
WSCP, 102
World Wide Web (www), 49
YouTube, 107

B.C.U. „M. EMINESCU” IAȘI

Septimiu Chelcea (n. 1940) este profesor onorific (Universitatea din București), specializat în domeniile psihosociologiei, comunicării nonverbale și metodologiei cercetării sociologice. A fost distins cu Premiul Academiei Române (1980) și cu Premiul „Opera Omnia” (2004) pentru întreaga activitate de cercetare științifică. A publicat, ca unic autor, coautor și coordonator, peste 25 de volume, dintre care semnalăm: *Chestionarul. în investigația sociologică* (1975),

Experimentul în psihosociologie (1982), *Cunoașterea de sine – condiție a înțelepciunii* (1986), *Lungul drum spre tine însuși* (1988), *Din universul autocunoașterii* (1990), *Personalitate și societate în tranziție* (1994), *Un secol de cercetări psihosociologice* (2002), *Opinia publică. Strategii de persuasiune și manipulare* (2006), *Cum să redactăm o lucrare de diplomă, o teză de doctorat, un articol științific în domeniul științelor socioumane* (2006), *Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative și calitative* (2007), *Comunicarea nonverbală: gesturile și postura. Cuvintele nu sunt de-ajuns* (2007), *Rusinea și vinovăția în spațiul public. Pentru o sociologie a emoțiilor* (2008).

Despre calitatea cercetării • O grilă pentru evaluarea cercetărilor științifice • Câteva întrebări și mai multe sfaturi • Să nu plagiez! • Stilul de redactare academic • Arta și știința titlului • O schemă de organizare a materialului • Sursele bibliografice tradiționale și electronice • Analiza datelor cantitative și calitative • Descrierea designului cercetării • Capcanele ortografiei și ale punctuației • Ortografia nu este un despot! • Finisarea lucrării • Prezentarea unei disertații

ISBN 978-973-711-292-7

